

การศึกษารรณคดีคำสอนในเชิงจริยธรรม

วรรณคดีที่นำมาศึกษาครั้งนี้ เป็นวรรณคดีคำสอนประเภทร้อยกรอง ที่แต่งขึ้นในสมัยสุโขทัย จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๑๘๐๐ - ๒๔๑๑) อันเป็นช่วงที่วรรณคดีไทยยังมีใ้รับอิทธิพล จากวรรณกรรมตะวันตก โดยศึกษาเฉพาะด้านจริยธรรม เพื่อที่จะค้นหาว่า จริยธรรมที่ปรากฏใน วรรณคดีคำสอนนั้น มีรายละเอียดอะไรบ้าง วรรณคดีคำสอนสอนอะไรแก่ผู้อ่าน กว้มองเห็นว่า มนุษย์ควรจะมีปฏิบัติตนเองหรือผู้อื่นอย่างไร

วรรณคดีคำสอนที่นำมาศึกษาครั้งนี้ มี ๑๐ เรื่อง ดังนี้

๑. สมัยสุโขทัย
  - ๑.๑ สุภาษิตพระร่วง (บางท่านสันนิษฐานว่าแต่งในสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์)
๒. สมัยอยุธยา
  - ๒.๑ โคลงทศรถสอนพระราม
  - ๒.๒ โคลงพาดีสอนนาง
  - ๒.๓ โคลงราชสวัสดิ์
๓. สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
  - ๓.๑ กถณาสอนนงค้ำจันท
  - ๓.๒ สวัสดิ์รักษา
  - ๓.๓ เพลงยาวถวายโอวาท
  - ๓.๔ สุภาษิตสอนหญิง
  - ๓.๕ โคลงโลกนิติ
  - ๓.๖ อิศริญาณภาษิต

ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์จริยธรรมตามหลักจริยศาสตร์ในพุทธศาสนา ตามฐานะและหน้าที่ของแต่ละบุคคล ที่แตกต่างกันในสังคม ซึ่งจัดหมวดหมู่ของจริยธรรมตาม สถานภาพของผู้ที่ก่อการชอน แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ จริยธรรมสำหรับผู้ปกครอง จริยธรรมสำหรับคนทั่วไป จริยธรรมสำหรับผู้หญิง และจริยธรรมสำหรับผู้ชาย ผลการวิเคราะห์ มีดังนี้

สุภานิตพระร่วง

สุภานิตพระร่วง มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บัญญัติพระร่วง เป็นสุภานิตเก่าแก่ของไทย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้จารึกคึกไว้ที่ผนังด้านในศาลาหน้าพระมหาเจดีย์ หลังเหนือ ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม สุภานิตพระร่วงฉบับที่นำมาศึกษานี้ อยู่ในหนังสือประชุม- จารึกวัดพระเชตุพนฯ

ในตอนต้นเรื่องของสุภานิตพระร่วง มีว่า

ปรางสมเด็จพระร่วงเจ้า	เฝ้าแผนภสุโขทัย
มลักเห็นในอนาคต	จึงฉายพจนประภาษ
เป็นอนุสาสนกถา	สอนคนมารชน

ความตอนต้นสรุปใจว่า "คำสอน" ในสุภานิตพระร่วง เป็น "อนุสาสนกถา" ของสมเด็จ- พระร่วงเจ้าแห่งกรุงสุโขทัย แต่มีใก่กล่าวไว้สียงแน่ชัดว่าเป็นสมเด็จพระร่วงเจ้าองค์ใด ซึ่ง ในเรื่องนี้มีผู้สันนิษฐานไว้ดังนี้

กรมศิลปากร ได้สันนิษฐานว่า (กรมศิลปากร ๒๕๑๘ : ข)

...สุภานิตพระร่วงหรือบัญญัติพระร่วงนี้ เดิมเป็นพระบรมราโชวาท ซึ่งพระร่วงเจ้า พอลุขนรามคำแหงทรงแสดงสั่งสอนประชาชนชาวไทย ขย้างที่กล่าวไว้ในศิลาจารึกว่า '๑๒๑๘ ศก (พ.ศ.๑๘๓๕) นิเะโรง พอลุขนรามคำแหง เจ้าเมืองศรีสัตนาลย์สุโขทัยนี้ ปลุกไม้ตาลนี้ไค้ลิมี่เส้เข้า จึงให้พันชะคาร์นี้ สวคชรรมแกอุมาสก ผุ่งทวยจำศีล ฌีไซ

วันสวรรคตสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เจ้าเมืองศรีสัตนาลัย สุโขทัย ขึ้นนั่งเหนือชะคราทิน
ใฝ่พวงพญาดุกเจ้าดุกขุน ถือบานถ้อเมืองกัน และมีกล่าวถึงตอนหนึ่งว่า พอขุนราม-
คำแหงนั้นหาเป็นท้าว เป็นพระยาแก่ไทยทั้งหลาย หาเป็นครูอาจารย์สั่งสอนไทยทั้งหลาย
ในกรุงอยุธยา

ขอความในจารึกนี้ แสดงว่า พอขุนรามคำแหงทรงวางพระองค์อย่างเป็นครูบาอาจารย์
ของประชาชน และทรงพอพระทัยในการสั่งสอนประชาชนชาวไทยในกรุงอยุธยา ในวันซึ่งมีไช
วันสวรรคต พระองค์เองก็เสด็จขึ้นนั่งเหนือชะคราทิน ทรงอบรมรัฐราชูปถัมภ์โดยแต่งตั้ง
เจ้าเมือง และคงจะโปรดพระราชทานพระบรมราชาบาทถวายยศทั้งหลายแก่ผู้เป็นท้าว จึงนา
คิดว่า พระบรมราชาบาทเหล่านั้นกระมัง ที่ต่อมาเมื่อแก้ไขแต่งเติม เพื่อให้เข้ากับแบบกวีนิพนธ์
แล้วกลายมาเป็นสุภาพศัพท์พระร่วง

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลฉัตร ได้สันนิษฐานในลักษณะที่คล้ายคลึงกับบทกวีว่าสุภาพศัพท์พระร่วง
น่าจะ เป็นบทพระราชนิพนธ์ของพอขุนรามคำแหง ทั้งนี้ โดยพิจารณาจากบทกลอนลักษณะของพระองค์
ที่ทรงสั่งสอนพลเมืองในวสันตวิษุวัต และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบถ้อยคำสำนวนใน
สุภาพศัพท์พระร่วงกับศิลาจารึกพอขุนรามคำแหงด้วยแล้ว ก็จะทำให้คล้ายคลึงกัน คือ เป็นกลอนสั้นๆ
และกินความมาก ถ้อยคำที่ใช้ก็เป็นคำไทยที่คุ้นเคยกัน (พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลฉัตร ๒๔๙๖ : ๒๘)

บทกวี สุนทรภู่ ได้กล่าวทำนองเดียวกันว่า สืบเกิดจากข้อความและถ้อยคำ เห็นได้ว่า
เป็นภาษาไทยแท้ๆ ไซ้ถ้อยคำอย่างพิสดาร ถ้าพิจารณาตามรูปของวลีจะเห็นได้ว่า คล้ายคลึงใกล้-
เคียงกับในจารึกหลักที่ ๑ ที่เรียกว่า จารึกพอขุนรามคำแหง (นอมนิจ วงศ์สุทธีธรรม ๒๕๒๗
: ๑๐๖)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสันนิษฐานเกี่ยวกับยูงแหว่งว่า "สุภาพศัพท์
พระร่วงนั้นได้เริ่มเก็บรวบรวมขึ้นในสมัยพระเจ้าบรมโกศเหมือนกัน แต่คงจะไม่ใช่เป็นของ
คนคนเดียวกันแน่ คงจะไต่ต่างกันไปหลายคน และไม่ใช่ว่าเสร็จในคราวเดียวกัน แต่เพิ่มเติม
กันหลายยุค จึงมีข้อความซ้ำกันอยู่บ้าง หากสำนวนผิดกันเท่านั้น" (นอมนิจ วงศ์สุทธีธรรม
๒๕๒๗ : ๑๐๗)

ฉันทิขย์ กระแสสินธุ์ ได้สันนิษฐานไว้ว่า สุภาสิตพระร่วงน่าจะแต่งในสมัยพญาธิไท เพราะกรุงสุโขทัยระยะนั้นเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด บ้านเมืองสงบไม่มีข้าศึกศัตรู ประกอบกับ พญาธิไทก็ทรง เป็นกษัตริย์ที่เชี่ยวชาญในทางพุทธศาสนา และไต่ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องไตรภูมิพระร่วงขึ้นด้วย จึงไม่เป็นการ เหลือวิสัยที่พระองค์จะทรงพระราชนิพนธ์สุภาสิตพระร่วงขึ้นอีก (ฉันทิขย์ กระแสสินธุ์ ๒๕๑๓ : ๒๘๒ - ๒๘๖)

สรุปแล้ว ในเรื่องยูงแฉ่งและสมัยที่แต่งสุภาสิตพระร่วงนั้น ยังหาข้อยุติที่แน่นอนไม่ได้ว่า แต่งในรัชสมัยของพอลขุนรามคำแหงมหาราช หรือพญาธิไท แห่งกรุงสุโขทัย จากข้อสันนิษฐานที่กล่าวอ้างข้างต้น มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ

๑. หากพิจารณาตามรูปของวลีแล้วคล้ายคลึงกับจารึกหลักที่ ๑
๒. หากพิจารณาในคานขอความและถ้อยคำ จะเห็นได้ว่า เป็นภาษาไทยแท้ๆ ไม่ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันตกแต่อย่างใด แม้จะมีผู้สันนิษฐานว่า ได้มีการแต่ง เติมข้อความลงไปบ้างก็ตาม
๓. หากพิจารณาทางคานประวัติศาสตร์ในส่วนที่สัมพันธ์กับจารึกหลักที่ ๑ และจากจุดมุ่งหมายที่ผู้แต่งกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าเป็น "อนุสาสนกถา" แล้ว ก็พอจะอนุมานได้ว่า สุภาสิตพระร่วง เป็นพระบรมราชาโองการของพอลขุนรามคำแหงมหาราช ที่ทรงใช้ในการสั่งสอนประชาชนในวันธรรมดา (มิใช่วันธรรมสวนะ)
๔. แม้จะมีผู้สันนิษฐานว่า ในสมัยของพญาธิไทเจริญรุ่งเรืองเรื่องทางคานศาสนา และมีการแต่งวรรณคดีที่ถือได้ว่าเป็นแบบฉบับที่ดีเด่น คือ ไตรภูมิพระร่วง ก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ในสมัยพอลขุนรามคำแหงก็มีความเจริญรุ่งเรืองเรื่องทางคานศาสนาเช่นเดียวกัน และคำสอนที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงก็ยังมีใจจึกเป็นหมวดหมู่ที่แน่นอน พอจะสรุปได้ว่า เหมือนหรือคล้ายคลึงกับไตรภูมิพระร่วง เพราะวรรณคดีที่แต่งในสมัยที่ใกล้เคียงกันย่อมได้รับอิทธิพลและถ่ายทอดแนวความคิดที่รวมสมัยกันได้ จนบางครั้งกลายเป็นแนวคึดสากลของสมัยดังกล่าว

สำหรับ เนื้อหาของสุภาสิตพระร่วงนั้น เป็นคำสอนที่ไพเราะธรรมที่คนไทยในสมัยสุโขทัยได้ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ควบคู่กันว่าเป็นคำสอนของสมเด็จพระร่วงเจ้าแห่ง

กรุงสุโขทัยที่ทรงขอให้ประชาชนหันหน้าไปปฏิบัติ เพราะหลักคำสอนนั้นครอบคลุมหลักปฏิบัติต่างๆ
อย่างกว้างขวาง

จริยธรรมที่ปรากฏในสุภาษิตพระร่วง

จริยธรรมในสุภาษิตพระร่วงส่วนใหญ่เป็นการสอนการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งสอดคล้อง
กับในพระพุทธศาสนาที่มีคำสอนเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วย แม้จะมีน้อยก็ตาม แต่ที่ว่า
น้อยนั้นก็โดย เปรียบเทียบกับธรรมซึ่ง เกี่ยวกับความหลุดพ้น หรือการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล
แต่ถึงกระนั้น เมื่อนำมา เปรียบ เทียบกับสังคมปัจจุบันก็เห็นได้ความมากกว่า เพราะในปัจจุบันมุ่งสอน
คนให้ทำตามกฎหมายบ้าน เมือง บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง แต่กฎหมายนั้นใช้วิธีบังคับ
ไม่ใช่ชีวิตจิตใจเห็นผิดชอบชั่วดี จึงคงบังคับแก่เรื่องที่ได้เห็นเด่นชัดว่าเป็นความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น
หรือแก่บ้านเมือง จะบังคับเรื่องที่ได้เห็นเหตุผลไม่ชัด คนก็จะไม่เชื่อ เพราะไม่เข้าใจเหตุผล
ด้วยเหตุนี้กฎหมายจึงทำให้คนคิดตั้งแต่เพียงจะรักษาสีตธิและทำตามหน้าที่ของตน ในฐานะเป็น
สมาชิกของสังคม ไม่พูดถึงเรื่องการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น กล่าวคือ คนในสังคมมองกันเฉพาะ
ในแง่ที่ว่า แต่ละคนทำตามหน้าที่ที่มอบส่งมอบหรือไม่ ถ้ากฎหมายไม่กำหนดไว้ ก็ไม่จำเป็นต้องทำ
หรือต้องเว้น ไม่มองกันในฐานะที่เป็นคนด้วยกัน ธรรมของพระพุทธเจ้านั้น เป็นมนุษยธรรมโดยแท้
กล่าวคือ เป็นธรรมสากล ที่ถือว่าเมื่อคนอยู่ร่วมกันแล้ว ไม่ว่าจะเป็นคนชาติใด ภาษาใด มีระบบ
การปกครองอย่างไร ทุกคนก็เป็นคน และควรมีหลักประเพณีปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันเหมือนกัน
พระพุทธเจ้าเห็นว่า คนในสังคมไม่ว่าจะมีอาชีพการงานอะไรก็ตาม ต้องมีหน้าที่หนึ่ง เพื่อนฝูง
ผู้ปกครอง และผู้ใต้ปกครอง เมื่อต้องมีความสัมพันธ์กันอยู่เช่นนี้ ก็ต้องยอมรับหลักการอยู่ร่วมกัน
บางอย่าง หลักการดังกล่าวจะเป็นที่ยอมรับได้ก็ต่อเมื่อ เป็นหลักการที่ก่อให้เกิดความสุขแก่ทุกฝ่าย
พระพุทธเจ้าได้สอนหลักเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในสังคมไว้ในที่หลายแห่ง ตามปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ผู้ฟัง
และตามอุปนิสัยของผู้ฟังเอง

เนื้อหาของสุภาษิตพระร่วงส่วนมากเป็นการสอนจริยธรรมแก่คนทั่วไป เกี่ยวกับการครอง
ชีวิตในคานาต่างๆทุกแง่มุม ทั้งทางโลกและทางธรรม โดยเน้นการปฏิบัติในชีวิตประจำวันว่า

ควรปฏิบัติตนเองและผู้อื่นอย่างไรบ้าง

๑. จริยธรรมสำหรับคนทั่วไป

๑.๑ จริยธรรมที่เป็นหลักปฏิบัติสำหรับตนเอง เพื่อช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถจะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปลอดภัยและสงบสุข

๑.๑.๑ ไหระมัยกระวัง รบคอบ ทั้งในคานคำพูดและการกระทำ เช่น

เขาเดือนอย่าลืมหา

หน้าก็กอดยานอนใจ

รู้ที่ฉลาดที่หาญ

ที่ดูมเสียจงประหยัด

จงเร่งระมัดที่ไฟ

ระบือระบิลอญาฟังคำ

ระวังระไวที่ไปมา

กิดแล้วจึงเจรจา

๑.๑.๒ ไหญ่จักรักษาตัว ไหรอดพ้นจากอันตราย ทั้งจากศัตรูและสัตว์ร้าย

เช่น

อโยธาวิธานแกควม

ที่มีภัยพิงหลีก ปลีกตนไปโดยควน

พบศัตรูปากปราศรัย ความในอโยธาไซเขา

ซางใจแทนเจียงหลม

สุวรรณขมอย่างขมคอบ

อโยธาปลุกฝักดางกลอง

อโยธาเขาแม่กงซาง

เขาออกอโยธาางใจ ระวังระไวหน้าหลัง

ที่ชาวหนานอ้ายเสียเกือก
เบียดผู้ฟังจะคอยโทษ

๑.๑.๓ ให้มีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาหาความรู้ และรู้จักหมั่นหา
ทรัพย์ ไม่คึดคอบากไคของของคนอื่น เช่น

เมื่อน้อยให้เรียนวิชา
ให้หาสินเมื่อใหญ่
อ้ายไผ่เอาทรัพย์ทาน

จริยธรรมสำหรับคนทั่วไปดังกล่าวมานี้ เป็นหลักการครองเรือนให้มีความสุข หรือเป็น
"กิติภูมิคติ" ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ประชาชนรู้จักหน้าที่ของตน มีความขยันหมั่นเพียรในการ
เล่าเรียนและการทำมาหากิน รู้จักเก็บรักษาทรัพย์และใช้เลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังที่หามาได้
รวมทั้งรู้จักคึดคอบากไค ซึ่งตรงกับหลักการปฏิบัติตนขั้นพื้นฐาน เกี่ยวกับการประพฤติเรียบร้อยทางวาจา
๔ อย่าง คือ เว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ

๑.๑.๔ ในรู้จักฐานะของตนเองว่าอยู่ในสภาพเช่นไรในสังคม ไม่พยายาม
ไผ่สูงให้เกินศักดิ์ ดังกล่าวไว้ว่า

อ้ายไผ่สูงให้เกินศักดิ์
อ้ายไผ่คนให้เกิน

๑.๑.๕ ให้รักชีวิตของตนมากกว่ารักทรัพย์ เพราะทรัพย์สมบัติเป็นของ
นอกกาย หากเรารู้จักขยันหมั่นเพียรยอมหาทรัพย์ได้เสมอ แต่ชีวิตนั้นหากพลาดพลั้งไปย่อมไม่
สามารถแก้ไขอะไรได้ ดังกล่าวไว้ว่า

รักคนกว่ารักทรัพย์

๑.๑.๖ ให้รักเกียรติของตนเองให้มากกว่าทรัพย์สิน เพราะการให้เกียรติคนในสังคมยอมไม่ให้ความเชื่อถือหรือเชื่อใจ เป็นอุปสรรคในการทำงานร่วมกับคนอื่นในสังคม ดังกล่าวไว้ว่า

ผู้เสียสละอย่าเสียศักดิ์

๑.๑.๗ อย่าลุ่มหลงในอภายมุข เพราะจะทำให้เดือดร้อนแก่ตนเองและครอบครัว การหลงมัวเมาในอภายมุข ยอมทำให้เสียทั้งทรัพย์สินเงินทอง เกียรติยศ และอาจทำให้ถึงแก่ชีวิตได้ ดังกล่าวไว้ว่า

อย่ามัวเมาเนื่องนิจ

๑.๑.๘ ไม่ควรท่องเที่ยวทางคานเวทมนต์คาถา เช่น การทำเสน่ห์ หรือการใช้เวทมนต์คาถาในการสร้างวิฤทธิให้คนอื่นได้รับความเดือดร้อน ดังกล่าวไว้ว่า

อย่าเวียนแปลงอาถรรพ

๑.๑.๙ การดำรงชีวิตประจำวัน ควรรู้จักเลือกรับประทานแต่ของที่มิมีราคาถูกและมีประโยชน์ต่อร่างกาย ส่วนของแพงนั้น ไม่ควรเลือกซื้อมารับประทาน เพราะทำให้ครอบครัวเดือดร้อนในเรื่องการเงิน และเป็นการไม่ประหยัด หรือไม่รู้จักใช้ทรัพย์ในทางที่เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง ดังที่กล่าวไว้ว่า

ของแพงอย่ามักกิน

๑.๑.๑๐ ของที่มีผู้ฝากไปให้คนอื่น ไม่ควรยึดของนั้นมาเป็นของตัวเอง แม้เจ้าของจะไม่มีโอกาสทราบก็ตาม หากเขาทราบในภายหลังยอมทำให้เราเสียชื่อเสียงได้ เพราะเราไม่ซื่อสัตย์คิดเอาแต่ผลประโยชน์ของตนเองแต่เพียงฝ่ายเดียว ดังที่กล่าวไว้ว่า

ของฝากทานอย่ารับ

๑.๑.๑๑ อยาหลงเชื่อคำของคนโลก ดังที่กล่าวไว้ว่า

อยายินคำคนโลก

๑.๑.๑๒ ให้มีจิตใจโอบอ้อมเอื้ออำนวยการทุกคน ไม่ถูกคนจน หรือทำให้เขา
รู้ดีกว่าเขาเป็นคนที่ทำค้อย ดังที่กล่าวไว้ว่า

โอบอ้อมเอาใจคน

คนจนอย่าถูกลูก

๑.๑.๑๓ อยาเป็นคนที่มีอารมณ์โกรธอยู่เสมอ เพราะไม่มีใครอยากคบคา
สมาคมกับคนที่มีความโกรธเป็นเนืองนิจ ดังที่กล่าวไว้ว่า

อยากกริ้วโกรธเนืองนิจ

๑.๑.๑๔ ไหฺรจกคิดและทำในสิ่งที่ชอบ ไม่เห็นกงจักร เป็นคอกบัว ไม่ทำ
ร้ายคนอื่น การทำสิ่งใดโดยไม่ไตร่ตรองไหฺรอบคอบยอมทำให้เกิดผลเสียหายทั้งแก่ตนเองและ
ผู้อื่น ดังที่กล่าวไว้ว่า

ผิดอย่าเอาเอาแคะขอบ

เอาแคะขอบ เสียผิด

อย่าทำการที่ผิด

คิดชวนชายที่ขอบ

อย่ามั่งกายมิดี

อย่าตั้งใ้โทเถกกา

อย่าตีปลาหน้าไซ

๑.๑.๑๕ ให้เป็นคนที่มีใจหนักแน่น ดังที่กล่าวไว้ว่า

ใจยาเบาจนหนัก

๑.๑.๑๖ ใหญ่จักคิดใหญ่รอบคอบก่อนทำงานทุกอย่าง การคิดในที่นี้จะต้องเป็นความคิดที่กว้างไกล มองทะลุถึงอนาคต เพราะการมองสิ่งใดแคบๆและใกล้ๆ ย่อมทำให้สูญเสียผลประโยชน์ที่ควรจะได้ในอนาคต ดังที่กล่าวไว้ว่า

คิดขวางหน้าอย่าเบา
อย่าถือเอาตนกว่าดี
อย่าขาดเหตุแต่ไกล

๑.๑.๑๗ ให้เป็นคนระมัดระวังอยู่เสมอ เช่น ในเวลานอนหลับ หากนำอาวุธมาไวขางตัว ก็อย่าใจกว้างใจ เพราะอาจถูกคนอื่นทำร้ายด้วยอาวุธของตนเองก็ได้ ดังที่กล่าวไว้ว่า

ข้างตนไวอาวุธ เครื่องสรรพยุทธอย่าวางจิต

๑.๑.๑๘ ในเรื่องการพูดนั้น ในสุภาษิตพระร่วงได้กล่าวไว้หลายบท ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ไม่ให้พูดทำร้ายจิตใจคนอื่น รวมทั้งให้สำรวมวาจาและกิริยาท่าทาง ไม่ควรกล่าวเท็จ หรือหลงเชื่อคำคนที่กล่าวเท็จ อย่างในทานุอนจนเป็นนิสัย อย่าหลงเชื่อคำยกยอของคนอื่น เพราะการยอขึ้นนั้นออกมาจากความไม่จริงใจ และอาจแฝงเจตนาอื่นไว้ด้วย ดังที่กล่าวสอนว่า

อย่าชุกคนควมปาก
อย่าโดยคำคนพลอด
อย่าพาผิดคยทุ
อย่าริกล่าวคำคค

คนทรยศอย่าเชื่อ
 อย่ามีปากวาคน
 อย่าหนีตาผู้อื่น
 อย่าตนยกยกตน

๑.๑.๑๙ หากจะทำได้ให้ทำอย่างจริงจัง ดังที่ว่า

ฉิบมังฉิบจนลับ
 ฉิบจะจับจับจนมัน
 ฉิบจะคั่นคั่นจนตาย
 ฉิบจะหมายหมายจนแห
 ฉิบจะแกแกจนกระจ่าง

๑.๑.๒๐ อย่าคิดหรือนิยมในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ดังที่กล่าวว่

อย่ารักเหากวานม
 อย่ารักดมกวน้ำ
 อย่ารักถ้ำกว่าเรือน
 อย่ารักเตือนกว่าตะวัน
 อย่าตั้งงูไถกา

๑.๑.๒๑ ให้มันทำความดี และผูกไมตรีกับคนในสังคม ดังที่กล่าวว่

ปลูกไมตรีอย่ารูปร่าง สร้างกุศลอย่ารูโรย
 ปลูกไมตรีทั่วชน

๑.๑.๒๒ ให้ดำเนินชีวิตที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น และยอมรับหลักที่ว่า ชีวิต

ทุกชีวิตยอมเป็นไปตามกรรม ดังในสุภาษิตว่า

ทวารวชิรจักท้วงผล
คិតทุกขในสงสาร
เลี้ยงคนจักกินแรง

จริยธรรมทั้งกล่าวข้างบนเป็นหลักปฏิบัติสำหรับตนเอง ที่จะดำเนินชีวิตที่ดี ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมในพุทธศาสนา ดังนี้

๑. การทำความดีทางกายในพุทธศาสนามี ๔ ลักษณะ คือ งาม งาม เป็นประโยชน์ และดี กล่าวคือ เป็นไปเพื่อความละจากโลภะ โทสะ โมหะ แกตนเองและแก่ผู้อื่น ชีวิตที่งาม ได้แก่ ชีวิตที่ยึดมั่นในตัวเอง ชีวิตที่ละจากความสุขทางโลก ชีวิตเช่นนี้จะต้องการความสุขภายนอกน้อยที่สุด พระพุทธเจ้าได้ทรงกระทำเป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้ และได้บัญญัติให้สงฆ์ปฏิบัติ ตาม ดังนั้น ขราวาสที่เป็นพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะทำกิเลสของตนให้ลดลง ก็อาศัยหลักปฏิบัติเดียวกัน ได้ คือ สิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตมีเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่ ยารักษาโรค สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่ง จำเป็นและควรแสวงหาเท่าที่จำเป็น แต่คำว่าจำเป็นสำหรับนักบวชและปุถุชนนั้นต่างกัน สำหรับ ปุถุชน เช่น มีที่อยู่เป็นของตนเอง มีความเป็นอยู่สมฐานะ ไม่สะสมจนเกิดความทุกข์ในการรักษา หรือเกินความจำเป็น ไม่ผูกพันกับของฟุ่มเฟือยต่างๆ

ขาวาสนทั่วไป แม้จะไม่ได้ถือศีลอย่างพระ แต่เราก็ดอมารยาทสังฆม ซึ่งนำมาและ ลักษณะเช่นเดียวกับศีล โดยเฉพาะมารยาทไทย เช่น ที่กล่าวไว้ในเรื่อง สมบัติคู่คือ ก้าวาน สอดคล้องกับศีลในพุทธศาสนาทั้งสิ้น อาจกล่าวได้ว่า ความงามของภาพคือของไทย เป็น ความงามตามคติพจน์นั่นเอง

ส่วนการดำเนินชีวิตที่ดีทางกายนั้น หมายถึงการดำเนินชีวิตให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น บุคคลผู้นับถือพุทธศาสนาอันมีมหายาน มักกล่าวโจมตีพุทธศาสนาเถรวาทว่าใจแคบ มุ่งความหลุดพ้น แก่คนเดียว ไม่นำผู้อื่นให้หลุดพ้นด้วย เราอาจแย้งความคิดนี้ได้ คือ เราถือตามหลักกรรม ชีวิต ของทุกคนเป็นไปตามกรรม ต้องรับผลกรรม และตนเองเป็นผู้เลือกกรรมดีหรือชั่วเอง ถ้าจะ หลุดพ้นก็ต้องควมกรรมของตนเอง พระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้แนะทาง ไม่สามารถทำให้ผู้อื่นหลุดพ้น ได้ด้วยวิธีอื่น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า (๒๗/๒๕๔๑๘๐ สุต. ขุท. จุลลนัมมิตยชาดก)

บุรุษทำกรรมเหล่าใดไว้ เขาย่อมเห็นกรรมเหล่านั้นในตน ผู้ใดทำกรรมดียอม
ได้รับผลดี ผู้ใดทำกรรมชั่วยอมได้รับผลชั่ว บุคคลทว่าเพ็ช เช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น

ในระคับชาวมาน หลักการดำเนินชีวิตที่เป็นคุณสมบัติของคนดีนั้น สรุปชัดเจนและ
ปฏิบัติได้ ไม่เหลืออวิสัยของปุถุชน ก็คือ หลักเบญจธรรม ไตถะ เมตตาการุณา สัมมาอาชีวะ สำนวมใน
กาม มีความสัจย์ มีสติระอบคอบ

๒. การทำดีทางวาจา พระพุทธเจ้าทรงถือว่า วาจาเป็นสิ่งสำคัญถึงหนึ่งใน ๓
สิ่ง ที่เป็นเครื่องแสดงว่าบุคคลดีหรือชั่ว ในศีล ๕ วาจา ก็เป็นข้อหนึ่งในจำนวนข้อควรละเว้น ๕
ข้อ ในเบญจธรรม และในมงคลสูตร ก็มีส่วนหนึ่งที่พูดถึงเรื่องวาจาไว้ ธรรมที่อ้างมาทุกหมวด
ล้วนเป็นธรรมสำคัญที่คนควรยึดถือปฏิบัติ หากจะเทียบกับเรื่องเวลา คือ ชัศต ปัจจุบัน อนาคต
แล้ว ความคิดเป็นอดีต วาจาเป็นปัจจุบัน และการกระทำเป็นอนาคต ดังนั้น การที่พระพุทธเจ้า
ทรงถือว่าวาจาสำคัญเป็นสิ่งสำคัญก็เพราะการพูดความจริงคือการพูดตามที่คิด จากสภาพพระร่วง
เราสามารถแบ่งลักษณะของคำพูดที่สอดคล้องกับหลักจริยธรรมของพุทธศาสนาได้ดังนี้

๒.๑ วาจาอันเป็นสุภามิต ไตถะ คำพูดที่ไม่ทำใหตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน
เพื่อไม่ให้กระทบกระทั่งกันทางวาจา อันจะนำไปสู่ความกิดอาฆาตมาดร้าย และการทำร้ายกันใน
สังคม

๒.๒ วาจาอันเป็นที่รัก ไตถะ ถ้อยคำที่สุภาพอ่อนหวาน ไม่ใช่คำคำ คำ-
สอเสียด คำพูดเพ้อเจ้อ คำขยาบ

๒.๓ วาจาอันเป็นประโยชน์ ไตถะ คำแนะนำให้เกิดความชอบธรรมและ
ความสำเร็จ เช่น การแนะนำสั่งสอนวิทยาการอันนำไปประกอบสัมมาอาชีวะได้

๒.๔ วาจาอันกลาวกายเมตตาคิจ ไตถะ คำพูดที่เกิดจากเจตนาดีหวังดี
หวังใหญ่ฟังใครรับความสุข

นอกจากนี้ การที่จะมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันในสังคม มีไร่ช่วยการปฏิบัติธรรมที่เป็น
เครื่องผูกใจกันเพียงอย่างเดียว ต้องละธรรมที่ทำให้เกิดความแตกแยก หรือความเดือดร้อนรำคาญ
แก่กันควาย ผู้เขียนจำแนกออกเป็น ๒ หัวข้อ คือ

๑. ธรรมเพื่อขจัดความไม่ยุติธรรมหรือลำเอียง ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงสอนว่า
เกิดขึ้นเพราะเหตุ ๔ ประการ เรียกว่า อคติ ๔ ไตถ

๑.๑ ฉันทาคติ ความลำเอียงเพราะความรัก

๑.๒ โทสาคติ ความลำเอียงเพราะความชังเคืองหรือความโกรธ

๑.๓ โมหาคติ ความลำเอียงเพราะความหลง

๑.๔ ภยากติ ความลำเอียงเพราะความกลัว

๒. ธรรมเพื่อขจัดความแก่งแย่ง สิ่งทีคนซึ่งยังคิดของในกิเลสปรารถนามีอยู่ ๔
ประการ และสิ่งที่ไม่ปรารถนา ๔ ประการ รวมเรียกว่า โลกธรรม ๘ ไตถ ลภ ยศ

สรร เสริญ สุข เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ ธรรมทั้ง ๘ นี้เป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นแก่ทุกคน
และยอมทำให้เป็นทุกข์ เพราะเมื่อได้สิ่งที่ตนพอใจก็เป็นทุกข์ เพราะสิ่งนั้นต้องเสื่อม แต่ตนไม่
อยากให้เสื่อม เมื่อสิ่งนั้นเสื่อมสลายไปก็เป็นทุกข์ เพราะอยากได้กลับคืนมา แต่ทำไม่ได้

จากคำสอนที่กล่าวข้างต้นในสุภามิตยอรรถชี้ให้เห็นว่า คำสอนดังกล่าวสอดคล้องกับ
หลักจริยธรรมในพุทธศาสนา ดังนั้น จึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นกับวัตถุมากกว่าจิตใจ เพราะการยึดมั่น
ว่าตนเองเป็นคนดี เป็นผู้สมควรไต่สิ่งดีๆ ไม่สมควรไต่สิ่งเลวๆ ฯลฯ ถูกต้องเสมอ ไม่มีผิดพลาด
เป็นคนสูงกว่าคนอื่น ความยึดมั่น นี้จะทำให้เขาข้างตนเองมากขึ้น ยกย่องตนเองมากขึ้น เห็น
คนอื่นผิดและเลวไปหมด เป็นเหตุให้เกิดการทะเลาะวิวาทบาดหมางขึ้นได้

๑.๒ จริยธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น คนเราจำเป็นต้องอยู่ร่วมกับคนอื่นใน
สังคม ดังนั้น หน้าที่ของคนในสังคมจึงขึ้นอยู่กับฐานะทางสังคม กล่าวคือ เมื่อมีฐานะก็ต้องมี
หน้าที่ควาย เพราะฐานะเป็นเครื่องกำหนดสิทธิที่ควรได้รับ เมื่อมีการรับก็ต้องมีการให้ควาย จึงจะ
เป็นการไม่เอาประโยชน์ฝ่ายเดียว หน้าที่จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะกำหนดว่า บุคคลใดควรได้รับสิทธิ
ตามฐานะนั้นหรือไม่ ควรดำรงอยู่ในฐานะนั้นหรือไม่ เมื่อมีทั้งฐานะและหน้าที่ บุคคลไม่ว่าจะอยู่
ในฐานะใด ก็ยอมเป็นคุณแก่คนอื่นและแก่สังคม ตามความสัมพันธ์ระหว่างฐานะไปควาย

๑.๒.๑ หลักจริยธรรมสำหรับคนทั่วไปที่พึงปฏิบัติต่อกันที่มีฐานะเสมอกัน

ไตถ มิตร

การคบเพื่อนั้นมีความสำคัญมากในพรตระของนักปรัชญาตะวันตก ที่มีแนว
 คิดว่า คนที่คนชั่วเพราะสังคมเป็นเหตุ โดยเฉพาะพวกที่เชื่อวิทยาศาสตร์มากๆ จะคิดว่าคนตก
 เป็นทาสของสิ่งแวดลอมโดยสิ้นเชิง ไม่สามารถคิดหรือตัดสินใจอะไรที่ขัดกับสิ่งแวดลอมได้ จึงเป็น
 เหตุให้พวกนี้แสวงหาสังคมชนิดที่จะทำให้คนเป็นคนดีตามพรตระของตน บ้างก็โทษกฎหมาย
 บ้างก็โทษอุปการอง บ้างก็โทษเศรษฐกิจ โดยทางคิดว่า คนเรากำหนดดีชั่วขึ้นตามสภาวะที่ตั้ง
 เหล่านั้นมันกาล การโทษสิ่งแวดลอมเช่นนี้ ทำให้คนไม่ตองรับผิดชอบต่อการกระทำของตน มัก
 คิดว่า ที่ตนเลวก็เพราะสภาพแวดลอมเป็นเหตุ ที่เป็นเช่นนี้เพราะการโทษสิ่งอื่นทำให้คนไม่ตอง
 รับผิดชอบ เมื่อตัดสินใจผิด การใช้ความมนุษย์ตัดสินใจอย่างเสรีไม่ขึ้นกับสิ่งแวดลอม ทำให้โทษสิ่ง
 อื่นไม่ได้ มนุษย์จึงยินดีที่จะเชื่อว่าตนตกอยู่ในอำนาจของสภาพแวดลอมโดยสิ้นเชิงยิ่งกว่าจะเชื่อ
 ว่าตนคิดเองตัดสินใจเอง

พระพุทธเจ้าเชื่อในเรื่องอำนาจของสภาพแวดลอม โดยเฉพาะสภาพแวดลอม
 ที่เป็นมนุษย์ด้วยกัน ดังนั้น จึงสอนเรื่องการคบมิตรไว้อย่างละเอียดถี่ถ้วน แต่สภาพแวดลอมอื่นๆ
 ไม่มีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์มากนัก เพราะที่จริงแล้ว มนุษย์มีเจตจำนงเสรีที่จะคิดจะตีความ
 หงยอมรับและขัดแย้งกับสภาพแวดลอมได้ ถ้าเราถือหลักวิทยาศาสตร์ที่แท้จริง ไม่อมมนุษย์เข้าใจ
 กฎธรรมชาติแล้ว จะสามารถเปลี่ยนแปลงธรรมชาติตามที่ตนปรารถนาได้ ก็ตองถือความมนุษย์ไม่ได้
 ตกอยู่ในอำนาจของสิ่งแวดลอมโดยสิ้นเชิง แต่สามารถเปลี่ยนสิ่งแวดลอมตามที่ตนตองการได้ควย
 ควบคู่กันนี้ จึงควรใช้ความมนุษย์มีเจตจำนงเสรี ลักษณะที่แสดงความมนุษย์มีเจตจำนงเสรีก็คือ
 ความสามารถในการคิด จินตนาการ ศึกษแปลง และประพันธ์สิ่งต่างๆ ที่ไม่มีในธรรมชาติได้
 ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้คนเราใช้สมรรถภาพที่ใหญ่มากที่สุด ดังที่แสดงไว้ชัดเจนในเทศปตคสูตร
 หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า กาลามสูตร ว่าไม่ให้ยึดถือสิ่งใดนอกจากสิ่งที่ได้ไตรตรองรอบคอบแล้วควย
 เหตุผล

การที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงฐานะในสังคมนั้น มิใช่เป็นการยอมรับความไม่
 เสมอภาคโดยธรรมชาติ อย่างเรื่องวรรณะของฮินดู และไม่ยอมรับความเสมอภาคปลอมๆอย่าง
 คอมมิวนิสต์ แต่เป็นการยอมรับความจริงว่า คนเราไม่เท่าเทียมกัน กล่าวคือ มีกิเลสมากน้อย

ต่างกัน จึงเป็นคนดีไต่มาจนอยต่างกัน มีปัญหามากน้อยต่างกัน จึงสามารถปฏิบัติงานได้ต่างกัน
เกิดมาก่อนหลังกัน จึงมีประสบการณ์ต่างกัน เพียงแต่รูปร่างหน้าตาเป็นคน จะถือว่าเท่าเทียม
กันหมดทุกอย่างไม่ได้ ข้อที่คนควรจะให้เกิดขึ้นเหมือนกันก็คือ ความตั้งใจปฏิบัติตนเป็นคนดีตาม
ความสามารถของตน ความตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ตามฐานะที่ตนเป็นอยู่ในสังคม และความยุติธรรมที่
พึงได้รับจากสังคม

ในสุภาษิตพระร่วงได้กล่าวถึงการคบมิตรไว้ดังนี้

อย่าอวดหาญแก่เพื่อน

อย่าเบียดเบียนมิตร

ที่ผิดช่วยเพื่อนตอบ

ที่ชอบช่วยยกยอ

อย่าขอของรักมิตร

ขอมิตร เมื่อลับหลัง

เมตตาตอบตอบมิตร

คนรักอย่าวางใจ

ที่รักอย่าดูถูก

คนชั่วอย่ารวมรัก

ชอบตีหมักจวงจาก

คนพาลอย่าพาลนิน

อย่าผูกมิตรไมตรี

อย่าผูกมิตรคนจร

ซึ่งอาจสรุปหลักการอยู่ร่วมกับมิตรในสุภาษิตพระร่วงได้ดังนี้

๑. ไม่แสดงความสามารถให้เกินหน้ามิตร ยกยอมิตร ไม่ดูถูกความสามารถของมิตร
๒. ไม่เบียดเบียนมิตร

๓. ห้ามมิให้มิตรทำความชั่ว แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
  ๔. สรรเสริญความดีของมิตร เมื่อล้มหลัง เพื่อผู้อื่นจะได้เห็นความดีของมิตร
  ๕. ห้ามมิให้ขอของรักมิตร เพราะความอยากไต่ของตนเอง
  ๖. ให้ความเมตตาต่อมิตร
  ๗. อย่าไกลชิดมิตรมากจนเกินไป
  ๘. อย่าคบคนพาล เป็นมิตร
- พระพุทธเจ้าได้ทรงกำหนดคุณสมบัติของคนที่ดีควรคบ เป็นมิตรไว้ ๗ ประการ

๑. มิตรผู้ให้ของที่ให้ไต่อยาก
๒. รับทักท้วงที่ไต่ไต่อยาก
๓. อุดหนุนคอยคำที่อดใจไต่อยาก
๔. บอกความลับของตนแก่เพื่อน
๕. ปิิตความลับของเพื่อน
๖. ไม่ละทิ้งเพื่อนในยามวิบัติ
๗. เมื่อสิ้นโลกสมบัติก็ไม่ผูกหมิ่น

ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงสาเหตุแห่งการแตกมิตรว่ามี ๓ ประการ คือ

๑. คุยการคลุกคลีมากเกินไป
๒. คุยการไม่ไปหากัน
๓. คุยการขอในเวลาไม่สมควร

จะเห็นได้ว่า ในสภาพพระร่วงโรจนวงศ์ถึงเรื่องนี้อย่างชัดเจนว่า การทำเช่นไรจึงทำให้สัมพันธ์ภาพระหว่างมิตรของเสื่อมสลายไป หากพิจารณาแต่ละสาเหตุนั้น จะพบว่า เป็นเรื่องที่ตรงกับความเป็นไปไต่มาก เพราะเหตุว่า

๑. การคลุกคลีมากเกินไป ข้อแรกนี้ฟังดูน่าจะขัดกับความคิดเรื่องมิตรภาพ เพราะความเป็นมิตรนั้นมุ่งจะคบกันให้สนิทสนม แต่ถาพิจารณาขอเท็จจริงในสังคมแล้ว จะเห็นว่า ข้อนี้เป็นความจริง เพราะการคลุกคลีสนิทสนมกันมากทำให้ไม่ระวังตัว ล้วงเกินกันไต่ง่าย และ

คนเราย่อมมีอารมณ์ที่ข้างร้ายบ้าง ซึ่งอาจเป็นสาเหตุให้ทะเลาะวิวาท น้อยเนื้อต่ำใจกันขึ้นได้ ยิ่งสนิทกันมากก็ยิ่งคิดว่าเขาคงเข้าใจเรา ทำให้ไม่มีความรังเกียจที่ทำให้เขาเสียใจหรือไม่พอใจ ขาดการถนอมนำใจกัน จึงทำให้แตกมิตรกันได้ง่าย บางครั้งอาจควยสาเหตุเพียงเล็กน้อย

๒. การไม่ไปมาหาทักกัน ทำให้เกิดความห่างเหิน เมื่อไม่ได้ติดต่อกันนานเข้า ก็ไม่มีจิตผูกพันกัน ยิ่งต่างคนต่างมีมิตรใหม่ก็ยิ่งคิดถึงน้อยลง ครั้นเมื่อมีเหตุของการความช่วยเหลือ ก็ไม่กล้าพูดจากัน เกิดความรู้สึกเป็นคนอื่น การไม่ไปมาหาสู่กันนานๆ ยังทำให้ต่างฝ่ายต่างคิดว่าอีกฝ่ายหนึ่งไม่จริงใจ ไม่คิดถึงตน เพราะคนเราย่อมเห็นคนสำคัญ เมื่อคิดเช่นนี้ก็เกิดความชังเคืองและมองอีกฝ่ายหนึ่งไปในแง่ร้ายต่างๆ โดยไม่มีโอกาสให้พูดคุยปรับความเข้าใจกัน

๓. การขอเป็น เรื่องสำคัญมาก พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ระมัดระวังในเรื่องนี้ เพราะสิ่งที่เราพอใจคนอื่นก็มักชอบ การขอจึงมักขอสิ่งที่เขาชอบ การพลัดพรากจากสิ่งทีรักเป็นทุกข์ จึงไม่มีใครอยากให้สิ่งที่ตนรัก การขอจะเป็นเหตุให้แตกมิตรดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า (ปรีชา ขางขวัญขึ้น ๒๕๒๐ : ๑๑๐)

บุคคลรู้ว่าสิ่งของใดอันเป็นที่รักของเขา ก็ไม่ควรขอของอันนั้น บุคคลยอมเป็นที่เกลียดชัง เพราะขอจัด

ผู้ขอยอมไม่เป็นที่รักของผู้ถูกขอ ผู้ถูกขอเมื่อไม่ไหวไม่เป็นที่รักของผู้ขอ ผู้ใดเป็นผู้อุปถัมภ์การขอ ย่อมไม่ขอสิ่งที่ควรขอในเวลาที่เหมาะสม ผู้ที่นิยมทำผู้อื่นให้เดือดร้อน บัญ แม้ตัวเองก็หาเลี้ยงชีพไม่สะดวก ส่วนผู้ใดเป็นผู้อุปถัมภ์การขอ ย่อมขอสิ่งที่ควรขอในเวลาที่เหมาะสม ผู้ที่นิยมทำผู้อื่นให้เดือดร้อน แม้ตัวเองก็หาเลี้ยงชีพสะดวกด้วย

เหตุแห่งการแตกมิตรทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นเหตุใหญ่ๆ ซึ่งจะทำให้เกิดเหตุย่อยๆ อันได้แก่ ลักษณะที่ตรงข้ามกับความเป็นมิตรแท้ เหตุย่อยๆ เหล่านั้นเป็นเหตุโดยตรงที่ทำให้เกิดการแตกมิตร

๑.๒.๒ หลักจริยธรรมสำหรับคนไทยที่พึงปฏิบัติต่อบุคคลที่มีฐานะต่างกัน
 จริยธรรมหรือหลักความประพฤติของคนดีนั้น เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าทุกคนควรปฏิบัติได้
 นอกจากจริยธรรมส่วนบุคคลแล้ว ยังต้องมีจริยธรรมสังคม คือธรรมที่คนในฐานะเป็นหน่วยสังคม
 ควรยึดปฏิบัติ การปฏิบัติตามจริยศาสตร์สังคมก็คือ การปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมแก่ฐานะของตนในสังคม
 ฐานนี้อาจเป็นฐานะทางสังคมธรรมดา เช่น เป็นพ่อแม่ ครูอาจารย์ ญาติ หรือฐานะทางการ-
 ปกครอง ซึ่งเป็นสังคมในแง่กฎหมาย เช่น เป็นผู้ปกครอง เป็นผู้ใต้ปกครอง

ธรรมเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมนั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในเรื่อง
 ทิศ ๖ ในลิงคาลกุสฺตรอย่างละเอียด เรื่องที่นี้พระองค์ยกเอาตัวเราเป็นศูนย์กลาง แล้วพิจารณา
 ว่าจะต้องมีความสัมพันธ์กับใครบ้าง เป็นการยึดหลักสิทธิและหน้าที่อย่างแท้จริง แม้พระพุทธเจ้า
 จะไม่ใ้ทรงไขข้อว่าสิทธิและหน้าที่ แตกกันได้ว่าพระองค์ทรงกล่าวถึงเรื่องนี้ ทำให้เกิดความ-
 ยุติธรรมในสังคม โดยไม่ต้องสมมติเอาว่ายุติธรรม คือเท่ากันทุกประการ ซึ่งจะไม่มีทางเป็นจริง
 แลอย่างใด

๑.๒.๒.๑ จริยธรรมของคนทั่วไปที่พึงปฏิบัติต่อบุคคล
 ผู้ปกครองในที่นี้หมายถึง พระราชา พระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนขุนนาง หรือข้าราชการ
 จริยธรรมในเรื่องนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยม ตลอดจนแนวการ
 ประพฤติปฏิบัติตนของคนไทยในบุคลุโขทัย ที่ยังคงอยู่ในสถาบันกษัตริย์ เพราะในสมัยนั้นพระมหากษัตริย์
 ทรงมีพระราชอำนาจมาก จึงเป็นที่เกรงกลัวของประชาชน หากพระมหากษัตริย์พระองค์ใดทรง
 คุณความดี ย่อมเป็นที่รักและนับถือของประชาชน เราจะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ในระบอบ-
 สมบูรณาญาสิทธิราชทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการบริหารราชการบ้านเมืองในทุกด้าน ซึ่งสามารถ
 ใหญ่และโอบอ้อมประชาชนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ในสุภาษิตพระร่วงได้สะท้อนให้เห็นถึง
 ความเชื่อที่ว่าการสั่งสอนสืบกันมา ตราบจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ กล่าวคือ

๑.๒.๒.๑.๑ ให้มีความจงรักภักดีต่อองค์พระมหา-
 กษัตริย์ควยใจบริสุทธิ์ แม้พระองค์จะทรงพระพิโรธ ก็ห้ามมิให้โกรธตอบ หรือคิดร้ายต่อพระองค์
 เป็นอันขาด ดังที่กล่าวสอนว่า

ภักดีจงอย่า เกียจ
เจ้าเกียจอย่า เกียจตอบ
นอมนบใจใส่สุทธิ
อย่าปองภัยต่อหา

๑.๒.๒.๑.๒ ในยามศึกสงครามให้อาสาออกรบ
จนกระทั่งทั่วกายในสนามรบ ดังที่กล่าวไว้ว่า

อาสาเจาจนทนตาย
อาสานายจงพอแรง

๑.๒.๒.๑.๓ เมื่อเวลาเช้าเฝ้าพระมหากษัตริย์
ในระว่างกิริยาทาทาง อย่าแสดงท้าวตนเอง เป็นผู้ป๋านาจไม่เกรงกลัวพระองค์ อาจได้รับโทษได้
ดังที่กล่าวไว้ว่า

เฝ้าท้าวโหลยทรนง

๑.๒.๒.๑.๔ การคบกับขุนนางนั้นอย่าไว้นำใจ
และเมื่อตนเองทำผิดก็อย่าโทษว่าเป็นความผิดของตน ดังที่กล่าวไว้ว่า

คบขุนนางอย่าโทษ
โทษตนผิดรำพึง
อย่าคะเนถึงโทษท่าน

๑.๒.๒.๑.๕ คำสอนนี้ สอดคล้องกับมงคล ๓๘ ประการ ในมงคลที่ ๓ ที่กล่าว
ถึงการบูชาว่า บูชานาคทั้งหลายควรรู้จักเลือกบูชา ทำในทางที่ถูกต้องให้เกิดคุณ ดังคำว่า "บูชาคนดี
เป็นศรีแก่ตัว บูชาคณชั่ว พาทัวจัญไร บูชาคณดี ให้สำเร็จ บูชาคณโงก พาทัวให้ฉิบหาย หรือ
บูชาคนพาล พาลพาไปหาผิด บูชามัจฉิต บังจิตพาไปหาผล" และกล่าวไว้อีกตอนหนึ่งถึงบุคคลที่

ควรบูชาว่า "พระมหากษัตริย์เป็นใหญ่ในบุคคลของมวลพสกนิกร ในฐานะทรงเป็นประมุขแห่งชาติ และทรงทศพิธราชธรรม" (ชัยวัฒน์ อัครวัฒน์ และ ทวี มลสมภพ ๒๕๒๗ : ๑๓๓ - ๑๓๕)

๑.๒.๒.๒ จริยธรรมของคนทั่วไปที่พึงปฏิบัติต่อครูอาจารย์
ในมงคล ๓๘ ประการ ข้อ ๓ กล่าวถึงบุคคลที่ควรบูชาว่า "ครูอาจารย์เป็นใหญ่ในบุคคลของ ศิษยานุศิษย์ ในฐานะเป็นอุปสรรคานกิลปวิทยา แนะนำให้เรียนดี ไม่มีสิ่งอำพราง ยกย่องให้ ปรากฏในหมู่เพื่อนฝูง และทำความปรองดองในทิศทั้งปวง"

ในสุภานิตพระราวง กล่าวถึงการปฏิบัติตนของศิษย์ต่อครูอาจารย์
ไว้ดังนี้

๑.๒.๒.๒.๑ เมื่อครูอาจารย์ ให้อภัยโทษ
สั่งสอนของท่าน ไม่ควรโต้เถียงเพื่อลองวิชา ไม่โกรขทานเมื่อถูกกล่าวทักเตือน ไม่แสดง กิริยาท่าทาง เลียนแบบเหมือนไม้เคาะพทาน ดังที่กล่าวสอนไว้ว่า

ครูบาสอนอย่าโกรธ

ทานสอนอย่าสอนตอบ

อย่าเลียนครู เคือนทา

อย่าซังครูซังมิตร

๑.๒.๒.๒.๒ เมื่อจะขอกฎใหญ่ต่อทอนา เพราะจะ
ทำให้ครูอาจารย์มีกำลังใจในการที่จะสั่งสอนต่อไป ดังที่กล่าวไว้ว่า

ขอกฎข่อทอนา

พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงการปฏิบัติตนของศิษย์ต่อครูอาจารย์ไว้ใน
ทิส ๖ หรือหลักมณเฑียรธรรมของคณะสงฆ์ในสังคัม ในทิสเบื้องต้นว่า ศิษย์พึงบำรุงอาจารย์
ด้วยสถาน ๕ ไคแก

๑. ค่ายลูกขึ้นยืนรับ

๒. ค่ายเข้าไปยืนคอยรับใช้

๓. คายการ เชื้อฟุ้ง

๔. คายการ ปรณิมิตี

๕. คายการ เวียนคิดปริทหายคายนความเคารพ

๑.๒.๒.๓ จริยธรรมชวงกน้าวไปที่ฟุ้งปฏิบัติตอญาติและผูัใหญ่

๑.๒.๒.๓.๑ ไทรูจักโอบอ้อมอารีตอญาติ เช่น

แมงมีสิ่งของให้เมือทานเดือดครอน หรือรู้จักเอือเพื่อเมือแขกตอญาติ กิ่งทักลาวสอนว่า

ฟุ้งฉัน เมือตอญาติ

๑.๒.๒.๓.๒ ควรมีความกตัญญูตอญาติ ทั้งในยามที่

ทานตกทุกข์ได้ยาก และตอบแทนในยามที่ทานอยู่ดีกินดี กิ่งทักลาวไว้วา

ทดแทนคุณทาน เมือยาก

๑.๒.๒.๓.๓ ควรให้ความเคารพยำเกรงคนแก่คน

เฒ่า และเชือฟุ้งคำสั่งสอนของท่าน ไม่คิดถึงทำอะไรตามใจตนเอง กิ่งทักลาวสอนว่า

อย่านั่งชิตูผู้ใหญ่

อย่าชิตแข็งผู้ใหญ่

ผู้เฒ่าสั่งจงจำความ

นอบคนตอผู้เฒ่า

กระภูดทนจงคำนับ

การปฏิบัติตนต่อกฎาติและผู้นใหญ่ ส่วนมากจะเน้นในเรื่องการให้ความเคารพและความกตัญญูต่อทาน ซึ่งพุทธศาสนาไคกลาวเรื่องนี้ไว้ในมงคล ๓๘ ประการ สำหรับเรื่องการเคารพ กลาวไว้ในมงคลข้อที่ ๒๒ ว่า ความเคารพเป็นระเบียบวินัย และเป็นสิริมงคลแกบุคคลกระทำ ทำให้เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น ทำคนใหม่เสนทนามคบหาสมาคม เขาไหนเขาใด ภูจักยตยของเขิตตามฐานะญนอยผู้นใหญ่ มีความสำนึกที่สนิทสนมกลมเกลียวกัน มีเมตตากรุณาเอื้อเพื่อเห็นอกเห็นใจกัน และไหรวมกันอยเป็นปึกแผ่นแนมหนา เป็นศรีสงางามแกชาติศาสนา

บุคคลที่ควร เคารพนั้น ในมงคล ๓๘ ประการกลาวไววา คือ พระพุทธเจ้า พระสงฆ พนม ครูอาจารย์ อุปถมาภ พระมหากษัตริย์ ทานผู้นใหญ่เห็นอกเห็นใจ ปุ่ยา ตา ยาย ปา นา อา ลุง

ส่วนในเรื่องความกตัญญูนั้น กลาวไว้ในมงคลข้อที่ ๒๕ ว่า ความเป็นผู้นจักยตยที่คนอื่นทำแกตน ชื่อว่าความกตัญญู ความกตัญญูนี้คือความดีที่เป็นพื้นฐานของคนดี เมื่อคนดีมีความกตัญญูเป็นพื้นฐานแล้ว คุณความดีทั้งหลายก็ไหล ไปรวมอยที่คนดี เหมือนลำธารทุกสายไหลลงสู่น้ำใหญ่ พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า "บุพการีบุคคลและกตัญญูบุคคล เป็นบุคคลหาไคยาก"

โคลงทศรตสอนพระราม

โคลงทศรตสอนพระราม เป็นโคลงสุภาษิต ๑ ใน ๓ เรื่อง ที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงพระราชนิพนธ์ คือ

- ๑. โคลงทศรตสอนพระราม โคลง ๑๒ บท
- ๒. โคลงพาลีสอนน้อง โคลง ๓๒ บท
- ๓. โคลงราชสวัสดิ์ โคลง ๒๓ บท

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรง เป็นนักปราชญ์และนักการ เมืองที่สามารถพระองค์หนึ่ง ในระหว่างที่ครองราชย์ไคทรงดำเนนรัฐประศาสนนโยบายอันดีซึ่งสุชุม ไคทรงเห็นการณไคไกล

โดยส่งทูตไปเจริญพระราชไมตรีกับพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศส ซึ่งเรื่องอำนาจอยู่ในสมัยนั้น
 ถึง ๔ ครั้ง คือในพ.ศ. ๒๒๒๙ พ.ศ. ๒๒๒๖ พ.ศ. ๒๒๒๘ และพ.ศ. ๒๒๓๐ โฆษกานราชทูตซึ่ง
 เป็นราชทูตไปฝรั่งเศสครั้งที่ ๓ นั้น เป็นที่เลื่องลือมาก ทำให้พระเกียรติยศของสมเด็จพระนารายณ์
 มหาราช ปรากฏในดินแดนยุโรป และทำให้สัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับฝรั่งเศสแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น
 คณะมิชชันนารีฝรั่งเศสได้เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในเมืองไทยมากกว่าครั้งใด จนมีบางคน
 ในสมัยนั้นเกรงไปว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจะทรงเข้ารับศีลเดี๋ยวย

การดำเนินการ เมืองคังนี้ นับว่าเป็นประโยชน์แก่คนไทย เพราะในขณะนั้นฮอลันดา ซึ่ง
 เป็นคู่วิวาทกับฝรั่งเศส ได้มีอำนาจทางตะวันออกและพยายามแสวงหาเมืองขึ้น การที่ไทยได้
 ทำไมตรีกับฝรั่งเศสอย่างแน่นแฟ้นเท่ากับ เป็นการกีดกันอำนาจฮอลันดา มิให้หลังไหลเข้ามาจนเป็น
 อันตราย

ส่วนภายในประเทศนั้น ก็มิได้ขาดการปกครองให้ราษฎรมีความนิยมชมชื่นใน
 พระบารมี และเป็นที่ยกย่องทั่วกัน ทรงทำให้เมืองลพบุรี เป็นนครอันงามสง่าตระการตา ท้าวพระ
 นครก็เบิกเทร็กไปช่วยการบ้านเหิง ดังปรากฏหลักฐานในกาพย์ห่อโคลงของพระศรีมโหสถ

จุดมุ่งหมายในการแต่งโคลงทศรถตอนพระราม คือ เพื่อสอนจริยวัตรแก่ผู้เป็นพระเจ้า-
 แพนดิน โดยได้เค้าเรื่องมาจากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนที่ท้าวทศรถประพาศโอราบทแก่พระราม
 เมื่อจะทรงมอบบ้านเมืองให้ครอบครอง ดังโคลงที่ว่า

ทศรถยั้งไท
 สมศักดิ์สินท เสนทหาร
 ในพระชนมานสาร
 เรียบรองสนอง เสนอแก้ว

ทุกสถาน
 เลิศแล้ว
 รามเทพ
 ลุ่มไฉ่ประโลมสอน

จริยธรรมที่ปรากฏในโคลงทศรถสอนพระราม

๑. ไท่ปกครองบ้านเมืองควยเอาใจใได้ และดูแลบ้านเมืองอย่างทั่วถึง

เจ้าวักรักราชวัฏรไ่ียง	บุริรมย์
ให้สุขศรีวิริดิชม	ชอบใจ
เสมออินทรอินทรอุตม	พรหมเมศ
อาศัยธรรมด้นไ	เทียบแม่ประมุขมว

๒. ให้มีความเมตตากรุณา และยุติธรรม

ประเสริฐโลกถน	โลกา
จงจิตมิตรกรุณา	แนไว้
เป็นคนกลพทุกษา	เสมอเมฆ
อายุคติธรรมนไ	สัศวรองสุขเกษม

๓. ใม่ใม่คริจิต

อาณาประชาราษฎรทั้ง	กรุงไกร
จักสุขเกษมเปรมใจ	ขันชอย
ไมครีที่ประชุมใ	นรนารถ
เป็นบุษบาปรากฏรอย	คัณถุขจรชจาย

๔. ใหน้แม่พระราชทานรางวัล และถวายเครื่องไทยทาน

รางวัลสรรพลิงใ	ไทยทาน
เหมือนกลผลพทุกษหวาน	เลียบถน
เป็นที่ภิรมสวาร	เกษมราชวัฏร
เสนพริยพลน้ำ	จิตสรองสรรเสริญ

๕. สอนให้เว้นจากการโลภ โกรธ หลง

ครอบงมพลโลกล้ำ	ศุภผล
ระงับกัณฑ์วอด	โกรธเกรี้ยว
โลกวิฆนานจัญ	มณฑโมหะ
กำจัดสลัดสะเดี้ยว	อภัยไภ้ประมุขมว

๖. ไม่ให้เบียดเบียนราษฎร และให้มีสันติ

จักเพียร เบียดราษฎรอน	อภัยทำ
จงสลัดคักคองกำ	วาโว
สันติเป็นพื้นน้ำ	ประมุขสุข
เป็นสวัสดิคีรีพัตน์ไ้	เลิศล้ำโคเสมอ

๗. ให้รักษาแผ่นดิน เจกเสนมิกา มารคาหวงแหมบุตร

บริกษอาณาจักรทั้ง	แดนไตร
ควยจิตสันนิเสณท์ใน	เฌองแฉว
ถึงนิคามารครใจ	ใสสุทัย
รักษาธิคาบุตรแฉว	เลิศล้ำโคเสมอ

๘. สอนให้ป้องกันและระงับความชั่วร้ายเลวทรามต่างๆ และจงทำเรื่องใหญ่ให้เป็น

เรื่องเล็ก

ความผิดนิทร โทรนเหี้ยน	จาธรรม
จงประคองป้องกันสรรพ	ชั่วช้า
โทษหนักสลักแสดงบัน	ฉงมลิด
หดยคยงรังรักหลา	แมงใหญ่เลาเมา

๕. สอนให้เมตตาช่วยคนที่ได้รับความทุกข์ และอย่าไปซ้ำเติมคนที่ได้รับทุกข์

สัตว์โคไวโหร่าย	ทนนหนา
เวรกรรมพ่ายคองมา	ทอบให้
อย่าเอาเขาระคนสา	ระพันเพิ่ม
เสมออาตมระคนได้	ดูบเลาอะโถมลง

โคลงทศรตสอนพระราม เป็นการสอนจริยวัตรแก่ผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งเป็นโอราบทของ ท้าวทศรตที่สอนพระราม เมื่อจะทรงมอบบ้านเมืองให้ครอง เนื้อหาในเรื่องสอดคล้องกับหลักจริย- ธรรมในพุทธศาสนา ดังนี้

๑. ให้ปกครองบ้านเมืองด้วยความเอาใจใส่ และดูแลบ้านเมืองอย่างทั่วถึง ตรงกับ พุทธศาสนสุภาษิตว่า มา ปทาหมญฺเขต อยามวํประกอบความประมาทแกมูกคคเลลานั้น หรือคาถา บทที่ ๒๔ ว่า ยศยอมเจริญญเญชยัน มีสติ มีกรางนสะอาด ทำางนคยความรอมคอบระมีคระวัง เป็นอยู่โดยชอบธรรมไม่ประมาท

ตรงกับหลักธรรมจักรพรรดิวัตร ๑๒ ข้อที่ ๑๒ อนโคชนสติ พลกายสติ ทรงจักรพรรดิวัตร ในนภายินและพหุพหาร บำบัดทุกข์บำรุงสุขแกมูกคคเลลานั้น

๒. ให้มีความเมตตา กรุณา และยุติธรรม ตรงกับพุทธศาสนสุภาษิตว่า อสาทเสน ชมเนน สเนน นยคี ปเร ชมรสฺส คุตโต เมชากี ชมมญฺโลติ ปวฺจจติ บัดติคฺคยฺตฺตลีนญฺเอนโคยโม สะเพรา โดยเที่ยงธรรมเสมอ ถือกฎหมายเป็นใหญ่ ผู้ที่ได้รับสมญาว่า ผู้เที่ยงธรรม

ตรงกับ อาชชวะ ในทศพิธราชธรรม คือ การปฏิบัติต่อผู้ไปปกครองอย่างตรงไปตรงมา ไม่มีมารยาสาโดย เพื่อให้ทุกคนเกิดความไว้วางใจกัน และ อักโกระ คือ การไม่เอาความ- โกรธเคืองเป็นเครื่องตัดสิน ไม่ทำตามอำนาจความโกรธ ตัดสินด้วยเหตุผล ต้องระงับไม่ให้ ความโกรธติดอยู่ในใจ

๓. ให้มีไมตรีจิต ตรงกับ ราชสุตฺตที่ ๕ ว่า สมมาปาสํ อุมายเครื่องผูกคดองน้ำใจ ประชาชนให้นิยมยินดี คือ ทรงบำบัดความทุกข์เดือดรอน บำรุงให้เกิดความสุขความเจริญแก่ ประชากรามนุรและบ้านเมืองคยอุมายคางๆ ปรากฎพระคณเป็นเครื่องผูกใจประชาชนให้จงรักภักดี

๔. ให้หมื่นพระราชทานรางวัล และถวายเครื่องไทยทาน ทรงกับ จักรพรรดิวัตร ๑๒ ขอดหัวา อชนาน อนุพาน ทรงพระราชทานทรัพย์แก่ผู้ไรทรัพย์เพื่อค้ำเรือนโดยถ้วนหน้า และ ทรงกับทศพิชราชธรรม ทาน หมายถึง การให้ทานโดยไม่หวังผลตอบแทน ไคแก่ วัตถุสิ่งของ ช่วยทำกรารงาน ช่วยผูกจ่าให้สำเร็จกิจ ช่วยคิด ช่วยแนะ สั่งสอนให้เป็นคนดี ดังพุทธศาสนสุภาษิต ว่า กุทริยา เทวโลก วนนติ พาลา หเว นปัส สุนติ ทาน ธีโร จ ทาน อนุโมทนาโน เตเนว โส โหติ สู้ชี ปรกต คนตระหนี่ไม่มีโอกาสไปเทวโลก คนโง่ไม่สรรเสริญการให้ แต่คนฉลาด ย่อมยินดีให้ทาน นี้แลที่มันศาลให้เขาได้รับสุขในปรภพ

๕. สอนให้เว้นจากการโลภ โกรธ หลง ทรงกับพุทธศาสนสุภาษิตว่า นตฺติ ราคสโม อคฺติ นตฺติ โทสสโม คโห นตฺติ โมหสม ชาติ นตฺติ ทนฺหา สมานี ไม่มีไฟเสมอราคา ไม่มี ผู้จับใจเสมอโทษะ ไม่มีชายักัดศัวใจเสมอโมหะ ไม่มีแม่น้ำใจเสมอคตฺหา ซึ่งทรงกับทศพิช- ราชธรรม ขอ ชนติ ไคแก่ ความอดทนต่ออารมณ์ต่างๆ อันเกิดจากโลภะ โทสะ โมหะ มีอาการ สงบ รักษามุกฉิกไว้ใหญ่กิติ เมื่อคิใจหรือเสียใจให้ใช้ความคิดซึ่งมีเหตุผล ไม่โกรธหรือคั่นตกใจ กับสิ่งใคๆ เพราะจะทำให้คนในปกครองมีอารมณ์สงบขานไปค้าย

๖. ไม่ให้เบียดเบียนราษฎร ทรงกับทศพิชราชธรรม ขอ อวิหิงสา คือความไม่ปรารณา จะกอดทุกขแก่ผู้ใด ผู้ปกครองต้องไม่เบียดเบียนใครเลย ไม่ว่าจะเป็นญาติวงศ์หรือผู้สยู่ใตปกครอง ถ้าจำเป็นจะตองทำสิ่งทีเดือดร้อนแก่ผู้ใปกครอง เช่น เก็บภาษีหรือทำสงคราม ก็ตองให้เดือดร้อน น้อยที่สุด และเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมมากที่สุด ซึ่งทรงกับพุทธศาสนสุภาษิตว่า สุขกามาณี ภคานี โย ทนฺเพน น หีสติ อคฺคโน สุขเมสาโน เปจฺจ โส ลกเต สุข ี สัตวทงหลายปรารณาความสุข ค้วยกันทั้งนี้ ผู้ใปกครองปรารณาความสุขแก่ตน ไม่เบียดเบียนสัตวอื่น เขาตายไปแล้ว ย่อมใค้รับความสุข

๗. ให้รักษาแผ่นดิน ป้องกัน และระงับความเดือดร้อนต่างๆ ทรงกับหลักธรรม คือ ราชสตุคิ ๕ ประการ ไคแก่

๗.๑ สสฺสเมช ความที่ทรงพระปรีชาในการบำรุงรักษาอาหาร ผลาหาร ให้บริบูรณ์ ในพระราชอาณาเขต โดยอุบายนั้นๆ เพื่อให้สรรพผลอันเกิดแต่เกษตรและมณฑลสมบูรณ์

๗.๒ ปุริสเมช ความที่ทรงพระปรีชาในการสงเคราะห์บุรุษ คือ สงเคราะห์

พระราชวงศานุวงศ์ และชาวหลวงของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน

๗.๓ สมมาปาสี อุมาย เครื่องยุคนำไปพระราชกรัโหมินยินดี คือ การนำมัดความทุกข์เดือดร้อน บำรุงให้เกิดความสุขความเจริญแก่ประชาราษฎร์และบ้านเมือง

๗.๔ วาจาเมยย ตรีศูพระวาจาลอหนวาท ทำความเป็นที่รักให้เจริญทั่วทุกคน ทั้งแต่ราษฎรสามัญทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อย โดยควรแก่ฐานะและภาวะ

๗.๕ นิรคคัล อุมายให้เกิดสุขสมบัติ รัฐมนตรีพลราบคาบปราศจากโจรภัย

๘. ให้เมตตา ช่วยคนที่ได้รับความทุกข์ และอย่าไปซ้ำเติมคนที่ได้รับความทุกข์ ทรงกับจักรพรรดิวัตร ๑๒ ที่ว่า ฉนวนานี ธนุพาน พระราชทานทรัพย์แก่ผู้ไร้ทรัพย์ เพื่อคุ้มครองโดยทั่วหน้า และ อุโนสนสมี พลกายสมี ทรงจักรพรรดิวัตรในชนภายในและอนุพหาร บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่บุคคลเหล่านั้น

หลักธรรมสำคัญสำหรับผู้ปกครองตามที่กำหนดไว้ในพุทธศาสนานั้น นอกจากผู้ปกครองจะต้องปฏิบัติตนให้ดีเท่ากับคนที่ทั้งหลายแล้ว ยังมีหลักธรรมสำหรับยึดถือ เป็นแนวปฏิบัติโดยเฉพาะที่ปรากฏในโคลงบทสดสอนพระราม ได้แก่

๑. ทศพิชราชธรรม หมายถึง ธรรม ๑๐ ประการของพระราชา คือ

- ๑.๑ ทาน การให้ทาน
- ๑.๒ ศีล การรักษาศีล
- ๑.๓ ปริจาค การบริจาคทรัพย์
- ๑.๔ อาชชว ความมีชอตรง
- ๑.๕ มัททว ความอ่อนโยน
- ๑.๖ ทมะ ความประพฤติตะ
- ๑.๗ อักโกชะ ความไม่โกรธ
- ๑.๘ อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน
- ๑.๙ ซันตี ความอดทน
- ๑.๑๐ อวิโรธนะ ความไม่ประพฤตินิด

ธรรมของบุปผกรรณตั้งกล่าวเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของคนใหญ่ก้นกัน โดยบุปผกรรณเป็นที่รวมน้ำใจคนทั้งชาติ เป็นที่พึ่งทั้งทางใจและทางสังคมในการบำเพ็ญกุศลบำรุงสุข เป็นสัญลักษณ์ของความดีความงาม มีใช้สัญลักษณ์ของอำนาจ ความศักดิ์สิทธิ์แห่ง พุทธศาสนิกชนมีความรู้สึกต่อพระเจ้าแผ่นดินเช่นนี้ ไม่ว่าพระเจ้าแผ่นดินนั้นจะเป็นเจ้าหรือ เป็นประชาชนธรรมก็ตามากอน ก็เป็นที่ยกย่องบูชาทั้งสิ้น เมื่อทรงทศพิศราชธรรมครบถ้วน ธรรมตั้งกล่าวจึงเป็นธรรมสำหรับการปกครองและเป็นสิ่งจำเป็นต่อสังคม

ธรรมสำหรับบุปผกรรณตั้งกล่าว มีจุดหมาย ๔ ประการในการปกครอง คือ

๑. เป็นไปเพื่อความสุขของผู้ปกครอง ขอนี้สำคัญหลัก ทาน และบริจาค กล่าวคือผู้ปกครองต้องเสียสละทรัพย์เท่าที่จะทำได้ เสียสละความสุขส่วนตัว เสียสละกำลังกาย กำลังใจ กำลังปัญญา เพื่อทำให้ผู้ปกครองอยู่ดีกินดี
๒. มุ่งความเป็นธรรมในสังคม ขอนี้ยึดหลักเหตุผลเป็นที่ตั้ง เอาจิตใจที่ซื่อตรง คือ อารยธรรม เป็นเครื่องตัดสิน เอาเจตนาที่จะไม่เบียดเบียน ไม่ประพฤตินิคมทำนองคลองธรรม เป็นจุดหมาย
๓. มุ่งพัฒนาตนเองให้เป็นตัวอย่าง หลักข้อนี้คือ ถ้าผู้ปกครองต้องการให้ผู้ปกครองดี ตนก็ควรทำตัวให้เป็นตัวอย่างว่าดีนั้นเป็นอย่างไร
๔. มุ่งใช้เหตุผล ความร่วมมือ มากกว่าการใช้อำนาจในการปกครอง

โคลงพาลีสอนน้อง

โคลงพาลีสอนน้อง เป็นโคลงสุภาษิตอีกเรื่องหนึ่งที่เป็นพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีความยาว ๓๒ บท

เริ่มเรื่องกล่าวถึงพาลี เจ้าเมืองชัชวาลย์ เมื่อใกล้จะตายด้วยทองศรีพระราม เกิดสำนึกผิดจึงเรียกสุครีพซึ่งเป็นน้องชายและองคตฤกษาย มาสั่งสอนให้รู้จักประพฤติตัวในการที่จะครองเขารับราชการอยู่กับพระรามต่อไป

จุดมุ่งหมายในการแต่ง เพื่ออบรมสั่งสอนข้าราชการใหญ่ จักชนนธรรมนิยมในราชสำนัก

จริยธรรมที่ปรากฏในโคลงพาลีสอนน้อง

โคลงพาลีสอนน้อง เป็นจริยธรรมของผู้ปกครอง ซึ่งหมายถึง ข้าราชการที่ทำหน้าที่ปกครองประชาชน ทำหน้าที่ต่างพระเนตรพระกรรณ เป็นตัวแทนของพระราชาในการปกครอง ซึ่งจำเป็นต้องมีธรรมประจำใจ เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้ตนในการทำความดี

จริยธรรมที่ปรากฏมีดังนี้

๑. ให้มีความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน (พระราม) และมีความสามัคคีกัน

สององค์จงรักควย	ภักดี
เป็นหาสมบาทจักรี	เลิศล้ำ
องค์ยศยงศรี	เสมอ เนตร
อาหลานทานพิงปล้ำ	ปลุกเลี้ยงประโลมกัน

๒. ใ้คงใจทำงาน เมื่อดังเวลาเข้าเฝ้าก็ควรรีบไป อย่าคิดแต่จะนอนเพียงอย่างเดียว

เฝ้าแทนแสนแสนทวय	ใจจง
มิบดินทรบันรชวงศ์	กายเถลา
อย่าคิดจะนิทรปลง	ยาวยึก
วาสนุกสุขเกษมเขา	คำคุดตะกุนนอน

๓. การเข้าเฝ้าเจ้านาย (พระเจ้าแผ่นดิน) ให้พูดแต่ความจริงเท่านั้น

หนึ่งคอบชระอยเลหไท	เรื่องราม
สิงหนาทอาจไถลาม	ถีดวน
ทูลพิทกิจกลความ	ตามสัตย์
อયાขานการ เมานอย	เนอง เนอคคี่ตรง

๔. การแต่งกายในเวลาเช้าเฝ้า ไม่ควรแต่งให้หรูหราและงดงามเกินพระมหากษัตริย์ ให้ระมัดระวังเวลาเดินไม่ให้เดินเปลือยตาม ในรู้จักอ่อนน้อมอยู่เสมอ

เฝ้าโทษยาไตอา	โองงค์
ถ้อยาแต่งแขนงนอยฉาง	นอบนอม
ที่ทางกลางโรงปลง	ตบตบ
ณโรงคัลมันไตคอม	อยาไตสามตลาม

๕. ห้ามทำชู้กับบาทบริจาริกาของพระมหากษัตริย์ แม่จะควยสายตาก็ตาม

นักสนมกรมชะแมแม	สาวสวรรค์
นางโนไพบูลย์พรอด	แมงนอย
เฝ้าไท้ทงธรรม	ชิปราศ
อยาไผ่ในเสนทกลอย	เนตร์เดี่ยวเดี่ยวแสง

๖. การพูดในรู้จักกาลเทศะ

พูดพิศกิจแจ้งจัก	ประการใด
คอยดูเมื่อภาวโนย	ของแยม
แปรผันแก้ทูลไซ	สิงหนาท
จึงคอยชะดอยเต็มแถม	เมื่อทวารสุขสานต

๗. หากเรื่องใดที่กราบทูลแล้วจะทำให้พระเจ้าแผ่นดินทรงโกรธ ก็ให้ทูล

ชอบทูลมุดเหตุนี้	จึงทูล
มิชอบประกอบอาตุร	หยุคยั้ง
เกรงนเรนทรสุร	เคืองคอง
เหตุหย่างคหมางหมนตง	แตรอนสกนชกรม

๘. ในรุจที่สูงที่ท่า ไม่ควรนั่งเล่นบนพระราชอาสน์ และบนที่ประทับของพระมหากษัตริย์

ที่นั่งอาสน์อิราขไท

ทรงธรรม

ทองสุกมุกดาสรพร

ทองแก้ว

กระหนกรัตนจำรัสวรร

โคมทาส

อ้ายฟันขันเดิมแล้ว

อวดคางทรงอิงอร

๙. ในรุจที่เขาเฝ้าในที่สมควร ไม่ไกลหรือไกลจนเกินไป

นัยหนึ่งพึงเฝ้าทาว

นฤมดี

อย่าไกลนักศักดิ์ศรี

ทานไท

ทะนงจะจงมี

ทิวโชน

อย่าไกลนัยเนตรไท

นเรนทรพรองตามถึง

๑๐. เมื่อพระเจ้าแผ่นดินพระราชทานรางวัลแก่ผู้ใด ก็ให้แสดงความยินดี ไม่ควรคัดค้าน

ที่นั่ง เมื่อเฉลิมเปิดยงไปด

รางวัล

บำเหน็จเสร็จสรรพอัน

ดีดวน

อย่าตัดขัดขวางขจร

มิกกราช

จงคอยชะรอยตามลวน

เล่ห์ล่ำสุภณด

๑๑. ไม่บริโภคมากเกินไปกอบที่จะเขาเฝ้าพระมหากษัตริย์

เมื่อเขาเฝ้าเขาคำคดอย

สกลกาล

จงยอมอมมกระยาหาร

ทยอมไว้

อย่ากินเสร็จประมาณ

ประมุลขนาด

เกลือกกวนป่วนทองใต้

ยากยายในวัง

๑๒. ไม่ให้ เบียดบังและยกยอกสมบัติของหลวง เพราะหากผู้จับได้จะต้องโทษร้ายแรง

ที่นั่งของกองโกศไว้	ในคลัง
อย่าคิดมีคแสวงหวัง	อาจเอื่อม
เขาออกนอกคลังวัง	แรงโทษ
อย่าใ้เสียใจ เอื่อม	เงื่อนร้ายสลายคุณ

๑๓. ถ้ามีแขกเมืองมาทำสัตนไมตรี ให้ส่งบิณญ์อยู่เพียงสัง เกศการณ อัยวิภาคนวิจารย์ ไคยทั้งสิน ทั้งอย่าบอกความลับให้แขกเมืองทราบ หากพระมหากษัตริย์ศรีสปรการไค ไหยอมรับ ไม่ควรคักคานหรือไคแยง เพราะพระองคไค่างพระมศันสูงสง เกินกว่าจะอาจเอื่อมไค

กล่าวไคไว้วากยเวน	สูงศักดิ์
คิงองคทรงจักรลักษณ	กายเกลา
สอุมริควรทก	สะเทือนโทษ
อย่าชิตนิตเขา	พุดพรองสนำเสนอ

๑๔. สถานที่หวงทามอयाของแะแะตอง เช่น ทางฉนวน หนาคาง หากเข้าไปมูยาม อาจมีโทษถึงตายไค

ทางไคไปแทมทอง	ทางฉนวน
อย่าไคลไมมั่งควร	ไคเตา
ที่ขันมัจจรวจน	นัยนเนตร
จำพจนณะนี้เทา	ชัพมวอยอาจร

๑๕. ให้เกรงกลัวพระราชอาณาต่างๆจากพระมหากษัตริย์ แม้มิราชกิจที่ยากเพียงใด
ให้ตั้งใจรับสนองพระบรมราชโองการจนกว่าจะสิ้นชีวิต

ชนดินทรบันเกล้า	อโยธยา
ไตรภพจนโลกา	เขตแควน
เกรงพจนนทอชาญา	นรนาถ
เมื่อนิจจิกการแมน	ชีพวยควรสนอง

๑๖. ให้รู้จักตนเองและเจียมตัว ไม่อาจเอือมทอพระมหากษัตริย์ เพราะพระองค์ทรง
ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง และเป็นใหญ่กว่าทุกคนในแผ่นดิน

ท่านไซโรไตปกป้อง	ศรีฉิมเทร
เป็นนิศวรรไกรในดิน	ทวีปนี้
มีใจในเม่าพินธุ	กระบิลชาติ
ทั้งสองสนองคำชี้	ชกบเจ้าเจียมตน

๑๗. ให้สวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าแผ่นดิน มิให้คิดคดทอพระองค์

สวามิภักดิ์รวมเจ้า	ชมพู
แต่จตุรภุชชินด	คำเช่า
ทานเคียดชยาเคียดกลด	โกยโทษ
ถึงทอทรยศเช่า	เขตแควนประณมสนอง

๑๘. ให้เพ็ดทูลในทอนเช่า

หนึ่งไซโรในเมื่อเช่า	จงจำ
แจจกพจนำคำ	ถึถอย
อยาทางทางสะเพื่อนนำ	เกียจกล
พิศุทมูลกักร้อย	สิ่งใ้ในการ

๑๘. ขยววางตัวอย่างไม่เคารพพระมหากษัตริย์ เพราะเห็นว่าตนใกล้เคียงกับพระองค์
ใ้ประมาณตนไว้ว่าตนเป็นชาวีโซเจ้า

ครันสนิพิชิตเชือดแล้ว	บกีฬา
จักใช้ในคฤสสถาน	ถึถนถน
เห็นจรตคจะกถการ	จิงทั่ว
จักแสดงแกงพจนรอง	เลทเลียวเคียงษา

๑๙. อยากิตชัตพระราชหฤทัยของพระมหากษัตริย์ ใหญ่จักเกรงกลัวพระราชอำนาจ

อาคิตวาสนิททาว	ทรงศร
อยาหุลทักพจนรอง	ยดียง
ย่าเบงเกรงศักคิธร	นินาถ
ถึงสถานบานจิตตั้ง	แตนมอมประณมถวาย

๒๐. เมื่อเสด็จออกยังที่ประชุมก็ตองระมัดระวังในเวลาเขาเฝ้า ต้องไม่เห็ดยวหน้า
เห็ดยวหลังท่าหลุกหลิก ไมคมหรือเงยหนามองจนเกินไป ไม่พุกคยหัวเราะเสียดัง ถึถว่าไม่
เกรงกลัวต่อที่ประชุม และไมเกรงกลัวพระเคษานุภาพ ตองหมอบเฝ้าอย่างระวังตัวที่สุด แล้วคอย
ฟังราชกิจที่ทรงรับสั่งควยความตั้งใจ เตรียมตัวรับพระบรมราชโองการให้ทันทางที่

แตนนักมิกมออย่า	เงยหงาย
ชายชวาอยากลับกลาย	กดอกหน้า
อยาหันมันยายหมาย	ชลกชลุย
ตั้งจิตนิจในชา	อยาแกลงกลางสถาน

๒๒. ให้กราบทูลแต่เรื่องที่เป็นจริง เรื่องใดที่ฟังแล้วชวนให้เกิดอัมเคลงสงสัยไมควรร
กราบบังคมทูล

สรรพสิ่งจริงแจ่มแจ้ง	ทูลพิศ
อย่าทูลประมุขลกลิจ	เคลือบไคล
บังคมบรมิศ	ศรราช
... (ตนฉบับล)	เรงรุหนยางค

๒๓. ให้ปฏิบัติตนให้ถูกต้องในสถานที่ ๖ แห่ง และระมัดระวังอิริยาบถทั้ง ๔

อิริยาบถที่โหมเหียน	พยายาด
ทุกแห่งแสดงในสถาน	เทียบไว้
ทั้งสี่อิริยาบถประมาณ	เสมอเลา
สองประการสารลธิชี้ให้	ทาสท้าวควรแสวง

๒๔. ให้ขยันทำงาน ไม่เกียงกันทำงาน

เฝ้าแทนแผนภทวอย	จงจิต
อย่าใฝ่ในกถลิจ	เกียงเกียว
แสวงชอบประกอบนิจ	ทุกเมื่อ
เลี้ยงให้ใหญ่ลยเสีย	ลวงรอยแสนสนอง

๒๕. ให้อาสาสู้อีกสงครามและพลีชีพเพื่อพระมหากษัตริย์

อาสาวิญญูนี้เมื่อ	มีศึก
อย่าเกรงมะเลงครีกคิก	เช่นเขี้ยว
รบแรงตะเบงสะอิก	ถุนไค
จงไคในหลังเหี้ยว	ทักให้สยบแสวง

สงครามยุทธแย่งยา
บุกมันประจัญบานตาม
เขนซาอ๋ยากลัวความ
รุกกรนชนี่หมวย

คิกขาม
ตอควย
มรณาศ
จิงอวางอาจองค์

โคลงพาลีสอนน้องมีเนื้อหาสอนสุกรีพและองคตไพโรงคองกัน เมื่อจะไปเป็นข้าของ
พระราม ซึ่งแบ่งประเด็นในการสอนได้ดังนี้

๑. สอนเรื่องความสามัคคี พาลีได้สั่งสอนสุกรีพและองคตไพโรงคองกัน เมื่อเขา
รับราชการก็ให้มานะขยันทำงาน ไม่เกียงกัน ให้มีความสมานฉันท์ปรองคอง คุณจึงพูดหาจว่า
น ปเรส วิโอมานี น ปเรส กศากศ อคตนา ว อเวกเขยย กตานิ อกตานิ ไม่ควรแสหา
ความผิดผู้อื่น หรืออะไรที่เขาทำแล้วหรือยังไม่ทำ ควรตรวจเฉพาะสิ่งที่ตนทำหรือยังไม่ทำเท่านั้น

ในทางศาสนาใ้วางแนวปฏิบัติเรื่องความสามัคคี โดยถือว่าเป็นการปลูกฝังสมรรถภาพ
ของบุคคล ให้แต่ละคนสร้างกำลังกาย กำลังความรู้ กำลังความคิด และกำลังความสามัคคี

มูลฐานของความสามัคคีคือ การรวมกำลังของคนอื่น เป็นเรื่องที่เกิดจากคนสองฝ่าย มีความรักใคร่
นับถือกัน จะต้องพยายามถนอมน้ำใจกันไว้เสมอ ทำแต่สิ่งที่ดีสนับสนุนความสามัคคี เวนสิ่งที่จะ
ทำลายความสามัคคี ไ้แก่

๑. การถือทิฐิมานะ คือ ถือมั่นในความคิดเห็นของตน แม้วาผิดก็ไม่ยอมแก้ไขอย่างนี้
ทำให้คนอื่นเกลียดชัง

๒. เป็นคนหูเบา เชื่อคำยุยงส่อเสียดของคนอื่น ทำให้เห็นผิดเป็นชอบ และเกิด
แตกแยกกัน ทั้งตนเองก็ไม่ควรทำตนเป็นคนใจทราม คอยหาความชอบด้วยการส่อเสียดใส่ร้าย
คนอื่น

๓. มองกันในแง่ร้าย คือ คอยแต่เพ่งโทษคนอื่น ธรรมดาคนเราชอบมีสีข้าง มีเสียบ้าง
ถ้ามองกันในแง่เสีย เราจะเห็นแต่ความเสียของเขา รักใคร่นับถือกันไม่ได้

๔. การดูหมิ่นเหยียดหยามคือ แสดงกิริยาวาจาดูหมิ่นคนอื่น โดยศัน โดยชาติกำเนิด
โดยฐานะ หรือโดยประการใดๆก็ตาม การดูหมิ่นกันเป็นงานของคนโง่ เพราะเป็นความประพฤติ

ที่ไม่เกิดประโยชน์อันใดเลย

๕. นิสัยรุนแรง เช่น เป็นคนใจน้อย โกรธง่าย ทำอะไรหักโหมเอาแต่ใจตัว โดยตั้งโคกความมานี้ จะเห็นได้ว่า การสอนเรื่องความสามัคคี จึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะหากข้าราชการแตกความสามัคคีกัน ย่อมทำให้การทำงานมีอุปสรรค และอาจทำให้งานของส่วนรวมเสียหายไป

๒. สอนเรื่องการพูด สอนให้รู้จักพูดแต่ความจริง พูดอย่างรู้จักกาลเทศะ เวลากราบทูลควรเลือกเรื่องที่เหมาะสม เพราะการเจรจาด้วยมิ่งคัมภีร์ชานนั้น หากเป็นวาทะที่ไรสาระ หลกคะนอง หรือเรื่องไปปดมดเท็จ จะนำความยุ่งยากเดือดร้อนมาสู่ตน สมดังพุทธภาษิตว่า สารญจ สารโต ญควา อสารญจ อสารโต เต สาร อธิคจฺจนฺติ สมาสงฺกปฺ โจรรา ผู้ที่เข้าใจสิ่งที่เป็นสาระว่าเป็นสาระ และสิ่งไรสาระว่าไรสาระ มีความเห็นชอบ ย่อมประสมสิ่งที่เป็นสาระ คำพูดที่เหลวไหลไร้ประโยชน์ตั้งพันคำ ก็สู้คำพูดที่มีประโยชน์คำเดียวไม่ได้เหมือนกัน

ตรงกับหลักจริยธรรมในพุทธศาสนา เรื่องการละเว้นความชั่วทางวาจา ๔ อย่าง ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสกับพรานหมอนและคนขี่ควาบ้านสาละ ในโกศลชนบท อันเป็นคำสอนหนึ่งว่าควาย ความประพฤติอันควรและไม่ควรที่ปุถุชนพึงยึดถือ คือ (ปริชา ขางขัวญฺยีน ๒๕๒๐ : ๔๓ - ๔๔, ๖๗)

๑. เป็นคนกล่าวเท็จ คือ เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งรู้อยู่ เพราะเหตุคนบาง เพราะเหตุผู้อื่น บาง เพราะเหตุเห็นแก่สิ่งของเล็กน้อยบาง

๒. เป็นคนส่อเสียด คือ ใฝ่ฟังข้างโน้นแล้วนำไปบอกข้างนี้บ้าง เพื่อทำลายพวกข้างนี้บ้าง หรือฟังข้างโน้นแล้วนำไปบอกข้างนี้บ้าง เพื่อทำลายพวกข้างโน้นบ้าง พวกที่พร้อมเพรียงกันให้แตกกันบ้าง ส่งเสริมพวกที่แตกกันแล้วบ้าง ชอบใจในคนที่แตกกันเป็นพวก ยินดีในความแตกกันเป็นพวก

๓. เป็นคนมีวาทะหยาบ คือ กล่าววาจาที่เป็นโทษ อันเดือดร้อนแก่ผู้อื่น อันขัดใจผู้อื่น อันใกล้ต่อความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบจิต

๔. เป็นคนกล่าวเพ้อเจ้อ คือ พูดในเวลาที่ไม่ควรพูด พูดเรื่องที่ไม่เป็นจริง พูดไม่เป็นประโยชน์ พูดไม่เป็นธรรม พูดไม่เป็นวินัย กล่าววาจาไม่เป็นที่ตั้ง ไม่มีหลักฐานที่อ้างอิง ไม่มีที่พูด ไม่ประกอบด้วยประโยชน์โดยกาลไม่สมควร

พระพุทธรูปเจ้าจิ้งหรีดแห่งโกลกาวราชสุภาสิต ๕ ประการ คือ

๑. เป็นนวราชที่โกลกาวถูกกาด
๒. เป็นนวราชที่โกลกาวเป็นสัจ
๓. เป็นนวราชที่โกลกาวอนนหวาน
๔. เป็นนวราชที่โกลกาวประกอบควยประโยชน
๕. เป็นนวราชที่โกลกาวควยเมตตาคัจิต

๓. การสำรวมอากัภิริยา สอนมิให้ขาราชการหมกมุ่นกับ เรื่องการนอนพักผ่อนมากเกินไป ทางค่านอาหาร ไม่ควรรับประทานมากจนเขาเผ่า การแต่งกายควรให้กระเบียบ ประเพณีของเขตพระราชฐาน ยามเดินในท้องพระโรงอย่าเดินผิดตาม การนั่งเผ่าทองอยู่ในที่สมควร ไม่ไถดหรือไถดเกินไป อากัภิริยาในขณะที่เผ่ากัให้สงนหยังมอยากม เงย หันหน้าหันหลัง มองบน มองล่าง หลกหลิก ไม่สมกับสถานะที่และฐานะของตน สรุปแล้วควรมีความงามพร้อมในอากัภิริยา เจกเขมที่ธรรมนิยมไทยพืงมีไว้ ดังพุทธศาสนสุภาษิตว่า ยสฺสสินฺทฺริยานิ สมถงฺกคานิ อสฺสา ยถา สารถินา สุตฺตคา ปทีนมานสฺส อนาสวสฺส เทวามี ทสฺส ปิทยนฺติ ทาทิโน เทวนฺนโค ความกมุอินทรีย (คา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) โค เหมือนแม่น้ำสารถิความกมุไว้อย่างดี เทวนนฺนหมค ความไวคัว คงที่ ย่อมเป็นที่โปรดปรานแก่กระทั้ง เทวคาทั้งหลาย

นอกจากนี้ ยังตรงกับทศพิธราชธรรม เรื่อง ทบะ คือ ความเพียร ขาราชการต้องมีความขยันหมั่นเพียร ขจัดความเกียจคร้าน และการทำผิดพลาดที่ ปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น ขจัดความผิดพลาดบกพร่องต่างๆ ทั้งที่เป็นคุณสมบัติของขาราชการเอง และหน้าที่การงาน เรื่องนี้ ในมงคล ๓๘ ประการ ข้อที่ ๓๑ กล่าวถึงทบะว่า "ทบะ คือ คุณธรรมเฉาบาย เมื่อเรามาเพ็ญให้เกิดขึ้นในตัวเราแล้ว ย่อมมีเฉาบายความชั่วในตัวเราให้หมดสิ้นไป และมีอำนาจคุ้มครองให้เรามีความสงบสุขและความอบอุน เป็นเหมือนเมื่อดวงอาทิตย์อุทัยขึ้นส่องโลก ฉายแสงแผ่ลิ่งไสโครกให้เชือดแห้งไป และให้ความอบอุนแก่ชาวโลก" (ชัยวัฒน์ อัครวัฒน์ ๒๕๒๓ : ๒๕๔)

การสอนให้ข้าราชการมีความขยันในการทำงาน คือ ให้มีความเพียรพยายามใน ๔ สถาน

ดังนี้

- ๑. เพียรระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นในสันดาน
- ๒. เพียรละความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว
- ๓. เพียรทำความดีให้เกิดขึ้นในสันดาน
- ๔. เพียรรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม

ความเพียรใน ๔ สถานนี้มี มีเศษเผาะความเกียจคร้านและความชั่วอันน่าให้สิ้นเชื้อ พยายามให้สามารถสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ประกอบการงาน และประพฤติกุณงามความดีไว้ คนขยันหมั่นเพียรรู้จักกำหนด มีวินัย มีวิริยะ และสมรรถภาพ จะมักเขม่นทำการงานโดยมิหยุดยั้ง สรุปความว่า อินทรีย์สังวร ความสำรวมระวังอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และวิริยะ ความเพียร เป็นมงคลอันสูงสุด

๕. การรู้จักประมาณตน ใหญ่จักตนเอง และรู้จักเจียมตัว อย่าเข้าไปข่มขามในห้องจนวนอันเป็นที่สวนพระองค์ อย่างนั่งเล่นบนพระราชอาสน์ หรือที่ประทับอันใดของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเรื่องนี้ถือว่า กระทบผิดพระราชอาญา และคนไทยถือว่า เป็นการที่ตนเสมอ ไม่เคารพพระมหากษัตริย์อย่างยิ่ง ซึ่งแม้ว่าตนจะเป็นผู้ใกล้ชิดหรือคนที่พระองค์โปรดอยู่แล้วก็ไม่ควรกระทำ การรู้จักฐานะของตนเองนั้น ในระบบราชการถือว่าเป็นหนทางของความก้าวหน้าอย่างหนึ่ง ตรงกับพุทธธรรมที่ว่า อุตฺตรานาโต สติมโต สุจิตฺตมมฺส นิสฺสมการิโน สัตฺตมฺสฺส จ ฆมฺมชิวิโน อปฺปมตฺตสฺส ยโสภิตฺตติ ยศฺยอุมเจริญฺญเกญฺมึความหมั่น มีสติ มีการทำงานสะอาด ไครครวญแล้วทำ ระวังดีแล้ว เป็นผู้รอบคอบโดยธรรมและไม่ประมาท

เรื่องนี้ตรงกับสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งเป็นธรรมที่เฝ้าระวังใจไว้ไม่ให้เกิดความซนหมองใจกัน คือ สมานัตตา ความเป็นผู้มีตนเสมอ หมายถึงการวางตัวสมกับภาวะฐานะของตน ไม่วางตัวสูงเกินไป จนกลายเป็นเขตนยิ่งจงทอง ไม่วางตัวต่ำเกินไป จนกลายเป็นคนหมิ่นเหยียดหยามตนเอง ในทางปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติจะต้องรู้ฐานะอันตนมีอยู่ตลอดจนตามที่เป็นจริง เช่น เป็นบิดา เป็นบุตร เป็นศิษย์ เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ฯลฯ แล้วประพฤติกินให้สมกับที่ตนเป็นเช่นนั้น ไม่ควรดื่มฐานะของตนเอง จนดื่มคิดถึงที่สูงที่ต่ำ เท้ากับการที่เสมอบุคคลที่สูงกว่า ซึ่งจะได้รับการทำนุคิดเตียนจากผู้อื่น

๕. ราชภัย สอนให้ตระหนักถึงการกระทำต่อไปนี้ ที่อาจนำภัยให้ถึงแก่ชีวิต คือ

๕.๑ มีให้ทำร่วมกับบาทบริจาริกาขององค์พระมหากษัตริย์ เพราะขึ้นชื่อว่ากามตัณหา อันนึกคือธรรม ยอมนำมาซึ่งอันตรายแก่บุพนิบัติ ดังพุทธวจนะที่ว่า บุปผานิ เหว ปจินนตฺ ทุยาสจจนสฺ นร อติตุ ตฺ เหว กามสฺ อนตฺโถ กุรุ เต วสฺ ธรรมชาติมีแก้วคอกไม้ (กามคุณ) เพลิดเพลิน มีจิตของ อยู่แต่กามคุณไม่รู้ลืม มักตกอยู่ในอำนาจมฤตยู

๕.๒ มีให้เบียดเบียนยกยอกสมมติที่เป็นของหลวง เพราะสิ่งนี้ พฤติกรรมนี้เป็นความชั่ว ยามใดที่ถูกเปิดเผยย่อมได้รับโทษหนัก ดังที่ว่า ราชโต วา อุปสคฺคํ อพหณํ ว ทารณํ ปริกขณํ ว ฉฐาณํ โภกาณํ ว ปญฺจกฺคณํ ตองราชภัย ฎกกลาวหาอย่างรุนแรง ไวยาติพี่น้อง ทรัพย์สินสมบัติที่ พิณาศิมหาย

๕.๓ ใหญ่จักเกรงกลัวด้วยพระราชาอาญาต่างๆ เพราะการที่ผู้รับราชการรู้จักเกรงกลัว อาญาก็จะไม่ทำชั่วในหน้าที่ ไม่เห็นแก่ตัวหรือเห็นแก่พวกพ้อง ไม่ปรารถนาทรัพย์สิน ฐานะ หรือความต่ำเรื้อ แกกตนเองโดยทางไม่ชอบธรรม ปัญหาในการทำงานก็จะไม่ถูกอวิชาครอบงำ แต่ทั้งนี้จะเป็นไปได้ ก็ต้องปฏิบัติตามพุทธภาษิตที่ว่า อุกฺกํ หนี นยฺเบติ เนตติกา อุตฺถารา นยฺเบติ เชนํ ทารุํ นยฺเบติ ทจฺจกา อุตฺตานํ นยฺเบติ ปญฺชิตฺตา ชาวนาไชนาเชนา ชาวงศฺรคฺคฺกฺกฺสฺร ชาวงไมตฺตฺกไม มัจฉิตฺตฺกน เอง คือต้องฝึกใหญ่จักเกรงกลัวพระราชาอาญา เพราะเป็นสิ่งที่ควรกลัว

๕.๔ อย่าขัดพระราชหฤทัยขององค์พระมหากษัตริย์ ประการนี้เป็นหลักที่บังคับบัญชา ยึดถืออยู่ใต้อุปการมาก ในฐานะชนชั้นผู้น้อย บริวาร การไปขัดพระราชดำริโดยตรงนี้ เปรียบ เสมือนนำไม้ซีกไปขัดไม้ซุง หรือนำเด็ยเอาเรือไปขวาง ซึ่งไม่ใช่วิถีทางที่ก้าวหน้าของชนในหน้าที่ ราชการ และอาจได้รับภัยโดยไม่คาดหมาย ดังภาษิตที่ว่า ยํ หนี กิจฺจฺ ทนฺวิทฺธ อกิจฺจํ ปน กยฺริติ อุนนพฺพันํ ปมกฺตฺตานํ เกลสฺ วพฺพนฺติ อาสวา สิ่งที่ไม่ควรทำไม่ทำ กลับทำในสิ่งที่ไม่ควรทำ อาสวะ ย่อมเจริญแก่คนพวกนั้น ผู้ถือตัวและประมาท

๕.๕ จงสวามิภักดิ์และไม่ทรยศต่อราชบัลลังก์ การที่ข้าราชการใฝ่มีจิตใจเอินเอียง จากผู้บังคับบัญชา และคิดการใหญ่ ย่อมมีผลกระทบกระเทือนถึงความมั่นคงของระบบบริหารนั้น ยิ่งในระบบสมบูรณาญาสิทธิราช การกบฏหรือมีพฤติกรรมใดๆที่แสดงถึงการทรยศต่อราชบัลลังก์

ถือว่าคงไ้รับโทษสูงสุดของอาญาแผ่นดิน เมื่อถึงเวลานี้ก็ไม่มีผู้ใดช่วยเหลือเราได้อีก พระพุทธองค์ทรงเตือนไว้ว่า อชคตา ทิ อชคโน คติ ตสมา สญญม อชคาน อสสิ ภูทรว วาปิโซ ทนมี ทางเดินเป็นของตน เพราะฉะนั้นควรควบคุมตน เหมือนพอกามาที่ระมัดระวังมาดี

๒. การสละชีพ สอนให้อาสาสูติสงครามและพลีชีพเพื่อพระมหากษัตริย์ ตามธรรมเนียมที่คนไทยเรายึดถือกันมากคือ กองธำรงไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ สงครามอาจทำลายความเป็นชาติ ถ้าเป็นเช่นนั้นก็ ๒ สถาบันก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้ ดังพุทธของครุฑว่า ถ้าสงครามสามารถ บิดา ชาติ ศาสนา สอนสององค์ ทำลายรัฐ และนครของรัฐเสียแล้ว ประชากรยอมสัจจรไปอย่างทุกขทรมาณ ชายชาติจึงถูกอบรมเสมอมาในเรื่องการสละชีพอาสาสูติก็นี้ พุทธทระวณะ ไคกลดาวสง เสริว่า ทญจ กมม กต สาชช ย กถวา นานุคปติ ยสส ปติโต สุมโน วิปาก ปฏิเสวติ กรรมใดทำแล้วไม่ทำให้เดือดร้อนภายหลัง กรรมนั้นจักว่าดี คนทำแมตองเสียสละบาง แก้วยอมเสวยผลกรรมนั้นอย่าง เบิกบานสำราญใจ ซึ่งตรงกับขรวัสธรรม เกี่ยวกับ จาคะ คือ การเสียสละตัวเอง เพื่อประโยชน์ของทางราชการ

โคลงราชสวัสดิ์

โคลงราชสวัสดิ์ เป็นโคลงสุภาษิตพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระนารายณ์มหาราชอีกเรื่องหนึ่ง มีความยาวทั้งสิ้น ๒๓ บท

จุดมุ่งหมายในการแต่ง เพื่อเป็นการสอนธรรมนิยมแก่ข้าราชการโดยละเอียด สำหรับเป็นหลักปฏิบัติของข้าราชการและอำมาตย์ชั้นผู้ใหญ่ ผู้อยู่ในใกล้ชิดพระเจ้าแผ่นดิน

ลักษณะการแต่ง มีเนื้อหาดุจคล้ายคลึงกับโคลงพาสีสอนน้อง เพียงแต่มีประเด็นที่ละเอียดกว่า เริ่มเรื่องกล่าวถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไตรศรสแสดงพุทธโอวาทสำหรับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เกี่ยวกับการสำรวมกิริยา ความฉลาดรอบรู้ ความกล้าหาญ การป้องกันบ้านเมือง การแต่งกายเขาเผ่า ไม่ยุ่งเกี่ยวกับนางในฉันทูสาว ไม่เสพของนินเมา ไม่เห็นแก่การนอน ไม่ยกยอกของหลวง ฯลฯ

จริยธรรมที่ปรากฏในโคลงราชสวัสดิ์

ตอนข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ผู้อยู่ใกล้ชิดพระเจ้าแผ่นดิน ใหญ่จับปฏิบัติคนใหญ่กตอง ดังนี้

๑. การสำรวมกิริยาในการ เขาเฝ้า

๑.๑ ให้เขาเฝ้าทวยอาการสงบเสงี่ยมเจียมตนและอ่อนน้อม

หนึ่งไนไฟฟ้าทาว	สถิตสถาน
โรงราชอำนาจมาน	ชื่นรอย
โดยคุณสุนทรปาน	ปราโมทย์
สงบเสงี่ยมเจียมอาคมรอย	เรียนรู้อริยา

๑.๒ การแต่งกายเวลาเขาเฝ้า อยาห์คอกไม้และประพรมเครื่องหอมใดๆ หรือ แต่งกายด้วยเสื้อผ้าอันวิจิตรพิสดาร

อยามจงทรงที่คั้ง	บุษมีน
พะเปียสุคนธรสสรพ	ดูบใด
อยาแสงแกลอง เกลดาคันธ	กลอยกลิ่น
ประคัมประคากาภณไท	เฟื่องฟงอยานัง

๑.๓ กิริยาพาทางพึงสงบเสงี่ยม แตะลาครอบคอบ ให้สมกับ เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่

พึงระงับคัม เบื้องบาย	อินทรีย์
เสงี่ยมสงบสมสรพมี	ถิดาน
สุจริตประคิมสุประคมตรี	คุณเลิศ
ผจงคำรงอาคมถวน	เลิศไว้ในผล

๑.๔ เมื่อถึงเวลาเช้าเฝ้า อยาหตมราชการไปนอน ควรจะแสดงความจงรักภักดี
ต่อพระองค์ด้วยการขยับปฏิมาตราสาร

หนึ่งยามมาดบัล	นอนนิทร
ควรแสงแห่งกลกิจ	ไผ่เฝ้า
ฟังภักดีคัรบรมอศี	วรราช
เป็นนิรันดรสรริทธิเชา	คำคุณนิจกาล

๑.๕ ในขณะที่เข้าเฝ้า ไม่ควรนั่งไกลหรือไกลจนเกินไป คุให้พอเหมาะพอดี

หนึ่งไนไผ่เฝ้าเจ้า	จักรพาด
ไกลไกลในเสถียรสถาน	เทียบเท
เอากิจคิประมาณการ	ฟังฉอน
จิตงานจงแทน	แตกลายคลั่งคะนั่ง

๑.๖ นั่งตัวตรงยามอุทฺทนาพระพักตร์ อยาเหลียวหน้าเหลียวหลัง หลกเหล็ก อยาจอง
พระเนตรพระมหากษัตริย์ และมีสติมั่นคง อยานั่งใจลอย คอยฟังพระกระเสร์บั้ง เพื่อให้สามารถ
ปฏิบัติตามใ้ถูกต้อง

นั่งจตรงทณฐิต้า	บังควร
อยาเหลือบแลแปรปรวน	เบี่ยง เบี้ยว
อยากิจคิจัดทำทวน	นัยน เนตร
ระวังระไวโหดเลี้ยว	ฉิราชโหดแสง
จงจิตตติคั้งทอ	ทรงธาร
หุสุมทพจมาน	ทานโ
คอยไนไผ่แสงทาร	สุรนาท
อยาประมาณประมาณการโ	โมทเคลิ้มขละเซลา

๑.๗ อภัยรับประทานอาหารมากเกินไปก่อนเข้านอน

หนึ่งไร้อภัยไม่ฟัง	กระยาหาร
โลกอุทกุอาการ	ที่ทอง
อภัยกินพบนประมาณ	ประมวลกอน
คุณแสงแสงศรีชรวง	โลกแกลง เกลาเจลา

๒. ความฉลาดรอบรู้ ในการปฏิบัติราชการ เพื่อชาติบ้านเมือง จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง เป็นสิ่งช่วยให้การทำงานประสบผลสำเร็จ และทำให้ชีวิตราชการของตนเองก้าวหน้า การมีความรู้แต่ขาดความฉลาดรอบรู้ในงาน ขอมทำให้การทำงานไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรง เห็นความสำคัญของความฉลาดรอบรู้ จึงทรงสอนข้าราชการของพระองค์ให้สามารถเข้าใจถึงการทำงานอย่างมีความฉลาดรอบรู้ ดังนี้

๒.๑ ขอมรับพระบรมราชโองการด้วยความเต็มใจและนอบนอม

บำเรอเซอชาติเชื้อ	ใจสาร
ในองคค์ตรจักรพาล	เลิกแล้ว
มือเขื่อนเขื่อนโองการ	สิงหนาท
พนนอบกอบปรการแนว	เพลงนำในเสมอ

๒.๒ มีความรู้ในเรื่องราชการ รู้จักคิดอย่างพินิจพิจารณา รู้จักได้เอกว่าเรื่องใดควรกราบทูลหรือไม่ ทำงานด้วยความซื่อตรง ไม่คิดลคได้บวหรือมีเล่ห์เหลี่ยม

หนึ่งในใจฉลาดรู้	เรื่องการ
จงพินิจพิจารณา	ถิตถน
รู้จักถักถนณะชลาตหาญ	ทานเทียบ
สมปรีติมีจงดวน	อยาเลียวพูนสกันษ

๒.๓ เมื่อยามที่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์กาพย์กลอนและตรัสถาม ให้ตั้งใจฟัง

หนึ่งอย่าได้ฟัง	สังวร
สำเนียงเสียงศัพท์พร	อินอาง
ทำเนียบระเบียบเกลากลอน	วังนารถ
ฟังมีอธิบายฟัง	ภาพเพียงฟังใจ

๒.๔ แสดงความสามารถให้เป็นที่ปรากฏต่อแคว้นแคว้นแดนไกล รวมทั้งมีคำพูดที่
คมคาย ฉะฉาน ในทุกเรื่อง เพื่อให้พระองค์ทรงพอพระราชหฤทัย

มีวิชาปรากฏชัดเจน	นับชาญ
ทั้งวจโนโวหาร	กล่าวเกลี้ยง
แสงชอบกอบการสถาน	ทุกประเทศ
ไท่ทองบทพจนเพียง	ภาคแคว้นกระทั่งความ

๒.๕ อธิบายพจนานุกรมเชิงลึก เสียศัพท์พระมหากษัตริย์ และอธิบายเป็นอนราชกิจ มิฉะนั้น
จะตองโทษร้ายแรง

อธิบายแถลงแสดงอรรถาไ	ลวนลาม
คุณเคียดเสียดสกลคาม	แต่งคง
อธิบายจริยคุณลความ	เคียนโทษ
ไปลเบื่องประเทืองยับยั้ง	เรองร้ายสลายแสดง

๒.๖ เมื่อได้รับพระบรมราชโองการให้ออกไปปฏิบัติงานหน้าที่ภายนอก ให้รับกระทำ
ให้เสร็จสิ้นความไม่ประมาท

หนึ่ง เจ้าออกนอกนั้น	ควรรคิด
อย่าใฝ่ในกลกิจ	แต่งตั้ง
อย่าแสวงแห่งการนิศ	แกมเลิศ
ทรงนทรนุกujukพลัง	เพ็ลยงรายสลายคุณ

๒.๗ ทมิ้นค้ำนั่งถึงงานหรือสิ่งที่ได้รับมอบหมาย แต่อย่าสงสัยในคำสั่งหรือติเตียน
ผู้ออกคำสั่งนั้น

รำพึงคะนึ่งอรรัตนอม	พิจารณา
เป็นนิตยกิจการวาน	อย่าเวน
ศรีไตรที่ในสถาน	ทานเทียบ
ชื่นชมสมฤดีเนน	อย่าไคลีสกค

๒.๘ งานใดที่ต้องรีบทำอย่างเร่งรีบ ไม่ว่าจะไกลหรือใกล้เพียงไร ให้รีบดำเนิน-
การให้ทันตามกำหนดเวลา

ประมาณการมุ่งแมน	อัครนี้
ไกลใกล้ในสถานที	คั้งนั้น
บันคาลประมาณมี	ประมาณเทียบ
จิตมายขยายโดยคั้น	คั้งเนอมโนนัย

๒.๘ เมื่อพระเจ้าแผ่นดินพระราชทานรางวัลให้แก่ขุนนางที่ทำความดีความชอบ
ก็ให้แสดงความยินดีด้วยความสงบเสงี่ยม

เมื่อไท้ให้พระราช	พิชชา
รางวัลสรรพเสนา	เลิศล้ำ
ผู้ชอบประกอบแสวงหา	คุณเลิศ
จงบสงบเสงี่ยมนำ	จิตเชอสุทธิสาร

๒.๑๐ ให้กราบมัจฉมทูต หรือรับพระบรมราชโองการถวายวาจาอันหวาน นุ่มนวล
รวมทั้งพุดจาไพเราะกับเพื่อนข้าราชการด้วยกัน

มีพจนมทนั้แ่มง	วาจา
เอมอรธวัจจนกตา	ดีถวน
ไพเราะเสนาะเสนาหา	มจรธ
ภิรมย์โสมนัสล้วน	รับพันพจนาด

๒.๑๑ ให้มีความจงรักภักดี และหมั่นถวายความเคารพพระมหากษัตริย์ด้วยความ
อ่อนน้อม

จงรักภักดีกลอบเลียว	กราบกราน
พระสยามภูษาณการ	กายเกล้า
เสมอวาตะพะพาน	รุกชชาติ
แปลไปดไ้ในลมเคลดา	อ่อนน้อมประเนนเอน

๒.๑๒ ใหญ่กิมิตรไมตรีกับเพื่อน ไม่คิดเป็นศัตรูกับข้าราชการด้วยกัน ความโกรธ
เป็นสิ่งที่ควรละเว้น

อันหนึ่งฟังตอตั้ง	ไมตรี
อย่าไต่ในไพร่	เพื่อนพ้อง
โกรธชิงรังแสงมี	ฟังผอน
เปิดช่องปลดสะกดการทอง	บิดร้ายชะงายหนี

๒.๑๓ ใหญ่พูดแต่ความจริง และสามารถปฏิบัติตามคำพูดของตนเองได้

อันหนึ่งพรอสิ่งซึ่ง	คำคง
บรรทัดคักคณจงตรง	ฉิวแลว
ถอยคำอมฤตยง	ยื่นขนาด
สัตยั้งตั้งทรงแผว	ผองชนเสมอสมาน

๒.๑๔ เมื่อมีเหตุต่างบ้านต่างเมืองมา หรือเราเป็นเหตุไป ให้มีความเฉื่อยฉลาด
เข้าใจการแสดงวาจาแบบคยา

จงเฉื่อยฉลาดชาติชั้น	ปัญญา
แจจจกักรรฤตยา	โตเตา
สืบสารณานแสวงหา	คติโลก
โนมพพจนมาลทาว	เพียงแพทางธรรม

๒.๑๕ เมื่อไปเป็นทูต แม่ทางมานทาง เมืองนมแสดงท่าที่ยกย่อง เรามากเพียงใด
 ก่อยาให้ความคุณ เคยสนิหสนมทวย

อย่าได้ไปเพื่อพรอง	พมพาน
ทูลทำจำทูลสาร	โตเตา
ทางประเทศเหตุรำคาญ	ทานเทิด
อย่าคุณถลนถลนเขา	นมคาสนิหสนม

๒.๑๖ พึ่งปฏิบัติหน้าที่ของทูตใหญ่กลาง เป็นที่ยอมรับของมิตรประเทศ

พึงพิศกิจรวบรู	ฉัษณาลัย
ที่สถานการมีชัย	ทนทอย
ศรีสวัสดิ์คิพพณเิน	ชวชาติ
ดาดมจบสกลรอย	รวมแควนแกนสกล

๒.๑๗ มีความจงรักภักดี หมั่นเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ สนใจกิจการงานตั้งแต่
 เวลาเช้า และพยายามปฏิบัติไพบรรลุผลสำเร็จ

ผู้ใดในชื่อขจรดง	ประนิพิน
ณกรุงรักษาทัพขุนกวด	ไฝเฝ้า
จงใจในนรินทร์นิน	นรนาถ
คำรติกริการ เขา	คำคลุมแสวงแด

๓. ให้มีความกล้าหาญ และมีความสามัคคีในการป้องกันบ้านเมือง โศดกราชสวัสดิ์
โลกดาวสนาวุญคนเกิดมาควรรักและหวงแหนมิทุกข์เอาไว้ ถ้าศัตรูมารุกรานก็ต้องขับไล่ออกไป
ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติด้วยแล้ว สำหรับเสนาอำมาตย์ผู้ใหญ่ ที่จะต้องป้องกันแควนแควน
และดูแลอาณาประชาราษฎร์ ในฐานะที่เป็นตัวแทนของกษัตริย์ ดังที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช
ได้ทรงพระราชทานพิณธำมรงค์ของขาราชการชั้นผู้ใหญ่ ที่มณฑลบ้านเมืองว่า

๓.๑ รวมใจกันป้องกันบ้านเมืองและประชาราษฎร์ในยามศึกสงครามด้วยความ
เจดีย์บรรลาค

รวมประกอบ เกอ	สมสรรพ
บิกลองประคองขอบเขต	เขตแควน
ทั้งอาณาประชาราษฎร	สมบัติ
บริษายาแสดารสิทธิ์เหนน	อย่าให้ใคร เสมอ

๓.๒ ยามมีภัยคุกคามแผ่นดิน ต้องจัดเตรียมกำลังทหารให้พร้อม แมจะดวงเขา
แดนศัตรูก็อย่าไต่หวั่นไหว

เห็นศึกกิจจขอบัน	แสวงหา
กิจการประมาณเสนา	ทรงพร้อม
เมื่อไปในสถานคลา	คินคำ
อย่าไต่หวั่นไหวจน	เขตแควนไทริน

๓.๓ ควรรักแผ่นดิน หากศัตรูมากด่ากรายต้องขับไล่ออกไป

กาลนี้ที่ไต่ไต่	รักษา
ป้องกันซึ่งเขตเสมา	เขตชั้น
ศัตรูหมู่แสวงหา	บุษโฆษ
ภูมิมงคลสถลชั้น	ประเทศแควนแดนกรุง

๓.๔ หากพระมหากษัตริย์มีพระราชประสงค์จะเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยียนประชาชน ก็ควรถวายการอารักขาอย่างดีที่สุด

กาลไม่ควรที่ทอง	ทางชน
กาลนี้ที่ทางสถล	โตเตา
ภูในยี่ไผ่แสงคน	แดนประเทศ
เสด็จดำเนินเดินเท้า	ชिरาสนให้ไทรตรา

๔. ไม่ประพฤติกินในหน้าของสุสาวกับนางสนมของกษัตริย์ และไม่มักมากในกามคุณ เพราะจะนำความเดือดร้อนมาให้

หนึ่งสนมบรมราชทั้ง	นางใน
พึงพ่ายมายเหมือนไกล	อย่าไกล
บมิควรสวนเสนोज	มิตรภาพ
อย่าเข็ดเลือดเนื้อจิตไว้	มุ่งม้วยเสียสกันข
หนึ่งโสทรโหมร้างเรื่อง	มนทกาม
เกลศกถ้าย้ายตาม	เรื่องรอน
คำถนมาฮือฮือตาม	ลวนโลก
หนึ่งนายชะจ่ายเจียรยอม	หลีกgrayผายผัน

๕. ไม่ควรดื่มสุรา เพราะอาจขาดสติประกอบเรื่องไม่ดี นอกจากนี้ ไม่ควรทำหิ ตีเตียนชาติอื่น ให้กล่าวแต่เมฆุรสุวจา

อย่าเฝในสองเสพ	สุรบาณ
มิตรมนอนชกาดพาด	เรื่องร้าย
ตีเตียนคำเนียรสถาน	ทุกประเทศ
พึงแสวงแห่งโอชบาย	มุ่งแมนมฤขรัง

๖. อยามิจิตโลกทรพีสมมติของแผนดิน

หนึ่งทรพีขั้ม เบื้องไว้	ในคลัง
ขยาประสงคจำนงหวัง	หวังไค้
อยากิจิตเมื่อมั่ง	แสงโลก
อยาเมงแมลงอักไ้	ประโยชน์เบื้องอากาศ

๗. ในรู้จักที่สูงที่ค่า ไม่ควรขึ้นไ้เน้งนพระราชาส่นหรือแทนที่ประทับ

เตียงตั้งตั้งไว้ويا	เกลิงกาย
แทนทองของพรพราย	เพริศแพรว
ขององค์พงศุทชสาย	กนิรโลก
อยานั่งจ้งไรแล้ว	เสนียบครายรังแสง

นอกจากนี้ ยังว่าวพระราชาส่นเน้งเป็นของสูง เป็นที่ประทับของกษัตริย์ หากคิดไ้เน้ง
เล่น อาจไ้รับโทษถึงแก่อชีวิต

อาส่นเน้งสรรพเลิศดำ	สกลไกร
ควรสการดารมาลัย	ขอบเช่า
ยาเบงเกรงศักดิ์ไทร	ภูวนาถ
ชรุนแตรงแค้นคุง	ชีพมายนวงสรวง

๘. ไ้ใหม่จิกเมตคา รู้จักยอนสนั่นยอนยาว เช่น การเก็บภาษีกาภาคหลวงต่างๆ ควรเก็บ
ไ้ไ้ไ้ไ้ครม แศดาหากประชานยากจนมาก ก็ควรยกเวนไ้เน้งบางราย

สิ่งไ้ไ้ไ้หวางโทษ	สรรพทา
ทั้งสวนสัคพิทชยา	ถักวน
เวณอภัยในสัทวคณา	ทุกที่
อยากิจิตจงมวน	พิฆาฎไ้ไ้ไ้ไ้

๙. ให้มีความละเอียดและเกรงกลัวความป ให้มีสติระมัดระวังตัวอยู่เสมอ แม้ว่าจะมี
ใครคอยปองร้ายก็ตาม

อยากล้ากัว เกิดขบเคือง	อับอาย
มาบั้นธรรมแสดงสลาย	เวรกรรม
กษัตริย์คูปดกปองหมาย	กระจายโทษ
อย่าเค็ดมเค็ดมคองขอม	เขครวมกลางสถาน

๑๐. อบาทกัถิงบิคมารตา ญาตีมิตร กรูมาอาจารย์ ผู้มีพระคุณ ให้ถึคคอบแทนทาน
เสมอ นอกจากนี้ ควรมีความรักใคร่กันในทุกสิ่งของรวมทองและญาติวงศ์ทั้งหลาย

หนึ่งไซ้ไปเพื่อเลี้ยง	รักษา
บิตรงมกตา	กอดเกอ
ญาตีมิตร สิบพิภพชา	วาจน
ขุนสัวสัดพิพฒน เขา	คำแควนแสนเกษม
นี้ใส่ในเผาพัน	พงศา
พันทองพรองพันธูมา	เมืองเมือง
ทั้งบุตรธุมิตินัดดา	คณาญาติ
รวมทองสนองนิจเรอ	คิงนันทรรณนา

๑๑. ให้มีจิตใจเอื้ออารี มีศรัทธาในศาสนา บำรุงรักษาสุขภาพให้แข็งแรง มีจิตใจบริสุทธิ์
ไม่จองเวรผู้ใด

หนึ่งจงปลงปลุกไว้	ใจอารีย์
ศรัทธาปราโมทยสถาน	แกนเกอ
ศรีสัวสัดภิรมิตินัดดา	สุขภาพ
จงใจในสุทธิเชอ	ชาติเวนนอเวรัง

๑๒. ไท้หมั้นบริจากทานแกุ่ทุกขยากควยจิตใจช้เฆน จะ เป็นกุศลสงให้เมือสิ้นชีวิตแล้ว

อวยทานหวานพชญ	ทรพด
เนื่องนิจกิจแสวงผล	ชนชวย
ชนทรัพย์สนับสนุนจน	ปรโอด
ปรารภนาปรารภรวย	ตั้งแกองแสวงสวรรค
จงมีปรีชาญาศเบื้อง	ถาชา
รวบรวมกอบพิจารณา	ถถวน
ขอบสถานสารแสวงหา	สุขภาพ
กาลนทศวรรจง	เรียกให้ไทยทาน

๑๓. ไท้หมั้นทำบุญ โดยการรักษากุโบสถศีล เพราะวัคเป็นแหล่งปลูกเนือนบุญของตนเอง

กาลนทศขอไช	โนสนาม
อุโบสถรสศีลสาร	แกนเกอ
กาลนทโนสถาน	ธรรมเทศ
กาลนทชนเชอ	จะปลูกไมมีผล

๑๔. เมือทองการปลูกสรวงลิ่งโต เราทองเรียกไชแรงงานผู้อน ฉะนั้น หิงเลียงกุ
อย่างดี เพื่อตอบแทนความดีของเขา

กาลนทเลียงเทลา	โยชา
กาลนทแสวงหา	ลิ่งสรวง
กาลนทเปรมปรา	อาณาราชภฏ
ถากไรไคยสมลาง	ลิ่งไวไคย

๑๕. ประพดคติให้เป็นที่โปรดปรานของพระมหากษัตริย์ กล่าวคือ ไมโลภ ไมโกรธ และซื่อสัตย์ นอกจากนี้ ยังต้องมีความขยันขันแข็งในราชกิจ และหมั่นเข้าเฝ้าโดยสม่ำเสมอ

บมิโลกโอบอ้อมแจ่ม	ใจปอง
โกรธสะบัดสลัดจ้านอง	หยอนยั้ง
ใจตรงจ้านงสนอง	เสนอบท
ในบุกคูปดุกสกลทั้ง	แตงไว้ในสถาน
ควรวังตั้งแตง	เสนา
มนตรีพิริยไทรตรา	ชอบใช้
บริหารสารแสวงหา	ภูวนาด
บริรักษ์จักสนองให้	เฝ้าทวารนิจกาล

เหล่าอำมาตย์ดาเฝ้าภักดีใกล้ชิดพระองค์อย่างสม่ำเสมอ ยอมประสพแต่ความเจริญ
ในหน้าที่ราชการ ลาก ยศ ข้าทาสบริวาร และเสื่อนามากมาย เป็นที่เชิดหน้าแก่ตนเองและ
วงศ์ตระกูล

ผู้ใดไปเฝ้าภักดี	บมิไกล
จักมุลพุนโกโต	เกือบกัน
พิพิฒมมหันตสุไซ	ศวรรยเลา
สรรจำ เจริญเจริญนั้น	ชอบใช้ไพมุลย์
แตงของคกอง โภฏีแล้ว	นับอนันต
ยศยิ่งดังพรายพรรณ	เพริศพร้อม
พิศุครุภักตสรรพ	สมบัติง
ศฤงคารบริวารนอม	นอบ เนื้อสลับสลอน

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงพระราชนิพนธ์โคลงราชสวัสดิ์ โดยกล่าวถึงพระสันมา-
สัมพุทธเจ้าตรัสแสดงพุทธโอวาทสำหรับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ โดยยกมาจากเรื่องวิรุทธชาดก ซึ่งเป็น
ชาดกเรื่องที่ ๕ ในเทศชาดก ตอนวิรุทธบังเกิดสอนบุตร มีสาระเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของข้าราชการ
ชั้นผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดกับพระเจ้าแผ่นดิน ว่าควรจะทำอย่างไร ซึ่งสรุปประเด็นของเรื่องที่สอน
ไว้ดังนี้

๑. ความสำรวม สอนให้เขาเผ่าควยอาการสงบเสงี่ยม มีความพร้อมเสมอในเรื่อง
ราชกิจ รู้จักว่าเรื่องใดควรกราบบังคมทูลอย่างนอบน้อมหรือกล่าวหาญ อยาพุกอดคเดียว ยามอยู่
ทอหนาพระพักตร์พริ้งแว้งตรง อยาเห็ดยวหนาเห็ดยวหลัง หลอกหลีก อยาจงพระเนตรพระมหากษัตริย์
กราบบังคมทูล และสนทนากับเพื่อนข้าราชการควยวาจาอ่อนหวาน ประการสำคัญ คือ จงมีสติมั่น
อย่าตั้งใจลอย คอยฟังพระราชกระแสรับสั่งที่อาจมี อย่างนิ่งไกลหรือไกลที่ประทับเกินไม่ จงทำให้
พอเหมาะพอควร ดังนี้เรียกได้ว่า มีกิริยาท่วงเหมือนข้าราชการอย่างแท้จริง ใครเห็นใครก็
ยกย่องนับถือ จะนับถือกัทาทางที่ตี อันส่งผลถึงความก้าวหน้าในชีวิตราชการ ใน ๒๓๓/๑๔๔

อัครราชบัณฑิต กล่าววว่า การสำรวมควยกายเป็นการดี การสำรวมควยวาจาเป็นการดี ควยใจเป็น
การดี การสำรวมในที่ห่างไกลเป็นการดี บุคคลสำรวมในที่ห่างไกลแล้วมีความละเอียดรอบคอบ เรา
กล่าววว่าเป็นผู้รักษาศน และใน ๓๘/๓๑๖ อชิตบัญชา กล่าววว่า สติเป็นเครื่องกันกระแสนในโลก
เรากล่าววว่าสติเป็นเครื่องกันกระแสนหลาย กระแสนอันอันอันดีพิชยอนมิตใดควยปัญญา

ลักษณะการสอนคล้ายกับพาดีสอนน้อง แต่ละเอียงกว่า คือ ให้ประพฤตินให้เหมาะสม
กับการ เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งตรงกับ คมะ ในคหิตยราชธรรม คือ ความเพียร ในขราชการ
มีความขยันหมั่นเพียร ขจัดความเกียจคร้าน ขจัดความผิดพลาดบกพร่องต่างๆ ให้ปฏิบัติหน้าที่ให้
ยิ่งขึ้น โดยใช้ความเพียร ๔ สถาน คือ

๑. เพียรระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นในสันดาน
๒. เพียรละความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว
๓. เพียรทำความดีให้เกิดขึ้นในสันดาน
๔. เพียรรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม

๒. ความฉลาดรอบรู้ สอนใหม่ความภักดี หมั่นเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ สนใจในกิจการงานตั้งแต่เวลาเช้า หมั่นคำนึงถึงงานหรือคำสั่งที่ได้รับมอบหมาย แต่อย่ากังขาหรือคิดเตียนดูออกคำสั่งนั้น งานใดที่ทองการความเร่งด่วน ไม่ว่าใกล้ไกลเพียงไร ให้รีบทำในทันที เมื่อได้รับพระบรมราชโองการทองทำทันทีด้วยความไม่ประมาท พยายามแสดงความสามารถให้ปรากฏต่อแควนแควนแดนไกล ยามมีเหตุทางบ้านทางเมืองมา หรือเราไปเป็นเหตุ ความเฉลียวฉลาดในการแสดงวาทจาอันแยบยล เป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นเหตุ แฉทางบ้านทางเมือง เขาแสดงท่าทีขบถของเรา มากเพียงใด ก็อย่ารีบแสดงความกุนเคยสนิทสนมด้วย และพึงตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของทุกทีให้ดูลง เป็นที่ยอมรับของมิตรประเทศ

ดังนี้ จะเห็นว่า ปัญญา ความรอบรู้ ความเฉลียวฉลาด เป็นเครื่องหมายของความก้าวหน้าอีกประการหนึ่งในงานราชการ พ้องกับสุภาษิตของพระพุทธองค์ที่ว่าปัญญาเป็นเครื่องวินิจฉัยขอความที่ใดเล่าเรียนมา ปัญญาเป็นเครื่องเพิ่มเกียรติคุณและชื่อเสียง คนในโลกนี้ประกอบด้วยปัญญาแล้ว แม้เมื่อทุกข์เกิดขึ้น ก็ยอมได้รับความสุข (๔๓/๒๓๓. เทศสภุชชาคก) และยิ่งทรงยกย่องว่า แสงสว่างแห่งปัญญา เป็นเลิศเหนือแสงแห่งอาทิตย์ จันทร์ กองไฟ ดังปรากฏใน ๓๒/๒๓๓ อภามวรรค

อย่างไรก็ตาม การเป็นผูฉลาดก็ทองฉลาดใหญ่ถูกทาง ผูฉลาดในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ถึงจะทำความเจริญ ก็ไม่สามารถจะนำความสุขมาให้ ผูปัญญาทรามยอมทำให้ประโยชน์เสีย (๔๒/๑๘ - ๒๐) อารามทุสสชาคก)

๓. ความสามัคคีและความกล้าหาญในการป้องกันเมือง สอนว่าผู้คนเกิดมาควรรักและหวงแหนบิตุภูมิเอาไว ถ้าศัตรูมารุกราน ก็ทองขยับไล่ออกไป ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะทองปฏิบัติอยู่แล้วสำหรับอำมาตย์ชั้นผู้ใหญ่ ที่จะทองป้องกันแควนแควนและดูแลอาณาประชาราษฎร์ในฐานะเป็นตัวแทนของกษัตริย์ เมื่อกทราบถึงภัยของแดนดิน ก็ให้อาสาเข้าสืบเสาะ เหตุการณ์ จัดกำลังทหารให้พร้อม แม้จะตกไปอยู่ในแดนศัตรูก็อย่าหวั่นไหว และที่สำคัญที่สุดก็คือ อย่ามีไมตรีกับศัตรูให้คำนึงถึงว่าผลประโยชน์แห่งชาตินั้นสำคัญเหนือกว่าชีวิตตนเอง ประเทศชาติก็จะรอดพ้นอันตรายได้ ดังใน โมหสูตร ๓๘/๓๐๘ กล่าวไว้ว่า ความพร้อมเพรียงของหมู่ทำให้เกิดสุข การอนุเคราะห์

ซึ่งหมู่ชนพร้อมเพรียงกันทำให้เกิดสุข ผู้ยินดีแล้วในหมู่ชนพร้อมเพรียงกันตั้งอยู่ในธรรม ย่อมไม่เสื่อม
จากธรรมอันเกษมจากโยคะ ผู้นี้กระทำหมู่ให้พร้อมเพรียงกันแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์ตลอดไป

ใน ๔๒/๓๘ มหาสารชาตก กล่าวย่ำไวว่า เมื่อสงครามเกิดขึ้น ย่อมต้องการคนกล้าหาญ
เมื่อเกิดชาวที่ตน เคนขมยอมต้องการคนหนักแน่น เมื่อชาวและน้ำบริบูรณ์ยอมต้องการคนที่รัก

๔. การปฏิบัติตนในการเซาเฝ้า สอนว่า อยากรับประทานอาหารมากเกินไปก่อนเซา
เฝ้า อย่าเสพสุราเพราะอาจขาดสติและประกอบเรื่องไม่ดี อยาเซาเฝ้าไม่นั่งรอเฝ้าโดยคิดเทียบ
ผู้ล้มหลังไปควย จึงกล่าวแถมขุรสุวาจา อยาหักคอกไม้และปรุงแคงร่างกายควยเครื่องหอม
ให้กลิ่นอมอวล หรือประคัมอาหารทรูหรานิคมธรรมเปี่ยม เมื่อเห็นคนคนได้รับพระราชทานรางวัล
ก็ควรแสดงความยินดี ยอมรับพระบรมราชโองการด้วยความเต็มใจและนอบน้อม ยามพระองค์
ทรงมีพระราชดำรัสซักถามเรื่องการแคงคำประพันธ์ ให้ตั้งใจฟังให้ดี จึงหมั่นถวายความเคารพ
พระมหากษัตริย์ด้วยความอ่อนน้อม และที่สำคัญก็คือ อยาพูดจาล่วงเกิน เสียขี้สพระมหากษัตริย์
อย่าบึกเมื่อราชาภิเษกจะได้รับโทมทันที

สิ่งเหล่านี้เป็นหลักในการรับราชการให้ก้าวหน้า ในทางพุทธศาสนาตรงกับธรรมที่นำไป
สู่ความเจริญ ใน ๒๓/๔๒ นริยคิสุตฺร ซึ่งกล่าววว่า ในโลกนี้มีของอยู่ ๖ ของ ที่จิตไม่ตั้งอยู่ได้ คือ
ความเกียจคร้าน ๑ ความประมาท ๑ ความไม่หมั่น ๑ ความไม่สำรวม ๑ ความมักถลัม ๑
ความเจ้าเล่ห์ไม่ทำงาน ๑ ฟังเวณของวางฟัง ๖ เหล่านี้เสียโดยประการทั้งปวง ซึ่งตรงกับ
มงคลข้อที่ ๖ การตั้งตนไวชอบ ในมงคล ๓๘ ประการ ซึ่งกล่าววว่า การตั้งตนถูกมี ๓ ส่วน คือ

๑. การตั้งกายถูก คือ ตั้งกายลงในระเบียบของกาย การปรับปรุงท่วงทีและกิริยา
ให้ตั้งงามเรียบร้อย โดยเว้นจากการทำชั่วทางกายทั้งหมด ผู้ตั้งกายในระเบียบท่วงทีระเบียบกิริยา
คือ กิริยามาก กิริยาดี กิริยาอ่อนโยน และกายสุจริต ให้สมาเสมอ ทั้งทอหนาและล้มหลัง ข้อว่า
ตั้งกายถูก

๒. ตั้งวาจาถูก คือ ตั้งวาจาลงในระเบียบวาจา คือ วจีสุจริต ไคแก พุกจริง พุกไพเราะ
พุกสมัครสมานสามัคคี และพุกมีประโยชน์ ผู้ตั้งวาจาลงในระเบียบ ของวาจาและวจีสุจริต ข้อว่า
ตั้งวาจาถูก และการตั้งวาจาถูกนี้จัดเป็นมงคลชั้นยอด เพราะเป็นเหตุใหญ่ทุกไม่ก่อครอน และ
ไม่เป็นเหตุเบียดเบียนคนอื่นด้วย

๓. การตั้งใจถูก คือ ตั้งใจลงในระเบียบของศีล ไคแก มโนสุจริต คือ ไม่โลภ ไม่พยายาท ไม่เห็นผิดคลองธรรม นอกจากนี้ควรอบรมใจให้เจริญดวงงามโดย มีตั้งจะครองชีวิต มีสติสัมปชัญญะครองตน มีความเชื่อมั่นในตนเอง ตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ มีความกตเวทิตะ

๔. ไม่ประพฤตินิโทษในทำนองขู่สาว่ากันนางสนม ไม่มักมากในกามคุณ เพราะจะนำ ความเคียดแค้นมาให้ ตรงกับหลักจักรพรรดิวัตร ๑๒ ข้อ ๑๑ ที่ว่า อหัมมภกสฺส ปธานํ ละ ความกำหนัดในอธรรม คือ ไม่ล่วงประเวณี ละเว้นการเบียดเบียนในมาตริการิกขาของผู้อื่น นอกจากนี้ การสอนเรื่องนึ่งตรงกับหลักการ เว้นชั่วจากการผิดศีล ๕ ข้อ ๓ การประพฤตินิโทษใน กาม อันแก่ตนเองไปผูกพันกับกิเลสตัณหา ความเป็นอยู่และความประพฤติตั้งกล่าวเกิดจาก อุกฤษฏมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งขาราชการผู้ใหญ่ไม่ควรปฏิบัติอย่างยิ่ง

๕. ไม่ควรดื่มสุรา เพราะทำให้ขาดสติ อาจประท้วงเรื่องที่ไม่ดี พระพุทธเจ้าตรัส ไว้ในสังคาลกสูตรว่า

กูกอนนุตรแห่งคหบดี การประท้วง เมืองๆ ซึ่งการดื่มสุราเมรัย อันเป็นที่ตั้ง แห่งความประมาทนั้น เป็นเหตุให้โลกะเสื่อม กูกอนนุตร โทษแห่งการดื่มสุราเมรัย นั้นมี ๖ ประการ คือ

๑. เสื่อมทรัพย์ เห็นพันตา
๒. เป็นเหตุก่อการทะเลาะวิวาท
๓. ทำให้เกิดโรค
๔. ทำให้เสียชื่อเสียง
๕. ขาดความละเอียด
๖. ทำให้กำลังปัญญาถดถอย (ชัยวัฒน์ อัครวัฒน์ ๒๕๒๗ : ๒๑๘ - ๒๑๙)

๖. ไม่คำหนักเตียนดูอน ควรกล่าวแต่วาจาอ่อนหวานกับขาราชการด้วยกัน ตลอดจน ผู้ที่ต่ำกว่า การกล่าวติเตียนดูอนเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ แม้ในทางศาสนาถือว่า การนิเทศทำให้ เกิดความแตกแยก ตามหลักโลกธรรม ๘ ควรกล่าวแต่วาจาอ่อนหวาน ซึ่งตรงกับสังคหวัตถุ ๔ ให้ผู้กล่าววาจาอ่อนหวาน เพื่อเป็นเกร็ดของคน

๘. ขยายมีจิตใจคิดเบียดเบียนทรัพย์สินของแผ่นดินมาเป็นของตนเอง ตรงกับจักรพรรดิวัตร
๑๒ ว่า วิสมโลภสส ปธาน ๑ ละความโลภ เว้นจากการเบียดเบียนทรัพย์สินสมบัติที่มีไว้ของตนเอง

๙. ในอุจจกัฏฐที่ห้า เช่น ไม่นับไปนั่งบนพระราชอาสน์หรือที่ประทับของกษัตริย์ ตรง
กับสังคหัตถุ ๔ ขอ สมนัตตคา ความเป็นผู้มีตนเสมอ หมายถึง การวางตัวสมกับภาวะฐานะ
ของตน ไม่วางตัวสูงเกินไปจนกลายเป็นเยอหยิ่งจองหอง ผู้ปฏิบัติจะครองฐานะของตนพมกคณ
อื่น แล้วประพฤติให้สมกับฐานะของตน ไม่ควรลืมนฐานะของตนเองจนลืมนึกถึงที่สูงที่ต่ำ โดยเฉพาะ
กับกษัตริย์ อาจได้รับราชภัยถึงชีวิต

๑๐. ให้มีเมตตา รักษาศีล และศรัทธาในศาสนา สอนให้มัจฉเมตตา เก็บภาษีให้ได้
ครบ แต่ผ่อนสั้นผ่อนยาวไต่สำหรับผูยากจน อยาสาสตร์วัตรชีวิต เพราะสัตว์ทุกชนิดยอมรับชีวิตของ
ตนเอง หมั่นทำทานแก่ผู้ทุกข์ยากจิตใจอันยาวนาน เพื่อเป็นการสร้างกุศลให้แก่ชีวิตในภพภาค
หน้า เมื่อเกิดพรุ่งงานผู้น้อมมาไซ่ พึงเลี้ยงดูเขาอย่างดี มิฉะนั้นจะกลายเป็นการเบียดเบียนผู้น
ถึงใน ๔๒/๗ - ๘ มตกถกคชากก กล่าววา "ถ้าสัตว์ทั้งหลายทั้งรู้อย่างนี้วา ชาตีสมาพินเป็นทุกข
สัตว์ไม่ควรฆ่าสัตว์ เพราะวาผู้มีปกติฆ่าสัตว์ยอมเสวราโศก" และใน ๒๓/๑๔๘ อหิงสกาสูตร กล่าว
วา "ถ้าทานมีชิวาอหิงสกา ทานพินไม่เป็นผูเบียดเบียนควยกาย ควยวาจา และควยใจ ทานยอม
เป็นอหิงสกาโดยแท้" และใน ๔๑/๔๓๓ วารณเถรคาถา กล่าววา "นรชนใดมีจิตประกอบควย
เมตตา อนุเคราะห์แก่สัตว์ทั้งปวง นรชนเช่นนั้นยอมใตประสมบุญเป็นอันมาก"

๑๑. ให้มีสติ ให้มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป แม้มีใครมุงราย ใสราย ก็ให้มีสติ
ตั้งพุทธพจนวา "บุคคลใดไม่รูเหตุการณที่เกดขึ้นในฉัพพลัน หลงไปตามอำนาจศตฺร บุคคล
เหล่านี้ยอมเค็ดครอนในภายหลัง" (๔๒/๔๒๒ กุกกฏชากก) สติเป็นสิงสำคัญในการเขาไกลชีวิต
เจานาย

๑๒. ให้กตัญญูคุณมีคามารคา ครูบาอาจารย์ ญาติมิตรผู้มีพระคุณ พระพุทธของคทรงกลาว
ไว้ในมงคลขอที่ ๒๕ ในมงคล ๓๘ ประการ วา ความกตัญญูมี ๓ ลักษณะ คือ กตัญญูต่อบุคคล
กตัญญูต่อสัตว์ และกตัญญูต่อสิงที่ไม่มีวิญญาณ

ความกตัญญูต่อบุคคลนั้น ควรจะกตัญญูคุณของผู้นั้น และสนองคุณตอบแทน โดยกระทำ

ตามฐานะของตน ดังนี้

- ๑. เป็นผู้ใหญ่ ก็มีความเมตตาปราณี โอบอ้อมอารี เผื่อแผ่ แก่ผู้น้อยที่มีคุณแก่ตน
  - ๒. เป็นผู้น้อย ก็มีความคารวะ ซื่อสัตย์สุจริต จงรักภักดี ต่อผู้ใหญ่ที่มีพระคุณแก่ตน
- ความกตัญญูเป็นความมีเกียรติ ทำให้บุคคลได้ประสบความสำเร็จ ได้รับการนับหน้าถือตา

โดยทั่วไป

กณฺหาสอนนองคํานันท

กณฺหาสอนนองคํานันท เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิต-
 ชิโนรส เป็นกวีนิพนธ์คํานันทที่มีโดยคำสำนวนโวหารไพเราะเพราะพริ้งมาก เรื่องกณฺหาสอน-
 นอง ยังมีอีกสำนวนหนึ่ง เรียกว่า สำนวนกรุงธนฯ เป็นของพระยาราชสุภาวดี ข้าราชการสมัย
 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่ครั้งรับราชการอยู่ที่นครศรีธรรมราช แดงร่วมกับพระภิกษุอินทร
 โดยพระยาราชสุภาวดีแต่งตอนต้น พระภิกษุอินทรแต่งตอนปลาย

กณฺหาสอนนองคํานันท เป็นภานิตสอนใจแก่สตรี ดังที่ทรงนิพนธ์ไว้ว่า

หวังโอวาทอนุศาสน์สนับสกลสตรี
 แสงสามภักดิ์ ฤวาย

เรื่องย่อของกณฺหาสอนนองคํานันทมีว่า หาวพรหมทัตแห่งกรุงพาราณสี มีราชธิดาสอง
 องค์ คือ กณฺหา และ จิรประภา เมื่อพระบิดาจัดให้มีการสมรส กณฺหาเลือกพระสวามีได้ ๕
 องค์ จิรประภาเลือกใตองค์เดียว แต่กณฺหาสามารถปฏิบัติพระสวามีได้ครบดี มีความรักใคร่พล
 กันอย่างมั่นคง ส่วนจิรประภาภรรยาของตนหาที่ใจไม่มีความสุขกับพระสวามี ถึงแม้จะมีพระสวามี
 เพียงองค์เดียวก็ตาม จิรประภาเข้าใจจากกณฺหาที่เวทมนต์ผูกใจชาย กณฺหาได้ชี้แจงว่าหาได้
 ใช้เวทมนต์นั้นโดยผูกใจพระสวามีไม่ หากแต่ที่พระสวามีทุกข์ของคร่ำครึไกรนางนั้น เพราะนางรู้จัก
 หน้าที่ และอยู่ในโอวาทของพระสวามีตลอดมา แดวกณฺหาก็ได้สอนจิรประภาถึงหน้าที่ต่างๆให้
 จิรประภานำไปปฏิบัติ จากนั้นพระสวามีก็เริ่มรักใคร่ในจิรประภา และมีความสุขเช่นเดียวกับ
 กณฺหาพระพี่นาง

๒ ๑ ๒ ๒ ๒ ๑ ๑
กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ เริ่มตนด้วยการบอกนามผู้แต่งว่า

เริ่มกลอนนพิศพรทาน
วคิลลิตทรา
ผู้ช่วยบริรักษ์
ในกรุงนครศรี
ทุกการชดุงการ
ซึ่ง เป็นนัยจับใจ-
นางกฤษณาขนาด
สมุคเคิมกัเศราสูญ
เชิญเราชีโนรส
พจนาดอนสุนัช

พระยาราชสุภา-
แสดงนามโดยมี
นราโลกพราหมณชี่
ธรรมราชบรินทร
ประกอบชอบบ เวณถวิล
คนำทานบให้สูญ
กิม เรืองบริบูรณ
สลายสมบ เป็นผล
พระนามอินทนิพนช
จำหลักกันเทของกลอน

คำสอนในกฤษณาสอนน้องคำฉันท์ เป็นการสอนจริยธรรมให้กุลสตรี เลือกใช้ แลวนำไป
ประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมกับยุคสมัย หากกฤษณามีตัวตนเหมือนนางเทพาภพระสนมเอกพระร่วง-
เจ้าแห่งกรุงสุโขทัย กฤษณาก็ได้ชื่อว่า เป็นเอกนารีในการใช้คำพูดที่เป็นคติสั่งสอนสตรีทั่วไป

จริยธรรมที่ปรากฏในกฤษณาสอนน้องคำฉันท์

๑. กิริยามารยาท

๑.๑ การเดิน

๑.๑.๑ ให้เดินอย่างนวยนาด คือเดินเยื้องกรายอย่างช้าๆ ไม่ควรเดิน

อย่างลุกลุดกุดน

เดินนิ่งจงยั้งองค์
ชาวชนนก็ชวนทั้ง

ตำรงกายระไวระวัง
ชนองจะชรองศรวาด

๑.๑.๒ ห้ามเดินกรีกทราย แก้วแซน ยักไหลด เพราะตามธรรมเนียม
ที่ส่วนแหวนมักจะขอมยกนิ้วชี้มองคุณแหวนบ่อยๆ ทำให้ขาดความระมัดระวัง

อยากวนครรไลแลน
ทอดศาลีลาจวน

กรกรีกแหวนบ่วงควร
สะคุคาทจักพลาดพล่า

๑.๑.๓ ไม่ควรเดินหักดอกไม้ออกไปนอกบ้าน เพราะจะถูกกล่าวหาว่า
เป็นหญิงเจ้าชู้ ขี้ขายก็มีขึ้นเสียฉิบในขณะเดิน ไม่ควรจับชายพก พูท หัวเราะไปพร้อมกัน
ไม่ควรทรมสไบบางออกไปยังที่ชุมนุมชน

อย่าเดินหักมาลา
จับพกพลางชานคำ
บุรยาทรโยกย้าย
ยอหัดด้อมมีสปราง
นุ่งเพ็ญญาเดิน
เบ็ลยเปลาพระอินทรีย์

เสยเกศาไม่ควรทำ
สะกิดเพื่อนสำรวลพลาจ
กรกรีกทรายสไบบาง
จักเส้อมสัวส์คักษีศรี
และมุง เมีนวิถีส
หนึ่งสองบาสไบทรง

การเดินหากไม่ระมัดระวัง ลืมตัวทำไป ก็จะเป็นการ เสื่อมเสียศักดิ์ศรีของสตรี
การเดินควหาทางที่ถูกสุขลักษณะ เป็นการ เพิ่มสง่าราศีให้แกสตรีอย่างยิ่ง การเดินอย่างสง่างาม
นั้น ควรเริ่มตนควยการยืนตรง เงยศีรษะขึ้น แตะยาให้ถึงกับที่เรียกว่าศีรษะเชิด แล้วยีคอก
ให้ผึ่งผาย ไหลทั้งสองข้างปล่อยตามสบาย ออຍากขึ้น แขนต้องแนบอยู่กับลำตัว ไม่ใช่ไหลไว้
ข้างหลัง การทอดแขนไปตามลำตัวนี้ จะทำให้แขนไกวไปไต่จ้วงหวะกับการก้าวเท้า แล้วยบาย
ปลายเท้าไปข้างหน้า วางน้ำหนักตัวแต่เพียงเบาๆ ตรงไปยังคำคุมและขอเท้า ขณะที่ก้าวเดิน
ต้องก้าวไปตามเส้นตรงที่จะเดินไป พยายามให้เขาทั้งสองข้างชิดกันจนใกล้จะสัมผัสกัน จะเดิน
ขึ้นหรือลงบันได ต้องทำให้คนเอนเห็นว่าเขมชอย มีสง่าน่ารัก ทั้งนี้ ต้องสำรวมอิริยาบถควย

๑.๒ การนั่ง

๑.๒.๑ ไม่ควรนั่งตามบันได รมไม้ ไม่ควรนั่งหรือนอนเล่นที่นอกชานบ้าน

หรือตามถนนหนทาง

ที่นั่งสถิตย์ที่บันได
นอนนั่งยังชานชาย

อิกรรมไม้และตากกาย
สลกทองวีถีทาง

๑.๒.๒ ไม่ควรนั่งเท้าคาง เท้าแขน โดยเฉพาะการนั่งเท้าแขนนี้ ถือ
เป็นมารยาทที่ไม่งามเลย ถ้านั่งเท้าแขนจนหน้าแข้งงอ แอน นอกจากนั้นยังไม่ควรพูดคุยกับเพื่อนมาน
ในยามวิกาล

เท้าคางและเท้าแขน
ที่นั่งสนชยายาม

จนอกแอนตาเงินขาม
และแะพุดเพื่อนเคหา

๑.๓ ไม่ควรหัวเราะเสียงดัง ไหยมแยงแต่พองาม

ที่นั่งโสดจะสำราด
แยงแยงพะทรมบด

บมิควรทอชิงอด
พิกตร เพรี ศัพะ เพราะพราย

๑.๔ ระวังกระวังในการจาม อ้าจามระคู้อื่น ไม่เป็นคนพุดมาก ไม่ควรนอนมาก
เพราะทำให้เก็ยจคราน

จักจามงงามแรง
นอนนานมักครานกาย

แสดงอรรถยาตร์สหลาย
บ่วยการกัจจิดการงาน

๑.๕ ในหฺรจฺกัรบฺประทานอาหารแด่พลประมาณ ถารับประทานอาหารน้อยไป ก็จะทำให้สุขภาพไม่สมบูรณ์ ผอมแห้งแรงน้อย แต่ถารับประทานมากเกินไป ก็จะทำให้วอนเกียจคราน อยากนอน

น้อยรักษากษณมฺฐย

สิริรูปมั่นคง

มากรักษากษณพหวน

จะหนักเนื้อและเฒ่าองก

พียงรักษหพอประมาณ

บงการวิกถทรง

โสภากุญชรยง

ทุกสิ่งดีทั้งอินทรีย์

๒. การปฏิบัติตนของภรรยา

๒.๑ ให้มีความจงรักภักดีต่อสามีอย่างคงเส้นคงวา เพราะสิ่งนี้เป็นรากฐานที่มั่นคง ในอันที่จะโน้มน้าวจิตใจของสามีให้เมตตาปราณี

โดยกิจสวานิบริรักษ์

พิทักษ์ราชอำนาจ

กอบกัศเวทิตรรณตฺถ

พิชิตม้วยควยสัตตยา

๒.๒ ให้มีวาจาอ่อนหวาน มารยาทละมุนละไม อ่อนน้อมถ่อมตนต่อสามี

อีกการรักษาดิถีสุวัตร

ปฏิบัติและวาจา

พยอมหยามสุภาพพจนมา

รยาทพรอมละม่อมกาย

๒.๓ ห้ามประพฤตินตามลักษณะหญิงที่ไม่ดี ดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ หญิงที่ไม่รู้จักของสามี ถูกกตุมิน พุดจาเสียศีลคำว่า และมุงราย

กตสามี

อย่าเยี่ยงหญิงชั่ว

ไปรู้คุณชั่ว

ไม่กลัวความอาย

ด้นลมชมคำ

หอนำเบงชาย

จงจิตคิดหมาย

มุงรายภรรคา

๒.๓.๒ ขอบนิเทศามี หน้าไหวหลังหลอก คอยจับนิเทศามี ไม่สนใจงาน

บ้านงานเรือน

คตหนาปราศรัย
คตหมิ่นนินทา
หอนคิกครุณา
กิจการงานเรือน

ลัมหลังตั้งใจ
คอยหาขอนิค
ไปไคนำพา

๒.๓.๓ หึ่งที่เกียรกว่านงานบ้านงานเรือน ขอบมีวสุ่มกับเพื่อนบ้าน

การทูกการโน
คองให้ตักเคื้อน
ครานักชกเชื้อน
ขอบหนาพาตี

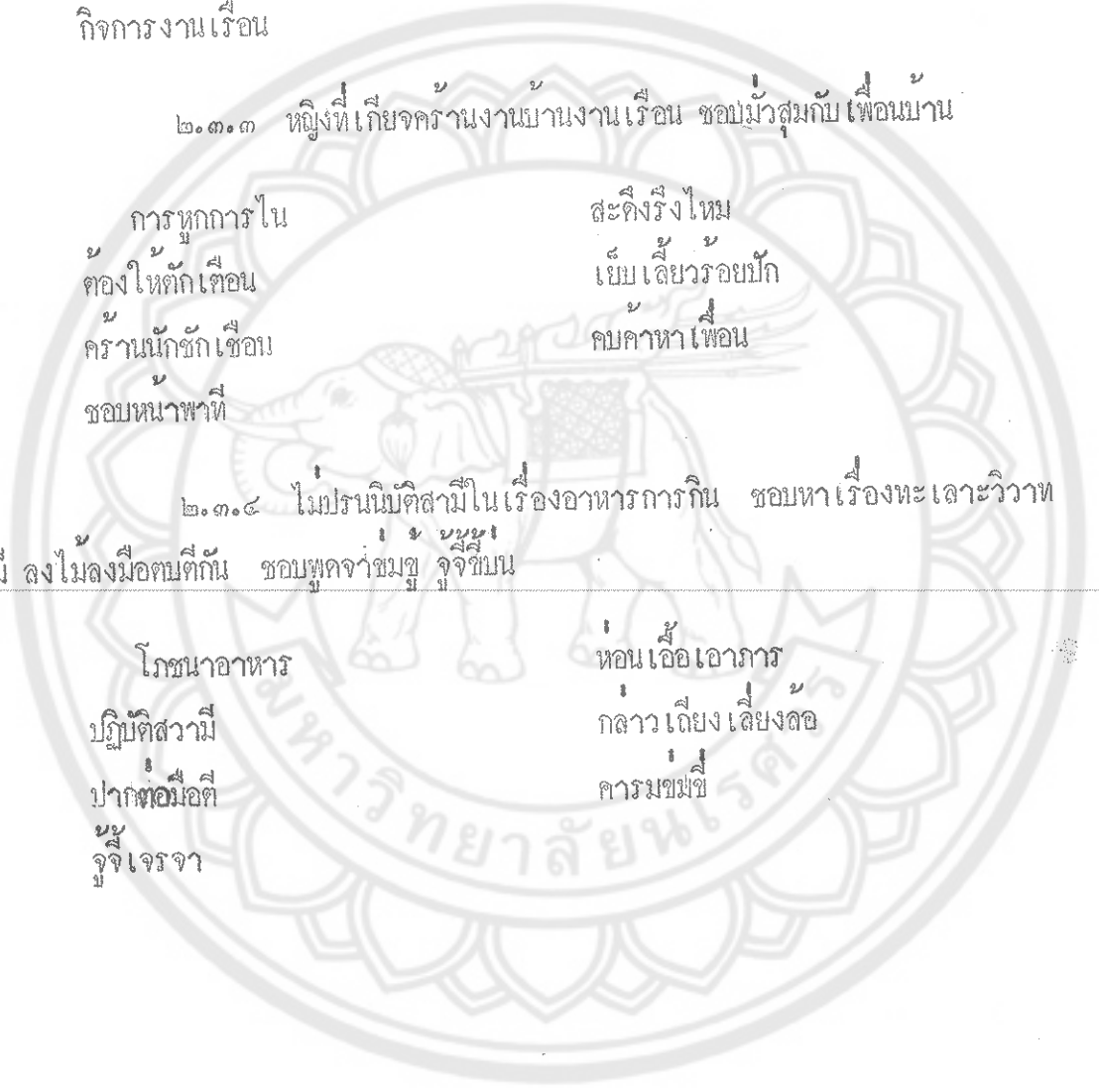
สะคิงริงใหม่
เย็บเสียวรอยปัก
คมคาหาเพื่อน

๒.๓.๔ ไม่ปรนนิเทศามีในเรืองอาหารการกิน ขอบหาเรืองทะเลาะวิวาท

กัมสามี่ ลงไม่ลงมือคตตีกัน ขอบพุดจ่าขมขู จุจขมบน

โภชนาอาหาร
ปฏิบัติสามี่
ปากท้อมือตี
จุจเจอร์จา

หอนเอื้อเอารการ
กลาวเดียงเลียงดอ
การขมขี

๒.๓.๕ หึ่งหึ่งหึ่งหึ่งโกธ ขอบการทะเลาะวิวาท ไม่คิงองอนสามี

พุดจาโอหึ่ง

อ ^๑ ย ^๒ า ^๓ เ ^๔ ย ^๕ ง ^๖ ห ^๗ ึ่ง ^๘ โ ^๙ ธ ^{๑๐}	ม ^๑ ัก ^๒ ห ^๓ ึ่ง ^๔ ห ^๕ ึ่ง ^๖ โก ^๗ ธ ^๘
ว ^๑ ิว ^๒ า ^๓ ท ^๔ ว ^๕ า ^๖ ห ^๗	ธ ^๑ า ^๒ ห ^๓ อน ^๔ บ ^๕ อ ^๖ ท ^๗
ง ^๑ อน ^๒ ง ^๓ อ ^๔ ภ ^๕ ร ^๖ ร ^๗ ค ^๘	โ ^๑ อ ^๒ ห ^๓ ึ่ง ^๔ ค ^๕ ัง ^๖ ห ^๗ น ^๘
ป ^๑ า ^๒ ก ^๓ ก ^๔ ลา ^๕ ไป ^๖ ก ^๗ ล ^๘ ว ^๙	

๒.๓.๖ หึ่งที่ไมรูจักอาย การบานการกรัวเกียจคราน เกียงให้สามีทำ

อ ^๑ ย ^๒ า ^๓ เ ^๔ ย ^๕ ง ^๖ ห ^๗ ึ่ง ^๘ ร ^๙ าย ^{๑๐}	แ ^๑ ง ^๒ อ ^๓ น ^๔ ห ^๕ อน ^๖ อ ^๗ าย ^๘
เ ^๑ ล ^๒ น ^๓ ร ^๔ ิ ^๕ ก ^๖ ช ^๗ ิ ^๘ ก ^๙ ห ^{๑๐}	ห ^๑ า ^๒ ก ^๓ ิ ^๔ น ^๕ ก ^๖ เ ^๗ เก ^๘ ย ^๙ จ ^{๑๐}
เ ^๑ ต ^๒ ร ^๓ ี ^๔ ย ^๕ ช ^๖ า ^๗ ย ^๘ เ ^๙ า ^{๑๐} ก ^{๑๑} ร ^{๑๒} ว ^{๑๓}	ล ^๑ ะ ^๒ ไ ^๓ ว ^๔ เ ^๕ น ^๖ เ ^๗ ว ^๘
ก ^๑ อ ^๒ ม ^๓ ก ^๔ ิ ^๕ จ ^๖ ิ ^๗ ด ^๘ ง ^๙ ว ^{๑๐}	

๒.๓.๗ หึ่งที่ไมคอรับแขก เกรงวาระหมคเบื่อง แสงทาทางวารังเกียจ
เป็นการขับไธแขกทางออม

แ ^๑ ข ^๒ ม ^๓ า ^๔ ห ^๕ า ^๖ ส ^๗	เ ^๑ ร ^๒ ง ^๓ เบ ^๔ ื่อ ^๕ ง ^๖ ห ^๗ มา ^๘ ก ^๙ พ ^{๑๐} ดู
ท ^๑ า ^๒ น ^๓ ท ^๔ ัก ^๕ ช ^๖ ค ^๗ ค ^๘ ำ	ค ^๑ ู ^๒ ค ^๓ ำ ^๔ ย ^๕ ั ^๖ พ ^๗ ด ^๘ ำ
โ ^๑ ห ^๒ เ ^๓ ข ^๔ าง ^๕ จ ^๖ า ^๗ ย ^๘ ำ	แ ^๑ ย ^๒ ม ^๓ ย ^๔ ล ^๕ ก ^๖ ล ^๗ ท ^๘ ำ
ช ^๑ ั ^๒ บ ^๓ แ ^๔ ก ^๕ จ ^๖ า ^๗ ก ^๘ ส ^๙ ถ ^{๑๐} า ^{๑๑} น	

๒.๓.๘ หญิงที่มักมากในกามารมณ์ ชอบคนสูงอาย ชาคความอาย
ทำให้เป็นที่ติฉินนินทาของชาวบ้าน เสื่อมเสียแก่ตนเอง สามี ทอดถอนวงศ์ตระกูล

ชยาเบียงหญิงบ่า	ละโมภโถมมาก
เกลศเหลือประมาณ	เรฐฐู เรน
ดาเป็นแกนสาร	ชากีชั่วสาชารณ
ทรลักมณศักดิ์สูง	ชนนินนินราย
ไปกลัวความอาย	ชนกชนนี
หยาบคายแกลประยูร	เกิกเจ็ญเป็นมูล
สามีกระดูก	
โทโสโมหันซ์	

๒.๓.๙ หญิงที่ชอบฉีกใจกับเพื่อนบ้านญาติพี่น้อง เป็นที่รังเกียจของคนเหลา
นั้น และมีจิตใจวิฆเนยเป็นอาจัน

เนาพงศวงศวาร	เฟือนเรือนเฟือนบ้าน
นิกพองหมองกัน	เคื่องชุนครุนเครียก
รังเกียจเคียกฉันท์	จาวางเวนวนัน
จงจิตริษยา	

๒.๓.๑๐ ไม่ชอบบุญมิตรไมตรีกับผู้อื่น พุกจาปราศรัยมีเลหกต หน้าไหว

หลังหลอก

หอนบุญไมตรี	รวมสุขเกษมศรี
พาทีนรีคา	ทำเลหเทหกต
แยบยลนানা	ชอศศยศอหนา
ลับหลังปรวนแปร	

๒.๓.๑๑ หญิงที่ไม่ซัดสัดชกอสามี ยักย้ายถ่ายเททรัพย์สินเงินทองที่สามี
หามาได้ เอาไปซุกซ่อนไว้ และชอบพูดจาโกหกปกปิด

แหวนทองเงินตรา	แพรพรรณเงินผ้า
ย้ายยักซุกซ่อน	ต้นนอนซ่อนไว้
อย่าให้มันแล	เป็นหญิงแสนแฉิ่ง
ลามกปกปิด	

๒.๔ ให้รักศักดิ์ศรีของตนเอง เหมือนจามรีที่รักขนของมันยิ่งกว่าชีวิต และให้
ซัดสัดขงรักภักดีทอสามี ซึ่งมีพระคุณต่อตน

รักศักดิ์ศรีขงศกษัตริ	กลมิกจามรี
เล่นหอนทริย	สงวนพาล
ไปโตศาลย์ในชนมาน	บมลสัดขปาน
เปรียบกับนประมาณ	คังของขง
บริรักษภักดีบาทบงส	นฤคิสรทรง
คุณค่อองค	พระภรรคา

๒.๕ ให้เชอฟังสามี ซัดสัดข รักสามีประคจชีวิต ไม่โกธเคื่อ

ยั้งราชนฤหัยนราบาล	นฤคิวิมคคาล
เชอธรราราน	เสนหลนินท
โดยสุนทรภาพมิตริจิต	กลขนมชีวิต
สุจวิตรวม	มโนสมาน
ทอนเค็ยคเคื่องค้วาคาญ	ประคิพัทษชัตติขปาน
เปรียบตั้งชนมาน	บทมนหมาง

๒.๖ ใหญ่จักไอน์อนแนอนตามความประสงค์ของสามี อัยาทะนงตน

ฟังทราบอัยยาสวามี	มนต์กิริทปริ
คานันไคมี	บันโคยตาม
อัยยาทะนงจิกหยาบหยาม	สุจริตประคิมชุงาม
ฟังพยายาม	เส็งี่ยมสงวน

๒.๗ ไม่กล่าวเท็จกับสามี และ เลือกเรื่องและเวลาที่จะพูดให้เหมาะสม

พูดแสดงอรรถโดยควร	ยุบาลสัตยประมว
เท็จบพทวน	มาพูดโท

๒.๘ รู้ใจสามี เมื่อสามีกล่าวสิ่งใดก็ไม่ขัดถ้อยคำ

รอบรู้กิริยาอัธยาศัย	นฤบคิตรโธ
สุรย์ประศาสน์ไซ	บขัดคำ

๒.๙ รวมทุกขร่วมสุขกับสามี รู้จักปรนนิบัติสามี ด้วยความจงรักภักดี เพื่อ
ทดแทนคุณความดีของสามี

รวมทุกขร่วมสุขรวมภริยสัมพันธ์	ฉททธิทฤทัยบำ
เรอบำรุงทำ	คุณาสนอง
สวามีภักคิจิตโดยปอง	กตัญญูวิบุลครอง
กรรมมถคดอง	กุศลแสง

การปรนนิบัติสามีตามคำสอนของนางกฤษณามีดังต่อไปนี้

๒.๕.๑ คันทอนนอนหงัด และตองคองฟั้งควาสามิตองการจะใช้ให้

ทำอะไรบาง

คันทอนเมื่อนอนหงัด
ครัสีไซระไวระเวง

ฟั้งเฝ้าฟั้งบรรหารแสดง
ระวังคัพพิรับสั่งสาร

๒.๕.๒ ยามรอนพิคิให้ ยามอาบนาน้ำหน้าอบน้ำหอมให้ คอยเอาอกเอาใจ
รับใช้ตั้งแต่เช้า เมื่อยามนอนกัณเวทพัน

ยามรอนฟั้งไกวกัก
ยามสงกวายจน
ยามงายกัณยูงาน
ยามสิดิตไสยากร

รำพายพิครำเพยดม
สุคนธฟั้งจรุงชจร
บริบาลคัสีสร
ฟั้งนวดคัณระวังยาม

๒.๕.๓ กูแลรักษภาพยามาล เมื่อสามีเจ็บไซ

ยามให้ชืเบศทรง
อชากลาพยามาล

ประชวรองคยดำราญ
บำเรอรักษักคัสีระโอม

๒.๕.๔ ยามสามีหลับ อชากำเสียงคังรบกาน

ปางทาวชไสยา
อำรุงฤทียประโลม

อชากำเสียงคังรบกาน
บพิตรชื้อชากูเบา

๒.๕.๕ ปรงอาหารให้ถูกใจสามี

ตรวจตราสุชาโภชน
รุงราชผู้ทำ

อันเอนโชนบำเรอ
นักนึเนื่องคณาประชา

๒.๘.๑๐ จัดเตรียมเครื่องหอม เสื้อผ้า น้ำอบ น้ำดื่ม ให้สามเณร

จัดเครื่องสูคนับรุ่ง	จรุงรสมาลา
ดูบไลพระภิกษุ	ชัศติเยศส์อำององค
อีกทั้งพระภิกษุ	พิจิตรพิศครอันบรรจง
อวลอมทรลบทรง	สุวคนธละเวงขจร
น้ำสรงและน้ำเสวย	รำเพยรสเกษร
เสารภยเอมอร	อภิเรกขวยม

๒.๘.๑๑ บูชานอนให้สามเณร ปักกวากทำความสะอาดอุยูเสมอ

ปักบูปี่ภูลาด	บรรจงจรดอาสน์ภูธรพม
ยามราชนิทรารมย์	บริรักษ์ภักดีผดุง

๒.๘.๑๒ ที่นอนของสามเณรว่าเป็นของสูง อย่าคิดอาจเอื้อมขึ้นไปนอนเล่น
กอนใครรับอนุญาตจากสามเณร

ที่สูงที่ไสยสน	อย่าออกอาจจักเอื้อมเอา
สิ่งใดไม้เคาะ	รพไทด้าไม่ควร

๒.๘.๑๓ เมื่อสามเณรประสงค์สิ่งใด ให้ปฏิบัติตาม รวมทั้งการรวมประเวณีด้วย

ขามเอื้อนโองการศรีส	สนองอรธถยาลามลวน
ขามทาวชเชยชวน	บันโดยขอมในเชิงสม

๒.๙.๑๔ เมื่อสามีโปรดสนมใจ ก็อย่าไ้หวังหึ่ง เมื่อให้รางวัลนางกำนัล
ก็อย่าคิดริษยา จะทำให้สามีโกรธไ้

ปางไ้ชมมสุ	สนมใจบันโดยตาม
ถแทนถอนงาม	หึ่งโศคเหตุหวังหึ่ง
ปางราชรางวัลบัน	กำนัลนางที่พอหึ่ง
ลยาคอยาทรรหึ่ง	ถรรวนิจถันริษยา
เกรงไ้ถุทัยราน	บันคาลโทษโกรธา
เสียมศักดิ์เคษา	นุภาพญจะญแคลน

๒.๙.๑๕ ควรรักษนวลสงวนตัว มอภายถวายชีวิตแก่สามี เพราะสามี
เป็นประคูปิกา

รักองค์สงวนองค์	ลยาทระนงหึ่งกัวแคลน
ภรรยาคุลมาแทน	บิฑุเรศพิเศษสมาน

๒.๙.๑๖ เอาใจใส่ดูแลหม่พนักงานนางสนมกำนัล ด้วยใจยุติธรรม ไม่มี
อคติใดๆ หากทำคามผิดเพียงครั้งสองครั้งควรสั่งสอนก่อน ทอครั้งที่สามจึงดงโทษ

ไ้ตรวจทุกหมวคญ	อนงคญพนักงาน
ในราชม่าเรอการ	บฎมิตกนั้ตรา
เขาคำบ่าบวงบาท	บมิชาคลักเวลา
ผดุงราชบริจา	ริกวัตรสวัสดิ์
ภูถวนหม่กนวลนาง	สุรสุรางคนารี
ปางโปรดปราณี	มิตรธรรมนั้อันเทียงธรรม
มลเหตุอคติ	บเริมนิหึ่งสี่พรรค
โทษะโมหะฉัน	ทภยาถอวารัน

ครึ่งหนึ่งถึงสองครึ่ง
สามห้าฟังกรรมกรรม

ฉนิคหลังฟังสั่งสอน
นุกิจราชอาชญา

๒.๘.๑๗ ขณะที่สามมีความทุกข์ อยาพูดสิ่งใดที่จะเป็นการ เพิ่มทุกข์ให้อีก
ต่อเมื่อสามมีคลายทุกข์แล้ว มีดีหนาสดชื่นหมดกังวล จึงคอยพูดเรื่องต่างๆให้ทราบต่อไป และไม่
กระทำสิ่งทีสามไม่ชอบ

หนึ่งรัฐริจิจิต
รภาโคปนโคยดา
หนึ่งน้องจักพูดความ
ยามไท่จติขระทม
รุกรอบประกอบการ
ชอบราชมนโนแห่ง

บพิตรบุญรกรปรา
รมตพระประสงคสม
สิ่งโคยามสำ เร็งรมย์
ทุกขอยาภิจจาแดง
บวิบาลนโคยแสง
สิ่งโคไรรยาโคทำ

๒.๑๐ พุคจาโคตตมกับสามีควยการวะ

อยามีนุคกับสามี

หนึ่งน้องอยามีนชาน
ฤาชตบระมกบระมิด

นุสนธิสารแกกราชินทร
นำหัยคหยาบพิง เียงย่ำ

๒.๑๑ ไม่พุกจาหยาบคาย

พึ่งน้องสำรามโชนฐ์
เสียศรีอินทรีย์โทรม

ณัฐโทษทำดาบโฉม
ศุภลักษณ์พักตราหนอง

๓. เมื่อยามเขาวัวมีคามารคาปองคุมครอง เมื่อมีเหยาเรือนักไคสามี่คุมครอง
การระลึกถึงคุณ

หนึ่งเราแต่เขาวัวมี
ทราบดีกัเนกสอง
คุณพระภรรคาเจ้า
คุณชวงภันอัน

ชงนี่ชนกครอง
สุขใหม่ไทศวรรย
ไคปกเกล้าชวยกันกัน
ศรายรายบรางวัลาน

๔. หิงที่ไม่ดีสามี่ เปรียบเสมือนเขรทำแหวนที่รังสีหมงหมอง เหมือนดวงจันทร์และ
ดวงดาวที่มเมฆมายบัง เช่นเดียวกับหิงที่สามี่ทอดทิ้ง ขอมมีแต่ความเศร้าหมอง เป็นที่คิดนิเนทา
เป็นขอเตือนใจให้หิงมีสามี่และครอง เรือนไปอย่างราบรื่น

ชรรมคาคณะพฐ
เสมอแหวนวิ เสียรราน
เจียนจันทร์คารก
เศร้าแสงชระอัสน์
เจกหิงที่ชายหนาย
เลื่อมสุขแหทุกขโหม
ชุนชนจะชวาเงิน
ยากนักจักผอนัน

บ้ำราศีกุสมิตรสมาน
รังสีหมงบมองพรอน
วราทมาที่กักัน
ชการคุดมชระอุ้มโไพม
แม่เป็นมายกัหมองโจอม
นัสเศรากำสรวลศัลย
ประมาทหมินทุกสิ่งอัน
มรรเทาที่สศรีทรม

๕. การปฏิบัติต่อชาวทาสบริวาร ต้องเลี้ยงดูให้อยู่เย็นเป็นสุข ให้เครื่องนุ่งห่ม
อาหารอย่างสมบูรณ์ พวกเขาจะได้ตั้งใจทำงานไม่หลบตีหนีหาย การผูกข้อมือทำไคควย
เวทมนต์ ผูกขาสารทำไคควย เชือกวงบาศ แคนผูก(ใจ)คนนั้นผูกไคควยไมตรี ซึ่งจะทำให้
เขารักใคร่ไปชั่วชีวิต

รักขณพึงเลี้ยงดู

นุ่งห่มของผสม

ไซสอยมทลบลี

จงรักภักดีนิมาน

ผูกข้อมือมนตรา

ผูกสารบ เกล็ดอนคลาย

ผูกขานควยไมตรี

รักคงชั่ววาน

ให้อุปุขุขสำราญรมย์

บูรณะพร้อมภักษาหาร

กำหนดหนีในกรงาน

หอนเห็นทางคงวางวาย

วิทยาอาคมหมาย

ควย เชือกบาศกระสันพัน

จิตปรีคิณหุทรวร

มรณาฤททภายแห่ง

๖. ไหญ่จักรักษาศีล บริจาคทาน ควโยจศรัทธา

รักคนเลี้ยงมีตน

ทานศีลศรัทธาปรา

บ้ำเพ็ญผลสัตว์บา

รกเกอฤศลธรรม

๗. ไหญ่จักรักสัจจ เลี้ยงดูมิให้ออกอยาก

รักสัจจนานา

เลี้ยงดูทุกคืนวัน

พึงรักษามุ่เต็ยจันท์

จนอิมหน้าเป็นอาจัน

๘. ควรทำแต่ความดี เพราะเกิดมาเป็นคนนั้นเมื่อว่างกายกับสูญก็เหลือแต่ความดีและความชั่วเท่านั้น ถ้าประกอบกรรมดีกับชื่อเสียงเกียรติยศเป็นที่สรรเสริญ ถ้าทำความชั่วกับเป็นคนสาปแช่ง ไตงจากโค กระบือ ช้าง ซึ่งเมื่อลมตายก็ยิ่งเหลือเขา หนึ่ง งา อยู่ เป็นคุณประโยชน์ใช้สอยได้

ศฤงคาราสว	อิกกุญชรอันโลกปลง
โทหนตเสณงค	สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย	มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตหัวเศชิวตี	ประคัมไว้ในโลกา
ความดีก็ปรากฏ	กิกยที่ลือชา
ความชั้วก็ินหา	ทฤษศินขจร

คำสอนจากกถุณาสอนน้องคำฉันทน์ เป็นคำสอนที่งดงาม หลังจากทีจรีประกาศไถ่ปฏิบัติตามคำสอนของกถุณาแล้ว ก็ปรากฏว่ามีความสุขในการครองชีวิตกถุณาสอนน้องคำฉันทน์ เป็นวรรคคติที่มิได้สอนจริยธรรมสำหรับนางกษัตริย์เท่านั้น แต่เป็นการสอนจริยธรรมแก่สตรีทั่วไปด้วย เมื่อพิจารณาคำสอนดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่าสอดคล้องกับจริยธรรมในพุทธศาสนา ดังนี้ คือ

๑. การสอนเรื่องกิริยามารยาท ทั้งในเรื่องการนั่ง การนอน การเดิน การยืน การหัวเราะ การจาม และการรับประทานอาหาร เหล่านี้ ปรากฏในเสขียวัตถ์ ๗๕ ตามหลักพุทธศาสนา เสขียวัตถ์ เป็นการกำหนดมารยาท ในพระปาฏิโมกข์มีเพียง ๗๕ แต่ในคัมภีร์วินัยเล่มอื่น ยังมีอีกมาก ถ้าพระทำผิดมารยาทที่ปรับอาบัติทุกกฎ จะเห็นว่ามารยาทของพระนั้นละเอียดกว่าของชาวบ้านมาก ยกตัวอย่างเช่น

- ๑. การนั่งหมั้น อยู่วัดตามลำพังนั่งสงบเรียบร้อย ไม่นั่งลอยชาย ไม่นั่งเห็นกระเบน เขาครองจีวรปกปิดกาย ช่างมนเห็นแคคลอนไป แขนเห็นเขมือมอ เทาเห็นแต่ครึ่งแข้ง
- ๒. ไปในหมู่บ้าน สำนวนตา ไม่พูดคัง ไม่หัวเราะคัง ไม่ไกวแขน ไม่สั่นศีรษะ (ปฏิเสข)

๓. ใหรับมาศรโดยสํารวมและโดยเคารพ เวลานั้นตองทำคำขาวไหกลมกลอม ไมไหคำโตจนแกมตุย อยาเอานิวเขาไปไนปากกระหวางนั้น อยาเคียวเสียงคังจับชูศุๆ อยาเด็ยมือ อยาเด็ยรินเปปาก

แตคำสอนไนกฤษณาสอนนองคำฉันทเป็นจริยธรรมสํารบสทธิ จึงไมละเอ็ยคลักซึ่งเพากับพระ เพราะไนระคัมบุฤชนัน การทำควาคี ไมตองสํารวมอยางศีลของพระ เพ็บบงปฏิบัตีศีลขันพันฐานก็เป็นแนวทวงควบคุมควาประพฤติของคนโตกวางขวางกวากฎหมายมานเมือเส็ยอีก ขาวมานทัวไปแมจะไมไค้อศีลอยางพระ แถก็ลอมมารยาทสังคัมซึ่งสอคคดองกับศีลไนพุทธศาสนา หังลัน

ธรรมขันพันฐานของบุฤชน เป็นธรรมที่ปฏิบัตีไองายและมีผลเห็นไค้ชัดเจนไนชีวิตประจำวัน ธรรมชนิดนี้เมือเทียบกับธรรมของภิกษุแลวกัตำมาก แถเมือเทียบกับกฎหมายของสังคัมทัวๆไปแลว ยังสูงความาก เพราะกฎหมายนั้นยังคัมเพียงพฤติกรรมที่แสดงออกมารายนอก แถไมสามารถทำให้คนมั่งคัมจิตใจของตเองไค้

๒. การเป็นภรรยาที่ดี ไนกฤษณาสอนนองคำฉันทโตกลาวถึงหน้าที่ของภรรยาที่พึงปฏิบัตีคอสามีไว้ ซึ่งสอคคดองกับหลักจริยธรรมไนพุทธศาสนาไนมงคล ๓๘ ประการ ขอ ๑๓ ว่าควยการสงเคราะห์ภรรยา

ควาพรตณะทางพุทธศาสนาว่า สามีภรรยา มีอยู่ ๔ คู่ คือ

- ๑. สามีเืออยู่รวมกับภรรยาเือ เป็นคนไม่มีศีลธรรมควยกันหังคู่ มีอชยาศัยคัมแคบ ปากราย
- ๒. สามีเืออยู่รวมกับภรรยาเพชิตา คือสามีเป็นคนไม่มีศีลธรรม มีอชยาศัยคัมแคบ ปากราย แถภรรยาเป็นคนที่ศีลธรรม รู้จักพูคคำไพเราะออนหวาน คำสัครสมานสามัคคี มีอชยาศัยเืออแม
- ๓. สามีเพชุตระอยู่รวมกับภรรยาเือ คือสามีเป็นคนที่ศีลธรรม รู้จักพูคคำไพเราะออนหวาน คำสัครสมานสามัคคี มีอชยาศัยเืออแม แถภรรยาเป็นคนที่ไม่มีศีลธรรม มีอชยาศัยคัมแคบ
- ๔. สามีเพชุตระอยู่รวมกับภรรยาเพชิตา เป็นคนมีศีลธรรมเสมอกัน เชื่อว่าทำดี

ได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มีสติครองตน ระวังระวังกิริยาวาจา เลี้ยงดูกันโดยชอบธรรม รู้จักพูดด้วยคำ
ไพเราะอ่อนหวาน คำสวัสดีเสมอกัน ไม่เป็นศัตรูของกลางของกลางด้วยกัน ไม่ทำ หูค คิด ให้ออก
เค็ดครอนใจภายหลัง

พระพุทธรูปของทรงแสงไว้ว่า ภรรยาควรสงเคราะห์สามีด้วยกาปฏิบัติหน้าที่ ๕ ประการ
คือ

๑. จัดการงานดี
๒. สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามี เช่น ญาติมิตรของสามี
๓. ไม่ประพฤตินอกใจสามี
๔. รักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาได้ไว้ให้
๕. ซื่อสัตย์ ไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง

สามีภรรยาผู้น่าใจต่อกัน ต่างสงเคราะห์กันตามหน้าที่ของตนให้บริบูรณ์ไม่บกพร่อง ย่อม
สมบูรณ์โภคทรัพย์ด้วยยศ คือความนับถือจากมวลชน ด้วยเกียรติ คือชื่อเสียงดังงามเลื่องลือระบือไป
และด้วยความสุขกาย สุขใจ พร้อมทั้งความรักใคร่สนิทสนมกันไม่จืดจาง

นอกจากนี้ ยังสอนไม่ให้เอาเขียงลงยางภรรยาที่ประพฤติตนไม่สมควร เช่น ภรรยาที่ชอบ
ทะเลาะวิวาทกับสามี ภรรยาที่เกียจคร้านในการทำงาน ภรรยาที่ประพฤตินอกใจสามี ฯลฯ
ในมงคล ๓๘ ประการข้อที่ ๑๓ ไก่กล่าวถึงสามีภรรยาที่เลว ไม่ควรถือเป็นแบบอย่างไว้ดังนี้

๑. สามีภรรยาประเภทคนใจขม คือใจยาบหนาขี้ริ้ว เหมือนขมิ้นคล้ายสี สามีนอกใจ
ภรรยาไปคบหญิงอื่น ภรรยาอกใจสามีไปรักใคร่คนอื่น มุ่งร้ายต่อกันเป็นนิตย์ ชอบทำร้าย
ซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ปากร้าย พูดจาหยามคายต่อกัน
๒. สามีภรรยาประเภทกลางฉลาญ คือกลางฉลาญที่พี่ที่คนใดช่วยกันเก็บหอมรอมริบ
เพื่อสร้างฐานะครอบครัวให้ดีขึ้น แต่ภายหลังต่างคนต่างใจเล่ห์กะเท่ห์ลักเอาทรัพย์สินในครอบครัว
ไปใช้ในลักษณะปิดบัง เอาไปบำรุงบำเรอคนภายนอกครอบครัวบ้าง เอาไปซื้อความสนุกสนาน
เป็นส่วนตัวตามลำพังบ้าง อย่างนี้เรียกว่า สามีโจรภรรยาโจรปล้นครอบครัว

๓. สามีภรรยาที่ยกกันขึ้นเป็นนายของกันและกัน ต่างฝ่ายมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน

ในครอบครัว ต่างฝ่ายคิดว่าตนเองเป็นหัวหน้าหรือผู้นำในครอบครัว ไม่มีความเคารพแม้แต่
ขอมตปากต่อกัน ไม่มีทางตกลงกันได้ นับว่าเป็นสามีภรรยาที่ต่างฉลาดศักดิ์ศรีของมันและกัน
ส่วนสามีภรรยาที่ควรถือเป็นแบบอย่างมีดังนี้

๑. สามีเป็นเหมือนพ่อของภรรยาและภรรยาเป็นเหมือนแม่ของสามี แต่ละฝ่ายรักกัน
เหมือนพ่อแม่อีกลูก เมื่อยามเจ็บไข้และยามประสบความวิบัติก็ไม่ทอดทิ้งกัน เพราะมีความรัก
ความสงสารไม่จักจาง

๒. สามีที่นับถือรักใคร่ภรรยาเหมือนน้องสาว ภรรยารักใคร่สามีเหมือนพี่ชาย พวกกัน
สร้างความสำเร็จให้แก่ครอบครัว ทำความเข้าใจกันและเห็นใจกัน รู้จักให้อภัยแก่กันในข้อผิด-
พลาดเล็กน้อย ปลูกฝังความรักไว้นิ่งงันเหมือนรักแรกเริ่ม อยู่ด้วยกันเหมือนพี่น้องร่วมท้องรวม
สายโลหิต

๓. สามีภรรยาที่รักและอยู่กินด้วยกันฐานะเพื่อน ขอบนินสัยใจต่อกัน ถือกันเป็นเพื่อน
ร่วมชีวิตไปจนวันตาย เมื่อยามก้มด้วยกัน จนกันจนด้วยกัน

๔. สามีภรรยาที่ไม่ถือเนื้อถือตัว ไม่ทำความเหลื่อมล้ำค่าสูงแก่กัน รู้จักวางตัวให้
สม่ำเสมอ มีความรู้สึกประหนึ่งว่าเป็นคนรับใช้ของกันและกัน ทางคนต่างชั้นชั้นแข็งทำงาน
ตามหน้าที่ของตนเหมือนคนใช้

ในเรื่องหน้าที่พึงปฏิบัติต่อสามีนั้น นางกณณาไศสอนนางจิรประภาให้ปฏิบัติตนเป็น
ภรรยาที่รู้จักหน้าที่ อันเป็นจริยธรรมในพุทธศาสนาทั้งสิ้น คือ

๑. ไหว้รักและซื่อสัตย์ต่อสามี
๒. ไหว้รักจากกับสามีควรวางใจที่อ่อนหวาน
๓. ไหว้เซอฟังและเคารพสามี
๔. เป็นภรรยาที่รวมทุกข์รวมสุขกับสามี
๕. รู้จักปรนนิบัติสามี
๖. รักสามีประหนึ่งบิดา
๗. หมั่นสั่ง เกตพาทางของสามีและเข้าใจจิตใจของสามี

๓. การปฏิบัติต่อบิณฑามารคา สอนใหญ่จักยอมแทนพระองค์ของบิณฑามารคา สอคคลองกับทิศเมืองหน้า ในทิศ ๖ ที่กล่าวมา บุตรพี่นางรุ่งบิณฑามารคาควยสถาน ๕ คือ

๓.๑ ตั้งใจไว้วาทานเลี้ยงเรา เราจักเลี้ยงทานตอบ

๓.๒ จักรับทำกิจของท่าน

๓.๓ จักดำรงวงศ์สกุล

๓.๔ จักปฏิบัติตนให้เป็นผู้สมควรรับทรัพย์มรดก

๓.๕ เมื่อท่านจะไปแล้วจักตามเหน็บให้ซึ่งทักษิณา

๔. การปฏิบัติต่อชาวาสบิวาร ไทกลาวสอนไว้สอคคลองกับทิศเมืองท่า ในทิศ ๖ ที่กล่าวมา นายพี่นางรุ่งหาสกรรมกรควยสถาน ๕ ไทแก

๔.๑ คอยจัดการงานให้ตามสมควรแก่กำลัง

๔.๒ คอยให้อาหารและรางวัล

๔.๓ คอยรักษาในคราวเจ็บไข้

๔.๔ คอยแจกของมีรสแปลกให้กิน

๔.๕ คอยปล่อยในสมัย

๕. สอนให้ทำแต่ความดี เว้นชั่ว และทำจิตใจให้ผ่องใส ดังนี้

๕.๑ ไม่พูดจาหยาบคาย ไม่พูดส่อเสียด

๕.๒ ไม่เกียจคร้านในการทำงาน

๕.๓ รู้จักรับประทานอาหารแต่พอประมาณ

๕.๔ ไม่มีจิตริษยา

๕.๕ บุญไมตรีกับเพื่อนบ้าน

๕.๖ รักษาศีล

๕.๗ หมั่นบริจาคทาน

๕.๘ รักและเอ็นดูสัตว์

๕.๙ ทำความดีละเว้นความชั่ว

การสอนของนางกฤษณาในเรื่องการทำความดี เว้นชั่ว ทำจิตใจใหม่องใส สอดคล้องกับที่พระพุทธเจ้าโคตรังสั่งสอนขอควรละและขอควรปฏิบัติ ทั้งทางกาย วาจา และใจ กล่าวคือ

๑. การเว้นจากความชั่ว คือ เว้นจากอกุศลกรรมมถ ๑๐ ได้แก่

๑.๑ กายทุจริต ๓ คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม

๑.๒ วาจาทุจริต ๔ คือ พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ

๑.๓ มโนทุจริต ๓ คือ โลภอยากได้ของเขา ปองร้ายเขา เห็นผิดจากคลองธรรม

๒. การทำความดี

๒.๑ การทำความดีทางกาย เพื่อละจากโลภะ โทสะ โมหะ แก่นตนเองหรือผู้อื่น

๒.๒ การทำความดีทางวาจา คือ

๒.๒.๑ เป็นวาจาที่กล่าวถูกกาล

๒.๒.๒ เป็นวาจาที่กล่าวเป็นสัจ

๒.๒.๓ เป็นวาจาที่กล่าวอ่อนหวาน

๒.๒.๔ เป็นวาจาที่กล่าวด้วยเมตตาจิต

๓. การทำจิตใจใหม่องใส สำหรับปุถุชน ได้แก่ การกำจัดกิเลสอย่างหยาบๆ หมายถึง การฝึกหัดให้เป็นผู้มีสติถูกต้องทางกาย ทางวาจา มีจำแนกเป็นชั้นง่าย และแยกเป็นพวกๆไป คือ คีล ๕ คีล ๔ เป็นต้น เท่ากับหัดบังคับใจตนเองไม่ให้กระทำสิ่งที่จะทำให้จิตฟุ้งซ่าน โกรธ ริษยา และกระทบกระทั่งผู้อื่น คนที่มีจิตใจของใส คือพ้นจากความขุ่นมัวด้วยกิเลสทั้งหลายต่างๆ แม้จะไม่สามารถตัดโค้อย่างเด็ดขาด แต่ทำการศึกษาความรู้ตัว ความพยายามที่จะหลีกออกจากกิเลส ไม่ทำเพราะกิเลส รุกฎผิดและพร้อมที่จะแก้ไข ไม่มีคนนั้นถือมันเอาความเห็นของตนเองเป็นใหญ่ "...ผู้ที่เว้นชั่ว ทำดี และทำจิตใจใหม่องใสได้ในขั้นปุถุชน เมื่ออยู่ในเพศฆราวาสก็มีได้ว่าเป็นคนดีตามหลักพุทธศาสนา..." (ปรีชา ช่างขวัญยืน ๒๕๒๐ : ๗๖)

อนึ่ง การทำความดี เว้นความชั่ว และทำจิตใจใหม่องใส นี้ ยังสอดคล้องกับมงคล ๓๔ ประการ ข้อที่ ๗๖ ว่าด้วยความประพฤติอันประเสริฐ ๑๐ ประการ คือ

๑. ทาน การให้วัตถุสิ่งของเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น

- ๒. เวยยาวัจจะ การขยเหลือเผื่อแต่ในกิจที่ชอบของตน
- ๓. เมญจศีล ไต่แก ศีล ๕ ประการ มีการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์และเบียดเบียนสิ่งมีชีวิต เป็นต้น
- ๔. อัปปรัญญา คุณธรรม มีเมตตา เป็นต้น อันแผ่ไปโดยไม่จำกัดประมาณ
- ๕. เมถุนวิริติ การเว้นจากการเสพกามหรือยินดีในกาม
- ๖. สหสารสันโทษ ความพอใจในกุศลของตน การไม่อกใจกุศลของตน
- ๗. วิริยะ ความพากเพียรในการประกอบงานและการปฏิบัติธรรม
- ๘. อุโบสถ อุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ที่บุคคลทำแล้วเพื่อฝึกตน
- ๙. อริยมรรค อริยมรรคมีองค์ ๘ มีสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ เป็นต้น
- ๑๐. ศาสนา คือคำสั่งสอน คนผู้รู้หลักปรัชญาอย่างลึกซึ้ง ย่อมมีใจมั่นอยู่ในศาสนา แต่คนผู้หลักปรัชญาเพียงเล็กน้อย มักจะมีใจเอนเอียงไปสู่การไม่มีศาสนา

สุภาษิตสอนหญิง

สุภาษิตสอนหญิง เป็นวรรณคดีคำสอนที่กวีผู้แต่งมุ่ง เสนอสาระสำคัญซึ่ง เป็นความรู้และประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของสตรีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เนื้อหาในวรรณคดีเรื่องนี้เป็น คำสอนสตรีให้รู้จักวางตนอย่างเหมาะสม มีความงดงามในทุกอิริยาบถ และให้รู้จักปฏิบัติตนอย่างสุภาพ อ่อนน้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทอพอแม่และสามี

สุภาษิตสอนหญิงนี้เดิมเชื่อกันว่าสุนทรภู่เป็นผู้แต่ง แต่ภายหลังมีผู้ศึกษาค้นคว้าพบว่า สุนทรภู่มีไคเพงเรื่องนี้ (คำของ สำนึกใจที่ ๒๕๒๕ : ๔๒๓) ในตอนต้นเรื่องก็กล่าวไว้ว่า

ขอเจริญเรื่องคำรับฉบับสอน
อันความชั่วอย่าให้ว่ามีระคาย
ผู้ใดเกิดเป็นสตรีอันมีศักดิ์

ชาวประชาราษฎร์สั่งทั้งหลาย
จะสืบสายสุริวงศ์เป็นมงคล
บำรุงรักษากายไว้ให้เป็นผล

วรรณคดีคำสอนเรื่องนี้ทางจากเรื่องกณฐาสอนน้องครั้งที่มิได้ถูกเป็นนิทาน เช่นกณฐาสอนน้อง แต่เป็นการแต่งอย่างเจาะจงให้เป็นแบบเรียนศีลธรรมของหญิง ก็ได้เขียนไว้อย่างละเอียดลออ ตั้งแต่กิริยามารยาท การแต่งกาย การวางตัว การติดต่อกับชาย การใช้จ่าย และแบบของหญิงซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันออกไป ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า คำสอนในสุภาษิตสอนหญิงจึงเป็นแนวการปฏิบัติตนของสตรีไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นในทุกๆบ้าน ซึ่งหากสามารถปฏิบัติตามคำสอนนั้นได้เป็นอย่างดีแล้ว ก็จะได้รับยกย่องจากบุคคลทั่วไป ทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมไทยสมัยนั้น

จริยธรรมที่ปรากฏในสุภาษิตสอนหญิง

๑. การปฏิบัติตนต่อบิณฑามารดา

๑.๑ เชื้อฟังกบิณฑามารดา

หลานเลี้ยงมาราจะให้เป็นเทอทอง
 ครันลูกตัวชั่วดอยนอยอรามณ
 แมนลูกก็จะมีศรีสง่า
 ถึงเพื่อนมานฐานถิ่นที่ไกลไกล

หมายจะกองทุนสินกินนหม
 จึงตรอมทรมโกรชทุตรนัสุคใจ
 ญาทิวงศพงศากนองใส
 ก็มีใจสรรเสริญเจริญพร

๑.๒ ไม่ทำให้บิณฑามารดาต้องอายชายหนา

จงรักนวดสงวนงามหามใจไว
 คิคถึงหน้าบิณฑาแลมารคร

อยาหลงใหลจำคำที่ราสอน
 อยารีบรอนเร็วหนักักไม่ได้

๑.๓ เลี้ยงกบิณฑามารดาเมื่อแก่เฒ่า

เมื่อพอแมแก่เฒ่าชรากาล
 ควยชนกชนนีนนี้มิคุณ
 อุมอุทรปอนชาวเป็นเทไร

จงเลี้ยงทานอย่าใหอกระทดใจ
 ไคการุนเลี้ยงรักหามาจนใหญ่
 หมายจะไคพึ่งพาบิณฑาควง

ถ้าเราที่มีจิตศรัทธา
จะปรากฏยศยิ่งสิ่งทั้งปวง
เทพไทในหองลิมหกชั้น
วาสตรนี้ เป็นยอศุภพาพาน

กุศลล่ำเลิศเทากุเขาหลวง
กวางจะวางลูถึงขิงพิมาน
จะชวนกันสรร เสริญเจริญสาร
ไต่เลียงทานชนกษณนี้

๑.๘ เคารพบูชาบิดามารดา สตรีที่รัก เกียรติยศ เกียรติคุณของตนเอง ไต่ชื่อว่า
ไม่ใ้การ เคารพบูชา

ที่บางนางนั้นทำทุจริต
เห็นพอแมยาก็ไม่ไ้ดี
เขาถามไ้ว่ามิใช่เป็นพลแม่
ให้ตามหลังมึงคัมค้ายคำคม

มิไ้คิดคุณทาน เขาเก้ดี
กูเป็นทีอายุ เพื่อน เป็นอนารมณ
ทำพูดแก เก้ลอนกลัมจะทั้ดม
ไม้นชนมยกฐชัญญา

๒. การปฏิบัติตนในวัยสาว

๒.๑ การครองตน หมายถึง การดำรงตนไ้โดยมีความสุข ไม่ขัดกับขนบ

ธรรมเนียมประเพณีของสังคม เพราะในวัยสาวนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่ง หากทำตนไ้เสื่อมเสีย
ยอมไม้มีใครเลือกมาเป็นคู่ครอง สังคมยอมติฉินนินทา นำความอับอายมาสู่พ่อแม่และวงศ์ตระกูล
การครองตนนี้ที่ตามทรรณะของ เรืองนี้ มีดังนี้

๒.๑.๑ รู้จักประมาณตน เป็นสิ่งที่สตรีควรสังวรอย่างยิ่ง เพราะการรู้จัก
ประมาณตน เป็นคุณธรรมที่ใ้ใ้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างราบรื่น

ที่บางคนเห็นทีทานมีทรัพย์
ประกอบผูกผูกสะกดสรอยสังวาลย
เจาคณจแน้นไ้ว่าจะทำบาง
แต่ตัวจนวนอันตนในคอ

แต่งประดับผิวพรรณในสั้ฐาน
แฉดะดานลวนสุวรรณอันลลล
เอาเขียงอย่างมกไ้คนำฉายสอ
ลงเพียวผลอไ้ผล เผล เพุบาย

และ

คอยเสียมเจียมทนจนเสียมก่อน
 อยาเบื่อเขอพกใหญ่ออกให้เกิน
 อยาอวดคิมทรัพย์เหี่ยวจัมแจก
 ใครจะช่วยตัวเราก้เปลาคาย
 เห็นผู้คิมทรัพย์ประคัมแดง
 ของตัวน้อยก็จะถอยไปทุกวัน
 จรุงเจียมหมเจียมเสียมหมิม
 อยานุงลายกรายกรุยทำนุไป

คอยเน้นนอนที่หลัง เขาสรร เสริญ
 ละเมิดเมินหมินนักรักจะอาาย
 ทำเกี้ยวแฝงมุงป่าพาดิบหาย
 อยามักกายเงินทองของสำคัญ
 อยาทำแข่งวาสนากระยาหนั้น
 เหมือนคัมภีร์คนทุนสูญกำไร
 อยากระหมยศรัทธาอัชฌาตัย
 ตัวมิใช่ชาววังไม้มังกร

๒.๑.๒ รุกจักเลือกคบเพื่อน ให้เลือกคบแต่คนดี อยามั่วสุ่มกับคนที่มี

พฤติกรรมดังต่อไปนี้

๒.๑.๒.๑ หญิงที่เกียจคร้านในการทำงาน เอาแต่แต่งตัวออกไป

เที่ยว เป็นการเชิญชวนให้ชายมาติดพันตน

อยาคบพวกหญิงพาลสันดานชั่ว
 สุริยนายมายคลอยเที่ยวลอลยนวล
 พอรุงเขาเฝ้าแถมองสองเกศ
 ตรงกรางานแล้วชักรานเป็นกังวล
 ครันไคยบเสียงกลองมากองหู
 วันนีละครใครที่ไทมมา
 นั้งพิณพิศโฉมประโลมหลง
 บางก็เห็นวางมเลยตามไป

ที่แต่งตัวไว้วจริตศึกระสวน
 เป็นเชิงชวนพวกเจ้าชู้เขารุกด
 ให้เวียนหัวไค้นละพิงพัน
 แต่งแตคนมิไคเวณสักเวลา
 ยังไมรู้เนือความเที่ยวถามหา
 แฉงรู้ว่าเจ้ากรับแทนหมับไป
 กุจนปลงกรรมฐานเหิงอภาพไหล
 ชาติกระโรหนอชนิษฐ์ไมคิคลาย

๒.๑.๒.๒ หนังสือเป็นนักเลง ชอบเที่ยวกลางคืน ใครจะห้าม
อย่างไรก็ไม่ฟัง ถือว่าคนฉลาดรู้งานทุกอย่าง นอกจากยังพูดมาก ชอบนินทาผู้อื่นจนเป็นที่เอือม
ระอาของเพื่อนบ้าน ใครคบหาด้วยก็จะมีแต่ความล้มเหลว เพราะหนังสือประเภทนี้ไม่คิดที่จะทำงาน
ให้เป็นประโยชน์ เช่นเดียวกับหนังสือประเภทแรกที่เอาแต่แต่งตัวและชอบเที่ยว ไม่คิดทำงาน

บ้างก็รักขานักเลง เล่นแครงครัน เที่ยวกลางคืนคบเพื่อนเพื่อนหญิงนาง
หมเพลาะคำทำปลอมออกกรอมกาย พากูชายชักพาเที่ยวว่าเริง
ครันไปไปใจแตกลงแหกคอก ประทะปลอกคำนางวางจนเหิง
ความขมอรอไม่คิดเห็นนิคเชิง จะเบิดเบิง เขาไปพาไปพาเดียว
ใครจะห้ามปรามไว้ก็ไม่ฟัง ทำสง เสียงเถียงคังให้กรากเกรียว
ถือว่าคนเบื่องฉลาดปราญญประเบรียว ประจพบเที่ยวรู้จักทุกพักตรา
พูดกันมากปากก็บอแสงจนอนัก เห็นเขารักกันไม่ไคใจจิจจา
เที่ยวรอนราญจนเพื่อนบ้านเขาระอา นังที่โหนโหนินทาเขาเป็นแค้น

๒.๑.๒.๓ หนังสือที่ชอบเราจนเล่นการพนัน

ไม่ทำมาหากินจนสิ้นแค้น ก็เลยเล่นเราจนนอนสบาย
หนังสือเห็นไม่เห็นไม่มีเจริญแล้ว ไทเววเววอยู่ขางทางจับหาย

๒.๑.๒.๔ หนังสือที่สูบเงินกินเหลาจนเมามาย

ลงสูบเงินกินเหลาจนเมามาย ไม่เสี้ยคายอินทรีย์เท่าช้เดิม

๒.๑.๒.๕ หนังสือที่ชอบลักขโมย

มีลักไวใจกลาหนากคาน จะเอาหวานเข้าไปตากไม่ยากเจ็บ

๒.๑.๒.๖ หึงที่เกียรณงานมานงานเรือน ซอมคยเพื่อนที่

นิสัยไม้ดี

แต่มาซาคักไม่ปรารถนาเยี่ยม

อันการเหยาแล้วไม่เอาเป็นชระ

คบกันใดแท้เสียพวกแซเขื่อน

ซึเกียรณณตจจางกลางเรือน

กึกเตจะเหียวตอมไปคยเพื่อน

จะคบพลเรือนักเก็บที่

๒.๑.๒.๗ หึงที่ปากหวาน แคมยขาวของธาวานแล้วไม่ชอบ

คิน ซอมพูดโกหก เพราะหากพูดความจริงก็ไม่มีใครเขาให้ยม

ชั้นจะยมของใครเขาไม่ใช่

ปากหวานเหมือนน้ำตาลเพชรบุรี

แหมใครไปสมทบเขาคมคา

มีแต่ภัยให้ระยำทุกคำคิน

ตวยแก้วเหลือไปปกตมดดี

ขาวของมีให้ไม่มีใครคิน

จนหน้าไม้คิตัวแต่คิน

ใครจะสนชมชิตไม่คคย

๒.๑.๒.๘ หึงที่ไม่เจียมตัว ซอบคยอวดอ้างว่าเป็นญาติกับขุนนาง

หรือผู้มีบรรดาศักดิ์

หึงพวกหนึ่งนชนทำป้แจอ

ไม่เจียมจนเลยวาทนคำสันคาน

ลวนคุดลุดคุดอยู่ทุกแห่ง

พวกผู้ดีไม่มีกรกริเจอร์จา

ซางพูดใดไม่อายแกเปลวอิน

ถึงพูดไปใครเขาจะเห็นจริง

ถึงจะอวดอ้างไปที่ไหนนั้น

ถ้าสันคานการผู้คิงมีรอย

อันตัวคำแล้วอยาทำให้เกินศักดิ์

เปรียบเหมือนเกสอเจอปนกับสลช

เฟาแปอเขอหึงเกินกับภูมิจฐาน

เห็นพี่ท่านเป็นขุนนางอ้างเขาหมา

เด็ชวแอมแฉ่งฟังพาทวาสนา

เป็นพี่น้องรวมฟ้านเห็นจริง

เป็นคินคินความคิตคิณหึง

เขาวาหยิงยกยศเหมือนมคตะนอย

เขารู้นอยวาธเนเจ้าเป็นทย

ไมกลาวตอยเขากัรฎาผู้ค

เขาจะมิกเหมือนปากเหมือนซางมี

มันก็มีแต่จะจิดไม่ยคยวา

๒.๑.๒.๘ หญิงที่ขอมแทนเงงตัว งานการ เกี่ยวจรรยา ถือว่า
รูปงาม เป็นคนสมบัติที่สำคัญของหญิง ลงทนายสมบัติที่มีอยู่ เพื่อจะได้มีเงินเงงตัวให้สวยงาม
แต่ไม่ไคคึกคักทรัพย์สิน เป็นสิ่งที่ยวย เชิดหน้าชูตาเหมือนกัน

ที่บางคนจนยากไม่ยากทุกข
อุศสาห์แดงแฉงขมิ้นไม่สิ้นกราว
ทำไมแก่เงินทองของหึ่งหลาย
ถือว่ารูปงามไม่กรวมจน
สุภาภิตทาแประดิษฐุประทับไว้
ถึง เป็นองค์สุริยวงศพระจักรี
ทุกวันนี้มีทรัพย์เขานับหนา
ถึงงามพิศตร เขาจะรักเจ้าเพียงไร

ถือว่าสุขอมแก่ตาซาเป็นสาว
ไม่สรอย เศราสุตาประชาชน
เห็นหางายสารพัดไม้ซัดสน
ลงแกงทนายกินจนสิ้นดี
วาญไคงานพิศตรสมศักดิ์ศรี
แผน โฉมสีนทรพิศกลับไม่
อย่าถือวาคงงามคามวิสัย
เทาาคาคใจเสียวเจ้าชู้เกียจการ

๒.๑.๒.๑๐ หญิงสองใจ สอมจับปลาสองมือ ทำให้ชายทะเลาะ
กันเพราะแย่งหญิงคนเดียวกัน เมื่อชายรู้ความจริงก็ไม่มีใครอยากไคมาเป็นคู่ครอง ต้องกลายเป็นสาวแก่

ยังมีพวกหนึ่งนั้นขยับเขียง
เที่ยวยักยารายขมิ้นกรวมจรส
จะรักไหนก็ไม่รักสมัครกัน
ชูคอชูรู เรือง เคื่องระคาง
เพราะนารีมีไคตรงจ้านงหมาย
เหมือนพวกนางโมราวิลาวัลย์

เป็นหญิงสองใจไม่กำหนด
ไครมาจกไคจับรับตะกาง
เล่นประตั้นเชิงลองหึ่งสองข้าง
ก็ยักขวางหึ่งสาจะฆ่ากัน
ทำให้ชายเคื่องแคนแสนกระสัน
เป็นพระชรรคตัวไคกับไอโจร

๒.๑.๒๑๑ หญิงที่มิใช่เจ้าชู้ ชอบเล่นเพลงยาว ชอบเล่น
ปริศนาคำทายกับผู้ชาย จนบางครั้งทำใหม่ทองขึ้นมา

บางลอบเล่นเพลงยาว เมื่อกราวซัด
ที่ไม่สู้รักลดนยังรอนรน
บางก็เล่นปริศนา เทียวหาของ
ครั้นห่อเสร็จส่งให้กับชายชาญ
ครั้นคิดปริศนานั้นชา เนิน
ทำคอกานหักไม้รักงาม
ชนิศนางอยางนี้มิชุนนัก
ทองกินยา เขาสุราทริกไทยปน

ผีปากจัตตบตลขอนสนธิ
เพียววานคนแพ่งไทพอใดการ
ให้ถูกคองคามอวามดประสมประสาน
บอกอาการ เรื่องรักประจักษ์ความ
ชวนกันเดินหลีกออกนอกสนาม
จนเลขลามลิมขานสดานตน
เป็นโรครักเกิดมารีระชน
หมายประจัญจะให้หิมที่ล้มตาย

๒.๑.๒๑๒ หญิงที่มีสามีอยู่แล้ว ยังคิดที่จะมีชายอื่น หรือชอบคน
ชู้ เมื่อความถอจาวชนักมีแตกนคองวานินหา และความเมิกเซเนนีกิดตัวไปจนตาย ไมอาจฉมฉาง
ใดเลย

บางมีนิ้วตัวอยู่ เป็นคู่ชน
ทำรักชอนชอนสนิพบิดเนื่อความ
...
มันเสียแฉงถึงจะฝันไม่คืนศักดิ์
อันความชั่วคิดตัวกาจะตาย
ถึงบินออกนอกคำบลีไหนน เขต
ตามนั้นขากปากมุนษนิสุคยาว

ยังหาอื่น เขาประคอง เป็นสองสาม
จนเลขลาม เป็นระฆังดังขึ้นเอง
จะลงรักหลงบิดไม้เคหนาย
เปรียบเหมือนกายกานีรัตติดาว
คงบอกเหตุรู้ว่าไซกาชว
ไมแกลงกลดาวคองวาแกนารี

จากลักษณะของหญิงที่ไม่คิดทักถามมานี้ เป็นเสมือนเครื่องเตือนใจสตรีในสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้น ให้เลือกคบแค้นนี้ เพราะการคบเพื่อนที่ไม่ดีจะทำให้ได้รับความเสื่อมเสีย
ไปค้าย จะเห็นได้ว่า ลักษณะของสังคมไทย นิยมให้หญิงอุ้มงานทำงานมากกวาจะออกไป

คบคาสมาคมกับเพื่อนนอกบ้าน เพราะสตรีในยุคนั้นเป็นฝ่ายรับมากกว่าฝ่ายเสนอ สภาพสังคม
 ยังไม่เอื้อต่อการแสดงออกของสตรี ด้วยเหตุที่สตรียังไม่มีความรู้ เรื่องนอกบ้านพอที่จะคิดหรือ
 ตัดสินใจได้ก็เท่ากับผู้ชาย สตรีจึงอยู่ในภาวะที่ตกอยู่ในเงาบุญคุณของพ่อแม่ หรือสามีตลอดเวลา
 ๒.๑.๓ ภูจักรักเวลสงวนตัว วางตัวให้เหมาะสม เพื่อไม่ให้คนอื่นคิดนิ-

นิทาน

ผู้ใดเกิดเป็นสตรีอันมีศักดิ์
 สงวนงามตามระบอบไพร่อบกล
 เป็นสาวแซ่แรวยสวสละอาค
 แฉนแตกร้าวรอนรอยดอยราคา
 อันตัวต่ำแล้วอย่าทำใ้กายสูง
 คอยเสียมเจียมใจจะไว้วาง

บำรุงรักษากายไว้ให้เนิ่นแผล
 จึงจะพ้นภัยศาลการนิทาน
 ก็หมายมาคเหมือนเมล็ดข้าวเจ้า
 จะพลอยพาหอมหวานจากกายนาง
 คุ้เบียงbungแวงยังมีทางหาง
 ไ้ทองอย่างกิริยาเป็นนารี

การรักนวลสงวนตัว วางตัวอย่างเหมาะสมนั้น กวีได้ให้แนวคำสอนไว้ดังนี้
 ๒.๑.๓.๑ รักใคร่ทองเก็บไว้ในใจ ไม่แสดงออกให้เขารู้ว่า

เรารักเขา หากมีชายใดมาบอกรักต้องพิจารณาใ้แน่ใจเสียก่อน อย่าใจเร็ว

อันที่จริงหญิงกับชายยอมหมายรัก
 แฉนจักรักไว้ใ้ในอารมณ์
 ดังทฤกษาคองวายุพิศโปก
 จงยับยั้งชั่งใจเสียใ้ดี

มิใ้ใจจักตัดทางที่สร้างสม
 อัยรักชมนลกหนาเป็นรัก
 เขยื้อนโยกแก่ถึงไม่ถึงที่
 เหมือนจามรัฐจักรักษากาย

...
 แฉนชายใดใจประสงคมาหลงรัก
 อันความรักของชายนี้หลายชั้น
 จงพินิจพิศดูใ้ใหญ่แฉน
 เปรียบเหมือนกนิกริศนาอย่าใ้ใจ

ใ้ใหญ่จักเรียงชายที่หมายมั่น
 เขาวารักกันนั้นประการใด
 อษาทำแต่ใจเร็วจะเหลวไหล
 กับมักใ้พลเพลงขุมเก็บหลุมพราง

๒.๑.๓.๒ รักษาพรหมจารี

จงรักตัวอย่าให้ว้ารักหมอง
 อย่าเอาดิศมาเป็นชอบประกอบใจ
 แขนงจุกรักร้าง เป็นอย่างยิ่ง
 จงกำหนดคอตสาห์รักษาทรง
 อันค่าคณอมบุรุษนั้นสุดกลา
 จงระวังตั้งมั่นในสันดาน

ถือทำนองแบบโบราณพานชานไช
 จงอยู่ในโอวาทภูตึงตั้ง
 จะเพริศหญิงสมสาวาห์เป็นเราขงส
 ขยาลมหลงควมหมายของรายพาด
 เขายอมวารสัดกันกินหวาน
 ขยาลมลานหลงระเวิงควยเชิงชาย

๒.๑.๓.๓ ออย่าหอกสะงานไชชาย ไมวาควยสายศา ตรีภักิรียา

ทาทาง เพราะคนอื่นจะเอาไปกินทวารกลาให้ไคร้บควมเสียมเสียม

ลึง เนตรขยางสังเกศให้เกินน้ก
 แขนงประสมพบเหลาเจาญชาย
 อันนัยนตาพาทัวใหม่ัวหมอง
 จริงมิจริง เขาก้เอาไปเอาเช

จงรู้จักอาการบระนาอหมาย
 ออย่าขมายทำขมอยคะบอยแล
 เหมวณพ่านลงเนะออกบอกระแล
 คนริงแกมนี้กว่านัยนตาควม

๒.๑.๔ ฐักเสริมคุดคทาไหแคว้เอง เชน ฐักแกงกายให้เหมาะสม

ฐักสำรวมภักิรียา (เรื่องนัผู้วิจัจักโกเสณโคโดยละเอียคไนหัวขอ ภักิรียามารยาท อีกรั้งหนึ่ง)

จะนงหมคุดขสมทักคสังวน
 จะน้คหนาทาแ่งแกงอินทรีย
 จะเก้มไรไวมให้สมทักคร
 เป็นสุภาพรายเวียมเบเลเจริญ
 ไครเห็นเองคองนิมขมไมชาค
 ถึงรูปงามทรามสงวนนวลองค

ให้สมควรรบ้ทักครตามคักคัศรี
 คุดวีวีวเนอธยาเหลดเกิน
 นำรุงคักคัตามศรีมิให้เชิน
 กงมีผู้สรว เสริญอนงทรวง
 วาฉาคแตงวางเหม็กนอบางหงส
 ไมฐักแกงองคกเสียมงาม

๒.๒ กิริยามารยาท

๒.๒.๑ การเดิน ควรเดินช้าๆ หรือเดินรวดเร็ว ไม่แกว่งแขน ไม่เดิน
ขยับอก ไม่เดินเสยผม ไม่นุ่งผ้าใต้อะพรวน ควรเดินอย่างระมัดระวัง อย่าเหม่อลอย

ประการหนึ่งซึ่งจะเดินค้ำเนินมาก   ถอยเบื้องยาทรบคียงไม่กลางสนาม
อย่าไกวแขนสูกแขน เขาห้ามปราม   เสี่ยงนงามสงวนไว้ในท่าที่
อย่าเดินกรายขยับอกยกดาหม   อย่าเสยผมกลางทางหว่างวิถี

...
อย่านุ่งผ้าพกใหญ่ใต้อะพรวน   เขาจะล้ออาเจอนไม่เห็นควร
อย่าล้มตัวล้ม เดินให้เพลินจิต   ระวังมีตปกรองของสงวน
เป็นนารีที่อภัยหลายกระบวน   จงสงวนศักดิ์สงายาให้อภัย

และ

อย่าเหม่อเมินเดินให้ที่มีอาณา   แฉนพองพลาคณาหาจะอภัยคน
เห็นผู้ใหญ่หรือใคร เขาเง้แนน   อย่าไกวแขนบักแขนไม่เห็นหน

บิณฑบาตของผู้อื่น

๒.๒.๒ การนอน ใบนอนอย่างระมัดระวัง ไม่ควรนอนก้นสาย จะเป็นที่

แฉนสมรจะไปนอนที่เรือนไหน   อย่าหลับใหลล้มกายจนสายแสง
ใครเห็นเขาเขาจะเลานันทานาง   ความกระจางออกกระจ่ายเพราะกายตัว

๒.๒.๓ การนั่ง ถองนั่งให้สภาพเรียบร้อย ไม่ควรเท้าแขน เท้าคาง

ถ้าจะนั่งก็นั่งระวังน่า   ไม้อาณาเขาจะพากันยิ้มหัว

...
อย่าเท้าแขนเท้าคางให้หางกาย   อย่ากรีกกรายกรอมเพลาะเที่ยวเราะเริง

๒.๒.๔ การพูด

๒.๒.๔.๑ ไม่พูดเพ้อเจ้อ และควรเลือกพูดแต่สิ่งที่มี

อย่าพูดเพ้อเจ้อไปไม่รู้จัก
ในกำหนดคงจำแต่คำชอบ

เหยาเรือเม็กดัมมาจึงหารือ
ฉิกระบมแบบกระบวนอ่าชาชนถือ

๒.๒.๔.๒ ไม่พูดหมกมุ่น หรือพูดคอก การพูดจาที่นั้นเป็น

สิ่งสำคัญ จะอำนวยประโยชน์ทั้งในคานการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตโดยทั่วไป

จะพูดจาปราศรัยกับใครนั้น
ไม่ควรพูดอ้ออิงขึ้นเมื่อก
แม่จะเรียนวิชาทางกาขาย
จึงขี้ลางขายก็มิทำไร
เห็นมมุขยสุคนิยม เพียงดมปาก
แนนพูดดีมีคน เขา เมตตา

อย่าตะคอกตะคอกให้แก๊งหู
คนจะหลอกลางามไม่ขามใจ
อย่าปากกรายพูดจาอ้อฉล
ควยเขาไม่เคื่องจิระฉิกระอา
จะได้ยากโหยหิว เพราะชีวหา
จะพูดจาจงพิเคราะห์ให้เหมาะความ

๒.๒.๕ การยิ้มและหัวเราะ ควรยิ้มแก่พองาม และไม่หัวเราะเสียงดัง

ยามสำรวจก็อย่าสรวลให้เมามัว
เมื่อยามยิ้มยิ้มไว้แต่ในพักคร

แนจะหัวหัวร่อพอสบาย
อ๋ายยิ้มนักเสียงสง่าพาสลาย

๒.๓ การเลือกคู่ครอง ในสุภามิตสอนหญิงไคกลาถึงความรักระหว่างหญิงกับ

ชายไว้ว่า

อันที่จริงหญิงกับชายยอมหมยารัก

มิใช่จักคัดทางที่สร้างสม

และ

อันตัวนางเปรียบอย่างปทุมเมศ
หอมเนกาเกสรขจรขจาย

พึงประเวศยุคนชดสาย
มิไความุณรินถวิลปอง

ความในสุภาษิตสอนหญิงข้างบนนี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่า ไม่มีสิ่งใดที่จะตัดความรัก
ระหว่างหญิงกับชายได้เลย เพราะเกิดมาคู่กัน เปรียบไปก็เหมือนดอกไม้ที่เป็นคู่กับแมลงภู่ละนั้น
เมื่อเป็นเช่นนี้ การเลือกคู่ครองจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องพิจารณาและกระทำโดยรอบคอบ โดย
เฉพาะอย่างยิ่ง การเลือกคู่ครองของสตรี ในสุภาษิตสอนหญิงจึงได้สอนเรื่องการเลือกคู่ครอง
ของหญิงไว้ดังนี้

๒.๓.๑ อayanhong ched kha khang yai ko bya chae nae soe thim khae hua klang thong nam
ของผู้ที่ทนอาสามาทั้งคืน

กันแน่ออดยาใดถือ เป็นบรรทัด
แคว้นคิมมยูลูกขุนนาง
อันรายคิมโคเห็นเป็นแคว
เหมือน เขาหลอกบอกกล่าวถึง เมืองไกล
ทางไกลตาอุปมาเหมือน เสีย เนตร
เขาจะนำไปให้ตายก็ตายพวณ

สารพัดเขาจะพูดก็สุดคอบาง
มาอวดต่างให้หนักทองอาลัย
จะคาดหนาแฉ่งที่ครองไหน
อยากควรไปตามคำ เขาว่าพัน
สุดสัง เกตเท็จจริงทุกสิ่งสรรพ
คนทุกว่ากับเรือนั้นยากปากมันโกง

๒.๓.๒ aya jim pla song moe

แมนรุจรักรักษาถือตราไว้
อย่าจับปลาสองหนักจะผลัดพลาด
จึงนับว่าคนก็ไม่มีบัว
เป็นหมู่หญิงสิงใจจะล่าเลิศ
ถึงรูปทรงนงคราญจะพานกลายเป็น

จะคุ้มภัยให้พเน็กแก้ว
จับในทองงโหลชาควาเป็นบัว
ตาชายชั่วร้ายไม่มีโหลชาย
สุดประเสริฐก็ตั้งใจไม่เสื่อมสลาย
ก็อาจกลายเป็นสงสวยควายความงาม

๒๐.๓๐.๓ อชายิ่งสุกกอนหนาม ให้รู้จักรักนวลสงวนตัว ไม่ควรมีสามีก่อน

วัยอันสมควร

จงรักนวลสงวนงามห้ามใจไว้	อย่าหลงใจจก้ำที่รำสอน
คิดถึงหน้าบิดาและมารดา	อย่ารีบร้อนเร็วเมื่อกไม่คิด
เมื่อสุกสมหอมหวานจึงควรหลน	อยู่กับคนอย่าให้พราวไปจากที่
อชายิ่งสุกกอนหนามไม่งามก็	เมื่อคุณผู้คงจะมาอย่าปรารภ
กษาคิดเลขคู่เซบคงหาได้	อุคสาห์ทำคำไฟเก็บประสม
อย่าเกียจคร้านการสตรีจึงนิยม	จะลุดนสินทรัพย์ไม่ถ้อยจน

๒๐.๓๐.๔ หากชายรักจริง ก็ให้เขามาสู่ขอกับบิดามารดา อย่าหนีตามเขาไป เพราะถ้าเขาไม่เลี้ยงดูขับไล่อิสต์แล้วจะเป็นที่ฉ้อฉลมาก

เขารักจริงให้สู่ขอกับพ่อแม่	อชายิ่งพรทสงงามไปตามนาง
เขาไม่เลี้ยงขับจะฉ้อฉล	คงเป็นมายอยู่กับมาประจานตน

๒๐.๓๐.๕ อย่าเลือกคนชั่ว เป็นสามี ซึ่งใดแก่ชายล้นจะต่อไปนี้

๒๐.๓๐.๕.๑ ชายที่สู้บฟัน คิมสุรา หลึงใจเลือกเป็นคู่ครองจะ
ทองยากจนลง ถูกเบียดเบียนจนหมดตัว เพราะชายประเภทนี้ไม่ได้คิดทำมาหากิน ผลที่สุด
ก็ทอง เป็นโจรฉกชิงวิ่งราว

คนสูเมินกินสุราพาจูไร	แมนหญิงใครวมทองจะทองจน
มักเบียดเบียนตีหาประจำเสีย	เหมือนเลี้ยงเสียอับริยไม่มีผล
ไม่ทำมาหากินจนสิ้นตน	แล้วชุกคนก็ชิงเที่ยววิ่งราว

๒.๓.๕.๒ ชายที่เป็นนักเลงหัวไม้ ชอบหาเรื่องชกต่อยตีรันฟันแทง
กับผู้อื่น เขาจับได้ถูกใส่โซ่ตรวน ก็เคอะครอนถึงภรรยาต้องหาเงินหาทองไปไถ่ไหม หรือผ่อนหนัก
ไถ่เป็นเบา

ที่ทางคนเขี้ยวเป็นหัวไม้
ทานข้าวโตใส่ศรวนหรวนคอบยาว
เขาเป็นผ้าตัวเป็นเมียเสียไม้ไค้
ไปเสียอดเสียหลังพันขนาน

ให้พอใจชกตีเขามี่ฉาว
แควมอกขาวโปกคี่ลยถึงภรรยา
มีหาไม้เงินทองก็ตองหา
กาธซากี่ตอง เสียชายเป็นลง

๒.๓.๕.๓ ชายที่ชอบเล่นการพนัน ชายประเภทนี้ยอมทำให้
ครอบครัวยากจนลง เพราะเงินส่วนใหญ่จะหมดไปกับการพนัน จนบางครั้งอาจต้องเป็นหนี้ผู้อื่น
อีกด้วย

เพราะมีตัวตัวไปจึงไต่ยาก
บางเลนเบ้เสียถ้ามัวทะเลง
มีข้าวของเคยผูกใหญ่กเคา
ลงช่นาณาผอนทอนสไบ
ยังแต่เมียเกลี่ยโศสไปขานซื้อ
ครั้งรักยักจะมัวควมดมโลม
จะคิดทำอย่างไรก็ไซ้
ถาคณบุตรสี่สำนักทั่ว

แสนลำบากยอมหนักอขวานักหลง
ทนอดกลองจำนำเขารำไป
ก็เมียเอาดินสุกหาหนุคไม่
เอาไปไขวเลนโปจนไซ้โทรม
กอบหารีอร่ามภิรมย์เมื่อชมโฉม
ทอดมโกรมแลวกควรรูทวนถึงตัว
ตองรับหนี้ยากเคนไซ้แทนนิ้ว
จะยังชัวควายไม่เฉยชะเลยใจ

๓. การเป็นภรรยาที่ดี ควรปฏิบัติต่อกสามี ดังนี้

๓.๑ ข้อดีของภรรยาที่ดี

๓.๑.๑ ไม่คบชู้

เป็นสตรีที่มีใจซื่อสัตย์เสียสละรักดี
ด้วยความกตัญญูจำไว้
จะมีลูกที่ใหญ่อุปถัมภ์
อย่าคิดร้ายขมขื่นทำแปดปดอม
อย่าคบชู้ชู้ชมนิยมหวัง

จะปลูกรักเรรวนหาควรไม่
อย่าพอใจรักชั่วให้หม่อม
จงข้อสัตย์สุจริตจิตถนอม
มโนธรรมเสนาหาทอสามี
ไม่จริงกล่าวถกบอกโหมศรี

๓.๑.๒ ไม่มีใจวางแสร้ง ไม่รักใคร่ชายอื่นอีก จนกว่าชีวิตจะหาไม่
เช่นเดียวกับนางสีดาที่จงรักภักดีต่อพระรามองค์เดียว

จงกตัญญูในโลหเสนาหา
เอาความสัตย์ค้ำคองปฏิญาณ
จงข้อสัตย์สุจริตต่อสามี
อย่าให้มีราคินที่กินใจ

อย่าให้มาประจบประहार
ถึงเกิดการยากเข็ญไม่เป็นไร
จนชั่วชีวิตที่ชั่วดีเจ้าศรัทธา
อุปไมยเหมือนนางของกสิศา

๓.๒ การพยกมของสามี

๓.๒.๑ การพยกมของสามีของภรรยาจะลำบากหลัง เมียนานที่โกรธขงกับ
สามีที่ไม่ดีในทาสามีใหญ่จนไม่รู้

แม้นพิโรธโกรธขงกับภรรยา
ฟังขมขื่นกลิ่นไว้ในอุรัง
ถึงจะวานารมีความคิด
ถึงโกรธอยู่ความของขมเรา

อย่านับท้าวเจ้าตัวลำบาก
อุคสาหมิงกลบเกลื่อนที่เงาเงา
รูปกมิตินิดโทษไม่โจดเขลา
ฟังตัวเขาเล็กก็เห็นเป็นคนดี

๓.๒.๒ เชื้อฟ้าสามี่

แนบ เชาว์รักแล้วอยากจะทำกิจ
คำนับนอบสามี่ทุกวี่วัน

เรงกลัวพิภคกลัวภัยใหญ่หมั่น
ถยาตุตันต้อดถึงตะมึงตะมณ

๓.๒.๓ ไม่ไต่เถียง คาวา ตะคอก ขมขุสามี่ให้ไถกาย

บางนารีที่เป็นนางใจรายกาจ
ส่ารากองรวงแรกแหกกระเซาง
ชูคำรบเนนเวลาประชด

หมิ่นประมาทหมเถียงส่งเสียงแข็ง
ตะคอกเกล่งขมขุให้ตัวกัว
ให้สามี่อัปยศลงหกหัว

๓.๒.๔ ไม่ดูแก่โทษ ผูกโยงเขิ่นเต้ทรมาณสามี่ และซ้ำเรียกให้หญิงอื่น
มาคู้ที่สามี่ถูกทรมาณ เขิ่นเนน

ดูอำนาจไม่อาจชยาคตัว
ทรมาณภัสคานาสังเวช
ยังมีหน้าซ้ำปาวเหล่านารี

มีคมือฉัวผูกเขวเนนเขิ่นเต้
ดูเหมือนเปรตเวทนาเวนคี่
ที่ไม่มีภัสคานาหมาดู

๓.๒.๕ ไม่คิดร้ายต่อสามี่

จะมีลูกใหญ่ปรนนิบัติ
อปากิตรายยายแยกท่าแปดปลอม

จงชื่อสัตย์สุจริตจิกถนอม
มโนนอมเส่นหาต่อสามี่

และ

จะมีจิตพิศวาสไม่คลาดเคลื่อน
แนบนอกจิตคิดร้ายหมายประจัญ

เพราะแม่เรือนร่วมใจจึงไถผล
จะพาดนยากยับอ้ประมาณ

๓๐.๒๖ ไม่ทะเลาะกับสามี เมื่อสามีไม่โทรรยาตองระวังความโกรธ
ไม่ขึ้นเสียงเถียงค้าย เปรียบเหมือนเมื่อสามีเป็นไฟภรรยาตองเป็นน้ำ ด้ระวังความโกรธ
ไม่ได้เกิดทะเลาะวิวาทกัน ชาวบ้านก็จะรักความดีหรือความไม่คิดทั้งมวล

แขนตัวเคียดเจาะจงกับระวังไว้	อย่าพอใจขึ้นเสียงเถียงประสม
เขาเป็นไฟเราเป็นน้ำคอยพราพรอม	แค้นระคมขึ้นทั้งคู่จะรู้ความ
อันโทโสโมโหไม่อดได้	ความในใจก็จะตั้งออกกลางสนาม
ที่ชาวบ้านทานไม่รู้จะรู้ความ	อย่าทำตามใจนึกมักก็จะเคย

๓๐.๓ รู้จักปรานีกับสามี

๓๐.๓.๑ อย่านอนตนสาย ตองตื่นก่อนสามี เตรียมหาน้ำล้างหน้าล้างตาไว้ให้
เวลานอนตองระวังระวังไม่นอนคิน มือไม้ไปป้ายอุกสามี

ประพฤติกายสายสมรจะนอนหลับ	อย่าลืงกลับมือไม้ไปป้ายเขา
นอนให้คิมสติริเรา	อย่าขบเขาอยู่จนแจจแสงพยับ
จงรับพินตนก่อนภสกา	น้ำล้างหน้าหาไว้ให้เสร็จสรรพ

๓๐.๓.๒ รู้จักนวดพินสามียามปวดเมื่อย

เขาเหนื่อยเห็นเจ็บปวดในทรวงตรง ช่วยบรรจงนวดพินให้บรรเทา

๓๐.๓.๓ รู้จักเตรียมอาหาร และน้ำคิม ใพพร้อมที่สามีจะรับประทานได้เสมอ

พร้อมทั้งเตรียมอุปกรณต่างๆค้าย เช่น กระจง เป็นต้น เวลาสามีรับประทานอาหารใพปรานีคิม
อยู่ใกลๆ ใพอะไรขาดเหลือจะได้ไม่ต้องตะโกนเรียกหา และเมื่อสามีรับประทานอิมแล้วคินจึง
รับประทาน

จงหุงข้าวต้มแกงแองสำหรับ	จักประคัมเห็นทำใพน่านวล
ทั้งกระจงคนทีซัดสีไว้	ใพมองใสสวยคานาคูชวาน
อีกน้ำหาอย่าใพงลงไปควน	จงใครทรวุฒิเคราะห์ใพเหมาะการ

และ

จงระวังนั่งอยู่ใกล้ไกล
อย่าให้ทองรองตะโกนโพนตะนา
อยู่จนตัวรับประทานอาหารแล้ว
อย่ากินก่อนแก้สาคูนาซัง

เมื่ออะไรมันขาดจะเรียกหา
จงอุทิศสาคูใจระไวระวัง
นางนองแก้วเจ้าจกิน เมื่อภายหลัง
เขาจะรังเกียจใจกูไม่ดี

๓.๓๐.๔ จักเตรียมเสื่อนาและของใช้ต่างๆ ตลอดจนหมากพุ่มุหรีให้เมื่อสามมี
จะเข้าเฝ้า (ดาสามมีเป็นข้าราชการสำนัก)

ถ้าตัวทำราชการพระนางเนลา
ทั้งลวมปักจัดแจงแต่งให้คี่
อุทิศสาคูทำบำเรอเสนอสสนอง
ปรนนิบัติภักศาคอยาราคิน

เคยเขาเฝ้าสู่วังนรังศรี
หมากพุ่มุหรีหาใส่ให้ไปกิน
ตามทำนองมิ่งมิตร เป็นนิจศีล
จึงจะภิญโญยศปรากฏไป

๓.๓๐.๕ ทำความสะอาดที่นอนหมอนพูก บูทบนให้สามมี เมื่อสามมีเข้านอน
ให้กราบเท้าทุกครั้ง

ขามสิ้นแสงสุริยาอย่าไปไหน
ระวังคูปักสลักที่นอน
ถ้าแผนวากัสคาเข้าไสยาสน์

จุดไฟเข้าไปส่องในห้องนอน
ทั้งผูกหมอนอย่าให้มีขี้ดอง
จงกราบบาททุกครั้งอย่าขี้ดอง

๓.๓๐.๖ เวลาสามมีจะเดินทางไปไหน หากนอนไม่คืน ควรปลุกให้รับประทาน-
อาหาร เพื่อจะได้เดินทางไคทันเวลา

แม้รู้ว่าสามมีจะไปไหน
ประจงปลุกภักศาคอยาชาชานาน

แต่ยังไม่คืนพรากจากสถาน
ให้ลุกขึ้นรับประทานโภชนา

๓.๓.๗ คุณรักษาพยาบาล เมื่อสามีเจ็บป่วย หากมีเรื่องไม่สบายใจ
ควรปล่อยใจให้สามีคลายทุกข์ อย่าทำในสิ่งที่สามีไม่ชอบ

แนบนิ้วทุกขุขุไข่มุไม่เสมย	อย่าวายเลยตามดวงใจ
จงแนบสรวลชวนปล่อยให้อบอุ่น	เห็นเรingersงพิยาจึงปราศรัย
คอยถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงดูพิย	แนบสิ่งโร เขาไม่ชอบอย่าเ็นทำ

๓.๔ ไม่คบชู เอาทรัพย์เงินทองไปปรนเปรอชู

อย่าคบชูสุดนิมหวัง	ไม่จริงกาลคอกอกโถมศรี
เขารักหลอกหยอกเล่นคอกเซนน	ถ้าแผนมีชาวของคอกบ้ำเรา
ทุระอะไรจะไหมันเสียของ	อันเงินทองด้วดีทำสาสำเสนอ

๔. เป็นแนบสนิท

๔.๑ เอาใจใส่ดูแลและทำงานบ้าน อย่าเอาแคบเพื่อนเพียวเศร

แนบทำสิ่งใดให้คอก	อย่าทิ้งทอดเพียวไปไม่เป็นผล
เขม่นชเมักรักงานการของคณ	อย่าชูกชนคบเพื่อนโหดเชื่อนแซ

และ

ระวังคูเรือนเหยาแลชาวของ	จะมกชรองอะไรที่ไไหนัน
เห็นไม่มี้แลวอย่าอ้างวาชางมัน	จงถอนต้นเก็บเดิมให้เต็มลง

๔.๒ รู้จักจ่ายใช้สอยให้เหมาะสม ของแพงถ้าไม่จำเป็นก็ไม่ควรซื้อ ใหญ่จึก
เก็บเงินทอง เพื่อความมั่นคงของฐานะในครอบครัว

มีสิ่งพึงประจบไหวครบบาท   อย่าให้ชาติถึงของทองประสงค์
จงมักน้อยกินน้อยคอยบรรจง   อย่าจ่ายลงไ้มากจะยากนาน
ไม่ควรซื้อถ้อยยาไปไฟไรซื้อ   ให้เป็นมือ เป็นคราวทั้งควหา

๔.๓ แต่งกายให้เหมาะสมกับฐานะและโอกาส   อย่าแต่งตัวมากแบบชาววัง

เมื่อขามทรุษสงกรานต์มีงานหลวง   แต่งให้งามตามกระทรวงหาว่าไม่
กรณีสิ้นเขตเทศกาลทำงานไป   อยากร่ำไรขัดหน้าทั้งตาก็
เมื่อไปเป็นชาววังจึงนั่งแต่ง   แต่พอเจอ เขาก็จับกระຈກหัว

๔.๔ อย่าเป็นคนพูดมาก เรื่องในร้านที่ควรปกปิดก็ไม่ควรนำไปเล่านอกบ้าน
สิ่งใดที่สามีน่ามาก็ไม่ควรทำ

จะพูดจาสารพัดประหยัคปาก   อย่ายูคมมากเติมถ้อยซึ่งขอฆ่า
ความสิ่งไรในจิตจงปิดงำ   อยาควนำแนะนอกไปออกเรือน
การสิ่งไรที่ชั่วฉั่วเขาห้าม   ประพฤติตามแบบแผนให้แนมเหมือน
อย่าคิ่งถือถือตนเป็นคนเขื่อน   จะเอยเออนโสภาให้หน้าพัง

๔.๕ เมื่อเป็นคนจนก็อย่าอวดมั่งอวดมี   แต่งตัวฟุ้งเพื่อ หลอ หลิมเหมือนคนร่ำรวย

ที่บางคนเห็นแต่ทานมีทรัพย์   แต่งประคัมผิวพรรณในสันฐาน
ประกอบบุญกุศลสะกศรยสังวาลย   แลละสถานลวนสุวรรณอันลอบ
เจ้าคนจนมันจะร่ำให้ทำบาง   เขาเบียงอย่างอยากไคน้ำลายสอ
แต่ตัวจนอนั่นทันในคอ   ลง เทียบวนลอไฟดเผด เพุ่พวย

๔.๖ อย่าทำใจใหญ่เที่ยวแจกจ่ายทรัพย์สินเงินทอง

อย่าอวดคิมทรัพย์เที่ยวจับแจก
ใครจะช่วยตัวเราก็กินเอาตาย

ทำเกี่ยวแผ่นงูป่าพาหิมหาย
อย่ามั่งง่ายเงินทองของสำคัญ

๔.๗ อย่าแข่งตัวแข่งกับคนรวย

เห็นผู้คิมทรัพย์ประดับแจก
ของตัวน้อยก็จะถอยไปทุกวัน

อย่าทำแข่งวาสนากระยาหนัง
เหมือนคัตคิมต้นทุนสูญกำไร

สุภาษิตสอนหญิงนี้ เป็นคำรว่าควยจริยธรรมสำหรับสตรีในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นและสตรีในยุคต่อมาได้ยึดถือเป็นแบบอย่าง อาจกล่าวได้ว่า คำสอนในสุภาษิตสอนหญิงยังไม่ล้าสมัยในปัจจุบัน

จริยธรรมในสุภาษิตสอนหญิงที่สอดคล้องกับหลักจริยธรรมของพุทธศาสนามีดังนี้

๑. ในฐานะภรรยาที่พึงปฏิบัติต่อบิดามารดา ในสุภาษิตสอนหญิงกล่าวไว้ว่า หน้าที่ของภรรยาที่มีต่อบิดามารดา คือ

- ๑.๑ เชื้อฟังกำสั่งสอนของบิดามารดา
- ๑.๒ ไม่ทำให้บิดา มารดาต้องฉ้ออายุชายหน้าผู้อื่น
- ๑.๓ เลี้ยงดูทานเมื่อแก่เฒ่า
- ๑.๔ เคารพบูชาบิดา มารดา

หลักจริยธรรมทางศาสนาพุทธนั้น กล่าวถึงบิดา มารดาว่า "พ่อแม่เป็นบุรุษนี้บุคคลของชายหญิง ในฐานะผู้ให้กำเนิด เลี้ยงดูมาตั้งแต่ก่อนแตกออกจนเต็มใหญ่ เป็นพระพรหมและเป็นพระบูรพาจารย์ของลูกชายหญิง" (ชัยวัฒน์ อิศพันธ์ ๒๕๒๗ : ๑๗๕)

อนึ่ง พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในพระหมสูตร ทั้งในติกนิมาตและจตุกกนิภาวว่า "ภิกษุทั้งหลาย คำว่า พรหม ปุพพเทพ ปุพพจารย์ และอาหุไนบุคคลนั้น เป็นคำสำหรับเรียกพ่อแม่ เพราะเหตุใด เพราะท่านเป็นผู้มีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่บุตร" (ชัยวัฒน์ อิศพันธ์ ๒๕๒๗ : ๑๕๕) กล่าวคือ

๑. เป็นพรหม ท้าวมหาพรหมยอมมีพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา
ทอดสรพัสต์ว่าทั้งปาง ฉันทโค พ่อแม่ก็มีพรหมวิหาร ๔ นี้ เป็นบริบูรณ์ของลูกของตนนั้น คือ มี
เมตตา ปรารถนาดีต่อลูกไม่มีที่สิ้นสุด มีกรุณา ความห่วงใยในความทุกข์ของลูก อยากช่วยเหลือ
ให้ลูกพ้นทุกข์ เมื่อลูกอยู่สบายดีพ่อแม่ก็มีมุทิตา คือพลอยปลาบปลื้มกับความสุขของลูกนั้น เมื่อใด
ลูกมีเมียบ เลี้ยงตนเองได้อย่างดีแล้ว พ่อแม่ก็มีอุเบกขา คือวางเฉย วางใจเป็นกลาง ขณะทีวาง
ใจเป็นกลางก็ยังมีเมตตา กรุณา มุทิตาแฝงอยู่ด้วย

๒. เป็นบุพพเทพ เพราะพ่อแม่ไม่คำนึงถึงความผิดพลาดของลูกทั้งหลาย มุ่งปฏิบัติเพื่อ
ประโยชน์สุขแก่ลูกส่วนเดียว ท่านเป็นผู้สมควรแก่ของบูชาทำสักการะที่ลูกนำมาบูชาใหม่ผลมีอานิสงส์
มาก

๓. เป็นบุพพอาจารย์ คือเป็นอาจารย์คนแรกของลูก เพราะสอนให้ทำสิ่งต่างๆก่อนคน
อื่นๆ พ่อแม่สอนให้ลูกเว้นสิ่งไม่ควร เว้น ประพฤติสิ่งที่ดีควรประพฤติก่อนคนอื่น

๔. เป็นอาหุไนยมุคคต แปลว่า บุคคลที่ควรได้รับการบูชาด้วยข้าวด้วยน้ำ เป็นผู้สมควร
ได้รับการบูชาสักการะของลูก เพราะมีคุณแก่การบูชา

บุตรทั้งปวงมีจิตตบิคา มารดา ดังนี้

๑. มีความรักความห่วงใยในพ่อแม่ พยายามรักษาน้ำใจท่าน ทำตนให้เป็นที่น่าใจท่าน
ประพฤติดนเป็นคนวางายสอนงาย (ชัยวัณณ อักกัณณ ๒๕๑๓๓ : ๑๓๕)

๒. ให้ความกตัญญูต่อท่าน รุกุณ และสนองคุณตอบแทน (ชัยวัณณ อักกัณณ ๒๕๑๓๓ :
๒๓๑) และควรบำรุงพ่อแม่ตามทีกล่าวไว้ในสังคาลสูตร ๕ ประการ คือ (ปรีชา ช่างขวัญยืน
๒๕๑๔ : ๑๑๒)

๒.๑ ท่านเลี้ยงเรามาแล้วต้องเลี้ยงตอบแทนท่าน

๒.๒ ทำกิจของท่าน

๒.๓ คำรงวงศ์สกุลของท่าน

๒.๔ ทำตัวให้สมควรไ้รับทรัพย์มรดก

๒.๕ เมื่อท่านละไปแล้วจักตามเติมให้ซึ่งทีกนิลา

๓. ให้ความเคารพและนับถือนิคามารคา (ชยวตฺถ์ อคฺคหิตฺถ์ ๒๕๒๗ : ๑๗๖)

โดยดั่งที่ได้กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า คำสอนในสุภานิคสอนหญิง เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อ

พ่อแม่จึงสอดคล้องกับหลักจริยธรรมของพุทธศาสนาทุกประการ

๒. การปฏิบัติตนในวัยสาว

๒.๑ ใหญ่จักประมาณตน ตรงกับสัปปริสธรรม ๗ หมายถึง ผู้มีกาย วาจา สงบ
เยือกเย็น กล่าวคือ

- ๒.๑.๑ ชยมัชฌูตา เป็นคนรู้จักเหตุ
- ๒.๑.๒ อิตถัญญูตา เป็นคนรู้จักผล
- ๒.๑.๓ อิตตัญญูตา เป็นคนรู้จักฐานะ
- ๒.๑.๔ นิตตัญญูตา เป็นคนรู้จักประมาณตน ๔ ประการ คือ
  - ๒.๑.๔.๑ รู้จักประมาณกำลังกายของตน
  - ๒.๑.๔.๒ รู้จักประมาณกำลังความคิดของตน
  - ๒.๑.๔.๓ รู้จักประมาณกำลังทรัพย์ของตน
  - ๒.๑.๔.๔ รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร
- ๒.๑.๕ กาลัญญูตา เป็นคนรู้จักกาล ๒ ประการ คือ
  - ๒.๑.๕.๑ รู้จักกาลที่จะทำการงานอย่างใดอย่างหนึ่ง
  - ๒.๑.๕.๒ รู้จักกาลที่จะพูด
- ๒.๑.๖ ปริสัญญูตา เป็นคนรู้จักชุมชน
- ๒.๑.๗ ปุคคัลโปปรัญญูตา เป็นคนรู้จักเลือกบุคคลว่าคนนี้ดี คนนี้เป็นเพื่อน

ได้ คนนี้ไม่ดี ไม่ควรคบเป็นเพื่อน (ชยวตฺถ์ อคฺคหิตฺถ์ ๒๕๒๗ : ๕๖ - ๕๗)

๒.๒ การรู้จักเลือกคบเพื่อน ตรงกับสัปปริสธรรมข้อสุดท้าย คือ ปุคคัลโปปรัญญูตา
เป็นคนรู้จักเลือกบุคคลว่าคนนี้ดี คบเป็นเพื่อนได้ หรือไม่ควรคบคนไม่ดีเป็นเพื่อน ดังที่สุภานิคสอน-
หญิงกล่าวไว้คือ

๒.๒.๑ ไม่ควรชมหญิงเกียจคร้าน ฝ่าแต่แต่งตัว ในพุทธศาสนาโลกดาว
ถึงโทษของความเกียจคร้านไว้ดังนี้ คือ (ปรีชา ขางขวัญยืน ๒๕๒๐ : ๔๘ - ๕๐)

- ๒.๒.๑.๑ มักให้อางวาทน่านักแล้วไม่ทำกรงาน
- ๒.๒.๑.๒ มักให้อางวารอนนักแล้วไม่ทำกรงาน
- ๒.๒.๑.๓ มักให้อางวาเย็นแล้วแล้วไม่ทำกรงาน
- ๒.๒.๑.๔ มักให้อาง วายัง เชาอยู่แล้วไม่ทำกรงาน
- ๒.๒.๑.๕ มักให้อางวาทิวแล้วไม่ทำกรงาน
- ๒.๒.๑.๖ มักให้อางวาระหายนักแล้วไม่ทำกรงาน
- ๒.๒.๒ หญิงที่เป็นนักเอดขอม เทียวกลางคืน
- ๒.๒.๓ หญิงที่ชอบ เอนการพนัน
- ๒.๒.๔ หญิงที่สูบฝิ่นกิน เหล้า
- ๒.๒.๕ หญิงที่ชอบลักขโมย
- ๒.๒.๖ หญิงที่เกียจคร้านงานบ้านงานเรือน
- ๒.๒.๗ หญิงที่ปากหวาน แต่มีข่าของชาวบ้านแล้วไม่ชอบกิน
- ๒.๒.๘ หญิงที่ไม่เจียมตัว ชอบคุยอวดอ้างว่าเป็นญาติกับขุนนางหรือผู้มี
- ๒.๒.๙ หญิงที่ชอบแต่งตัว งานการ เกียจคร้าน
- ๒.๒.๑๐ หญิงสองใจ
- ๒.๒.๑๑ หญิงเจ้าชู้
- ๒.๒.๑๒ หญิงที่ชอบคบชู้

จากลักษณะหญิงที่ไม่ดีดังกล่าว เป็นลักษณะของคนที่ไม่ควรชมเป็นมิตร เพราะเป็น

มิตรที่ชักชวนทางหายนะ ๔ ประการ คือ

๑. ชักชวนให้คนนำเมา
๒. ชักชวนให้เที่ยวกลางคืน

๓. ชักชวนให้หมกมุ่นในการเล่น เช่น เล่นหมากรุก เป็นต้น

๔. ชักชวนให้เล่นการพนัน

ทางหายะทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นทางแห่งความเสื่อม เพราะใกรักความที่ขบถในเหล่า ขอบเหี้ยวกลางคืน เหี้ยวคุดทรสพ เล่นการพนันเป็นประจำ คบกับคนชั่ว และชี้เกี้ยวทำการงาน ชีวิตของเขาจะมี แต่ความเสื่อม เพราะประสมความหายะต่างๆ คึงที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโทษของอภายมุข ๖ ไว้ คือ (ปริชา ช้างขวัญยืน ๒๕๑๘ : ๔๘ - ๕๐)

โทษของการคินน้ำเมา ๖ ประการ

๑. ความเสื่อมแห่งทรัพย์สินอันอันหนึ่ง เห็น
๒. กอดการทะเลาะวิวาท
๓. เป็นขอเกิดแห่งโรค
๔. เป็นเหตุเสียชื่อเสียง
๕. เป็นเหตุไม่รู้จักอาย
๖. เป็นเหตุให้ทอนสติปัญญา

โทษของการเหี้ยวกลางคืน ๖ ประการ

๑. ชื่อว่าไม่คุ้มครองไม่รักษาตัว
๒. ชื่อว่าไม่คุ้มครองไม่รักษาบุตรภรรยา
๓. ชื่อว่าไม่คุ้มครองไม่รักษาทรัพย์
๔. เป็นที่ระแวงของคนอื่น
๕. คำพูดอันไม่จริงยอมปรากฏในผู้อื่น
๖. เหตุแห่งทุกข์ เป็นอันมากยอมแหวคดอม

โทษของการเหี้ยวคุดทรสพ ๖ ประการ

๑. รั้าที่ไทนไปตีนั้น
๒. ชับร่องที่ไทนไปตีนั้น
๓. ประโคมที่ไทนไปตีนั้น

๔. เสภาที่ไชนไปทีนั้น
๕. เพลงที่ไชนไปทีนั้น
๖. เด็กหญิงที่ไชนไปทีนั้น

โทษของการ เล่นการพนัน ๖ ประการ

๑. ผู้ชนะยอมก่อเวร
๒. ผู้แพื่อยอม เสียกายทรัพย์สิน
๓. ความเสื่อมทรัพย์ในปัจจุบัน
๔. ถอยคำของคน เล่นการพนัน ไปพูดในที่ประชุมฟังไม่ขึ้น
๕. ถูกมิตรอำมาตย์พินประมาท
๖. ไม่มีใคร ประสงค์จะแต่งงานด้วย

โทษของการคบคนชั่ว เป็นมิตร ๖ ประการ

๑. นำให้ เป็นนักเลงการพนัน
๒. นำให้ เป็นนักเลง เจ้าชู้
๓. นำให้ เป็นนักเลง เหลา
๔. นำให้ เป็นคน ลวงผู้อื่น คายของปลอม
๕. นำให้ เป็นคน โกง เขาซึ่งหน้า
๖. นำให้ เป็นคน หัวไม้

โทษของความเกียจคร้าน ๖ ประการ

๑. มักให้อางวาทน่านักแล้วไม่ทำการงาน
๒. มักให้อางวารอนนักแล้วไม่ทำการงาน
๓. มักให้อางวาเย็นแล้วแล้วไม่ทำการงาน
๔. มักให้อางวายัง เขาอยู่แล้วไม่ทำการงาน
๕. มักให้อางวาดิวนักแล้วไม่ทำการงาน
๖. มักให้อางวาระหายนักแล้วไม่ทำการงาน

เราจะเห็นได้ว่า โทษของอภายมุขที่กล่าวนี้เป็นโทษแก่ตัวเองบ้าง แก่บุคคลแวดล้อมบ้าง แก่สังคมบ้าง ส่วนใหญ่เป็นโทษแก่ตนเองและผู้อื่นใกล้ชิด แต่มันก็ส่งผลต่อสังคมด้วย เช่น การเล่นการพนัน การคบคนชั่วทำให้เกิดอาชญากรรม ความเกียจคร้านทำให้เศรษฐกิจของสังคมตกต่ำ อาจทำให้คนกลายเป็นขโมย เป็นโจรผู้ร้ายมากขึ้น เพราะความเกียจคร้านในการทำงานของตน และเพราะผลจากเศรษฐกิจที่ไม่ดี

นอกจากนี้ ในสุภาษิตสอนหญิงยังห้ามคบคนที่มีประพฤติไม่เรียบร้อยทางกาย และวาจา คือ

๑. เป็นผู้ต่อเอาทรัพย์ที่เขามิได้ให้
๒. เป็นผู้ประพฤติผิดในกาม
๓. เป็นผู้กล่าวคำเพ้อเจ้อ

จากคำสอนในสุภาษิตสอนหญิงดังกล่าวนั้นสอดคล้องกับที่พระพุทธเจ้าได้สั่งสอนขอควรละและขอควรปฏิบัติทั้งทางกาย วาจา แม้โดยขอสรุปอย่างกว้างๆ เท่าที่กล่าวมานี้ ก็พอจะมองเห็นได้ว่า หากสามารถปฏิบัติได้เพียงเท่านั้น ก็นับว่าเป็นคนดีได้ เพราะคนทั่วไปมักปฏิบัติได้เป็นครั้งคราว หาผู้ปฏิบัติสม่ำเสมอโดยยาก คำสอนโดยสังเขปสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่าอยู่ในหลักการเว้นชั่วและทำดี

นอกจากนี้ ยังได้สอนให้สตรีเป็นคนที่มีลักษณะพร้อมที่จะติดต่อกับผู้อื่นในสังคม โดยมีคุณธรรมที่คนในสังคมพึงปฏิบัติ คือหิริและโอตตัมปะ ดังที่ภิกษุสอนให้สตรี เกรงกลัวต่อการตำหนิของคนอื่น และเกรงกลัวต่อการทำความชั่วทั้งทางกายและทางใจ ตรงกับที่พระพุทธเจ้าสอนให้คนเรามีความละอายและเกรงกลัวต่อบาป กล่าวคือ

หิริ หมายถึงความละอายต่อความชั่วทั้งที่ไต่ทำไปแล้ว กำลังทำอยู่ และที่คิดว่าจะทำ ทำให้ไม่ทำความชั่วที่เกิดขึ้นในใจ ละอายต่อความชั่วทั้งทางกาย วาจา ใจ ส่วนโอตตัมปะ หมายถึง ความกลัวผลของความชั่วว่าจะก่อให้เกิดทุกข์ ต่างกับหิริตรงที่หิรินั้นใช้ในกรณีที่ว่าสิ่งที่คิดที่ทำนั้นชั่ว ก็เกิดความละอายที่จะทำ ส่วนโอตตัมปะรูวามลของการกระทำจะก่อทุกข์ จึงไม่กล้าทำ ความกลัวดังกล่าวนั้น ทำให้เราไตร่ตรองสิ่งที่ตนคิดและทำอย่างรอบคอบ จึงเรียกกันว่า เป็นธรรมที่คุ้มครองโลก (ปรีชา ช่างขวัญฝัน ๒๕๑๔ : ๘๐ - ๘๑)

๓. การรู้จักรักษาวลสงวนตัว เน้นให้สตรีวางตัวให้เหมาะสม ไม่หลงเชื่อคำชาย และรู้จักสำรวมกิริยา เพื่อไม่ให้คนอื่นดูถูก

ในพุทธศาสนา ได้สอนเรื่องนี้ไว้ในกาลามสูตร หรือ เกสุมัตตยสูตร เกี่ยวกับความเชื่อที่ว่า

๑. อย่าเชื่อ เพราะใคร่ฟังตามกันมา
๒. อย่าเชื่อถือ โดยลำคัมสืบๆตอมมา
๓. อย่าเชื่อถือ โดยที่นินทาเลาเลือ
๔. อย่าเชื่อถือ โดยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
๕. อย่าเชื่อถือ โดยการกะหรือแก้งความจริงหรือนึกเอาเอาด้วยเหตุผลทางตรรก
๖. อย่าเชื่อถือ โดยการขมมานเอาหรือการคาดคะเน
๗. อย่าเชื่อถือ โดยตรึกตามอาการ
๘. อย่าเชื่อถือ โดยคิดว่าถูกต้องตามลัทธิความเห็นของตน
๙. อย่าเชื่อถือ โดยคิดว่าสมณะผู้หนึ่งหรือครูคนนี้เป็นครู เป็นอาจารย์ของเรา

จากหลักความเชื่อดังกล่าวข้างต้น ขอมแสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงเป็นบรมครูที่ทรงเป็นห่วงพุทธบริษัทในเรื่องความเชื่อ เพราะพระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่าความเชื่อนั้นเป็นบันไดขั้นแรกและสำคัญที่สุดแห่งชีวิตคนเรา ดังนั้น จึงคล้ายกับการเลือกคู่ของหญิงสาว ซึ่งถ้าหากเลือกคู่โดยยึดแนวความเชื่อของตัวเองแล้วก็จะอาจผิดพลาดได้ง่าย หรือการหลงคำชายโดยปราศจากการพิจารณา ขอมให้โฆษาในภายหลัง ก็ได้เน้นให้หญิงสาวระมัดระวังในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง

๔. เรื่องกิริยามารยาท สอนให้สตรีระวังในเรื่องต่อไปนี้ คือ
  - ๔.๑ การเดิน
  - ๔.๒ การนอน
  - ๔.๓ การนั่ง
  - ๔.๔ การพูด
  - ๔.๕ การข้มและหัวเราะ

การสอนเรื่องกิริยามารยาทในสุภามิตสอนหญิงคล้ายคลึงกับการสอนสตรีในเรื่องกฤตมา-สอนน้องคำฉันท์ แนวความคิดนี้ปรากฏในเสขียวัตถ ๙๕ ตามหลักพุทธศาสนา อันเป็นการกำหนด

มารยาทของพระ แยกต่างกันอย่างที่มารยาทของสตรีไม่ลึกซึ้งและละเอียดเท่าที่พระ แต่ก็ได้รับอิทธิพลมากอันข้างมาก

นักบวชต้องมีวัตรปฏิบัติที่งามกว่าชาวบ้าน ต้องไม่ให้นักบวชชกยกันและชาวบ้านคิดนิมนทาได้เลย ส่วนชาวบ้านเน้นเพียงปฏิบัติศีล ๕ ใต้ ก็นับว่าควบคุมพฤติกรรมได้ก็แล้ว และสามารถปฏิบัติศีลข้ออื่นๆ ได้ควบก็นับว่าดีงามยิ่งขึ้น ศีลที่ไม่ได้ไหลในคานควบคุมการกระทำที่นำไปสู่โลภะ โทสะ โมหะ เป็นศีลเพื่อความงาม ความปกติสุขในการอยู่ร่วมกัน หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นมารยาทในการอยู่ร่วมกันนั่นเอง เช่น การหัวเราะเสียงไม่ดัง เป็นสิ่งที่ควรยึดถือในสังคม โดยเฉพาะในหมู่คนที่ไม่สนิทสนมกันแล้วยิ่งต้องระมัดระวังมาก เพราะอาจทำให้ผู้อื่นรำคาญ อีกทั้งอาการหัวเราะอาจไม่เป็นที่สบอารมณ์ผู้อื่น "...สำหรับนักบวชการหัวเราะดังนอกจากจะไม่ดีควบเหตุดังกล่าวดังกล่าวแล้วยังทำให้เห็นวาทิขของในความสนุกสนานทางโลก..." (ปรีชา ช่างขวัญยืน ๒๕๑๘ : ๕๘)

กิริยามารยาทที่กล่าวสอนไว้ในสุภานิเทศสอนหญิง เป็นมารยาทที่สอดคล้องกับศีลในพุทธศาสนาทั้งสิ้น เป็นความงามตามคติพุทธนั่นเอง และตรงกับธรรมที่ทำไม่งาม คือ โสรัจจะ ความสงบ เสียใจ และขันติ ความอดทน กล่าวคือ ธรรมทั้งสองนี้สร้างบุคลิกภาพที่ใฝ่งามนาคู เช่น อดทนไม่พูดโม้มน หรือแสดงกิริยาการราว หรือโศกเศร้าเสียใจ เพราะการกระทำทั้งทางกายและวาจา ดังกล่าวนั้นเป็นเครื่องเกตุทุกซ์ "...การชมความรูสึกดังกล่าวดจะช่วยให้จิตใจไม่ฟุ้งซ่านจนแสดงอาการนาเกลียด หรือเป็นภัยแก่ผู้อื่นออกมา ส่วนโสรัจจะจะเป็นการทำใจให้สงบและวางตนเป็นปกติในเรื่องต่างๆนี้ถือว่างาม เช่น เมื่อพอใจแทนที่จะหัวเราะลงลูกคอหรือเสียงดัง เป็นที่รำคาญแก่คนที่เขาไม่พึงใจในเรื่องนั้นควบ ก็อาจยิ้มเพื่อแสดงความพอใจ ก็ถือว่าพอเหมาะสำหรับบุุคคล..." (ปรีชา ช่างขวัญยืน ๒๕๑๘ : ๘๑ - ๘๒)

- ๕. การเลือกคุกรอง สอนใหม่ปฏิบัติดังนี้
  - ๕.๑ ไม่ควรหลง เเทอคำพูดของแมลลือ
  - ๕.๒ ถยาพับปลาสองมือ
  - ๕.๓ ไม่ควรชิงสุกก่อนหาม
  - ๕.๔ หากชายรักจริงควรวให้เขามาสูชอกกับพอแม

๕.๕ อย่าเลือกคนชั่วมาเป็นสามี ซึ่งได้แก่นักโทษต่อไปนี้

๕.๕.๑ ชายที่สุบดิน คิมสุรา

๕.๕.๒ ชายที่เป็นนักเลงหัวไม้

๕.๕.๓ ชายที่ชอบเล่นการพนัน

ลักษณะของชายที่หญิงไม่ควรเลือกเป็นสามีดังกล่าวข้างต้นนั้นสอดคล้องกับพุทธศาสนา
ที่โศกกล่าวถึงโทษของชายประเภทต่างๆไว้ คือ

ในมงคล ๓๕ ประการ ข้อที่ ๒๐ กล่าวถึงโทษของการคิมสุราว่า

๑. เสื่อมทรัพย์เห็นกันตา

๒. เป็นเหตุก่อการทะเลาะวิวาท

๓. ทำให้เกิดโรค

๔. ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง

๕. ขาดความละเอียด

๖. ทำให้กำลังปัญญาถดถอยลง

นอกจากนี้ ในปรมัตถโคตติกา ท่านแสดงอานิสงส์ของการงดเว้นไม่เสพของมีนเมาไว้
๓๕ ประการ คือ ผู้งดเว้นไม่เสพของมีนเมา ตายจากโลกนี้แล้วไปเกิดแทนสุคติ เมื่อกลับมาเกิด
เป็นมนุษย์จะรู้ทันเหตุการณ์ไคร่รวดเร็ว ทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน มีสติมั่นคงทุกเมื่อ ไม่เป็น
บ้า มีความรู้สึกงายไม่โน้มเอียงไปตามใครในทางผิด ไม่งุนงงเซอะเซอเซา ไม่เมาเมา ไม่
พลั้งเผลอ ไม่หลงไหล ไม่สะอึกหวาดกลัว ไม่มีเรื่องรำคาญใจ ไม่มีใครริษยา นอกจากนี้
ก็มีความสุข มีคนนับถือ ยำเกรง ชอบพูดแต่ความจริง ไม่มีใครส่อเสียด ไม่มีใครพูดคำหยาบ
ทวย ไม่ชอบพูดเล่นเปล่าประโยชน์ ไม่เกียจคร้านทุกขณะ มีความกตัญญู มีความกตเวที ไม่
ตระหนี่ รู้จักเฉยเฉื่อยเจือจาน มีศีลธรรม ซื่อตรง ไม่มักโกรธ มีความละเอียดถี่ถ้วน รู้จักถ่วง
มาป มีความเห็นถูกทาง มีปัญญามาก มีความเฉลียวฉลาด มีลักษณะเป็นบัณฑิต ฉลาดรู้เท่าทัน
ในความเจริญและความเสื่อม

โดยเหตุนี้ หญิงจึงไม่ควรเลือกชายที่คิมสุราและเสพยาเสพติดมาเป็นคู่ครอง

อนึ่ง ยังกล่าวถึงโทษของการ เสนอการพนันว่ามีโทษ ๖ ประการ คือ

๑. เมื่อชนะก็คิดละโมภะมากยิ่งขึ้น คือ ออยากเล่นเรื่อยๆ
  ๒. เมื่อแพก็เสียค้ายทรัพย์สินของ เสียไม่
  ๓. สมบัติที่มียอมถึงความวิบัติ
  ๔. ไม่มีใคร เชื่อคำพูด
  ๕. คนทั้งหลายยอมคุณนั้น
  ๖. ผู้หญิงที่ที่ยอมไม่ปรารถนาจะแต่งงานด้วย
- ลักษณะของชายที่ท้าวแต่งสุภามิสสอนหญิงไม่ให้เลือกเป็นคู่ครองนั้น ตรงกับอภายมุข

๖ คือ

๑. คมน้ำเมา
๒. เทียวกลางคืน
๓. เทียวกุมทรรสพ
๔. เสนอการพนัน
๕. คบคนชั่ว
๖. เกียจคร้านในการทำงาน

อภายมุขนี้เป็นทางแห่งความเสื่อม ใครก็ตามที่ซบเซมเหล้า ชอบเที่ยวกลางคืน เทียวกุมทรรสพ เสนอการพนันประจำ คบกับคนชั่ว และขี้เกียจทำงาน ชีวิตของเขาจะมีแต่ ความเสื่อม เพราะประสพความหายนะต่างๆ หากจะเลือกชายที่น้ำเมาในอภายมุขมาเป็นคู่ครอง ย่อมปราศจากความเจริญทั้งในหน้าที่การงานและชีวิตครอบครัว ย่อมพาครอบครัวไปสู่ความวิบัติ และมีเรื่อง เกิดครอนใจนาสุภรรยาอยู่เสมอๆ

๖. หน้าที่ของภรรยาที่พึงปฏิบัติต่อสามี

- ๖.๑ ชื่อสัตย์ต่อสามี
- ๖.๒ เคารพยกย่องสามี
- ๖.๓ รู้จักปรนนิบัติสามี
- ๖.๔ เป็นแม่บ้านที่ดี รู้จักใช้จ่ายทรัพย์สินและรักษาทรัพย์สินที่สามีหามาได้

หน้าที่ของภรรยาที่สอนไว้ในสุภามิตสอนหญิงสอดคลองกับหลักจริยธรรมในพุทธศาสนาใน
ทิศเบื้องหลัง ภรรยาพึงอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน ๕ ได้แก่

๑. จัดการงานดี
๒. ส่งเคราะห์คนชาง เคียงของสามีดี
๓. ไม่ประพฤตินอกใจสามี
๔. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้
๕. ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง

นอกจากนี้ยังสอดคลองกับค่านิยมที่ปรากฏในสมัยพุทธกาล จากเรื่องนางวิสาขา มหาอุบาสิกา

ซึ่งมี ๑๐ ประการ คือ

๑. จงอย่านำไฟในออก
๒. จงอย่านำไฟนอกเข้า
๓. จงให้แก่นคนที่ให้
๔. จงอย่าให้แก่นที่ไม่ให้
๕. จงให้แก่นที่ทั้งให้และไม่ให้
๖. จงนั่งให้เป็น
๗. จงนอนให้เป็น
๘. จงบริโภคน้ำให้เป็น
๙. จงบูชาเทวดา
๑๐. จงบูชาไฟ

ค่านิยมทั้ง ๑๐ ประการนี้ บุพผา ทวีสุข (บุพผา ทวีสุข ๒๕๒๖ : ๓๗ - ๓๘)

กล่าวว่า ล้วนเป็นค่านิยมที่ภรรยาพึงปฏิบัติคือสามีและบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น บิคา มารดาของสามี
กล่าวคือ ไฟในอย่านำออกนั้น หมายความว่า หากมีเรื่องยุ่งยากในครอบครัว ก็อย่านำไปเล่าให้
ชาวบ้านฟัง และไฟนอกอย่านำเข้าก็คือ อย่านำเรื่องยุ่งๆนอกบ้านมาเล่าให้สามี หรือบิดา มารดา
ของสามีฟังในราคาบุญราคาใจ ในข้อที่ว่าจงให้แก่นคนที่ให้ คือให้ยืมของใช้เงินทองแก่ผู้ที่เขาใช้
คืน ถ้าผู้ใดไม่ใช้คืนก็จงอย่าให้ยืม ส่วนผู้ไม่ควรให้แม้จะใช้คืนหรือไม่ก็คือญาติพี่น้อง สำหรับการนั่ง

ให้เป็น นอนให้เป็น บริโภคให้เป็น ทั้ง ๓ ประการนี้ ล้วนเป็นหน้าที่ในการปรนนิบัติสามี บิคารมารคา
 ของสามีทั้งสิ้น ถ้าบิคารมารคาของสามีนั่งอยู่ ไม่ควรนั่งสูงกว่า การนอนให้เป็นนั้นหมายความว่า
 ถ้าสามีหรือบิคารมารคาของสามียังไม่นอนก็ไม่ควรนอน ส่วนการบริโภคให้เป็นนั้นก็คือ ขยายบริโภค
 กอนสามีและบิคารมารคาของสามี ต้องดูแลให้ทานบริโภคก่อน แล้วจึงบริโภคที่หลัง การบริโภคควร
 สำรวมกิริยาไม่ใหญ่โตมาม ขอที่ว่า จงบูชาแก่เทวดานั้น คือให้บูชาสามีทั้งกายและใจ มีความ
 เคารพและจงรักภักดีในสามีเหมือนเทวดา เพราะสตรีที่แต่งงานแล้วและสามีรักยอมไ้ชื่อว่าเทวดา
 คู่ครอง ถ้าสามีไม่รักก็ไ้ชื่อว่าเทวดาไม่คู่ครอง เพราะสามีเปรียบประดุจเทวดา ประการ
 สุดท้ายที่ว่าจงบูชาไฟ หมายถึงการบูชาบิคารมารคาของสามี ปฏิบัติคอกทานด้วยสัมมาคารวะ

เพลงยาวถวายโอวาท

เพลงยาวถวายโอวาทนี้ สุนทรภู่แต่งขึ้นเพื่อถวายเจ้าฟ้ากลางและเจ้าฟ้าปิ๋ว พระราชโอรส
 ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และเจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี เจ้าฟ้าทั้งสองพระองค์นี้ทรงเป็น
 ลูกศิษย์สุนทรภู่ เมื่อครั้งที่สุนทรภู่มาอยู่วัดราชบูรณะ (วัดเลียบ) ต่อมาเมื่อสุนทรภู่มีเหตุต้องออกจาก
 วัดราชบูรณะไป สุนทรภู่มีความอาลัยในเจ้าฟ้าทั้งสองพระองค์จึงเขียนเป็นคำสอนใจถวายและเป็น
 การระบายความในใจของท่านควย

จริยธรรมที่ปรากฏใน เพลงยาวถวายโอวาท

จริยธรรมที่ปรากฏใน เพลงยาวถวายโอวาท เป็นจริยธรรมของกษัตริย์หรือผู้ปกครอง
 หลักธรรมสำหรับผู้ปกครองที่กำหนดไว้ในพุทธศาสนานั้น นอกจากผู้ปกครองจะต้องปฏิบัติให้ดีเท่าเทียม
 คนดีทั้งหลายแล้ว ยังมีหลักธรรมสำหรับถือเป็นแนวปฏิบัติโดยเฉพาะ เรียกว่า ทศพิธราชธรรม
 เพราะผู้ปกครองเป็นที่รวมน้ำใจของคนทั้งชาติ เป็นที่พึ่งทั้งทางใจและทางสังคมในการบำเพ็ญกุศล
 บำรุงสุข เป็นสัญลักษณ์ของความดีงาม มีใช้สัญลักษณ์ของอำนาจ ความศักดิ์สิทธิ์ สุนทรภู่จึง
 ถวายคำสอนเจ้าฟ้ากลางและเจ้าฟ้าปิ๋ว ให้ประพฤติตามขัตติยะราชประเพณีที่สืบมาแต่โบราณ

เพื่อให้ทั้งสองพระองค์มีความรู้ความสามารถและเป็นที่รักใคร่ของทุกคน คำสอนนี้ดังนี้

๑. ให้ตั้งใจศึกษาหาความรู้ในทุกๆด้าน เพื่อจะได้มีพระยศสูงส่ง

ลูกสาห์เรียนเขียนอ่านมรดกราช
ลำดับศักดิ์จักรพรรดิชาติวงศ์
ความพระองค์ทรงสมบรมนาถ
กรมศักดิ์หลักชัยพระอภัยการ
อันยิ่งใหญ่ภานิชิตพิศพระร่วง
ราชาศัพท์รับสั่งใหม่ังควร
ทั้งพุทธไสยไตรคาทวายุค
พระยศศักดิ์จักเฉลิมให้เพิ่มพูน

ไสยศาสตร์สงครามตามประสงค์
ลูกสาห์จงจำให้ชำนานู
บังคับราชการสิ้นทุกถิ่นฐาน
มนเทียรบาลพระบัญญัติตัดสินานวน
โคลงเพชรพวงนิคมทรงสอบสวน
ทราบไหวถนถั่วไวจะไค้พูด
ไทรทราบทุกที่ถวิลดินทรสูร
ไค้สั่งทูลกระหม่อมของฉันทององค์

สุนทรภู์โลกลาวสอนอีกคนหนึ่งว่า พระยศที่มีอยู่นั้นจะดำรงคงมั่นอยู่ได้ เพราะมีความ
รอบรู้ในวิชาการต่างๆ

พระนาง เกลดา เจ้าฟ้าบรรดาศักดิ์
ซึ่งยศศักดิ์จักประกอบเจ้ารณู

แม้นไม่รักษายศจะอดสู
ไค้เข็ญช่วยเฉลิมให้เพิ่มพูน

การใช้วิชาความรู้ของคนธรรมดาเพราะอาจให้ทั้งคุณและโทษ ผู้มีวิชาความรู้ไม่
ควรโอ้อวด และสามารถนำความรู้มาใช้ไค้ตามโอกาสอันสมควร ควรมีความเพียรนานพยายาม
จะไค้ปรากฏยศศักดิ์สืบไป แม้นเกียรติคุณพระเกียรติยศที่เสื่อมถอย บริวารจะพากันหนีหน้า

อันความคิดวิททยาเหมือนลาจวบ
สงวนคมสมนึกใครอีกอ๊ก
จับใหม่ันคั้นให้ตายให้หายวอด
ตัดให้ขาดปรารณาทำสิ่งใด

ประเสริฐสุดซ่อนใส่เสียในฝัก
จึงคอยชักเชือกพันไ้บวรล้วย
ช่วยไ้หรือครักไ้ให้คิดพิสมัย
เพียรจงไค้ตั้งประสงค์ที่ตรงใจ

ธรรมคาวากษัตริย์อดีตเรก
 เสียงสังหารมลายูสัตว์ในมัตพี
 เหมือนหนอเนือเซดวงคี่ทองอาจ
 ผู้ใหญ่หน่อยพลอยมาสานักกั
 ภาครานเก็ยจเก็ยวคี่ยคี่กตถอย
 ทองเศราสรอยนอยหนาทงาปี

เป็นองคเอกอำนางคังราชสีห์
 เหตุเพราะมีอมปากนั้นมากนัค
 ขอมเข็องปราชญ์ปรากฏเพราะยศคี่คี่
 ไคพรอมพรักทงบัญญัติมารมี
 ขาไทพลอยแพลงพลิกออกหลีกหนี
 ทูลคั้งนัคจะเป็นเหมือนเขนนั้น

นอกจากนี้ยังไคเนนว่า วิชาความรู้นช่วยเราจนกระทั่งตาย ให้สามารถค่างพระยศ
 ตลอดไป เป็นที่พึ่งของขาราชบริพาร จึงตองอาศัยความพากเพียรในการศึกษาหาความรู้ให้
 เชี่ยวชาญ

จงพากเพียร เร็ยไวจะไคทราบ
 หนึ่งแข็งออนผอนนัให้สั่นหัก
 หนึ่งแบมบอลความสงครามคี่ค
 เร่งฝึกฝนกลการมลายูโพริน
 อ้นขาไทไคพง เขาจิ้งรัก
 เขาหนายหนีไคอยู่คู่อีว่า

ทั้งกลอนกาพย์การกอลปรณิมิต
 ตามกษัตริย์สุริวงศคี่ดำรงคิน
 ขอมเหลือลิกค้ำมหาขลาสินธุ
 ไทรูสินธุใหม่กัณนิมทา
 แฉนถอยคี่คี่สินอำนาจวาสนา
 แคว้ชาช่วยกายจนวายปราช

และ

แผนเห็นจริงสิ่งสวัสดิคี่ชยาัคเขียน
 คุคินฟ้าหนานาวหรือครารวน
 ซึ่งประโยชน์โพธิญาณเป็นการ เนิน
 ถือที่ขอรหัตวิปัสสนา
 ข่างฝ่ายไสยไคร เพทวิเศนคี่
 สิบตระกูลพุนสวัสดิคี่ในมัตพี

เร่งร่ำเร็ยตามคำที่พร่ำสอน
 เร่งนัผอนพากเพียร เร็ยวิชา
 พอจำเร็ยรูธรรมค้ำคาลา
 เป็นวิชาฝ่ายพุทธนัคคี่
 ไคยศคี่คี่สูงสง่าเป็นราชคี่
 ไคเป็นที่พึ่งพาเหล่าขาไท

และ

สองพระองค์จงอดสำหราชอาณาจักร
รักษาพระยศอดสำหรับรักษาสัตย์

ประพฤติตามแต่พระบาทมาตรงค
ขุนสวัสดิ์สังวาสตามราชหงส์

๒. ในรักษาคความสัตย์ คุณดั่งงาของช่างฟังกอกแลวยอมไม่หคคิน

ถึงรอยยิ้มเฒ่ากอกอย่าแปลก
เงนางอกอกอกไม้มิไค้กั้น
ขอพระองค์ทรงยศเหมือนคชบาท
ระมัดโอบอุไปรักให้พระทัยจำ

ให้เหมือนแรกเริ่มตรัสไมซัดคิน
จึงจักยื่นยศยารดั่งกลาวคำ
อย่าให้พลาดพลั้ง เทหากวธำ
จะเล็ดล่ำดอยฟ้าสุราลัย

ใหญ่ทศวยถอยคำที่ไฟเพราะอ่อนหวาน เพราะคนเราจะดีหรือชั่วขึ้นอยู่กับการพูด หากพูด
ดีก็มีคนรัก หากพูดไม่ดียอมให้โทษแก่ผู้พูด

แมงแมกใจไวทศวยปากไมจากองค
อันน้อยตาลหวานลิ้นแล้วลิ้นซาก
แมงเข็มนั้นมันแสนจะแคลนคลาย
จะรักซึ่งทั้งลิ้นเพราะลิ้นพลอด

อุตสาทรงสืบสร้างทางไมตรี
แคลนปากหวานหูไมรูหาย
เจ็บจนตายนั้นเพราะเห็นให้เจ็บใจ
เป็นอย่างขอดแล้วพระองค์อย่าสงสัย

๓. ในรูจักวางตัวให้เหมาะสม ไมคำหรือสูงจนเกินไป เพราะการวางตัวสูงเกินไป
คนอื่นก็ไม่คบควย และหากวางตัวต่ำเกินไปก็จะเป็นที่ครหาวางตัวไม่เหมาะสม

จงโอบอุอมกอมกคพระยศศักดิ์
ครันตำหนักมักจะมีคคิครำพึง

ถาสูงนักแล้วกเขาเขาไมถึง
พอกำกังกดางนั้นชยนั้นนัก

๔. ในรู้จักเลือกคบคน เช่น เลือกคมนักปราชญ์ ไม่ควรถ้อยศศักดิ์ ใหนั้นซักถามสิ่งที
สงสัย จะใคร่รูในราชกิจ ส่วนข้าราชการที่มีความจงรักภักดี ถ้อยาวางตัวสูงเกินไป คนที่
มีความรู้ทางด้านเวทมนต์คาถาจักรยูนิครไว

ทั้งนักปราชญ์ราชครูซึ่งรู้หลัก	ชยาถือศักดิ์สนทนาอัชฌาสัย
อุคสาหลตามทางประสงคจ้านงใน	จึงจักใคร่รูรอบประกอบการ
ทั้งนงบรรดาซาไท้ใจซื่อ	จงน้อมถ่อมศักดิ์สมัครสมาน
ทั้งเคนนตขลังข้างช้านาญ	แมงเมฆพานผูกไว เป็นไมตรี

คนที่พูดจากลิ้นดอกบดินเปลอนนั้นอย่าคบคาศมาคมหรือขมเลียง เพราะจะทำให้เสื่อมเสีย
ส่วนคนที่มศีลสัตย์คน ถ้าขมเลียงไวจะไ้ประโยชน์ เขาไม่กิตรายและเป็นมิตรรวมตายได้

แถคนรายหลายดินขอมบดินเปลอก	เดียงม้เหลอกหลอน เณเหมือนเขนนี้
อย่าพพานคบคา เป็นราศี	เหมือนพาลีหลายหนาระอาอาย
อันคนศีลสัตย์สั้เทคเทียง	ช่วยขมเลียงชูเชิดให้เนิกฉาย
เอาไวไกลซิคไม่กิตราย	เขารักตายควยไ้ดั่งใจตรง

การคบคนช้วนั้น เปรียบเสมือนกับการลงเสมน้ำในหอยหนองที่น้ำไม่สะอาด หรือเหมือนกั
การ กลืนอกกล้วยฝู่กกายอมเสียดักดิ์ศรี ส่วนการคบคนดีหรือคมนักปราชญ์นั้น เปรียบเสมือนเป็น
หงส์ที่โคคาคัยอยู่ในถ้ำทอง เปรียบว่านักปราชญ์เป็นถ้ำที่ให้ความปลอดภัยจนกว่าหงส์จะปีกกลา
ขาแข็ง จึงบินขึ้นอย่างมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี

เห็นหอยหนองคลดงนอยยาลอยลง	จะเสียดหงส์ทองละอดงนวล
สกุลกาสาธาณถึงทานพบ	อย่าควรรคบคิดรักศักดิ์สงวน
เหมือนชายโศคโศคไร้ที่ไม่ควร	อย่าชักชวนซิคใช้ไกลองค
อันนักปราชญ์ราชครู เหมือนคูลา	เป็นที่อาศัยสกุลประยูรหงส์
จงสิ่งสู่อัญแดทองทองประจง	กว่าจะทรงปีกกลาถาทะยาน

ขึ้นเรือนไว้หาให้คนเห็น
ได้ปรากฏศยงตามวงศ์วาน

ว่าชาติเขมรหงสาศึกษานาน
พระทรงสารศรีเศวตเกศกฤษ

จริยธรรมที่ปรากฏในเพลงยาวถวายโอวาททั้งหมด แตกต่างจากสวัสดิศรัภษาคำกลอน คือ เพลงยาวถวายโอวาทสอนในเรื่องการศึกษาหาความรู้ เพื่อเจริญพระเกียรติยศ และดำรงพระยศไว้ เพื่อเป็นที่พึ่งของข้าราชการ รวมทั้งเน้นในเรื่องการพูด และการคบเพื่อน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิตของคนไม่เฉพาะกษัตริย์หรือผู้ปกครองเท่านั้น คำสอนในเพลงยาวถวายโอวาทสอดคล้องกับหลักพุทธศาสนา คือ

๑. ความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาหาความรู้ กล่าวไว้ในมงคล ๓๘ ประการ ข้อที่ ๗ ว่าด้วยความคงแก่เรียน ความคงแก่เรียนโดยนัยนี้ หมายถึง สอนให้คนรู้จักประมาณเป็นสำคัญ ความเป็นผู้รู้จักประมาณสอนให้คนรู้จักควบคุมชีวิต ให้ประพฤติสิ่งที่ควรประพฤติ เว้นสิ่งที่ควรเว้น และไม่หมองหมายอยู่แต่ความรู้อย่างเดียว แต่มุ่งให้ทำความเจริญก้าวหน้าแก่ชีวิตจิตใจ ซึ่งแบ่งการเรียนออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. การศึกษาทางโลก ประกอบด้วย ๔ ลักษณะ คือ

๑.๑ พุทธิศึกษา เป้ากักสมองเพื่อให้เกิดความรู้ ความคิด สติปัญญา มีความเฉลียวฉลาดองไว สามารถใช้คุณพิริยเกี่ยวกับงานทั่วไปได้

๑.๒ จริยศึกษา เป้ากักจิตใจสูง ชักเถลถาภิรียมารยาทให้สุภาพ อมรมความประพฤติและอุปนิสัยที่งดงาม ให้มีวัฒนธรรมศีลธรรมของบุคคล เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

๑.๓ พลศึกษา เป้ากักให้ร่างกายแข็งแรงและบำรุงสุขภาพอนามัยให้สมบูรณ์

๑.๔ หัตถศึกษา เป้ากักความเคยชินและขยันหมั่นเพียรในการใช้มือปฏิบัติงาน

๒. การศึกษาทางธรรม แบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๒.๑ การศึกษาขัณริยัติ หมายถึงการฝึกฝนอบรมตนให้เกิดความรู้ความทรงจำให้เกิดความคล่องแคล่วและความชำนาญ

๒.๒ การศึกษาชั้นปฏิบัติ หมายถึงการศึกษามอกรมไตรทวาร ให้ดำเนินในทางที่
ชอบ เพื่อค้ำกายและวาจาให้มีมารยาทที่งดงาม เพื่อฝึกจิตใจให้สงบมั่นคง และเพื่อชำระทิฐิ
ความเห็นใฝ่ปริสุทธิใจใส

๒.๓ การศึกษาชั้นปฏิบัติเวธ หมายถึงการศึกษาระดับสูงที่สุดของศาสนา เพื่อความ
หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

การศึกษาที่สุนทรภู่ กล่าวสอนในเพลงยาวถวายโอวาท เป็นการศึกษาทั้งทางโลกและ
ทางธรรม แต่ทางธรรมนั้น ปรากฏเพียง ๒ ลักษณะแรก ส่วนลักษณะที่ ๓ ไม่ได้กล่าวถึง เพราะ
เจ้าฟ้าทั้งสองพระองค์มิได้ทรงเป็นนักบวช

วิชาต่างๆที่สุนทรภู่กล่าวไว้นั้น ส่วนหนึ่งได้นำจากศิลปกถาแห่งธรรมเนียม ที่ว่าด้วยวิชาศิลปะ
ที่พึงศึกษา ๑๘ ประการ ได้แก่ วิชาแบบแผนราชการ วิชารูเล่ห์กลอุบาย วิชาโบราณคดี วิชากาพย์-
ทำนอง วิชาดาราศาสตร์ วิชาพิชัยสงคราม วิชาการพูด วิชาการขนบ ฯลฯ ซึ่งวิชาเหล่านี้จะทำ
ให้ผู้ศึกษามีฐานะสูงขึ้น อุดมด้วยทรัพย์สินสมบัติ สมบูรณ์ด้วยเกียรติยศและชื่อเสียง

แต่ถึงแม้จะมีวิชาความรู้อย่างไร สุนทรภู่ก็ยังเน้นให้ระมัดระวังในการใช้ความรู้ ไม่ให้
เกิดโทษ ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธศาสนา คือ การเคารพในความไม่ประมาท เพราะความประมาท
เป็นทางแห่งความตาย คือตายจากกองงามความดี ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ความไม่ประมาทใน
ธรรมทั้งหลาย เป็นมงคลขั้นสุดยอด

๒. การรักษาความสัตย์และการพูดจาอ่อนหวาน การรักษาความสัตย์ที่สุนทรภู่กล่าวถึง
นี้ หมายถึงหลักการปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานที่จะทำให้คนเป็นคนดี เกี่ยวกับความประพฤติเรียบร้อย
ทางวาจาข้อที่ ๑ คือ เป็นผู้เว้นจากการพูดเท็จในที่ประชุมหรือหมู่ชน หรือท่ามกลางญาติ หรือ
ท่ามกลางขุนนาง หรือท่ามกลางราชสกุล หรือถูกนำไปเป็นพยาน และหลักการ เว้นจากความชั่ว
วิทจริต "มุสาวาทา" ในอภิสกกรรมบท ๑๐ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า คำสัตย์แล เป็นวาจา
ที่ไม่ตาย ธรรมนี้เป็นของมีมาแต่เก่าก่อน สัตบุรุษทั้งหลายเป็นผู้ตั้งมั่นแล้วในคำสัตย์ ที่เป็นอรรถ
และเป็นธรรม

ส่วนการพูดจาอ่อนหวานนั้นเป็นธรรมเพื่อยุยงกันทางใจ คนในสังคมจะมีความผูกพันกันทางใจใคร่ของมีธรรมบางประการสำหรับเห็นวรั้งนำใจกันไว้ไม่ให้เกิดความขุ่นของหมองใจกัน สำหรับคนที่ต่างฝ่ายต่างประพฤตีสี่มีคุณธรรมเสมอกัน ก็ยอมเป็นที่พึงพอใจที่จะคบหากันด้วยคุณธรรมนั้น แต่คนในสังคมจริง ๆ นั้นต่างจิตต่างใจ มีคุณธรรมมากน้อยต่างกัน จึงต้องมีหลักกลางๆ ซึ่งทุกคนพอใจไว้เป็นแนวทางปฏิบัติ ถ้าทุกคนปฏิบัติหลักดังกล่าวก็จะทำให้คนอื่นๆพอใจ ทุกคนจึงพอใจซึ่งกันและกัน หลักธรรมดังกล่าว คือ สังคหวัตถุ ๔ โคนแก้ว

๑. ทาน คือ การให้ปันสิ่งของแก่ผู้ควรให้
๒. ปิยวาจา คือ การพูดจาอ่อนหวาน สุภาพเรียบร้อย
๓. อิตถจริยา คือ ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
๔. สมานัตตตา คือ ความเป็นคนไม่เห็นแก่ ตัว ไม่ยกตนข่มท่าน

ปิยวาจา หรือการพูดจาอ่อนหวานนั้น เป็นสิ่งสำคัญมากประการหนึ่ง คำโบราณว่า วาจาดีเป็นศรีแก่ตัว วาจาชั่วตกอับปราศรัย คนจะโกรธกันเพียงคำพูดเพียงนึกเดี๋ยวก็มี การพูดจาที่ไพเราะ จึงเป็นปัจจัยยึดเหนี่ยวนำใจกันได้ วาจาหยาบ วาจาสอเสียด วาจาโกหกหลอกลวง วาจาไรสาระ ชื่อว่าเป็นวาจาไม่ไพเราะอ่อนหวาน

ข้อนี้ตรงกับทศพิธราชธรรมข้อ ๕ มีทหะ คือ ความอ่อนโยน หมายถึง การอ่อนอ่อนอ่อนตามเมื่อขอขมาขุยเหตุผล มีความเคารพนับถือผู้ใหญ่ ไม่ถือมานะเพราะชาติตระกูล ยศ หรือทรัพย์สิน ความไม่ถือตัวและยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้น้อยโคดั่งกล่าว ทำให้เกิดความนับถือ

นอกจากนี้ยังตรงกับสังคหวัตถุ ๕ ประการ ในข้อ ๔ ว่า วาจาเปี่ยม ตรีศพระวาจา อ่อนหวานควรค้มไว้ในใจ ทำความเป็นที่รักให้เกิด เช่น ทักทายปราศรัยแก่บุคคลทุกชั้น ตลอดถึงราษฎรสามัญทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อย โดยควรแก่ฐานะและภาวะ เป็นสังคหวัตถุที่ครบ ๔

๓. การรู้จักวางตัวให้เหมาะสม ตรงกับสังคหวัตถุ ๕ ประการ ในข้อ ๔ คั่งกล่าวข้างต้นแล้ว และตรงกับสังคหวัตถุ ๔ ประการ ในข้อ ๔ คือ สมานัตตตา คือความเป็นคนไม่ถือตน ไม่ยกตนข่มท่าน ที่สุนทรภู่กล่าวสอนไว้ในเรื่องนี้ เพราะต้องการให้เจ้าฟ้าทั้งสองพระองค์จรรโลงรักษาหัวใจผู้อื่น ด้วยความไม่ถือองค เพราะหากถือตัวทรงเป็นผู้มีศรัทธาบรรคาศักดิ์ มีทรัพย์สินมาก อาจทำให้

เหยียดพยายามผู้คำกว่า ถ้าผู้เมียมมากทวีมาก พยายามมิให้คนสูง ถือว่าเป็นมนุษย์เหมือนกัน พยายามไม่ถือตัว วางตัวเสมอ คือให้เกียรติเสมอ แม้จะคอยประการใดก็ตาม ยิ่งถ่อมตัวลง เช่นนี้ ผู้น้อยหรือผู้ไม่เมียมไม่ทรพยอมจะต้อง เกรงขามยิ่งขึ้น ทำให้เขาเหล่านั้นได้รับความสุขใจ ในเมื่อรวมผู้คอย การเขาสมาคมก็เข้าไค้กับคนทุกชั้น และรักษาน้ำใจของคนไว้ได้

๔. การเลือกคบคนดี ไม่คบคนชั่ว ตรงกับหลักทางพุทธศาสนา มงคล ๓๘ ประการ ในมงคลที่ ๑ การไม่คบคนพาล และมงคลที่ ๒ การคบบัณฑิต

การไม่คบคนพาลนั้นมี ๗ ประการ คือ

๑. ไม่ไปมาหาสู่
๒. ไม่เข้าที่สนทนาถ้อย
๓. ไม่จงรักหรือรักใคร่กันจริง
๔. ไม่รักดีหรือ เลื่อมใสนับถือซึ่งตรงต่อกัน
๕. ไม่เป็นเพื่อนร่วมกันรวมอยู่
๖. ไม่เป็นเพื่อนรวมกิจกรรมเห็น
๗. ไม่คำ เนินตามหรือเอาอย่าง

ส่วนการคบบัณฑิตหรือนักปราชญ์นี้มี ๗ ประการ เช่นกัน แต่ตรงกันข้ามกับการคบคนพาล ในมงคลสูตร โลกฉาวไว้ว่า การคบบัณฑิตย่อมนำความสุขและสิ่งอื่นเป็นมิ่งมงคลมาให้แก่

ผู้คบ คอย เหตุผลดังต่อไปนี้

๑. บัณฑิตไม่มีภัย
๒. บัณฑิตไม่มีอุบาทว์
๓. บัณฑิตไม่มีอุปสรรค

ในส่วนของผู้ปฏิบัติการคบคนชั่วหรือคนที่ยอมมีผลให้คนชั่วหรือคืตามไปทวย ข้อนี้เป็นการ ขอมรวิบัติพิพลของสิ่งแวดลอมว่า มีส่วนเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพของคนได้ ดังข้อความว่า (ปรีชา ขางขวัญยืน ๒๕๒๐ : ๓๘)

บุคคลคนใดคนหนึ่งเป็นสัตว์รูป อสัตว์รูป มีศีลหรือไม่ศีล บุคคลนั้นยอมไปสู่อำนาจ
ของบุคคลนั้นเห็นเถียว บุคคลคนไหนใดเป็นมิตร หรือเขาไปสองเสพคนไหนใด ก็ยอม
เป็นเช่นนั้น เพราะการอยู่ร่วมกันเป็นเช่นนั้น นักปราชญ์ไม่พึงมีสหายลามกเลยทีเดียว
เพราะกลัวแตกการเปิดเมือนควมบาปกรรม

นรชนใดหอบลาเนาควยโศก แม้โศกของนรชนนั้นก็ยอมมีกลิ่นเนาพุ่งไป
ฉนใด การเข้าไปเสพคนพาลก็ฉนนั้นเหมือนกัน นรชนใดหอกฤณลาควยโศก แม้โศก
ของนรชนนั้นก็ยอมหอมพุ่งไปฉนใด การเข้าไปเสพนักปราชญ์ก็ฉนนั้นเหมือนกัน

๕. การรักษายศ แม้สุนทรภูจะไม่ใดกล่าวถึง เรื่องนี้อย่างตรงไปตรงมา แต่เรื่องยศ
ก็เป็นสิ่งที่สุนทรภูต้องการให้เจ้าฟ้าทั้งสองพระองค์ใดคำนึงถึง และมุ่งมันให้ทั้งสองพระองค์รักษา
ยศมิให้เสื่อมไป ควยอาศัยการมีความรู้ การพูดจาดี การคบคนดี และการวางตัวที่ดี เป็นเครื่องมือ
ในการเสริมสร้างพระบารมีให้แก่พระองค์ทางอ้อม

ในทางศาสนาพุทธ ยศ เป็นเรื่องหนึ่งในโลกธรรม ๘ ซึ่งประกอบควยลาภ ยศ สรรเสริญ
สุข ไม่มีลาภ เสื่อมยศ ถูกนิทา และมีความทุกข์ สำหรับยศนั้น ในโลกเป็นเรื่องใหญ่ในลำดับที่สอง
เป็นเรื่องที่ทำให้จิตใจของคนทั่วไปหันไหวไ้ไ้มาก บางคนอาจคิดว่ายศเป็น เรื่องพหารหรือตำรวจ
เท่านั้น แต่ความจริงแล้วยศ หมายถึง ความยิ่งใหญ่ ความเด่น ใน ๓ ทาง คือ

- ๑. อิศริยยศ ยิ่งควยอิสระ (พระราชาหรือผู้ใหญ่)
- ๒. บริวารยศ ยิ่งควยพวกพ้อง (เพื่อนฝูง)
- ๓. เกียรติยศ ยิ่งควยชื่อเสียง (มหาชน)

ยศจึง เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการและอาจมีใ้ทุกคน ดังนั้น หน้าทีของบุคคลต้องการยศ ก็คือ
การปรับปรุงตัวเองให้เป็นผู้ควรไ้ยศ คุณสมบัติจำเป็นของบุคคลไ้ยศนั้นมี ๓ อย่าง คือ

- ๑. ต้องมีความรู้ดี
- ๒. ต้องมีความสามารถดี
- ๓. ต้องมีความประพฤติดี

นี้ว่าสิ่งที่สุนทรภูสอน เจ้าฟ้าทั้งสองพระองค์นั้นสอดคล้องกับยศในทางศาสนาเป็นอย่างยิ่ง

สุนทรภู่จึงเฝ้าสอนในท้องสองพระองค์ใต้ตงพระทัยศึกษาหาความรู้ เพื่อให้มีความสามารถสูงและ
ประพจน์คดี จะได้อะไรไม่เสื่อมยศ

สวัสดิรักษา

สวัสดิรักษา เป็นวรรณคดีคำสอนอีกเรื่องหนึ่งที่เป็นผลงานกวีของสุนทรภู่ มีเนื้อหาสาระ
สั่งสอนผู้ชายในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นให้รู้จักประพฤติปฏิบัติตามความเชื่อและขนบประเพณี เป็น
วรรณคดีคำสอนที่สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการถ่ายทอดความคิดความเชื่อ ตลอดจนแบบแผนการ
ดำเนินชีวิตของคนไทยอันเป็นวัฒนธรรมที่งดงาม

เนื้อหา ขุนแก้วดี ได้กล่าวถึงความแพร่หลายและชื่นชอบของชาวบ้านและชาววังที่มีต่อ
สวัสดิรักษาว่า จะเห็นได้จากจำนวนท่อนฉบับของสวัสดิรักษาที่มีมากมายหลายสำนวน เช่น

๑. สวัสดิรักษาคำฉันท์ ซึ่งเรียกเป็นคำฉันท์ตามเจ้าของผู้แต่ง แต่โดยขอเท็จจริงแล้ว
เป็นภาพพิมพ์ ๕๐ บท เรื่องนี้เข้าใจกันว่าเป็นที่มาของสวัสดิรักษาของสุนทรภู่

๒. สวัสดิรักษาคำกลอนฉบับเมืองเพชร ซึ่ง เสวย เกิดเจริญ ได้ค้นฉบับมาจาก
สมุทรไทยคำเดิมเล็ก เขียนด้วยตัวดินสอขาว มีความยาว ๔๓ บท สมุทรไทยคำเดิมนี้มีสภาพชำรุด
และยังหาฉบับตรวจสอบไม่ได้ ขณะนี้เก็บรักษาอยู่ที่วัดลาด อำเภอเมือง เพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

๓. สวัสดิรักษาคำกลอนฉบับหอสมุดวชิรญาณที่ มะเนาะ ยูเด็น และ อำพล
สุวรรณธาดา ได้พบที่หอสมุดวชิรญาณ มีวิธีสะกดการันต์แตกต่างจากปัจจุบัน ความยาว ๒๓ บท
ขณะนี้เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ

๔. สวัสดิรักษาคำกลอนฉบับสุนทรภู่ เป็นกลอนเพลงยาว จำนวน ๓๖ บท

๕. สวัสดิรักษาฉบับสุดท้ายเป็นต้นฉบับสมุทรไทยที่ได้จากนางเทียม เฝ้าทวง ซึ่งคัดลอก
จากฉบับสุนทรภู่ การสะกดการันต์ก็ผิดพลาดมาก มีหลายแห่งใช้ภาษาพูด ปัจจุบัน นางเทียม
เฝ้าทวง อายุ ๖๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ ๓ ตำบลถนนขาด อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัด-
นครปฐม

๖. สวัสดิรักษาฉบับหอสมุดแห่งชาติ

ซึ่ง นันทา ขุนภักดี ยังกล่าวว่า อาจมีสวัสดิรักษาฉบับอื่นๆกระจัดกระจายอยู่ตามภาคต่างๆอีกเป็นจำนวนมาก (นันทา ขุนภักดี ๒๕๒๗ : ๓๒ - ๓๓)

ในเรื่องสมัยที่นางสวัสดิรักษานั้น นันทา ขุนภักดี (นันทา ขุนภักดี ๒๕๒๗ : ๓๖ - ๓๗) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้โดยอ้างจากผูรหลายท่าน เช่น

ฉันท ขำวิไล กล่าวว่า สุนทรภู่แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๒ ราว พ.ศ. ๒๓๖๕ - ๒๓๖๗ ซึ่งเป็นความเห็นที่ตรงกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ที่ทรงสันนิษฐานว่า เรื่องสวัสดิรักษานี้เข้าใจว่าจะแต่งขึ้นดวาระหว่าง พ.ศ. ๒๓๖๔ - ๒๓๖๗ ก่อนพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยสวรรคต ความเห็นดังกล่าวนี้ขัดแย้งกับ ม.จ. จันทร์จรัญ รัชนี หรือ พ. ๗ ประมวณุมารค ที่ทรงสันนิษฐานว่า สุนทรภู่แต่งสวัสดิรักษาขึ้นราว พ.ศ. ๒๓๘๕ - ๒๓๘๘ ส่วนฉันทขำวิไล กระจ่างว่า สุนทรภู่แต่งสวัสดิรักษาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๔ หรือ พ.ศ. ๒๓๘๕ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ส่วนประเด็นที่ว่าสุนทรภู่แต่งสวัสดิรักษาถวายใครก็ตามนั้น นันทา ขุนภักดี (นันทา ขุนภักดี ๒๕๒๗ : ๓๘ - ๓๙) กล่าวว่าสรุปได้ว่า ยังเป็นที่ถกเถียงกันในวงวิชาการ ซึ่งมีหลายความคิดเห็น ยังไม่เป็นที่ยุติลงได้ กล่าวคือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ทรงเล่าว่า "มาถึงตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดให้สุนทรภู่เป็นครูสอนหนังสือ ถวายพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอาภรณ์ สุนทรภู่จึงแต่งกลอนเรื่องสวัสดิรักษาถวายเจ้าฟ้าอาภรณ์" ส่วนม.จ. จันทร์จรัญ รัชนี (พ. ๗ ประมวณุมารค) ทรงสันนิษฐานว่าแต่งถวายกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ เมื่อได้รับอุปถัมภ์จากเจ้านายในวังหน้าก่อนนั้นปลายชีวิต ฉันท ขำวิไล มีความเห็นเป็น ๒ แนว คือ มีความเห็นแรกเหมือนสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ โดยกล่าวไว้ในหนังสือ "๑๐๐ ปีของสุนทรภู่" ว่า สุนทรภู่แต่งถวายเจ้าฟ้าอาภรณ์ ในราว พ.ศ. ๒๓๖๕ - ๒๓๖๗ ส่วนความเห็นครั้งหลังนั้น กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงมีพระราชปรารภถึง เจ้าฟ้านงคุน ซึ่งมีพระชนมายุระหว่าง ๑๗ - ๒๑ พรรษา ตามกฎมณเฑียรบาลเท่ากัน เป็นองครักษ์ทายาท ควรจะบูรราชนิติแบบแผนประเพณีสำหรับจะไต่ทรงสืบสันตติวงศ์ต่อไป จึง

รัชสมัยให้สุนทรภู่แต่งถวาย ส่วน ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ มีความคิดเหมือน ม.จ. จันทร์จรรย์ รัชนี้ (พ. ณ ประมวลมารค) ว่า สุนทรภู่แต่งสวัสดิรักษาเพื่อถวายพระองค์เจ้าชายยอภัยยศมวารวิไชยสวัสดิ-
รัตนราชกุมาร ซึ่งต่อมาได้รับการสถาปนาเป็นกรมหมื่นมวรวิไชยชาญ กรมพระราชวังบวรสถาน-
มงคล สำหรับ เจือ สตะเวทิน มีความเห็นสอดคล้องกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา-
คำรงราชานุภาพว่าแต่งเพื่อถวายเจ้าฟ้าอาภรณ์

นั้นหา ขุนภักดี (นั้นหา ขุนภักดี ๒๕๒๗ : ๓๘) ได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมในเรื่อง
นี้ว่า สุนทรภู่แต่งสวัสดิรักษาถวายเจ้าฟ้าอาภรณ์ ตามที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรง-
ราชานุภาพทรงสันนิษฐาน ตามหลักฐานที่ปรากฏอย่างแน่ชัดว่า สุนทรภู่เคยเป็นพระอาจารย์ในเจ้าฟ้า-
อาภรณ์ กรณีนี้อาจมีผู้คัดค้านว่าไม่น่าเป็นไปได้ เพราะพิจารณาจากพระชนมายุของเจ้าฟ้าอาภรณ์
ว่ายังน้อย ประมาณ ๘ พรรษา ซึ่งไม่น่าจะเข้าใจเรื่องที่สอนบางเรื่อง เช่น เรื่องการรวมประเพณี
หรือการออกรบ หากจะพิจารณาจากข้อเท็จจริงแล้ว การสอนเรื่องดังกล่าวแก่ผู้ที่มีอายุน้อย ในชั้น
แรกนั้นผู้เรียนอาจจะไม่เข้าใจจริงๆ แต่อย่างน้อยที่สุดก็ได้รับการปลูกฝังให้จำใส่ใจไว้มากหรือ
ไม่ควรปฏิบัติเพียงใดอย่างไร เมื่อถึงวัยสมควรก็สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

เหมาะจะสม

สิ่ง หากพิจารณาถึงสภาพสังคมไทย ประเพณี และพันธะหน้าที่ของผู้ชายในยุคสมัยนั้น
ย่อมไม่น่าแปลกใจที่เจ้าฟ้าอาภรณ์จะทรงรับการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับ "พันธะหน้าที่" ของผู้ใหญ่
ในขณะที่ทรงพระชนม์เยาว์วัย เพราะอีกไม่กี่ปีต่อมาก็อาจจะทรงอภิเษกสมรส และต้องรับภาระ
ในหน้าที่ราชการ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า สุนทรภู่แต่งสวัสดิรักษาถวายเจ้าฟ้าอาภรณ์ในรัชสมัยพระบาท-
สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

สวัสดิรักษา เป็นสุภาษิตสอนชายเล่มแรก ที่สอนให้ชายปฏิบัติตามใต้อย่างง่าย ๆ เกี่ยวกับ
อิริยาบถต่างๆ เช่น นั่ง นอน ยืน เดิน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตประจำวันของคนไทยมาแต่อดีต เพื่อ
ให้เกิดสิริมงคลแก่ผู้ปฏิบัติ

จริยธรรมที่ปรากฏในสวัสดิรักษาคำกลอน

จริยธรรมในสวัสดิรักษาคำกลอนของสุนทรภู่ เป็นจริยธรรมสำหรับชายที่ช่วยถนอม
ทัศนคติและความเชื่อ อีกทั้งช่วยอนุรักษ์แบบแผนและวัฒนธรรม ตลอดจนสร้างค่านิยมที่อาจจัดเป็น
แนวปฏิบัติด้านการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะของชายได้เป็นอย่างดี

วราภรณ์ บำรุงกุล ไถ่ถาวรไว้ใน "สวัสดิรักษากับการตีความ" ว่า "สวัสดิรักษา
หมายถึง ระเบียบความประพฤติปฏิบัติที่จะทำให้เกิดความดีความงามความปลอดภัยและเจริญ
รุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป" (วราภรณ์ บำรุงกุล ๒๕๒๑ : ๔๗)

ดังปรากฏในคำกลอนตอนเริ่มเรื่องว่า

ลจากษณะอันพิศมัย
เป็นของกษัตริย์ศรียศ
สืบอายุสุริยวงศ์พงศ์ประยูร

สุนทรทำคำสวัสดิรักษา
ตามพระบาลีเฉลิมให้เพิ่มพูน
จะปรากฏเกิดลาภไม้อสาบสูญ
ให้เพิ่มพูนบุญโง่โง่โชชัย

และปรากฏในตอนท้ายเรื่องว่า

ขอพระองค์จงจำไว้สำเหนียก
สำหรับองค์พงศ์ศรีษัตรีชยา

ดังนี้เรียกเรื่องสวัสดิรักษา
ให้ตนเองมาสู่สวัสดิ์ขจัดภัย

จริยธรรมสำหรับชายที่ปรากฏในสวัสดิรักษามีดังนี้

๑. สอนให้ละเว้นการโกรธในตนเอง เพราะเมื่อตนเอง ถ้าเรามีจิตใจไม่สบาย
มีอารมณ์โกรธ จะทำให้ไม่มีความสุขไปตลอดวัน การฝึกการอดทนการอดกลั้นต่อความรู้สึกต่างๆ
ด้วยการไม่โกรธนั้น เป็นสิ่งที่ดี เพราะคนโกรธมักจะขาดสติ ขาดความรอบคอบในการตัดสินใจ

อย่าดื่มหลงจนสุดสำหรับภษาสีรี
ว่าเขาครูสุริโยดโง่ตัย

ตามคติโบราณท่านชานไซ
เตือนอนโง่ห้ามโมโหอย่าโกรธา

๒. ใหม่ความกตัญญู ระลึกถึงบุญคุณของแม่พระคุณ ไต่แก บิคมารคา ครูอาจารย์ และพระรัตนตรัย

ฉันทักครูบูรพทิศแลทักษิณ
ที่นับถือคือพระไตรสรณา

เสกวารินควยพระธรรมคาถา
ถวนสามคราจึงชำระพระพักตร์

การที่ต้องเดินเข้าไปทางทิศบูรพา (ตะวันออก) และทิศทักษิณ (ทิศใต้) นั้น วราภรณ์ บำรุงกุล ไต่กล่าวไว้ว่า "...ต้องตีความไปในทิศทางพุทธศาสนา ไม่ใช่ทิศทางภูมิศาสตร์" (วราภรณ์ บำรุงกุล ๒๕๒๑ : ๔๘) ความนี้จึง เป็นการสอนใหญ่จักกตัญญูต่อบิคมารคา (บูรพทิศ - ทิศเบื้องหน้า) ครูอาจารย์ (ทักษิณ - ทิศเบื้องขวา) แล้วจึงระลึกถึงพระรัตนตรัย เป็นที่พึ่ง หลังจากนั้นจึงทำความสะอาดหน้าตา

๓. ก่อนนอนให้ระลึกถึงพระคุณของบิคมารคาและครูอาจารย์

อันก่อนเข้าที่ศรีไสยาสน์
เป็นนิรันดรสรร เสริญเจริญพร

อวยประมาณหมั่นคำนับลงกับหมอน
คุณบิคมารคาคุณอาจารย์

๔. ให้อุจจาระไฟเราะ และเลือกพูดแต่สิ่งที่ดีงาม

แล้วเอื้อนถรรพตรัสความที่คึกคัก

จะถาวรพูนเกิดประเสริฐศรี

๕. ให้อริษาคความสะอาดของร่างกาย โดยสอนว่า ให้อาบน้ำในเวลาเช้า เพราะ ราชสีอยู่ที่หน้า เวลากลางวันให้อาบน้ำชำระร่างกาย แล้วประพรมร่างกายด้วยแป้งหรือของหอม เพราะราชสีอยู่ที่อก ส่วนเวลากลางคืนให้อาบน้ำให้สะอาด เพราะราชสีอยู่ที่เท้า นอกจากนี้ยัง สอนไม่ให้มองที่คำ และไม่ไหวนนำลายเวลานั่งถวายอุจจาระ หลังจากนั้นให้ทำความสะอาด หน้าตา และกำขี้ไถอบนำทุกครั้งก่อนจะไปติดต่องานต่างๆ

ควยราศีที่ชะลอนรลัคน์
ยามกลางวันนั้นว่าพระราศี
พระอุระประสูคนชวิมลมาลัย
ครันพลบค่ำคลำฟ้าสุชาวาส

อภัยพระพิภคร์แต่ทิวา เวลากาล
สถิตที่วรวงศ์ให้สร้งสนทน
จะสำราญโรคาไมราศี
ฝ่ายเมืองมาทชายชวาเป็นราศี

และ

ขืนนิ่งบึงคลอขยายลท่า
เนินพิภคร์สุครุครประจิมคี
แล้วสร้งนำชำระพระนลาฏ
เสด็จไหนให้สรระชลชาร

อชยามวนนำลายนาเสียรราศี
ไม่ต้องผู้คุณไสยพนภัยพาล
จึงผูกผูกคณิวพธมในสันฐาน
เป็นฤกษ์พารลุ่มไต่แล้วไกลคลา

๖. ไทรจกกาล โดยให้สิ่งต่างๆให้เหมาะสมกับเวลา การแต่งกายก็ควรใส่สีให้
ถูกโฉลกตามวัน

อึ่งวันชำระสระพระเกลา
ตัดเล็บวันพุธจันทร์กันจิงโร
อึ่งวันภูษาณรงฌกรบ
วันอาทิตย์สิทชิโชคโฉลกดี
เครื่องวันจันทร์นควรสีนวลขาว
อังคารม่วงขวงทีสีครามปน
เครื่องวันพุธสุดคคองสีแสด
วันพฤหัสบดีใส่เครื่อง เขียว เหลืองดี
วันเสาร์ทรงคำจิงดำ เด็ด
หนึ่งพาสีขยับประคัมงาม

อังคาร เสาร์สีนวิมิตไม้ไธม
เรียนสิ่งใควันพทหัสวัสดี
ใหม่ครบเครื่อง เสร์จหง เจ็ดสี
เอาเครื่องสีแดงทรง เป็นมงคล
จะยืนยาวชั้เนาสถาวร
เป็นมงคลชัตติยา เขาราวี
กับเหลืองแปกปนประคัมสีลบัดี
วันศุกร์มีเมฆหมอกออกสงคราม
แสนประ เสริฐเสียนศึกจะนิกขาม
โทของตามสีสันจิงกันภัย

๗. ไทรถนคอบ ไม่ประมาณ ฐจักรมะระวัง

๗.๑ ไทรมะระวังตนเองทางกาย ไม่ให้สตรีนอน"พาดบาทยุคล" เพราะจะทำให้ลูกนั่งไม่สะดวกเท่าที่ควร

ห้ามสตรีอย่าให้พาดบาทยุคล

๗.๒ เวลานอนไม่ให้สตรีนอนทับมือ ทั้งนี้ เพื่อจะไปป้องกันตัวโคกพันท้าวที่ เมื่อมีผู้ลอบ เข้ามาคิดร้าย และเมื่อรวมประเวณีให้ร้ายร่างกาย

อันึ่งพระองค์ทรง เจริญเพลินนอน

อย่าให้หมอมหันหลับทับหัตถา

ภิรมย์รสอดสาหัสรงพระคงคา

เจริญราศีสวัสดิ์ชจักภัย

๗.๓ เวลานอนห้ามผูกเครื่องรางของขลัง เพราะถ้านอนทับอาจเสียหายได้ และถ้านอนคนชายของสตรี เพราะเวลาที่คู่เขาทำร้ายจะหยิบจับอาวุธต่อสู้ไม่ถนัด นอกจากนี้ยังห้ามขามศัสตราวุธอีกด้วย

อันึ่งเครื่องผูกลูกสะกดตะกรุดคาด

เข้าไสยาสน์ยามหลับนอนทับจลาย

เครื่องอาวุธขลุ่ยหามอย่าขามกราย

ถยานอนชายสตรีนภิกษุ

๗.๔ เวลานอนไม่ควร เอาเท้าชายทับเท้าขวา เพื่อให้ลมเดินสะดวก

อันึ่งบรรทมถาลมคสองทั้งสองฝ่าย

พระบาทชายอย่าพาดพระบาทขวา

ข้างขวาต้องทองกลับทับซ้ายมา

เป็นนหามงคลเลิศประเสริฐนัก

๗.๕ ไม่ควรลดคโตะพาน ไทรานหักแพง ไม่คำเรื่อน ไม่คำเขื่อน ไม่คำคอกสัตว์ จะเสื่อมเวทมนต์ หรืออาจพ่ายแพแก่ชาติศัตรูได้

อันึ่งอย่าไปไต่ของคดองตะพาน

ไทรลดทรานหักแพงแรงราที

ทั้งไม้คำ เรื่อนแล เขื่อนคอก

ไทรลดคอกอับถักนแลเสียบคักก็ตรี

ถึงฤทธิโทษ เวทมนต์คดจะดี

ตัวอับรีแปรกลับให้อปรา

๓.๖ ถ้ายอดน้ำตายเวลาดมพัด

อันึ่งเซพะอัยยามเมื่อลมพัด

ไปถูกสัตว์สี่อมนนทลลาคา

๓.๗ ไหระวังการพุกจา

๓.๗.๑ อายทักเมื่อไคยขึ้นเสียงทางๆ เพราะอาจถูกดอมทำร้ายไฝ่งาย

อันึ่งว่ากาจะจรแลนอหนึ่ง

สำเนียงตั้งโงงเผาะเกาะกุกัก

ถึงคุณผีปีศาจอุบายห่วยกัน

ใครทหายทักถูกทหวิวิทยา

๓.๗.๒ ไม่ควรออกปากทักถามเมื่อพบศพ เพราะในสมัยก่อนมักมีการ

ฆ่าฟันกันบ่อยๆ ถ้าใครไปพุกจาทักทหายเป็นทานองรูจักฎุทาย ก็อาจถูกทำร้ายได้ และไม่กลับ
บ้านก็ควรจะอามนำลางหนา

อันึ่งไปไหนไคพบอสราก

อัยาออกปากทักทหายงายนักหนา

ไหสรงนำชำระพระพักตรา

ตามตำราแกกัณอันทราย

๘. เมื่อลงอาบนำในแม่น้ำลำคลอง ให้หันหน้าตามน้ำ อัยาทันทวนน้ำ เพราะอาจมี
อันทรายจากสิ่งทลดยตามน้ำมาปะทะไค และไม่ควรถายอุจจาระปัสสาวะลงลำน้ำทวย เมื่อจะ
ขึ้นจากน้ำให้ค้ำนัยเสียงก่อน นอกจากนี้ ยังห้ามทวาทะคณหรือณ ให้ค้ำนัยพระธาติทยพระจันทร
กลาวคือ ให้เห็นบุญคุณของธรรมชาติันเอง

อันึ่งกาจะลงสรงสนาน

ททหายธารเถอนถ้ำแลน้ำไหล

พระพักทรนณันลงตามคลองไป

ห้ามมิให้ถายอุจจาระปัสสาวะ

อัยาณินหนาฝ่าฝืนขึ้นเห็นอน้ำ

จะทองร่ำเพร่าพิคชัคมาปะ

เมื่อสรงนำดำเร็จเส็จจขุระ

ค้ำนัยพระทงคาเป็นอาจิน

และ

สิ่งอย่าตาแตกแลลมฝน
เมื่อเขาคู่สุริยงจะลงดับ

อย่ากังวล เร่งวันให้พลันดับ
จงคำนับพระสุริยันพระจันทร์

๙. ควรสงเคราะห์ให้เหมาะกับบุคคล กล่าวคือ ให้เอาใจใส่ดูแลบิดามารดา (ทิศบูรพา) จะทำให้บุญปฏิบัติมีอายุยืนยาว เอาใจใส่ดูแลครูอาจารย์ (ทิศทักษิณ) จะทำให้เป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไป เอาใจใส่ดูแลบุตรภรรยา (ทิศประจิม) จะทำให้มีความสุข ใหญ่จักเลือก คบคน (ทิศเหนือ) เพราะถ้าคบเพื่อนไม่ก็จะพาเราไปสู่ความหายนะ

เสวยนันทน์พระพักตร์ไม่บุรพทิศ
แมนนิพักตร์ทักษิณดิ้นมณฑล
ทิศประจิมโอบเอม เกษมสุข
แต่ทิศเหนือเหลือร้ายวายชีวา

เจริญฤทธิชัยนมาสถายล
ไมช้ากคนรักมิครเวียนไผ
บรรเทาทุกข์ปรากฏควยศธา
ทั้งชั้นนาคอยทุกมี

๑๐. อย่าคำสุนัษที่เหาถอน หมายความว่าให้ใช้คำพูดที่เหมาะสมกับบุคคล

อันสูงนันทน์เฝ้าแต่เหาถอน
เสียสังาราคีนกมีภัย

อย่าชุกอนคาวาอัชคาลัย
คนมิไคย่ำเบงเกรงววาจา

๑๑. ให้มีสัมมาคารวะ รู้จักเคารพกราบไหว้ผู้มีคุณงามความดี เช่น พระสงฆ์

สิ่งนงพบปะพระสงฆ์ทรงศีลา

ไมวันทาถอยถดทั้งยศทรัพย์

๑๒. ให้มีความขยันหมั่นเพียร หมั่นท่องตำราให้มีความเชี่ยวชาญ

สิ่งนงวิชาอาคมณมนำ
จึงศักดิ์สิทธิ์ฤทธิรณพันไพริน

เวลาคำควรคิดเป็นนิจคิด
ให้เพิ่มบุญโอบุญปรากฏไป

๑๓. ให้มีความอดกลั้นในเวียงเพศ

วันเกิด เป็นคน

๑๓.๑ ไม่เสพงามในวันจันทร์พฤหัสบดี สุริยคราส วันทศมาส วันเพ็ญ วันเข้าพรรษา

    ๑. หนึ่งวันจันทร์ทศมาสทศมาสสุรย์   วันเพ็ญมรดกพรราชาธาดีย์

    ๒. ห้างวันเกิดเรศรางไทรงไกล   หามณีโกล่เสนาทอทยอายุ

หรือตายอดได้

๑๓.๒ ไม่ควรหลับนอนกับหญิงที่กำลังมีระดู เพราะอาจจะทำให้เกิดเป็นโรค

    ๑. แนนสตรีมีระดูอย่าอยู่ควย   แนนมวยก้มกเสียจักษ

    ๒. มักเกิดเป็นผีพอง เป็นหนองพุ   ควรทำนุบำรุงองค์โห่งดี

๑๔. อยาชาสัตว์ในวันเกิด

    ๑. หนึ่งวันกำเนิดเกิดสัตว์สัตว์   อยาชาสัตว์เสียสง่าทั้งราศี

    ๒. อายุน้อยดอยเดือนทุกปี   แลวมักมีทุกข์โศกโรคโรคา

คำสอนจากสวัสดิรักษาตั้งกลดาวขางตน สุนทรภูโกลายทอคและเผยแพร เป็นประมวลความเชื่อ
 ต่างๆ ที่คนโบราณได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ทำให้มีความสุขความเจริญ เป็นมงคลแก่ชีวิต เป็น
 การสอนที่หากจะวิเคราะหกันแล้ว จะพบว่าสวัสดิรักษาคำกลอนนั้น สุนทรภูโกลดาวไว้อย่างชัดเจนว่า
 ได้เนื่อหนามาจากสวัสดิรักษาคำฉันท์ ที่ทิวโบราณแต่งไว้ ดังที่กลาวว่า

    ๑. บทโบราณท่านทำ เป็นคำฉันท์   แต่คนนี้มิไคแจจแกลงไซ

    ๒. จึงกลาวกลับขับซอ เป็นกลอนไว   หวังจะให้เงินจำไหข่านาย

จริยธรรมที่ปรากฏในสวัสดิรักษาคำกลอนของสุนทรภู่ สอดคล้องกับจริยธรรมในพุทธศาสนา
ดังนี้

๑. ให้ละเว้นความโกรธในตนเอง เพราะเมื่อคนคนหนึ่งมีจิตใจขุ่นมัว จะทำให้ไม่มีความสุขไปตลอดทั้งวัน สอดคล้องกับที่พระพุทธเจ้าได้สั่งสอนขอควรละและขอควรปฏิบัติทั้งทางกาย วาจา และใจ คือหลักเว้นชั่ว ทำดี และทำจิตใจให้ผ่องใส

๒. ให้มีความกตัญญู ระลึกถึงคุณของผู้มีพระคุณ ได้แก่ บิดามารดา ครูอาจารย์ และพระรัตนตรัย นั้น เป็นการสอนที่สอดคล้องกับทศ ๖ ในพุทธศาสนา คือ

๒.๑ ทิศเบื้องหน้า ไตแก บิดา มารดา

๒.๒ ทิศเบื้องขวา ไตแก ครูอาจารย์

๒.๓ ทิศเบื้องหลัง ไตแก บุตรภรรยา

๒.๔ ทิศเบื้องซ้าย ไตแก มิตร

๒.๕ ทิศเบื้องล่าง ไตแก บ่าว

๒.๖ ทิศเบื้องบน ไตแก สวมพรหมณ

๓. กอนนอนให้ระลึกถึงพระคุณของบิดามารดาและครูอาจารย์ สอดคล้องกับทศ ๖

เช่นเดียวกับข้อ ๒

๔. ให้กล่าววาจาไพเราะอ่อนหวาน และให้เลิกพูดแต่สิ่งหยาบ สอดคล้องกับมงคล

๓๔ ประการ ข้อที่ ๑๐ เรื่องการกล่าววาจาสุภาพ ซึ่งประกอบด้วยข้อ ๔ คือ

๔.๑ กล่าวแต่คำที่ดี (สุภาพ)

๔.๒ กล่าวสิ่งที่จริง

๔.๓ กล่าววาจาเป็นพริก

๔.๔ กล่าววาจาดี

๕. ให้รักษาความสะอาดของร่างกาย

๖. ใหญ่จักกาล คือให้ทำสิ่งต่างๆให้เหมาะกับเวลา ซึ่งในพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ในสัปปริสธรรม ๗ ข้อหนึ่งว่า เป็นคนรู้จักกาล ซึ่งมี ๒ ประการ คือ รู้จักกาลที่จะทำการงานอย่างใดอย่างหนึ่ง และรู้จักกาลที่จะหยุด

๗. ใหญ่รอบคอบ ไม่ประมาท รู้จักระมัดระวัง พุทธศาสนาได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ในมงคล ๓๘ ประการ ข้อที่ ๒๑ เรื่องความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย กล่าวคือ การที่จิตมีสติกำกับตัวอยู่เสมอ เพราะจำพึงจิตเป็นเพียงผู้คิดนึก หน้าที่ของจิตมีแต่คิดไปตามอารมณ์ ส่วนสติเป็นคุณธรรมกระตุ้นจิตให้คิดถึงตัวคือ ระลึกรู้ถึงตัวเองได้ ไม่ลืมตัว ไม่เผลอตัว ถ้าจิตไม่มีสติกำกับอยู่แล้วก็จะมีแต่คิดไปนอกกลุณอกทาง

แนวทางของความไม่ประมาทมีแนวปฏิบัติ ๕ ประการ คือ

- ๑. ไม่ประมาทในเวลา
- ๒. ไม่ประมาทในวัย
- ๓. ไม่ประมาทในการทำงาน
- ๔. ไม่ประมาทในการศึกษา
- ๕. ไม่ประมาทในการปฏิบัติธรรม

๘. ใหญ่จักมีเหตุผลและระลึกรู้ถึงบุญคุณของธรรมชาติที่ช่วยเอื้ออำนวยให้เราใช้ชีวิตอย่างผาสุก เรื่องนี้เป็นความเชื่อตามลัทธิพราหมณ์ ที่เชื่อว่าแม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดลงน้ำชำระร่างกายในแม่น้ำคงคาจะสามารถล้างบาปทั้งร่างกายและจิตใจให้หมดสิ้นไป ความเชื่อเรื่องนี้ได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมานาน มีปรากฏในมงคล ๓๘ ประการ ข้อที่ ๒๕ ซึ่งกล่าวถึงความกตัญญู ๓ ประการ คือ กตัญญูต่อบุคคล กตัญญูต่อสัตว์ และกตัญญูต่อสิ่งที่ไม่มีความรู้ หากกล่าวโดยสรุปก็คือ คนใด สัตว์ใด และสิ่งใด ที่ทำความชอบแก่คนอื่นถือว่าเป็นผู้มีคุณ คนก็จะต้องกตัญญู คือรู้คุณ และตอบแทนคุณแก่คน สัตว์ และสิ่งที่มีคุณ

๙. ควรส่งเคราะห์ให้เหมาะแก่บุคคล โดยเอาใจใส่มีความรัก บุตรภรรยา ครูอาจารย์ และเพื่อน เรื่องนี้กล่าวไว้ในทิส ๖ เช่นเดียวกับข้อ ๒ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

๑๐. ใหญ่จักบุคคล สอดคล้องกับสัปปริสธรรม ๗ ข้อ ๕ การรู้จักกาลในการเลือกบุคคลให้เหมาะกับบุคคลและเวลา และข้อ ๗ เป็นคนรู้จักเลือกบุคคล

๑๑. ให้มีสัมมาคารวะ รุจักการ เคารพผู้มีคุณความดี เช่น พระสงฆ์ เรื่องนี้ ไท่กลาวไว๋ในเมงคด ๓๘ ประการ ขอด ๓ เรืองบุคคด เช่น ไร๋จิงควมบุชา พระสงฆ์ เป็นบุชไน๋บุคคดของพุทธศาสนิกชนไน๋ฐานะ เป็นบุปฏิบัติดี ปฏิบัติตาม ปฏิบัติธรรม ปฏิบัติสมควร เป็นนาบุญของโลก และประกาศพระศาสนาสิ้มทอมา และในเมงคดขอดที่ ๒๒ ไท่กลาวถึงบุคคดและวัตถุที่ควร เคารพไว๋ ๖ ประเภท คือ

- ๑. เคารพในพระพุทธรเจ้า
- ๒. เคารพในพระธรรม
- ๓. เคารพในพระสงฆ์
- ๔. เคารพในการศึกษา
- ๕. เคารพในความไม่ประมาท
- ๖. เคารพในการปฏิบัติเนถการการทอรับ

๑๒. ไท่รุจักขยันหมั่นเพียรในการศึกษาหาควมรุ ไท่กลาวไว๋ในหลักอธิปัตติ ๔ หรือ อิทธิบาท ๔ ไท่แก ฉันทะ ความพอใจในสิ่งทีตนจะกระทำ วิริยะ ความเพียรพยายามทีจะให้ได้ สิ่งทีตนพอใจ จิตตะ ความเอาใจใส่ทำควมเพียรโดยไม่ทอดอย วิมังสา หมั่นพิจารณาญาณลลยอยู่เนืองๆวาเป็นลยอย่างไร

๑๓. ไท่รุจักถนอควมรุสึกต่างๆ ไท่กลาวไว๋ในธรรมทีเป็นพื้นฐานจิตใจ เรืองขันติ หมายถึง ความอดทน เป็นการขมควมรุสึก ทีจะช่วยให้จิตใจไม่ฟุ้งซ่าน จนแสดงอาการนาเกลียดชัง หรือเป็นภัยแกคนอื่นออกมมา เมื่อขมจิตใจไว๋ได้ การคิดแกปัญหาทีทำไค่งาย เพราะอารมณ์ไม่กระเจิกกระเจิง

๑๔. ให้เป็นคนมีศีล ไม่ขาดศั้ว ไท่กลาวไว๋ในเรืองควมประพฤติเรียมรอยทางกาย ๓ ดยง ในขอดที่ ๑ ทีว่า เป็นผูละจากการขาดศั้ว มีความละอาย มีความเอนดู มีกรุณา หวังประโยชน์เกอฏลแกศั้วทงปวงลลย

โคลงโลกนิติ

โคลงโลกนิติเป็นสุภาษิตเก่าแก่ แต่งมาตั้งแต่ครั้งกรุงเก่า โดยนักปราชญ์แต่งได้เลือก
 หาสุภาษิตภาษาบาลีและสันสกฤต อันมีอยู่ในคัมภีร์ต่างๆ คือ คัมภีร์โลกนิติบ้าง คัมภีร์โลกนัยบ้าง
 เลือกกาถาสุภาษิตเหล่านั้นมา แล้วแบ่งแ่งเป็นคำโคลงไปทุกๆกาถา รวมเรียกว่า โคลงโลกนิติ
 นี้น่าจะเป็นสุภาษิตที่ขุดลอกกันมาช้านาน ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระ
 กรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๕ จึง
 โปรดให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศรทรงรวบรวมโคลงโลกนิติเก่า มาชำระ
 แก้ไขใหม่ให้เรียบร้อยประณีต โดยเฉพาะด้านความไพเราะ เพราะของเก่าก็คลอกกันต่อมา
 ปรากฏว่ามีถ้อยคำวิปลาสผิดเพี้ยนมาก ครั้นสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาเดชาดิศรทรงชำระแล้ว ก็โปรด
 ให้จารึกในแผ่นศิลาติดไว้ ณ ที่ผนังด้านนอกศาลาทิศพระมณฑปทั้ง ๔ หลัง แต่ปัจจุบันเหลืออยู่เพียง
 ๓ หลัง ซ้ำบางแผ่นหายไปอีก แต่ก็ยังมีโคลงที่สุภาพอยู่ทั้งสิ้นถึง ๔๓๒ บท

เมื่อคราวจัดตั้งหอพระสมุดวชิรญาณเป็นหอสมุดสำหรับพระนคร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ นั้น
 กรรมการราชบัณฑิตยสภาได้รวบรวมหนังสือเก่าๆ และมีสมุดโคลงโลกนิตินัยบ้างหลายเล่ม
 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเสภาณายกหอพระสมุดวชิรญาณทรงเห็นว่า
 น่าศึกษา สมควรที่จะพิมพ์ไว้ให้นักเรียนได้เห็นโลกนิติว่า กาถาเดิมว่าอะไร นักปราชญ์ครั้ง
 กรุงเก่าแต่งไว้เป็นอย่างไร และสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาเดชาดิศรทรงชำระแก้ไขอย่างไร จึงรับสั่ง
 ให้พิมพ์ไว้ โดยทรงให้ชื่อว่า ประชุมโคลงโลกนิติ

ประชุมโคลงโลกนิติแก้คำประพันธ์ประเภทโคลงสุภาพ ในฉบับที่พิมพ์ออกเผยแพร่
 บอกจำนวนคาถาภาษาบาลีและสันสกฤตไว้ ๕๕๓ บท ซึ่งบางคาถาก็ไม่มีปรากฏ เพียงแต่วงเล็บ
 บอกไว้ว่า ยังไม่พบคาถา ในแต่ละคาถาจะมีโคลงสุภาพทั้งที่เป็นสำนวนเก่า (บางคาถาจะมีถึง
 ๒ - ๓ สำนวน) และที่เป็นบทพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาเดชาดิศรทรงชำระใหม่ปรากฏอยู่
 แต่ในบางคาถาก็มีเฉพาะสำนวนเก่า หรือมีเฉพาะที่สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาเดชาดิศรทรงนิพนธ์เท่านั้น
 หากนับเฉพาะที่สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาเดชาดิศรทรงนิพนธ์ก็มีอยู่ ๔๓๒ บท

เนื้อหาของประชุมโคลงโลกนิติ เริ่มต้นด้วยโคลง ๒ บท กล่าวถึงที่มาของสุภาษิตโลกนิติ
คำโคลง ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาเดชาดิศร ดังนี้

อัญชมนมบรมนเรศเรือง	รามวงศ์
พระยานแผนไพบทรวง	สี่ไ้
แสวงยั้งสิ่งสคัญองค์	โอราท
หวังประชาชนไ้	ฉานแจจกคำโคลง
ครรโลงโลกนิตินี้	นมมาน
มีแต่โบราณกาล	เกาพรอง
เป็นสุภลิตสาร	สอนจิต
กตัญงสรอยสอคคลอง	เวียไว้ในกรรณ

ตอจากนั้น ก็เริ่มทวคคากาสุภานิตภานาบาดีและสันสกฤต แลวคคอด้วยโคลงสี่สุภาพ
เนื้อหาในโคลงจะ เป็นการแปลหรืออธิบาย เนื้อความในคากาสุภานิตแต่ละบท การด้าด้วยเนื้อหา
ในประชุมโคลงโลกนิตินี้มีลักษณะกระจัดกระจายไม่ เป็นหมวดหมู่คคองกัน

จริยธรรมที่ปรากฏในโคลงโลกนิติ

๑. จริยธรรมสำหรับคนทั่วไป
  - ๑.๑ จริยธรรมที่เป็นหลักปฏิบัติสำหรับตนเอง เพื่อช่วยให้บุญปฏิบัติสามารถดำรงชีวิต
อยู่ในสังคมไคคองปลอดคคภัยและสงบสุข

๑.๑.๑ ใหญ่จักถอมตน โดยยกตัวอย่าง เปรียบเทียบดังนี้
พญานาคถึงแม้จะมีพิษมาก แต่ก็ไม่ได้แสดงอำนาจเหมือนแมลงป่อง

นาคมีพิษเพียง
เสียดยทำเคโซ
พิษน้อยถึงโยโส
ชูแคะทาง เองอา

สุริโย
แรมชา
แมลงป่อง
อวคางฤทธิ

คนที่มีความรู้น้อย แต่คิดทะเยอทะยานว่าตนเองมีความรู้มาก เปรียบเหมือน
กบที่เกิดอยู่ในสระเล็กๆ ก็หลงดำพองใจว่าในสระมีมากมาย

รู้น้อยวามากร
กลกบ เกิดอยู่ใน
ไปเห็นขลุ่โลกล
ชมนาน้ำน้อย

เริงใจ
สระจอย
กลางสมุทร
มากล้าดึกเหลือ

คนที่รูปร่างไม่สวยมักชอบแค้นตัวสวยงาม คนที่ฉลาดมักชอบทำเขมแข็ง
คนโง่ที่มีความรู้น้อยมักชอบอวดตัว

รูปร่างมักแค้นแกล้ง
ใจดาคบักอาจอง
น้ำพรองกะละออมคง
เงาใจคโษษฐอวครู

เกดสาขรง
อวครู
กระฉอก ฉานนา
วารู้ใครเทียม

๑.๑.๒ ไทรจิกประมาณคน

จรเข้เข้มนานน้ำ	ไฉนทา ภัคฺขเฮย
รถใหญ่กวารถยา	ยากแท้
เสือใหญ่กวานา	ไฉนอยู่ ไคเฮ
เรือเขื่องคัมขเจดูแล	แล่นโลไปไฉน
มดตกทำเทียบทาว	ราชสีห์
แนววากพัคคี	แกวนกลา
นกจอกวาทหี	กุกิ่ง คุรพนา
คนประคากขมิ้นชา	ยิงแทแสนทิว
หิงหอยสองกนดู	แสงจันทร์
บัตเทียบ เทียมรัตนอัน	เอี่ยมชา
ทองเหลืองหลุสุวรรณ	ธรรมชาติ
พาลวาคนเองอา	อาจดำเลขกวี
เสื่อขอมกางว้างเข	โจอมขิด
ไปว่าเสื่อมีฤทธิ์	เลิศล้ำ
เล็บเสื่อคังคมกฤษ	เสื่อทอน ไวนา
ครันปะปามดมควา	จิงกูจิกเสื่อ
ทองเหลืองเปิดองรายทอน	เต็มมี
ซัดเทาซักราคี	เล่าไซร
นพคุณหมคินสาลี	เสร์จโหม
ถึงบแดงคังไว	แจ่มแจ้งไพบูลย์
เกศราเพี้ยมลม	จมอรร ณฑนา
เกวียนหนักหักเพลาพลัน	งายไซร
น้ำน่านชานหลังคัน	เพราะเมี่ยม เต็มแฮ
ผู้ประจาคมากให้	ทรัพย์สินมายหมคัตว

มือควนคิกจะมดาง
ปากควนถมเฝ้าลาย
หิงหอยแขงแสงฉาย
คนทพพลอวคกอลา
นกนอยชนนอยแก
วังแตงจูเมี่ยมัว
มักใหญ่ยอมคนทัว
ท่าแต่พอตัวไซร

เซาหมาย
เดียมฟ้า
สุริเยศ
แขงญมมญ
พลัว
ฮูโต
โพเทศ
อยาไคนเหยั้น

๑.๑.๓ ไทขยันหมั่นเพียรในการศึกษาหาความรู้

ความรูญปราชญ์
ณหังเทาเข็มเพียร
คนเกียรจเกลือบคทนายเวียน
กลลทกในตะกรว
คนไคยั้นเหยิมวดย
ความคุดศาสาดามี
เด็กเกิดขวมหนึ่งคี่
พระศรัสวาคักนอย
เมื่อนอยเรียมเวงรู
ครันใหญ่หาสิมมา
เมือกกลางแกศรัทชา
ครันแกแรงวอกเวา

รักเรียน
ฝายหนา
วนจิต
เมียมลนดามี
ขวมปี
เทาถอย
เพียรพาก
นี่เนือเวโนย
วิชา
สุเหยา
ท่าแต่บุญญา
หอนไคเป็นการ

ปางน้อยสำเห็ญกรู
 ครันใหญ่ยอมหาหน
 เมื่อดกลางแกแสวงบุญ
 ยามหอมทำไคไค
 ความรู้อยิ่งล้ำ
 กิดคากวร เมืองนั้
 เพราะเหตุจักอยู่กับ
 โจรจักเบียมไค
 ความเพียร เป็นอรแล้ว
 ครานเก็ย เป็นเพื่อนตีพ
 วิชาเจกยาคิต
 ประมาทเหมือนคัมไค
 นิรุจงให้
 จักเงืองเงือง เป็นกต
 จักสูกอยาสูกปน
 ทางไคไวทึงแก
 ความรู้อยิ่งไค
 เป็นที่สนพ่านัก
 ออย่าเก็ยจ เกลียคทนายรัก
 ฐธบไซทอบทิว
 วิชาเป็นเพื่อนเลี้ยง
 ยามลัญเรือน เมียสนิท
 ร่างกายสหายคิต
 ธรรมหากเป็นมิตรธอน

เร็ยคุณ
 ทรัพยไว
 ธรรมชอบ
 แตลวนอนิจจัง
 สิ้นทรัพย
 ยิงไซร
 กายอาต มานา
 เรงรู เร็ยเนา
 เป็นมิตร
 งามไร
 ขมขัน
 ชั่วรายตาเห็น
 เทียมคน
 เงืองแห่ง
 คิมครั้ง หนึ่งนา
 รอคแเคลวักยพาด
 สิ้นศักดิ์
 นอมน้ำ
 เร็ยคต
 เทนอยแพแรงโรย
 ฐีวค
 เพื่อนรอน
 ความทุกข ยากนา
 เมื่อนมายอาสาตั้ง

วิชาความรู้
อย่าหมิ่นศิลปศาสตร์
รูจริงสิ่ง เกี่ยวอาจ
ได้ยงชีพชราอายุรย
มักครานฤาธรร
ศิลปศาสตร์ เลื่อมลื่นหา
ไรทรัพย์สินอัน
เว้นจากนิครนังไร

ภาษา
วานอย
มีมิ่ง
ชวลิต เพลนหลาน
วิทยา
ไปโต
เป็นเพื่อน
สุขรางแรมโรย

๑.๑.๔ ไทรจักษ์ยันหมั่นเพียร เมื่ออยู่บนานผู้คนทองชวย เขาทำงาน
เห็นใครทำอะไรควรรชวย เหลืออายุศูคาย

อาศัย เรือนทานให้
เห็นทานทำกรงาน
แม้กิจโดยสาร
พวยถอชวยค่าจอง

วิจารณ์
ชวยพรอง
นาเวศ
จรถให้จนถึง

ให้พวกเพียรในการทำงาน โดยให้รับชานชวยกระทำกิจการต่างๆเสียตั้งแต่
แรก ก่อนที่จะสายเกินไป

พวยเด็กพลอยารัง
จวนตะวันจักสาย
ของศกลิ่งควรรชวย
ทะลาคเด็กแล้วอา

รชพวย
สองฟ้า
จักชาด ค้าแฮ
บน้อเอาใคร

โทษยัณฑ์เพียรในการทำมาหากิน

ปลุกผักฟักขอตออย	เอาผล
เลี้ยงลูกมาชาวพล	เพื่อไซ
แฉวนาอยานิงพน	ทำไร ควบแฮ
เลี้ยงลูกเบ็ดโกไซ	อย่าใดเสียรัง

จะทำสิ่งใดให้ไซความเพียร เช่น การปลุกต้นไม้ การตัดลม การเกี่ยว
 บุญ การศึกษาหาความรู้

ปลุกต้นไม้หมันรคนำ	จำเวญ
ตัดลมอย่าเหมิกเวิน	หมันก
เกี่ยวขอมเพียรเกิน	สารลือ
เรียนสิ่งใดใครรู้	เร่งใหม่เพียร

๑.๑.๕ เรื่องการพูด

คนที่เมื่อกล่าวสิ่งใดออกไปขอปรึกษาสัตย์

งาสารถาหอนเห็น	หคคน
คำกล่าวสาธุชนขึ้น	ออย่างน
ทรชนกล่าวคำเป็น	คำเล่า
หัวไต่ยาวแล้วสน	เลหลังทรชน

ให้ระมีกระวังในเรื่องการพูด

กระ'ออม'เพ็ญ'เพ็ญ'เฝ้า
 โอง'อ'าง'พ'รอง'ช'ล'ช'ิง
 ผู้'ป'รา'ษ'ณ'์'ท'อน'ส'ง'ส'ิง
 ค'น'โ'จ'ก'ร'น'อ'บ'ก'อ'

จ'า'ค'ิง
 เฝ'ิง'หม'อ'
 เย'ีย'ย'ไ'หญ'อ'
 พ'ล'อ'ก'น'น'ป'ระ'ม'า'น'

การ'ร'ู'จ'ัก'พ'ุ'ท'ย'อ'ม'ท'ำ'ใ'ห'ค'น'ร'ัก' แ'ก'ก'าร'พ'ุ'ท'ใ'ค'ย'ไ'ม'ระ'มี'กระ'วัง'ท'ำ'ใ'ห'ค'น'ช'ัง

ร'ำ'ฟ'อน'ส'ุน'ท'ร'ค'ว'ย'
 ร'อง'ข'ัม'ค'ั'พ'ท' เ'ส'น'ห'า
 ม'ว'ย'ป'ล'ำ'ล'ำ'ส'ัน'ส'ำ
 ร'ัก'กั'ม'ช'ัง'น'น'แ'เด'

ร'ู'ป'า
 ย'ิง'แ'ท'
 ม'าร'ต'จ'ิง' ค'ี'แ'ส'
 เฝ'ื่อ'ด'ั้น'เจ'ร'จ'า'

ใ'ห'พ'ุ'ค'แ'ก'ต'อ'ย'ค'ำ'ท'ี'ไ'พ'เ'ว'ระ'อ'อน'ห'าว'าน'

ห'ว'าน'ใ'ค'น'ใ'ล'อ'ก'นี้
 ห'ว'าน'ท'น'ง'ค'ือ'ร'ส'ก'า'ม'
 ห'ว'าน'อ'น'ท'ม'ง'แ'ส'น'ท'ร'า'ม'
 ห'ว'าน'ไ'ป'ป'า'น'ร'ส'ล'อ'ย'

มี'ส'า'ม' ส'ิง'น'า
 อ'ี'ก'อ'ย'
 ส'ำ'ร'พ'ัก' ห'ว'าน'เอ'ย'
 ก'ล'าว' เ'ก'ล'ย'ง'ค'ำ'ห'ว'าน'

ใ'ห'ห'ค'ค'ว'า'ม'จ'ร'ิง'

ช'ร'ม'ค'า'ย'า'ว'โร'ค'ร'อน'

ก'ิน'กั'ม'ำ'ม'ค'ล'ม'
 ค'น'ช'อ'ก'ส'ำ'ว'ไ'ค'ร'ช'ม'
 จ'ร'ิง'ไ'ป'จ'ร'ิง'น'น'ไ'ช'

ร'ส'ช'ม'
 แ'ละ'ไ'ช'
 ว'า'ช'อ'ม' ท'ู'แ'ส'
 น'าย'ท'น'า'น'น'เ'เห็น'

ไมควรมินหาผู้อื่น

โทษทานผู้อื่น เพียง

ปองก็ฉินนินทา

โทษคน เทาภพนา

ปองปิตติชชวน เรน

คนรักก็มีมากไซ้

ซึ่งมากนินทาคน

รักมากเมื่อถึงวาล

ซึ่งมากมักกรมเรา

ตอกบัวหนามนกาน

สระก็มีมดกิน

น้ำค้างสิ่งของกิน

คดองอาบอากาศของ

อากาศเหตุโทษร้าย

สัตว์สี่ตีนคือคด

นักพรตมักโกรธา

ร้ายกว่าร้ายนั้นแล

การพูดมากทำให้ผิดพลาดไถ่กาย

พลอดนักมักพลาดพลั้ง

หาญนักมักชีวิต

ครองนักมักเสียจิต

รักนักมักหลงควาย

เมล็ดคง

หอนเวน

หนักยิ่ง

เรื่องร้ายหายสูญ

แสดงผล

โศกเศร้า

วานชวย กันนา

กลารายรับหน้า

คนฉิน

ไปพรอง

ฟังเกลียด ดีนา

สิ่งร้ายเป็นดี

คือกา

โทษแท้

เหตุโทษ

แต่คุณินทา

พลอันฉิน

มอดมววย

จักครั้ง

เสถลันลมหญิง

คนโคโงงพูดโอ

อวควากลาอาษาพัง

หมาเหาเลาอาษาหวัง

สองเหล่าเขาหมู่นี้

อังกัง

สับดี

จักข โกรณา

ชาติเข็ชได้ยวกัน

คำพูดเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าผู้พูดเป็นนักปราชญ์หรือคนชั่ว

รู้จักตรงคุดย

รู้ว่าโจงานแข็ง

โคนมเกียรแสดง

รู้ว่าปราชญ์เป็รื่องไร

นกแสกสกุดโทมเคา

ทิ้งทุคุดสู่อีกดา

เสียงประทุมสุภาษา

ฟังบเพราะทุพรอง

แขกเตาคุดเหวากเว

หงส์วิหคมยุรา

เจกนรชาติวจา

ฟังเสนาะเพราะพรอง

สกุดนากะเหวาชไร

ไซทอไซสำคัญ

ออกลูกจิ้งแปรณัน

กากระเหวานันมแด

รณแรง รวดณ

เมื่อไซ

คี่เมื่อ รุกนา

เมื่อถอยคำแดง

กุกา

ดอรอง

หินโทม

คุดถอยทรชน

โกญจา

ร่ารอง

เอมโอช

มตุชถอยวาที

เหมือนกัน

เทาเท

คาบเทศ

ท้าวเล็งเห็น

ให้รักษาความสัตย์ยิ่งกว่าชีวิต

เสียสินสงวนศักดิ์ไว้

วงศ์หงส์

เสียศักดิ์คู่ประสงค์

สิ่งรุ

เสียรูปร่างดำรง

ความสัตย์ ไฉนา

เสียสัตย์อย่าเสียผู้

ชีพม้วยมรณา

ผู้ใดแม้จะมั่งคั่ง แถวจากหายบคาย ก็หาความพึงพอใจจากผู้อื่นได้ยาก
ตรงข้ามกับบุคคลใดแม้ยากจน รูปร่างหน้าตาไม่งดงาม แถกถาวราวาจาไพเราะตั้งงาม ก็สามารถ
ลบลมศอยออกได้หมด

ทรัพย์สินมากหากถอยแท้

วาจา

ชนไปชอบพูด

ติดต่อง

น้อยทรัพย์สินขยับศดา

ทรามรูป

แต่เพราะถอยคำพรอง

เพริศสิ้นทั้งมวล

บุคคลใดแม้มีรูปโฉมสวยงาม เฝี่ยมพร้อมด้วยศักดิ์ แต่หากมีวาจาคำทราม
ถือได้ว่าผู้นั้นไร้คุณสมบัติหมอยู

แม่จิ้มเจ็ดเจกไท้

เทพา

อีกอิศริยะยศดา

กอบควย

บุรุษถอยพิษรฐา

จาพากย

นับว่าผู้นั้นม้วย

หมดสิ้นสิ่งงาม

ให้ระมัดระวัง เรื่องการพูด โดยเลือกให้เหมาะสมกับเวลา สถานที่ และ

บุคคล

กล่าวขยในน้ำแก	มังกร
แสดงพิลึกก่งคอน	อวค่าง
เอาพราวใส่เรือคอน	ชายพวก ส่วนแฮ
ยกคัพพแปลอรรค่าง	อวคญเพียร เวียน
เอาน้ำขูจระเข	ชั้น เหลื่อ
เอาป่าไปขมเสื่อ	ขูค
เอาหมากเลนลงเรือ	ไปจ่าย ส่วนแฮ
เอากาพย์โคลงกระทู	เทียวอ่างอวคระวี
เมื่อพูดสิ่งใดออกไปแล้วอย่าคืนคำ	
ไปถอยทวนสองไซร	สุริยา
ไปถกถอยเจรจา	สิ้นแลว
ไปคืนเอ็กก็้ออา	ยูลอง
ไปกลับคืนชีพแลว	รอดมีปางตาย
บางคาบภาณมาคั้ง	ทางลง ก็ดี
บางคาบ เมรุบตรง	อนนแ
ไฟขมคัมเย็นมง	กชงอก ฉานา
ยื่นสัจยสาทรชนเท	หอน เพียงลักปาง

ใหญ่จักคิดก่อนพูด โดยใช้สติทริภังการองแล้วจึงพูดจึงทำ

เป็นคนคิดแล้วจึง	เจรจา
พยายามหลบหลีก	แต่ได้
เลือกสรรพจน์ปัญญา	ครองครึก
สติวิธปฏิบัติ	ถูกแล้วจึงทำ

ไม่ควรบอกเล่าความลับของคนแก่คนที่เก็บความลับไม่เป็น

เสนาหาบยาปลอยลิ้น	สุกกิจ
ยั้งยั้งฟังระหัด	จึงทรง
คนนิ่งจึงเอาอรรถ	อันตั้ง แสดงนา
คนถากปากเป็นช่อง	อย่าไถสูกัดมัน

ทำอะไรทำให้จริง พูดสิ่งใดให้จริงอย่าโกหก การพูดแล้วคืนคำคนอื่นจะ

หมิ่นไต่

จักจับจับไทมม	กับตน
อย่าเก็บความเท็จปน	แอมอ้าง
จักคนอย่าค้นคน	คุณหมิ่น
ควรฟังางจึงอาจ	อย่าไวเมธู

๑.๑.๖ ใหญ่จักฟัง ตาม คิด และเขียน เพื่อให้สามารถเป็นปราชญ์ได้

เว้นวิจารณ์วางเว้น	สคัมพึง
เว้นที่ถามอันยัง	ไปรู้
เว้นเล่าลือซัดสัง	เกตวาง เวณนา
เว้นคั่งกล่าววาญู	ปราชญ์ไต่ถามี

๑.๑.๓ ให้รักเกียรติยศของตนเอง ดูจามวีรภักชนของมันยิ่งกว่าชีวิต
นับเป็นสิ่งที่มนุษย์ควร เอาเขียงและสรร เสริญในความดีของมัน

จามวีรชนของอยู่	หยุดปลด
ชีพรักภักศ	ยิ่งไซ
สัตว์โลกซึ่งสมมติ	มีชาติ
ดูเขียงสัตว์นั้นไค	ยศของสรร เสริญ

๑.๑.๔ อยาคอตัว แมจะมีความรูมากแค่ไหนก็ตาม เพราะคนอื่นอาจ
หัวเราะเยาะไค และไม่ควรมุเหยไคคนอื่นทะเลาะหรือชกแยงกัน

ถึงรูชยาคอไค	คนหัว
ฟาคะนองทองครามกล้ว	เกดอกลไค
ฉอนพักรักษาคัว	ยามภาค ภูมิแ
อยาได้มเขาควายไค	เสียมดูชนกัน

๑.๑.๕ ใหญ่จักระมีตระวัง ไม่ตั้งอยู่ในความประมาท

ซางสารหกศอกไซ	เสียงา
งแหกฉายเป็นปลา	อยาทอง
ซาเกาเกิดเตตา	คนมูกิต
เมียรักนอรวมทอง	ลยาไควางใจ
เขาเดอนอຍาหมินพร่า	มีไป
เขาคีถอยานอนใจ	เจือยซา
อากุชอຍาวางไค	ชุกคำ คินแ
นอนเตยามหนึ่งอา	อาจปองกันพาด

๑.๑.๑๐ ใหญ่จักฟังพาดาศ์ซึ่งกันและกัน

นกแรงบินโคเพื่อ	เวหา
พมูจระเขตปลา	ฟังน้ำ
เข็ญใจฟังราชา	จอมราช
ลูกกลอนอนกสนักดำ	เพื่อนำนมแรง
ป่าฟังพาดพยคธราย	ราวี่
เสื่อฟังไพรพงพี	เถอนถ้ำ
ความชั่วฟังความดี	เท็จฟัง จริงนา
เรือฟังเรงน้ำนำ	หากรุกคณเรือ

๑.๑.๑๑ ใหญ่มีกระวังในการฟัง คือฟังแลวรุกจักคิดตรึกตรองควาณิถุก

อย่างไร

เห็นใจจำในแน	นึกหมาย
ฟังโคตยาฟังคาย	สคัมหมัน
ขมยีนอยาฟังวาย	ตรองตรึก ธรรมนา
สิ่งสคัมหมัน	นึกเพี้ยนเป็นครู

๑.๑.๑๒ ใหญ่จักคิดก่อนทำ จะทำการสิ่งใดให้ตรึกตรองไว้ มีการเตรียม

ตัวดวงหน้า เมืองานประสมผลสำเร็จแล้วจึงคอยบอกใหญ่อนทราบ

เริ่มการตรองตรึกไว้	โนใจ
การจะลู่จิงไซ	บอกแจ้ง
ตอกเคอมีใคร	เห็นคอก
ผูกพันแล้วจิงแจ้ง	ตอกให้เห็นผล

การโคตรองนิกไซ
เอาสิ่งนั้นตรองซัด
หนามยอกสัวแคะคัก
หนามคอตหนามนั้นแด

เสียดนัค
คิคแก
ฤาออก
เขยไคคนถอน

๑.๑.๑๓ ไทร่มั้กระวัง เมื่อเดินทางไปคางบ้านคางเมือง รัมมั้กระวัง
ซ่งซ่งซ่งซ่ง ฟังซ่งซ่งซ่งซ่ง อาหาร น้ำ รวมทั้งเรื่องอารมณ์ควาย

เดินทางคางเทศให้
อาสน์นั่งนอนอาหาร
ออกนอนออกนันทาล
ทำสิ่งนี้คุณดำ

พิจาร์ณ
อิกน้ำ
ความโกรธ
เลิศสวนควารกวด

๑.๑.๑๔ ไทร่มั้กระวังในเรื่องตลไมี่ คือ มีเงินไทคนอนกู่ ไม่ทบทวน
วิชาความรู้ และมีภรรยาอยู่ทางไกล

มีเงินไททานกู่
ศิลปศาสตร์ฤาศึกษา
มีเมียอยู่เกหา
สามลักษณะนี้ไกล

ไปนา
เลาไว
ไกลยาน
แกดแมนไปมี

๑.๑.๑๕ สิ่ง^๒ที่ควรละ^๒เห็น^๒ใ^๒ทางไกล เพราะจะ^๒ทำให้^๒เศ^๒เศ^๒คร^๒อน คือ
การ^๒คิด^๒เร^๒ียน^๒เพ^๒ื่อ^๒หวัง^๒ร่ำ^๒รว^๒ย การ^๒คิด^๒เพ^๒ื่อ^๒หวัง^๒เล^๒นการ^๒พนัน การ^๒เร^๒ียน^๒เว^๒ทมน^๒เต^๒คา^๒ถา เพ^๒ื่อ^๒ใ^๒ห^๒ญ^๒ห^๒ึง^๒
รัก การ^๒คิด^๒หล^๒อก^๒ล^๒วง^๒คน^๒อ^๒น^๒ท^๒วย^๒การ^๒ทำ^๒โล^๒หะ^๒เล^๒ว^๒ใ^๒ห^๒เ^๒็น^๒โล^๒หะ^๒มี^๒ค่า

อ ^๒ ยา ^๒ เร ^๒ ียน ^๒ เพ ^๒ ื่อ ^๒ ย ^๒ ริ ^๒ ค ^๒ ค ^๒ น	ช ^๒ ค ^๒ ข ^๒ อง
อ ^๒ ยา ^๒ ท ^๒ ริ ^๒ ท ^๒ ริ ^๒ ก ^๒ น ^๒ ก ^๒ ป ^๒ อง	บ ^๒ อน ^๒ เล ^๒ น
อ ^๒ ยา ^๒ เร ^๒ ียน ^๒ เว ^๒ ทมน ^๒ ต ^๒ ล ^๒ อง	ส ^๒ าว ^๒ ส ^๒ าว ^๒ ท
แ ^๒ ปร ^๒ ชา ^๒ ค ^๒ ุ ^๒ ห ^๒ ึง ^๒ ห ^๒ ึง ^๒ เว ^๒ น	ส ^๒ ัน ^๒ เ ^๒ ย ^๒ น ^๒ ต ^๒ น

๑.๑.๑๖ ใ^๒ห^๒ญ^๒จ^๒ัก^๒ก^๒าล^๒เท^๒ศ^๒

เช ^๒ า ^๒ บ ^๒ เร ^๒ ีย ^๒ ก ^๒ ส ^๒ ัก ^๒ ท ^๒ น ^๒ อ ^๒ ย ^๒ ข ^๒ ัน	เค ^๒ หา
ท ^๒ าน ^๒ บ ^๒ ด ^๒ าม ^๒ เจ ^๒ ร ^๒ จ ^๒ า	อ ^๒ ว ^๒ ค ^๒ ฐ ^๒
ย ^๒ ก ^๒ ค ^๒ น ^๒ อ ^๒ ห ^๒ ึง ^๒ กา	เก ^๒ ิน ^๒ เพ ^๒ ื่อ ^๒ น
ส ^๒ า ^๒ ม ^๒ ล ^๒ ั ^๒ ก ^๒ ษ ^๒ ะ ^๒ น ^๒ ี ^๒ ญ ^๒ เ ^๒ ว ^๒ ร ^๒ อ ^๒ ย	ถ ^๒ า ^๒ มี

๑.๑.๑๗ ใ^๒ห^๒ญ^๒จ^๒ัก^๒ใ^๒ช^๒า^๒ย^๒ท^๒ริ^๒พ^๒ย^๒อ^๒ย^๒าง^๒ป^๒ระ^๒ห^๒ย^๒ค^๒ ใ^๒ห^๒ญ^๒จ^๒ัก^๒เก^๒็^๒เ^๒ิน^๒เพ^๒ื่อ^๒เอา^๒ใ^๒ว^๒ใ^๒ช^๒
ใ^๒น^๒ยาม^๒เจ^๒็บ^๒ใ^๒ช^๒ไ^๒ค^๒ป^๒วย^๒และ^๒ยาม^๒ช^๒ั^๒ค^๒ส^๒น

เ ^๒ ็น ^๒ ค ^๒ น ^๒ ค ^๒ ล ^๒ าด ^๒ เห ^๒ ย ^๒ า ^๒ อ ^๒ ยา	เป ^๒ ล ^๒ าก ^๒ าย
เ ^๒ ิน ^๒ ส ^๒ ล ^๒ ิง ^๒ ค ^๒ ิ ^๒ ค ^๒ ช ^๒ าย	ช ^๒ อด ^๒ ใ ^๒ ว
เค ^๒ หา ^๒ อ ^๒ ยา ^๒ ส ^๒ ุ ^๒ ฎ ^๒ ห ^๒ าย	ช ^๒ าว ^๒ เป ^๒ ็ ^๒ ล ^๒ ือ ^๒ ก ^๒ มี ^๒ น ^๒ า
เ ^๒ ิน ^๒ จ ^๒ ุก ^๒ ช ^๒ ุก ^๒ จ ^๒ ัก ^๒ ไ ^๒ ค ^๒	ผ ^๒ อน ^๒ เล ^๒ ี ^๒ ย ^๒ ง ^๒ อา ^๒ ค ^๒ มา

๑.๑.๑๘ ใหญ่จิกไชจ่ายทรัพย์ โดยแบ่งออกเป็น ๔ ส่วน คือ หนึ่งส่วน
เก็บไว้ สองส่วนใช้ในการประกอบกิจการงาน และอีกหนึ่งส่วนใช้เลี้ยงตนเอง

ทรัพย์มีสี่ส่วนไช	ปูแผ่น
ภาคหนึ่งพึง เกี่ยวกัน	เก็บไว้
สองส่วน เมื่คเสร็จสรรพ	ภารกิจ ไชนา
ยังอีกส่วนควรวีไ้	จ่ายเลี้ยงตัวคน

๑.๑.๑๙ แมจะมีทรัพย์น้อย แต่การรู้จักมัธยัสถ์ ก็พอจะอาศัยอยู่ไปได้
โดยไม่เดือดเคือง เหมือนน้ำขมิบอทราย ตรงข้ามกับคนที่มีทรัพย์มาก แต่ไม่รู้จักใช้ เหมือนการ
ค้ำน้ำพริกละลายแม่น้ำ

มีสินทรัพย์น้อยหลัง	ไหลริน
คอบนอนยกริน	อามไค
ทรัพย์มากท่วมทิมพิ	มีมิ่ง กัด
คือสมุทรฉาไห้	ทวยอาจอาศัย

๑.๑.๒๐ บุคคลใดแม่เกิดในตระกูลร่ำรวย แต่ตามใจตน ใช้จ่ายทรัพย์ขอหา
สิ่งที่ใช่สอยอย่างฟุ่มเฟือย ทรัพย์ที่มีอยู่ไม่นานจะเสื่อมสูญสิ้นไป จึงควรรู้จักประหยัดใช้แต่ในสิ่งที่
จำเป็น

เกิดตระกูลมากทั้ง	เงินทอง
ทรัพย์ทานตรึกนึกปลง	ใครไค
ทรัพย์ตนไปครอบครอง	แจกจ่าย เสียเส
จักฉิบหายวายไร้	แรงไรเร็วพด้น

กานำคำถึงคน
กามกคิโครหา
ลงตำสำมัจฉา
สระประคอดคาง

หยกหยกนกไค้ไม้
กินม เกิดเป็นแรง
หงอยหงอยคอยจัดแจง
พราเห็นเก็บไค้ไซ้
คนมีมิกเหี้ยวแหง
กินอยู่สุดขาดแคลน
คนกากขากไรแกน
เป็นวิบัติชัคชอง
จักเจียนจอมปลวกเตี้ย
คิแคแล เนื้อหนู
เปียน เปียคเจียคพิมง
อุคิริองนำคาง

เอาปลา
เสพบาง
ชดชาติ
ครึ่งน้ำจำกาย
พอแกง
เร็วไค้
ตามคิด ไปนา
เชือดเนื้อกินพอ
หวงแทน
พรองทอง
โกยกอบ กินเฮ
คิคเลวหลอกเหลื่อ
เติมก เขาเฮ
เติมชาง
เพิ่มพิช นาคนา
ใส่นำสาคร

๑.๑.๒๑ ให้ประกอบอาชีพด้วยความสุจริต เพราะทรัพย์สินที่หามาได้
ด้วยความไม่ชอบธรรม ย่อมจะนำพาให้ทรัพย์สินที่มียุ่หมดไปด้วย

สินใค้ชอบไค้
อู่แต่เจ็ดเคอนเตอน
ครันนายนอมเลือนเปือน
มันรัคของ เกาเหยา

มาเรือน
คำเขา
ป่นอู่
มอดมวยหมคโครง

๑.๑.๒๒ คนที่ไร้ทรัพย์สินเงินทองและไร้ปัญญา ญาติพี่น้องยอมไม่ยก
เข้าใกล้ แม่นรักกันก็ยัง เหมินหน้าหนีหรือไม่อยากพูดจาคุย

ไร้สิ่งสิ้นแล้วอับ
อีกญาติวงศ์พงศา
คนรักยอมโรยรา
พบแทบทางท่าไม้

ปัญญา
บ่ใกล้
รสรัก กันแธ
เมี่ยงหน้าเมิ่นหนี

๑.๑.๒๓ ไม่ควรรักทรัพย์มากกว่าวิชาความรู้ และความรักอันใดมีแก่ไม่
เท่าความรักในธรรม

รักทรัพย์อย่ายิ่งควย
สว่างอื่นเท่าสุริยา
ไฟใดยิ่งราคา
รักอื่นหมิ่นแสนไซร

วิชา
ทอนไค
เพลิงราค ถ้าพอ
อย่าสู้รักธรรม

๑.๑.๒๔ ก่อนที่จะสอนคนอื่นนั้น ควรจะสอนตนเองให้ไคก่อน เพราะการ
บังคับจิตใจตนเอง เป็นเรื่องยาก

ฟังอวยโอวาทไว้
จึงสั่งสอนสาธุชน
แต่แรกเร่งผจญ
สัตว์อันหมิ่นแสนอ่า

ในตน กอนนา
ท้าวหลา
จิตอาต มาแธ
อาจแพทรมาณ

๑.๑.๒๕ สิ่งที่เราควรแสวงหา คือ ความรู้ มิตร ภรรยาที่ซื่อสัตย์ และชาวเปลือก เพราะสิ่งเหล่านี้จะนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ตนเองยิ่งกว่าเพชรนิลจินดา

ควรแสวงหาสิ่งดี	มิตร
พึงจักจำเวญสวัสดิ์	แวนแก้ว
ความรู้มิตรเมียมัจฉ์	ชาวเปลือก มีนา
อย่าเสียใจไคแล้ว	เท่านั้นจำแกลน

๑.๑.๒๖ อย่าฟังคนแกลนคบคบดต่อไป คือ ไพร (เพราะอาจเป็นนายได้) บุตรหลานคนตระกูลต่ำ (เพราะอาจเป็นเลิศเหนือคนอื่นได้) คนยากจน (เพราะอาจร่ำรวยได้ภายหลัง)

เชื่อไพรบุญปลูกขันธ์	เป็นนาย
พาลบุตรรุมลักหลาย	เลิศคุณ
โหดไรพร้าชนชวาย	ทรัพย์มั่ง มีเส
สามเหล่านี้พึงรู้	อย่าไคคุณเบา

๑.๑.๒๗ สิ่งที่เราควรปฏิบัติเพื่อจะได้มีความสุข คือ เมื่อรักมิตรทองสุภาพทอมิตร เมื่อรักญาติพี่น้องของซื่อสัตย์ต่อกัน เมื่อรักหญิงอย่าเอาทรัพย์ดินไปหลอกดวง เมื่อปรารถนาความสุขที่แท้จริงควรจะรักษาศีลและความสัตย์

รักมิตรสุภาพไซร	สมรมิตร
รักเฝ้าพงศาสนิท	ซื่อไซร
รักหญิงอย่าฟังกิด	สินออย เอาจา
รักสัตย์ซื่อจักไค	สุขแททางสวรรค์

๑.๑.๒๘ มารยาทและการพูดจาเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นไพร่หรือผู้ดี

ของคน

กานบัวบอกดีกลิ่น	ชดชาร
มารยาทสอดสันดาน	ชาติเชื้อ
โศคนลาดเพราะคำชาน	ควรถราม
หม่อมหญ้าเหียวหางเรือ	บอกรายแสงกิน

๑.๑.๒๙ ไม่ควรรีไต่สูงให้เกินศักดิ์

คนน้อยไล่ไต่ให้	เกินศักดิ์
วาทะกุลใหญ่หนัก	แทบไต่
คิงแมลงเม่ากันนัก	บินวู่วางนา
โถมถายฉาบเพลิงไหม้	มอดผายตัวเอง

๑.๑.๓๐ จะทำการสิ่งใดให้เตรียมการเสียตั้งแต่แรก

ชักขลาแล้วไปขึ้น	คอยขลา
เบ็ดขยเหียวเหียวรา	สลไฉ
ไปสอดสับเสื่อมา	หมายกง ไคฉา
ปลาทอดพุทโพงโกล	เกี่ยวทิ้งฉาทัน

๑.๑.๓๑ ใหญ่จักเจียมตน เพราะหากทำตัวฉลาดเห็นกว่าผู้อื่นมากเกินไป
ก็อาจจะ เป็นผลร้ายต่อตัวเอง

เจียมใจจักเทาควย	เจียมตัว
รู้เทาหนาท่ากลัว	ซ่อนไว
อย่ามีนื้คเหมายมัว	โมหะ
สูงน้ก้มักเหมือนไม้	หักควยลมแรง

๑.๑.๓๒ ใหญ่จักรักศักดิ์ศรีของตนเอง.....

โกรสรแซมทองแพม	เสียชี วิตแธ
บ่กักคี่ดไม้	ปากกว้าง
โกรสรบอินทรีย์	สมเพช กิติ
บ่กักคี่รสนือชาง	คิงน้ธรรมคา

๑.๑.๓๓ ใหญ่จักกาลเทศะในการปฏิบัติตน

ดินฉ่่งแบกอย่าไค	ยาเปียว
ลมจักประหยัดเดียว	แดนบาง
ไฟแรงแลงน้ำเคียว	ภาอาจ คับนา
น้ำแกงแรง เขียวควาง	อยารั้ง เรียบวาง
หมเขาเขามัดไว	จักหาม
งานไชงานคานตาม	สอคเหลา
ฐเขาจักกอกตาม	ตั้งวาส กัณนา
ตั้งเวชวางวังเขา	กิตหนาสอคกลาง

๑.๑.๓๔ ใหญ่จักไซคนให้เหมาะก้งงาน

โกษันยามบอกไค	โคยกกาล
นำชอมไซสาธาณ	ท้าวลาง
ชวานรูเตตาทกรกระคาน	หัวหนัก อยุนา
เพ็รียงไพโรไตเตจาง	จายไซการพาล

๑.๑.๓๕ ใหญ่จักคติไหรอบคอบที่จะทำการสิ่งใด

รุกคคาคาที่มวย	หมคทุน
รอรอบเวือนถาจน	ช็อคาน
หลับคาพนายกระสุน	อวคแมน
หมากรุกกรูแปคคาน	ไปแจงคางน

๑.๑.๓๖ ใหญ่จักวางตัวให้เหมาะสมกับสภาพที่เป็นอยู่

ถาษโสภาคคทวย	รูปทรง
สัศวสีเทางามยง	โหลอวาน
บุรุษรอบรูคจ	งามเพือ รุเฮ
หญิงจกงามลนลวน	เลิศควยสามี

๑.๑.๓๗ ให้มีสติระมัดระวังความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้นอยู่เสมอ

สูงสารสี่เตหายาง	เห็บมยัน
บางคามเขี้ยวไปพลัน	พลวกพลง
นักกรรธาเรียนธรรม	ถึงมาก กิติ
กดาวคังนำผดงผดง	พลาคถอยทางความ

๑.๑.๓๘ ใหญ่จักเอาใจใส่ขาวของของตน เพื่อให้พร้อมที่จะใช้สอยใดตลอด

เวลา

มีเรือร้ววกน้ำ	ดูราย
มีเงตามอกพฉาย	กอมก
มีโคกระบือควาย	ปละเปลี่ยว
มีเตเกวียนชาตลอด	ลากไชปางโต

๑.๑.๓๙ ให้ระมัดระวังภัยที่จะเกิดขึ้น ยังมีทรัพย์สินมากยิ่งต้องป้องกันให้

แนมหนา

เป็นคนควรรคคัก	กัณภัย
ทรัพย์สินมากหมั่นระไว	แวคดอม
เกล็ดหมับหมับล้มไหล	เป็นเหตุ
รวปกันทองหอม	ทอแก้วเงินทอง

๑.๑.๔๐ ให้ระมัดระวังในเรื่องการมรดก ไม่ควรให้มากเกินไป เพราะ
อาจเป็นอันตรายถึงชีวิตได้

ที่สุขจักเสฟไซร	ควรวิด
เมียมิงขุขยานิน	ทอดย
อยากชาวคคออกกิน	เขมอิม ใจนา
นอนจุนนอนแต่นอย	เน็นชวันตาย

๑.๑.๔๑ ไม่ควรทรมานสิ่งเล็กๆ ๔ อย่าง ไตแก่ พริกขี้หนู งู ไฟ และเด็ก
เพราะสิ่งเหล่านี้ซ่อนพิษหรือความสามารถไวภายใน อาจให้คุณให้โทษได้ทุกเมื่อ

อย่าทรมานของ เล็กนั้น	สี่สถาน
เด็กพริกพระกุมาร	จิตจอบ
งูเหาเหาสายพาน	พิษขึง
ไฟเล็กเท่าหิ้งหอย	อย่าไต่คุณแคลน

๑.๑.๔๒ จะคิดทำการสิ่งใดอย่าขัดเวลาริรด แต่ถึงต้องไม่ประมาท

ควรเร็วเร็วรวดไต่	จึงคือ
การสิ่งใดได้ที	อยาชา
ควรคิดจิตอย่ามี	ประมาท
ไต่ลืบไม่เหาคา	ขาดสินทุนเดิม

๑.๑.๔๓ ทำสิ่งใดผิดให้ถือไว้เป็นครู อยายกยอง เข็ชฐูเมี่ยงที่ชวร่าย คำ
หยาบคายทั้งแล้วควรนิ่งเสีย และหากคณมิตรนิตพลาดก็ควรจำไว้เป็นบทเรียน

การกิจฉินิ่งไว้	เป็นครู
เมี่ยงชวอยาเอาชู	เข็ชพรอง
คำฉิทวีปริศนุ	หายชอน เสียนา
คณมิตรฉินั้นทอง	จดไว้ในทรง

๑.๑.๔๔ ใหญ่จักทำอะไรให้เหมาะสมกับสภาพ ไม่ควรทำอะไรที่เกินตัว
การทำอะไรเกินตัวนั้น เปรียบเสมือนเอามือค้ำขาไปค้ำขา เบ็ดค้ำไก่

ชอนปลาหาคมเต	เพียงพอ อิ่มนา
อวดฤทธิ์คิดเขินขอ	ใหญ่ลำ
เชือกไถกับ เบ็ดคด	หนักหนึ่ง
เอามือค้ำขา	หนักหนักแรง

๑.๑.๔๕ ใหญ่จักษุรักษาทรัพย์สมบัติ อย่าให้หมดไปเพราะการไม่เอาใจใส่ดูแล

หลังคาขาดแล้วลุย	ตามกัน
ไปพ่นแชมเปญวัน	ร่ำวาง
โคควายคาคณัน	หนีหลบ
บดติดตามจนจาง	โคแล้วหมดตัว

๑.๑.๔๖ ไม่ควรคิดหรือหวังในสิ่งที่ยังมองไม่เห็นหรือยังมาไม่ถึง

ไปเห็นน้ำ หนักาน	ชวนกัน
คักระบอก แบ่งมัน	ส่วนไซร
ไปเห็นรอก อวดขัน	มือแฉก
ขึ้นน้ำไม ไร่ไ้	หยอนเท เสียสาย

๑.๑.๔๗ ไม่ควรนอนมากเกินไปในแต่ละวัน

บรรทมยามหนึ่งไซร	ทรงฤทธิ
หกทุ่มหมอบจิต	หัวแท
สามยามพวกพานิช	นรชาติ
นอนสี่ยามนั้นแล	เที่ยงแท้ เตียรฉาน

๑.๑.๔๘ คุณนิสัยของคนเราไม่ได้เกิดจากการสั่งสอนของครู แต่เกิดจากการกระทำของตนเอง แตกต่างจากการเดาเรียนศาสตรสาขาต่างๆ ที่ท่องอาศัยบัญญัติและการสั่งสอนของครูจึงจะประสบผลสำเร็จ

เรียนสรรพวิชาสด	เพลิงศิลป์
ประสิทธิ์สำเร็จทั้งแผ่นดิน	ยอมไต่
ตามบัญญัติขึงโดยจินต	คติโลก
สอนอันฉลาดไซ้	ทอนไต่ศิคร
เรียนรูกรนอกไต่	เสร็จสรรพ
สยศาสตรศิลป์ทุกอัน	ยอมรู
ฉลาดสยแห่งสามัญ	บุญแต่ง มาเฮ
ครูทักนักสิทธิ์ชัย	เลิศไต่ดอกเฮ

๑.๑.๔๙ ไม่ควรมีความโลภ

ไต่สินทรัพย์เพื่อค่า	ชนหงส์
ได้ยั้งชีพราชย์นง	อัญแล้ว
ภายหลังโลกไปตรง	ใจซื่อ
ถอนหัวตัวหงส์แล้ว	กลดาคันเสื่อมทอง

๑.๑.๕๐ ใหญ่จักกตทนต่อความลำบากหังปาง ไม่รบกวานหรือเบียดเบียนเพื่อนพ้องให้เค็กรอน

ถึง จนตส์กัก	กิน เกลือ
อขา เทียวแด เนอเก็	พวกพ้อง
อคคอยากเบียงออย่าง เสื่อ	สงวนศักดิ์
โศกเสาะใส่ทอง	จับ เนอกินเอง

๑.๑.๕๑ ให้มีความกตัญญู อย่างในนิทานเรื่องกาและนกขีรี

อาหาร เยียหิบบิโท	กาทิน กอนนา
พิบตีกาลฉวิล	ลอบรู
กรันแผนภพภูมินทร	ยินโศลก สารนา
แมงกิง เมืองใหญ่	กลาวเกลียงบูชา

๑.๑.๕๒ ให้ทำจิตใจให้มองใส ไม่โกรธเคืองผู้อื่น

นำเงินนำนากแม่	มัวแสง
นำสมทมนำแปลง	มองโค
นำจิตวิปริตแห่ง	มัวหมน
นำอันเอาดูมใด	หอนล่างใจเคื่อง

๑.๑.๕๓ ไม่ดูถูกชายที่ยากจนเข็ญใจ

ปูเปี้ยวหัวเปล่าไร	คีนยัง
งูมมีตีนครึ่ง	โคไม้
นมโคมมีหัว	เดบงลูก เป็นแฮ
ชายตกเข็ญใจไร	อย่าโคกูแกลน

๑.๑.๕๔ ให้เป็นคนมีสติจะ

เรือนไรทรสืบขึ้น	ทรัพย์มอด หมคแฮ
บอบมีฝนชอด	คนน้ำ
พฤษชาติปราศจากยอด	ยีนลยู โจนนา
ปากใบมีตั้งซ้ำ	เส้อมดินแกนสาร

๑.๑.๕๕ ปราชญ์ยอมสามารถยอมทนทุกข์ให้เป็นเบา และสามารถหลบหนีภัย
เหตุการณ์ร้ายต่างๆได้ หากไม่สามารถหลบหนีภัยได้ก็จะแก้ไขปัญหาโดยไม่มีใจหวาดกลัว

เห็นภัยใหญ่เสนา	จักถึง คนเฮ
ปราชญ์ยอมทนแค้นเพียง	หลบหนี
ภัยใดควนโตนตรึง	ตราทิต ตั้วนา
ใจปราชญ์ปราศแสงสู้	เซนหลาและไศล

๑.๑.๕๖ ไม่ควรอาศัยอยู่ในเมืองที่ไม่มีเกษัตริย์ นักปราชญ์ คหบดี แม่น้ำ
และแพทย

เมืองใดโรราษทง	ปราชญ์สตัย กัต
อีกตระกูลมีทรัพย์	สิ่งให้
หนึ่งไรนที่ทับ	ขุนแพทย
ภัยมากเมืองนั้นไซ	ทานหามอชานา

๑.๑.๕๗ อยาพึงหวังปองสิ่งที่มีค่าหรือสูง เกินกว่าที่เราจะไขว่คว้ามาได้

อชานปองสิ่งแกวไป	ควรบอง
เชวมตรีภอชานตรอง	ตริบา
เวงคิตคิตคตชอง	ควรคิต นะพอด
การที่สูญเปลลาอา	อชานใดควรบอง

๑.๑.๕๘ ถ้ามีความรู้มาก แต่ไม่สามารถนำไปใช้ได้ ก็เหมือนกับคนไม่
ซึ่งไม่อาจเลาความฝันของตนใหญ่ผู้นั้นรู้เรื่องใด

โดกรู เรียนมากสิน	ศิลปินศาสตร์
ขามจักปองไม่อาจ	กล่าวได้
ผู้นั้นมีวาปราษฎ์	สื่อชื่อ โฉนนา
กล่าววณานเจกไม้	บอกขอความฝัน

๑.๑.๕๙ คนพาลที่ขอมร็อบอย่างกล่าวหาญวาทคนเป็นพาล นักปราษฎ์ถือว่า
เขาเป็นคนที่ไคมาย เพราะรู้จักตนเอง

คนพาลพวกหนึ่งนั้น	ใจหาญ
รว่าตนเป็นพาล	กระดาง
พวกนี้วังนอาจารย์	จัดไซ พาลพอ
นับว่าปราษฎ์ไคมาย	เพื่อรู้สึกสกนธ์

๒. หลักจริยธรรมสำหรับคนทั่วไปที่พึงปฏิบัติต่อกันที่มีฐานะเสมอกัน ได้แก่ มิตร
โกลด โลกนิทไคสอนในหุจกเลือกคบมิตรที่ดีโดยใช่ไมตรี เป็นเครื่องผูกใจ เพราะการคบ
มิตรที่ดียอมจะนำประโยชน์มาสู่ตนเองทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่หากคบคนชั่วก็จะพาไปสู่ความ
เดือดร้อนควยประการต่างๆ เช่น ทำให้เสียทรัพย์ เป็นทกษ เป็นตน ดังโกลดวสอนไว้ว่า

๒.๑ คนเราควรรอบรู้ในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น การเลือกคบคนนั้นต้องพิจารณา
ให้ดี เพราะคนมี ๒ ประเภท คือ คนพาล และนักปราษฎ์

เป็นคนควรรอบรู้	สมาคม
สองประการนิยมน	กล่าวไว้
หนึ่งพาลหนึ่งอคม	นักปราษฎ์
สองสิ่งนี้จงให้	เลือกกรุสมาคม

๒.๒ ลักษณะของคนที่ดีควรคบเป็นมิตร

๒.๒.๑ คนที่มีสัจจะ มีความมานะ มีความเจ็บ และมีความอาย

คนใจมีสัจจะ	มานะ
ความเจ็บยังไปละ	หนึ่งบาง
ความอายมสละ	จากจิต หนา
แมตกทำไรอาจ	หอนให้ใครแคลน

๒.๒.๒ คนที่มีความสัจย์ ไม่โกรธ และมีความเมตตากรุณา

คนใจตรงสัจสร้าง	ศิลา
ไปเคียดซึ่งหึงสา	สัจไร
นำจิตคิดกรุณา	เนืองนิจ
คนตั้งนิจใด	ช่อเชอปริชา

๒.๒.๓ คนที่จกจำคำสั่งสอนที่ติงามและนำไปปฏิบัติได้

สอนคนเห็นชาติชา	โศคนา
ฝนตกเจิมจอมเขา	หลังหลุม
คนตั้งสั่งสอนเอา	โธวาท
กลดละอมน้ำอม	อิมได้โดยใจ

๒.๒.๔ คนที่รู้จักตอบแทนบุญคุณผู้อื่น

ทำคุณให้หนอรู	คุณสนอง
ทานมแทนคุณของ	โทษให้
กลดาแดงยงทอง	ลายเลิศ
ยงเอาหมักนินโล	ลุ่มสิ้นสรรพางค์

เทพาพันเทพเรือง
 บเทพาพระอินทรองค์
 คุณพันหนึ่งคำรง
 มีโทษอันหนึ่งไซร

ฤทธิรงค์
 หนึ่งโค
 ความชอบ ไฉนา
 กลมกล่ำพันคุณ

๒.๒.๕ คนที่หมั่นแสวงหาความรู้

กบเกิดในสระโต
 ฤาหอนรูรสมาลย
 ภูมราอายุไกลสถาน
 บิน โบกมาคอยคอย

บัวบาน
 หนึ่งน้อย
 นม โยชน กัส
 เกิดอกเคลตาเสวาคนธ

๒.๒.๖ คนที่มีปัญญา

ผู้ใดใจฉลาดล้ำ
 ไคลศัมปราชญ์เจรจา
 ยืนคำมัดเคียวมา
 ค้อมดินคนนุ

ปัญญา
 อัจจุ
 ชัชราม ใจนา
 ทราบรูรแดง

๒.๒.๗ คนที่ไม่โอ้อวดว่าตนมีความรู้น่า

ไปตามปราชญ์พรอง
 เปรียบคั่งเกรศึ
 คนพาลพวกอวดดี
 ตามมตามม้นพื้น

นาที่
 จังกรณ
 จักกลาว
 เพียงถอยเกินตาม

๒.๓ ลักษณะของคนชั่ว

๒.๓.๑ คนที่ซ่อนความชั่วร้ายไว้ภายใน

ซ่อนเงื่อนงำน่าขุ่น	ซึ้งใน
ภายนอกทำแจ่มใส	สดหนา
คุจหินบเห็นไฟ	ฝังอยู่
คอประหารจึงจา	จับไหวเป็นจุด

๒.๓.๒ คนที่สลับสับคตุม ไม่รู้จักระงับจิตใจ

สัศวอนคน เทนแต่	ควรวไกล
กระต่ายคตุมไป	สุคหลา
ขางมาคตุมไฟ	พัตฟาค หุคแฮ
คนคตุมขาคีกลา	สุคหามันหยา

๒.๓.๓ คนที่ไม่รู้จักคุณค่าของความรู้ คุณธรรมต่างๆ แม้จะโต้คบบกับคนดี
ก็ไม่อาจติดตามได้

คนพาลญบ่าปแท้	ทจริต
ไปสูหามบัติต	คำเช่า
ฟังธรรมอยู่เนื่องนิตย	บทราบ ใจนา
คัจจวักคักเขา	หอนรูรสแกง

๒.๓.๔ คนที่มีวาจาการราว และจิตใจชั่วร้าย

หมาใจคั้วรายขบ	บาทา
อยาขบคอบคตอหมา	อยาซัง
ทรชนชาติขางทา	รุณโโทษ
อยาโกรชอยาหนาบั้ง	คอบถอยถ้อความ

๒.๓.๕ บุคคล ๓ ประเภท ที่ไม่ควรคบหาสมาคมด้วย คือ หญิงที่เคยมีสามี และเด็กกำพร้าถึง ๓ คน คนไข้ที่เปลี่ยนเจ้านายถึง ๓ คน ลูกศิษย์ที่ผิดใจกับครูถึง ๓ ครั้ง

หญิงชั่วผู้หย่าร้าง	สามคน
ชาวหลีกหนีสามหน	จากเจ้า
ลูกศิษย์ผิดครูคน	สามแห่ง
เขาหมั้นโยธาเขา	เสฟของสมาคม

๒.๓.๖ บุคคลที่ไม่ควรคบหาสมาคมด้วย คือ คนที่ปราศจากวิชาความรู้ หญิงที่มีภริยาไม่คงงาน นักบวชที่ไม่รักษาศีล

คนใดถอยจากฐ	วิชา
หญิงรูปรายภริยา	โศคราย
บรพชิตบรภษา	ศีลขาด
สามสิ่งนี้ชั่วมว	ชีพสิ้นสุคสกุล

๒.๓.๗ คนที่ห้าคือคชอนา

หน้าเขมขนชอยเขน	บัวบาน
ถอยนำคำเจอบหวาน	ทรายใส
หัวใจกึ่งคานฉลาญ	ขนมชีพ
เขาเหล่านักลาวไว	วาญทรชน

๒.๓.๘ คน ๔ พวกที่ไม่ควรคบหาสมาคมด้วย คือ คนที่สิ้นความละเอียด
การกระทำความชั่ว คนที่ไม่รักษาความสัตย์ คนที่ไม่มีความอดทน คนที่ไม่มีความเจ็บและความ
อาย

คนใดในสงฆ์	ความอาย
ความสัตย์เสื่อมกระจาย	จากแท้
มานะ เจ็บอายหาย	หมดเนตร
สิ่งสี่พร้อมแต่	เหลือเพียง เคียรงาน

๒.๓.๙ คนที่ไม่ใช่บัณฑิต คือ คนที่ใคร่ฟังสิ่งใดแล้วไม่คิดชวนชวาย
ในการศึกษาหาความรู้ในเรื่องนั้น คนที่ไม่คิดไตร่ตรองสิ่งที่จะทำให้อรอมคอบ คนที่ไม่ซัดในสิ่งที่
ตนสงสัยในกระจ่าง

คนใดฟังอรอดแล้ว	บชวาย ชวนนา
บัณฑิตรอนึกหมาย	มันไว้
คำถามใดอธิบาย	เติมทล
ปราชญ์ว่าผู้นั้นไซ	ไซเชอเมธา

๒.๓.๑๐ คนที่มีแต่ความชั่วตลอดไป

คนร้ายมักชอบร้าย	ราศี
สอนสิ่งดีถึงความดี	บ่ได้
คจ เกิดโทษคนที่	สูญเปล่า
เสพพิชัว เชื่อนไซ	ทรามแจ้งใจมัน

๒๑๕ การเลือกคนไม่ควรจะดูเฉพาะรูปร่างหน้าตาภายนอกเท่านั้น ให้อูที่
จิตใจหรือคุณความดีของผู้นั้นด้วย ในโคลงโลกนิติโคลงลาวเปรียบเทียบไว้ดังนี้

๒๑๕.๑ ผลมะเดื่อที่ภายนอกสีสวยงามแต่ภายในมีหนอน เปรียบเหมือน
คนหน้าตาสวยงามแต่อาจซ่อนความชั่วร้ายไว้ภายในก็ได้

ผลเมื่อสุกไซ้	มีพรวน
ภายนอกแดงดูฉ่ำ	ชากปาย
ภายในยอมแมลงวัน	หนอนมอน
ดูจืดคนในร้าย	นอกนั้นดูงาม

๒๑๕.๒ ผลขนุนดูจากภายนอกไม่มารับประทาน แต่ภายในนี้มีรสอร่อย
เหมือนคนที่จิตใจงดงาม

ขนุนสุกสไลงแห้ง	สาชา
ภายนอกเห็นหนามหนา	หนึ้นแท
ภายในยอมนรส	เอมไอช
สาขุขนุนนั้นแล	เลิศควยดวงใจ

๒๑๕.๓ นกยางมีขนสีขาวดูนุ่ยผาย แต่ชอบกินบุปผาที่มีชีวิต เหมือนคนชั่ว
ที่ซ่อนความชั่วร้ายไว้ใน

ยางขาวขนเรียบรอย	คูคี
ภายนอกหมกไส้สี	เปรียบผ่าย
กินสัตว์เสพปลาผี	ชีวิต
เจกเซนชนชาติร้าย	นอกนั้นวลงาม

๒.๔.๔ แรงปรารถนาเกลียด แต่มันกินสัตว์ที่ตายแล้ว ไม่สร้างกรรม
 เดือดร้อนให้ญาติ เปรียบเหมือนคนที่มีจิตใจดวงงาม

รูปแรงดูราวราย	รุงรัง
ภายนอกเพียงพียงซัง	ชั่วช้า
เสพสัตว์ที่มรณัง	นฤโทษ
กึ่งจิตสาธุชนกลา	กลืนสร้างทางแผล

๒.๕ ให้เลือกคบคนที่มีความซื่อสัตย์และมีความจริงใจต่อเรา

ใครซื่อซัดคอดัง	ตามกัน
ใครคดคดคณอนัน	คอบเตา
ทองแดงวาสุวรรณ	ยังกอง เหมือนฤา
คุดจุกคูดสอง เถา	วาโอเป็นลิง
ใครทำโทษโทษนั้น	แทนทศ
ใครทักจิตคดกค	คอบาง
ใครจริงจิงจริงจรค	รักคต ก็นนา
ใครใครวาง เรงวาง	วางวางแรมไกล

๒.๖ การผูกไมตรีช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้แน่นแนบยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด

ใครรักผูกโลกแม่	รักริง
เหล็กเทาลำตาลคริง	ไปพัน
มนตยาผูกนานหึ่ง	หายเสื่อม
ผูกเพื่อไมตรีนั้น	แน่นเท่าวันตาย

จำสารส้มปลดอกเกี่ยว	คืนสาร
จำนาคมนต์ไอพิหาร	ผูกแท
จำคนเพื่อใจหวาน	คางปลดอก
จำโลกนั้นนั่นแล	แนควายไมตรี

เรียนพระธรรมแห่ผูก	ศาสนา
ปลดอกผูกคชคริ่งตรา	ตราภรณ์
มนตรคลดแห่ผูกยา	สมรรถผูก งูแฮ
ผูกโลกทั้งหลายนั้น	แนควายไมตรี

๒.๗ ให้เอาชนะความโกรธควายไมตรี เอาชนะคนชั่วควายความดี เอาชนะ
ความโลภควายการ เพื่อแพร่พิภพแก่เขา และเอาชนะคนที่ไม่รักษาสัตย์ควายการพูดความจริง

ผจญคนมักโกรธควาย	ไมตรี
ผจญหมู่มุขขันธ์	คอตง
ผจญคนจิตโลภนี้	ทรัพย์สินเพื่อ แฉนา
ผจญอสังขใหญ่	หยุดควายสัตยา

๒.๘ การคบคนพาดจะได้รับความทุกข์ หากคบคนดีจะได้รับความสุข

คนใดไปเสพควาย	คนพาด
จักทุกข์ทนเนานาน	เนิ่นแท
ใคร เสพทวยทรงญาณ	เปรมปราษญ
เสวยสุขล้ำเลิศแท	เพราะไคสัจย์ดี
ไคเห็นนักปราษญไซร	เป็นสุข
อยู่รวมเรือนหายทุกข์	คำเขา
ผูกพาดสั่งสอนปลด	ใจคัง พาดนา
ยลเยี่ยงนกแซกเตา	ตกตองมือโจร

๒.๘ หงส์ที่คืบกับกาทำให้เสียงขลุ่ยหงส์ เหมือนคนตีคอบคนชวักมแต่ความได้มเดียว
เป็นพื้นเทาของคอบคนชวักชวักหลาน

คอบกาโกคโท	เสียงหงส์
พาตระกูลเหมหงส์	เหล็กคอบ
คอบคนชวักปลง	ความชอบเสียงนา
คราบลูกหลานเหลนมวย	ไมมวยนิทา

๒.๑๐ ไม่ควรคอบคนพาล เพราะชอบความชั่วร้ายไว้มาก แตกต่างจากสัตว์บางชนิด
เช่น มคแดง แมลงป่อง ซึ่งชอบพิษไว้เฉพาะที่หางเท่านั้น

มคแดงแมลงป่องไว้	พิษหาง
งูจะเข้บพิษวาง	แทงเขี้ยว
ทรชนหัวสรพวงค	พิษอยู่
เพราะประพดิมันเกี่ยว	เกี่ยวรายแกมคี

๒.๑๑ อยาสนิทสนมและอยาโกรชคอบคนพาล อยาทำตัวโกลจริตหรือเห็นทางศัตรู
เกินไป

ทรชนอยาเคียดแค้น	อยาสนิท
อยาทางศัตรูชิต	อยาโกล
คือไฟถ่านแรงฤทธิ์	ถอดลาก มีอนา
แมนคัมแลวบใหม่	ทมนทองมือคำ

๒.๑๒ ไม่ควรคบคนพาล เพราะมีแต่จะนำความเสื่อมเสียมาสู่ตนเอง เหมือนใบคา
ที่หอบปลาร้า ขอมมีกลิ่นของปลาร้าติดอยู่

ปลาร้าพันหอควย	ใบคา
ใบก็เหม็นคาวปลา	กตะกลุง
คือคนหมู่ไปหา	คบเพื่อน พาดนา
โคไทรายรายฟุ้ง	เฟื่องให้เสียพงศ์

๒.๑๓ ไม่ควรสนิทและเข้าใกล้คนพาล เพราะเมื่อเขาโกรธมักจะกล่าวโทษ
ทำให้เราเสื่อมเสีย

มิตรพาลอย่าคบให้	สนิทนัก
พาลไซ้มิตรอย่ามัก	กล่าวไกล
ครั้นคราวเกียตมชัก	เอาโทษใส่ना
ภูเท่หูสิงไคไซ้	สอดสั้นกลางสนาม

๒.๑๔ นักปราชญ์ไม่ควรคบคนพาล

ฝูงหงส์หลง เขาสู	ฝูงกา
ดีทรราชเสียง โคนา	คลากเคลา
มาทนระคนลา	เลวชาติ
นักปราชญ์พาลพวกเขา	สี่สี่โจนงาม

๒.๑๕ ไม่ควรคบคนโง่ หญิงที่มีอารมณ์โกรธ และคนชั่ว เพราะจะทำให้เสื่อมเสีย

คบคนญโง่คเค็ดม	อับผล
หญิงเกียตยาระคน	รวมทอง
อยากคบหมู่ทรชน	สอนยาก
บัณฑิตแมตคทอง	โทษสู่สมาคม

๒.๑๖ ให้เลือกคนนักปราชญ์ เพราะจะทำให้มีความเจริญ เหมือนใบพ้อที่ดอกงดงาม
ยอมใคร่ได้รับความหอมควย

ใบพ้อพันหอม	กฤษณา
หอมระรวยรสฟ้า	เฟริศควย
คือคนเสพเสนา	นักปราชญ์
ความสุขซาบฉนวน	กุจไรกลั่นหอม

๒.๑๗ ไม่ควรคบเพื่อนที่สรร เสริญถึงความดีของตน แต่กลับหลังกัณนินทา ทำให้
เสื่อมเสีย

ลับหลังบัง เบียดกลาง	ลบกณ
คอหักทรบยกอบุญ	ลิกขิง
คมมิตรจิตปานปน	เป็นกุจ นีนา
กลดั่งเสพน้ำผึ้ง	คลุกเคลายาตาย
ผู้กินแมประโยชน์ไซร	เสมอมิตร
มิตรประทุษรทำจิต	เจ็บช้ำ
กายกับพยาธิชิต	ใครชอบ เลยนา
รุกชชาติไพล่า	เลิศให้เป็นยา

๒.๑๘ การมีทรัพย์ทำให้คนนับถือ

แมนมีตัวใหญ่เพียง	ภญา
สูง เจ็ดล้าศาลสา	มารตแพ
พงศพันธุ เฒ่าจันทรา	สุริเยศ กิติ
ครันวาไรทรพยแล	ท้าวหลาฤาเห็น

คนผู้เห็นวิชา
ครันมังมีสินสรรพ
แม่ผู้เฝ้าสุริยจันทร์
ครันทรพิภพโรยราง

พงศพัช
อวดอ้าง
สูงศักดิ์ กิต
หมู่ราชบุคลณ

๒.๑๕ การคบคนดี (นักปราชญ์) ขอมแนะนำให้ทราบถึงความดีและความชั่ว
จงเอาเยี่ยงอย่าง อยาโกธเมื่อเขาแนะนำในทางที่ดี

รวมรักนักปราชญ์
เราฝึกชอบชั่วดี
เอาเยี่ยงอย่างอย่ามี
ปรากฏกลทวนเกลด
นำผู้มีจิต
ไมคดเขาทำศร
บัณฑิตทราบสุนทร
สอนสั่งอาคมให้
อยากคบคนหมู่ราย
คบแต่บัณฑิตคน
วันคืนราวคเร็วคด
เห็นอนิจนแล

ชาติ
ทานแจ
จิตโกธ
แนะนำของ
ไหลจร
ชื่อใด
โอวาท
อนควยใจเอง
ทรชน
ปราชญ์แปล
บุญแรง ทำนา
ลวงพนสงสาร

๒.๒๐ คนที่เป็นมิตรแท้ ไม่ว่าจะตกทุกข์ได้อย่างไร ก็เต็มใจที่จะช่วยเหลือเพื่อน

คนเคยคนคบค้า	มานาน
คบแต่ชาวแกงจาน	สงให้
มิตรสวสโคปาน	เพราะรัก นินนา
ขมขื่นกลืนคล่องไค้	ยิ่งขึ้นปลาดี

๒.๒๑ มิตรเทียมมั่น เมื่อยามเรามีความทุกข์จะหลบหน้าไป

ครวาคิมเพื่อนพ้อง	พรตาม
ยืนนั่งไค้คอยตาม	ถกอย
ครวาททุกข์เงินความ	มีโทษ
เพื่อนเล่นเจรจายอย	หนึ่งนิจามี

๒.๒๒ คนใดที่เคยคิดร้ายต่อเรา แม้ภายหลังจะหันกลับมาทำดีด้วย ก็อย่าได้ไว้วางใจ ให้ระมัดระวังอยู่เสมอ

คนใดเคิมเมว้า	เวรภัย หนา
หลายคาบแดนเคียวขิม	คิดร้าย
ภายหลังมาตรม้นกลับ	เป็นมิตร ก็ดี
จงประหยัคยหาหงาย	คำเชาคอยเชิง

๒.๒๓ ใหญ่จักเลือกคบมิตรแท้และมิตรเทียม

เพื่อนกิน สิ้นทรัพย์แล้ว	แห้งหิน
หางาย หลายหมื่นมี	มากไค้
เพื่อนตาย ถายแทนชื	วาอาคม
หายาก ผากฉืไซ้	ยากแท้จักหา

๒.๒๕ บุคคลที่ยังคบกับมิตรที่คิดร้ายมาแล้วหลายครั้ง ชีวิตยอมไม่ปลอดภัย

หยาบไฉนมิตรลอลาง	หลายที แล่วพอ
ขึ้นจักกอไมตรี	เสพสอง
ผู้เน้นว่ามี	ชนนึ่งที่ โจนหา
เหมือนแม่ม้าอัศรทอง	แต่ไกลความตาย

๒.๒๕ คนที่อ่อนหวานยอมมีมิตรมาก กุจ เคือนที่มีคาวลอม ส่วนคนที่ยาบคายยอม
ไม่มีใครอยากเข้าใกล้ เหมือนพระอาทิตย์ที่รณแรง ยอมไม่มีคาวลอม

อ่อนหวานมานมิตรสน	เหลือหลาย
หยาบบมีเกลอกราย	เกลือนไกล
กุจควงศศิณาย	คาวคาน ประคัณนา
สุริยสองคาราไร	เมือรอนแรงแสง

๒.๒๖ บุคคลคบนักปราชญ์จะมีแต่ความอิมเอมิใจ เหมือนกินออยจากปลายไปหาโคน
ส่วนการคบคนชั่วเหมือนกินออยจากโคนไปหาปลาย คือจะประสบความวิบัติในภายหลัง

คบปราชญ์เปรียบ เสพออย	เอมิใจ
กินแต่ปลองปลายไป	ทรามคน
คบคนโหดเห็นไหล	เหลวจืด จางแเส
แห่งหน่งออยก็ทรน	แต่ตนตลอดปลาย

๒๐.๒๓ บุรุษผู้ประเสริฐและราชสีห์ผู้ยิ่งใหญ่ ยอมไม่ปรารถนาที่จะอยู่ในคินแดนของ
หมู่พาล ตรงข้ามกับคนชั่วและกาที่ขอบอยู่ในหมู่พาล

เทศโคภย์พองพาท
สัปบุรุษสี่ราชพัน
กาโจททรชนนกรรจ
มันมีกัศุ์เทศราย

พาลสรรพ สักวัน
โอนาย
ถาจริต นีพ
อยู่โคโคยวิสัย

๒๐.๒๔ ผู้มีความเมตตา ย่อมมีคนปรารถนาจะคบหา คนไม่โห่ร้ายคนก็เลือกจะ
เหมือนผู้ให้ทานยอมมากมิตร ผู้ตระหนี่ยอมไรมิตร

เมตตาเตือนจิตให้
แรงเคียดคนพนายชัง
ทานเป็นยอดยายัง
ตระหนี่กอดกำพรา

คนหวัง ฟังนา
หัวหนา
เกียรติยศ ยิ่งแ
พราคนูสมาคม

๒๐.๒๕ ผู้ใดยินดีในความรักที่พาลมอบให้ แต่ปฏิเสธความรักของปราชญ์ ย่อมชี้ให้
เห็นทางฉิบหายช่างหนาไคอย่างแน่นอน

แรงรักพาลพวกชา
ไปรักสัปบุรุษชด
พึงใจรวมเรียนมนต์
สามสิ่งนี้ว่าไว้

พารน
แม่ให้
พาลรักก็
ชั่วฉิบหาย

๒.๓๐ ควรหลีกเลี่ยงคนชั่วให้ห่างไกล

หลีกเลี่ยงคนชั่วให้ห่างไกล	ศอกหมาย
นำหลีกเลี่ยงศอกกราบ	ขยาไกล
ช่างหลีกเลี่ยงศอกกลาย	คลาดคลาก
เห็นทรชนหลีกเลี่ยง	ทางพนดัมตา

๒.๓๑ นักปราชญ์ผู้ที่มีความรู้มาก พุคจาตีไฟเพราะ แต่จิตใจไม่ซื่อตรง ก็เปรียบเสมือนดวงแก้วในมือโจร

ปราชญ์ใคร่เรื่องรูบิง	วิทยา
กลัวลมขรุสธรรมมา	หอนพลัง
น้ำจิตอดัดตยา	ขสยาก
คือตั้งดวงแก้วตง	แตงไว้ในเรือนโจร

๒.๓๒ ความเกียจครานทำให้ไม่มีความรู้ การไม่มีความรู้ทำให้หาทรัพย์ไม่ได้ การไม่มีทรัพย์ทำให้ไม่มีเพื่อน การขาดเพื่อนทำให้ไม่มีความสุข

นักครานถารอบรู	วิทยา
ความรู้ถอยสินหา	ไม่ได้
ไรทรัพย์อับยุมมา	เป็นเพื่อน
เว้นจากมิตรนั้นไซร	สุขรางแรมโรย

๒๓.๓๓ สิ่งที่ไม่ควรทำคือ เมื่อพวกพ้องของตนหรือตนเองทำนิกายแรงกล้าบีบบัง
ไว้ แต่โทษของผู้นั้นแม้เพียงเล็กน้อย กลับทำเป็นเรื่องราวใหญ่โต

พวกพ้องนิกเถาขวาง	งำเงา
พวกอื่นโทษเท่าเทา	อากรู
โทษตนเท่าภูเขา	คิดปิด ไร่แยะ
โทษทานเท่ากอยสุ	สงให้เห็นสูง
โทษตนงำเงอนไว้	หลอนแกลง
โทษทานเก็บมาแจง	คุดเบียด
ตัวเท่าสี่ตีนแฝง	หัวหนึ่ง ซอนนา
หยาบกลาวแต่โทษเหี้ย	มุข เทอรู้งวัง

๒๓.๓๔ อยาซัดใจผู้อื่น

นำใจใส่ตุ้มตัง	เค็มเค็
นำอบอาอินทรีย	อยาพรอง
นำปุ่นใส่เตาผี	อยาซาด
นำจิตอยาใหญ่ของ	ซัดน้ำใจใคร

๒๓.๓๕ การอยู่ในสังคมของภูจักระมิตระวังตนเองให้รอดพ้นจากอันตรายทั้งปวง

ภูหลบ พมเล็กเสียน	กลัวไกล
เป็นนีก ป่องกันภัย	ผอนซา
ภูหลีก เล็ดลอดไป	สุคนทร
เป็นหาง ไกลกลาวกล้า	ทอดวยคัสกร

๒.๓๖ ให้เป็นคนใจคอหนักแน่น ไม่วุ่นไหวคอกำพูดของคนชั่ว

ปูย่น เมาซัง เทียน	ท่าเนา นะพอ
คนที่เมาความเมา	กวางั้น
หนักหินมั่นคง เขา	ควรมัย หนักนา
ไปเท่าหนักแน่นกลัน	อดออบทรน

๒.๓๗ ควรหลีกเลี่ยงจากสิ่งชั่วร้ายต่อไปนี้ คือ ดินแดนชั่ว นิคร์ชั่ว ฟินองชั่ว
ภรรยาชั่ว และทาสชั่ว

ลามกประเทศทั้ง	ทรนิตร
อีกตระกูลเผ่าชิต	ชั่วร้าย
ภรรยาทาสทรจิต	จำพวก นีพอ
ควรมุกคตพึงผาย	ผอนลี้หลีกหนี

๒.๓๘ แม่จะทำความดีมาพันหน หากทำชั่วเพียงครั้งเดียวกลับความดีนั้นหมดสิ้น

แมนทำคุณทานใด	ถึงพัน
ครันโทษมีแต่อัน	หนึ่งไซ
ตีนิมหมินคำหยัน	เยาะกลาว
กลบลบคุณหลังใด	ยิ่งควยพันทวี

๒.๓๙ อยาชวยเหลือเกอญคนชั่ว

ทรชนยากไร้อยา	ทำคุณ
อยาหิยทรัพย์อุคหนุน	หยอนให้
ก้อ เกอ เกออบ เกินทุน	มีเม้ง มีนา
ครันคอบคลาวยาวไร	กลับสุญแคลน

๓. จริยธรรมสำหรับคนทั่วไปที่พึงปฏิบัติต่อบุคคลที่มีฐานะต่างกัน

๓.๑ จริยธรรมที่พึงปฏิบัติต่อบุคคลครอง

๓.๑.๑ ข้าราชการต้องมีความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน ไม่คิดคดทรยศ

อาสารับใช้จนตัวตาย

รักเจ้าจงรักให้	เป็นยุติ ธรรมนา
ทานเคี้ยขอยาควรรประทุษ	เทาเผา
จงมีภักดีทุก	โสไนข นันนา
มันับจิดจากเจ้า	จิตนคองทรง
อาสาเจ้าขอทาน	ตัวตาย
ขันรับอาสาขาย	หยอนนัน
อาสาศึกเมฆาย	อยายอ ทอนา
ตามลิ่งแท้ถ้อมัน	ตัวฟ้าดินชม
อาสาศึกสู้ไป	เสร์จงาน
ทนจักตายเอาอาณ	บิตไว้
จึงนับว่าเป็นทหาร	หายาก
ฉลองพระคุณเจ้าให้	ทานเลี้ยงบำรุง

๓.๑.๒ ควรทำตนให้เจ้านายรักใคร่ เพื่อจะได้มีทรัพย์สินเงินทอง
 ขาหาสมบัติวารี และมีคนนับหน้าถือตา

เจ้านายโชกุ่มเลี้ยง	คนยาม
สินทรัพย์ เมียมิงงาม	งายไค
บ่าวไพร่พรังพรูตาม	ไหลหลั่ง มานา
สมมติบุญสูงให้	แปลกหน้าตา เติม

๓.๑.๓ ขยานอรามฎรบังหลวง

เบ็กทรพยวันละบาทชอ	มังสา
นายท่ง เลียงพนัคฆา	ไปฮาน
สองสามสี่นายมา	กำกั
บังทรพยสี่ส่วนถวน	บาทสิ้นเสื่อตาย

๓.๑.๔ มุคคตที่อยู่ใต้อานการณที่ตองระมีกระวังอย่างบึงคือ การ เขาเฝ้า การรบ การตั้งครรภ การค้าขายทางทะเล เพราะอาจเกิดอันตรายได้ทุกเมื่อ

เฝ้าทาวเทียมเสพกวย	ยาพิษ
เขาสูส่งครามนิก	ไชชา
ทรงครรภแลพานิช	เที่ยวทอง ซเลนา
บักชนบักเสราหนา	กลาวไกลความตาย

๓.๑.๕ ประเทศโคม พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งความสัตย์ มีอำมาตย์ที่ซื่อตรง ประชาชนยอมรับยอมอยู่ดีมีความสุขโดยทั่วหน้า

ราชาธิราชนอม	ในสัตย์
อำมาตย์เป็นบรรทัด	ถองแท
ผู้จรรณฎรอยู่ศรีสวัสดิ์	ทุกเมื่อ
เมืองคังนี้เลิศแล	ไพร่ฟ้าเปรมปรีดิ์

๓.๒ จริยธรรมที่ผู้ปกครองพึงปฏิบัติกับชาวสาบรีวาร

๓.๒.๑ ผู้ปกครองควรรักชาวสาบรีวาร เพื่อเขาจะได้จงรักภักดีต่อ

นายรักไพร่ไพร่พร้อม	รักนาย
มีศักดิ์สูงจนตาย	ตอแยง
นายเบียดไพร่กระจาย	จากหมู่
นายรักไพร่เกลดง	ลดวางผลาญนาย

๓.๒.๒ หากจะทำโทษชาวสาบรีวาร ให้มีความเมตตา ให้ดีกว่าเพราะ
เขาเป็นคนโง่จึงต้องมาเป็นผู้รับใช้

จักทำโทษแก่ผู้	นิคณกรรจ นั้นนา
ใจจง เมตตาฉัน	มากไว้
ให้คิดจิตสำคัญ	เขาโหด
ความคิดน้อยจึงไต่	อยู่เงื้อมมือตน

๓.๒.๓ ชาวสาบรีวารยอมต้องฟังพาเจ้านาย

สารทัมมันรายสี	ชาคชอ
โคกระเมื่อชาคปอ	ปานรอย
เรือคาชาคสมอ	จักทอด โฉนนา
ชาวสาบรีวารนายน้อย	หนึ่งปลอนไผมา

๓.๒.๔ เมื่อต้นนอนควรมีอารมณ์ดีมานาน พุทจาไฟเพราะ แต่ในยามสั่งงาน
ทองรวมคอบและเนียบซาค

ต้นนอนหนาวขยั้น	บัวบาน
คำกล่าวรำเนือยหวาน	เพราะพรอง
เมื่อจักสั่งการงาน	ดูจโกธ
สามประการนี้ทอง	ที่ไท่ชบช

๓.๒.๕ หิ้งเลี้ยงดูหาหาสบริวาร เป็นอย่างดี เพราะเราไค้ไชแรงเขา

แผนดินคืนชาติไร	ถานี้
มีพอกมีมีบักชี	จับไม้
น้ำมีหมูปดาดี้	ลาเหล็ก ฤาพอ
มีทาสมีชาวไห	เพื่อควยแรงมัน

๓.๒.๖ ควรรูปกิตีหนาที่ของทมิใหญ่กคองครบถวน

อารักขมีหัวไม	รุกขมุด
ที่ศักดิ์สิทธิ์บริบูรณ	เกรองเสน
ที่ไปศักดิ์สิทธิ์ชฎ	สังคาลาก
คุจก้งเสวกเวณ	วาดอยความเมือง

๓.๒.๗ ควรมีความยุติธรรมในการตัดสินคดี เพราะถ้าดำเอียงแล้วมีบาปหนัก

ศิษานางนาฏถวน	ถึงพัน
ซาพจพิพรานมณพรศกรรรม	เกือบรอย
ซาโคอุศกสรรพ	แสนโกฏี กี้
บาบเนรียบปรับถอย	ทานไ้หล่าเอียง

๓.๒๘ ควรรตร เตรีญมเขยซาหาสเมื่อเขาทำงานเสร็จแล้ว

บอข่ายอเมื่อแล้ว	การกิจ
ขอยกครูขอสนิท	ซึ่งหน้า
ขออนุติประยูรมิตร	เมื่อลับ หลังเฮ
คนหึงแมกยศบา	อบายงควรขล

๓.๒๙ ซาหาสบริวารน้อยาวางใจ เช่นเดียวกับสิ่งที่ไม่ควรวางใจอื่น ๆ
คือ ขาง งูเห่า ภรรยา

ขางสาร หกศอกไซ	เสียดงา
งูเห่า กลายเป็นปลา	อยาตอง
ซาเกา เกิดแตกา	คนปล่ กัด
เมียรัก อญรวมทอง	อยาไววางใจ

๓.๒๑๐ อยาไวใจซาหาสบริวาร ควมการบอกควมลับทุกอยางเพราะเขา
อาจจะเป็นอันตรายคตเรา ซักนำคีกรรมาทำร้ายเราก้ได้

ทาสาอยากิดไว	วางใจ
ปกปักกลภายใน	อยาหงาย
เลศลับสิงโตโค	เป็นเหตุ
มันณะนำทำร้าย	หมคสิณ เสียตัว
ควมลับเสียโทหาส	จับที
ปกปักมิดจงดี	อยาแฉร
แม่โททรามเหตุมี	หลายหลาก
นิมวาซาหาสเท	โททรายถึง เร้ว

๓.๒.๑๑ ขาหาคือเป็นหญิง ให้เลือกใช้งานแต่พอเหมาะพอควร อยาดวนลาม
จะทำให้ใช้งานยากในภายหลัง

หญิงหาสนางหาใส่	โดยควร
อย่าและ เล็มตามลวน	วากเว
รูรสถก เริงชวน	ไชยาก
กึ่งแมงป่องจระเข	กึ่งแห่งอนทาง

๓.๒.๑๒ จะดูน้ำใจของขาหาคือดูคอกเมื่อใช้งานหนัก

ดูขาดูเมื่อไซ	งานหนัก
คูมิตรพวงศารัก	เมื่อไร
ดูเมื่อยเมื่อไซจัก	จวนทัพ
อาจจักดูจิตไว้	วารายจาคี

๓.๓ จริยธรรมของขาหาคือบริวารที่พึงปฏิบัติต่อเจ้านาย

๓.๓.๑ ต้องรู้จักเอาใจเจ้านาย ด้วยการเอาใจใส่การทำงานอย่างขยันขันแข็ง

ขาหาวเอาจิตหา	แผนหมาย
บาวทานเอาใจนาย	แผนหมั้น
ศิษย์ทานตอนต้นนาย	โดยจิต ครุณา
ลุ่มที่เรือนตัวนั้น	แต่น้ำใจเอง

๓.๓.๒ ขาตาสมัครใจที่เก็ยจกรานในการทำงาน คอยหลมหลีกเจานาย
 อยู่เสมอ นักวชที่ไม่ศึกษาเลาเรียน ขาวนาที่เก็ยจกรานในการไถนา คนทั้งสามประเภทนี้
 นั้วาเป็นคนชั่ว หากความเจริญมิไค้

ขาตานครานหลีกเจา	จากเจ็ยร
ฉิมเลาเรียนเรียน	จานไซร
ขาวนาละความเพ็ยร	ไถถาก
ตามสิ่งนี้ไค้ให้	โทษแทนฉิม

๓.๔ จริยธรรมของคนทั่วไปที่พึงปฏิบัติต่อครูอาจารย์

จริยธรรมของคนทั่วไปที่พึงปฏิบัติต่อครูอาจารย์นั้น ก็คือ ให้ระลึกไว้เสมอว่า
 ครูอาจารย์สั่งสอนเข็ยนศิษย์ก็เพื่อจะให้เป็นคนดี มิไค้มีเจตนารายแต่อย่างใด ในโคลงโลกนิติ
 ไค้ เปรียบเทียบไว้ว่าครูอาจารย์เปรียบเหมือนช่างปั้นหม้อ กล่าวคือ ช่างปั้นหม้อต้มต้หม้อ
 ในตอนที่ปั้นหม้อนั้น ก็เพื่อต้มแต่งให้รูปหม้อนั้นสวยงาม มิใช่เพื่อให้หม้อแตกแต่อย่างใด
 เชนเดียวกับครูอาจารย์ที่เข็ยนศิษย์ ก็เพื่อให้เป็นคนดี มิไค้มีเจตนาทำร้าย

ช่างหม้อต้มต้หม้อไซ	ศิษยานุถุค
ดีแต่งเองางงาน	ชมไซ
คัจฉินัยกับอาจารย์	ศิษย์ สอนเส
ที่ไซดีจักให้	ผู้ของอมาบ

๓.๕ จริยธรรมของชาย

๓.๕.๑ การเลาชนะจิตใจของตนเองได้ ขอมถือว่าเป็นชายที่แท้จริง

รบศึกชนะได้	ในดวงค
รบแม่เรือนตัวยัง	ชยาคแท
รบใจซึกใหญ่คง	ความสัคย
ถ้วาญนนแด	เลิศล้ำชายชาญ
คนใจคณหนึ่งผู้	ใจกรรจ
เคี้ยคฆาคณอนันต	หนักแท
ไปปานพฤษอัน	ณญจิจต เองนา
เข็ชรทานเบ็รยอแด	วามุมีชัย

๓.๕.๒ ชายที่จะได้ชื่อว่าเป็นคนค้อย่างสมบูรณ์ ก็เพราะใดกรรยาคดี

ราชรถปรากฏควย	ธงไชย
ควันประจักษ์ไฟ	เทียงแท
ราชาอิสระใน	สมมติ
ชายขอมเฉลิมเลิศแด	บันแกว เกศหญิง

๓.๕.๓ ชายที่ประพฤติตนต่อไปนี้จะพาตนเองไปสู่ความฉิบหาย คือ ชายที่ ชอบคบสตรีไม่เลือกหน้า ชายที่ชอบดื่มสุรา ชายที่ชอบเล่นการพนัน

ชายใดเรศคตคา	นารี
เสพสุรายินดี	บอนเหลน
นกโกสะตาคี	มีอคถ พันนา
คนคังนี้ฉาเวน	จากเบ้องฉิบหาย

๓.๕.๔ ชายที่ปราศจากวิชาความรู้ยอมไม่เจริญ เหมือนคอกทองกวาว
 สีสวยแต่ไรกลิ่นยอมไม่มีคนชม

เขารูปหนุ่มเนื้อ	ในวงศ์ ทรูกลแฮ
แม่ปราศวิชาทรง	เสียมเสรา
ทองกวาวคอกคามคง	แดงป่า
เสียกลิ่นวิรสเรา	คิงนี้ไกรชม

๓.๕.๕ ถ้าจะรักสตรีใดก็พึงมองคนในระคับเดียวกัน อญาอาจเออมรัก
 สตรีที่สูงศักดิ์กว่า เพราะโอกาสที่จะสมหวังนั้นมีน้อย มักจะพบแต่ความเจ็บช้ำ

อญาเออมเด็กคอกฟ้า	มาถนอม
สูงสูดมือมักทรอม	อกไซ
เด็กแตกคอกพยอม	ขามยาก ชมนา
สูงก็สอยควยไม้	อาจเออมเอาถึง

๓.๕.๖ สิ่งที่ทำให้เด็กครอนอยู่เสมอคือ การมีลูกที่คอดก มีข้าทาสที่คอยแ
 หาเรื่อง มีเรือที่เร็ว และมีภรรยาที่ไม่ดี

มีลูกคอดกขี้	กาแก
มีทาสเทียบท่าแย	แสไซ
มีเรือเร็วขี้แพ	คิกวา
มีแม่เรือนเบื่อนให้	เด็กครอนเพร่ากาย

๓.๕.๓ ธรรมชาติหลายแบบต้องเลือกให้เหมาะสม เช่น ธรรมชาติเป็นเหมือน
แม่ ธรรมชาติมุ่งแจกจ่ายทรัพย์สิน ธรรมชาติที่คิคราย

ว่าเมี่ยมมีมากล้ำ	หลายเมี่ยม
เมี่ยมหนึ่งยกยอด เยี่ย	อย่างแหม
เมี่ยมหนึ่งสายทรัพย์สินเสีย	สูญจาก ทนนา
เมี่ยมหนึ่งทำโทษแท้	เที่ยงให้หนีหาย

๓.๕.๔ การมีภรรยาหลายคนต้องระมัดระวัง ให้มีความยุติธรรม อย่าลุ่มหลง
คนใดคนหนึ่ง

เมี่ยมมากจุงระมัดหมั่น	ตัวตน
ขนิยอมหวานนคด	คิคราย
รักนภมิกหลงกล	การ เสนท
ควรประหยัคอย่าหยาย	จักสิ้นเสียตัว

๓.๕.๕ สามีเหมือนช้างเท้าหน้า ภรรยาเหมือนช้างเท้าหลัง ถ้าสามีทำ
สิ่งที่ดีงามภรรยาควรสนับสนุน

ชายเอกเท้าหน้าคช	เคียงความ เที่ยงแธ
หญิงเจตเชิงหลังตาม	กลาคกลอย
การกิจกิจการตาม	สุคแต่ ฝั้วนา
เมี่ยมิ่งเหมือนคายนรอย	สอกคคลองตาม เข้ม

๓.๕.๑๐ ชายใดโกรธาเป็นคนคร่ำ อิจฉาริษา ใจจายทุ่มเพื่อ ชอบ
เที่ยวตามบ้านผู้อื่น ฟัง เลิกวางเสีย

เมียใดใจคร่ำ
กิน เต็มไซ้เชิงตา
มักเที่ยวสู่ศฤหา
แนวาวีบุตรรอย

ริษยา
เจ็บชอย
แหงพาน นะพอ
หนึ่งไซ้ระนะเสีย

๓.๖ จริยธรรมของหญิง

ชายใด

๓.๖.๑ หญิงที่ความประพฤติไม่ดี เช่น คบชู้ ขอมไม่เป็นที่พึ่งปรารถนาของ

เขาใดไรดำราช
สระโหดหงส์ดะวาง
พฤษ์ใจยกโบายาง
สาวชู้คู้โอเอ

สี่หนาง
วากเว
นกดหมาย
เพราะชู้รายทราม

ผู้อื่น

๓.๖.๒ หญิงใดแม่จะมีศัสถ์สูง แต่สามีเบ็ดหมาย ขอมไ้รับการทรมานจาก

ปาใดไกลพยัคฆราย
ไม่หมกมวยมี
หญิงยศงคงามดี
เบ้นที่หล่นชายบ้อ

ราวี
รณชก
ยัวหนาย
หยอกเขาเสียคน

๓.๖.๓ หนึ่งที่ไม่สามีกัเบรียมเสมีอนหมากทอที่ไมมีคนเคี้ยว บานเวรณที่
ไมมีเด็ก หรือเมืองที่ไมมีกษัตริย์ปกครอง

พหูหมากจากโอรุโ
หนึ่งจากจอมสามี
เรือปราศจากบุกริ
เมืองจากจรมภเจา

เสียศรี
ควมเกลา
ครุณเือก
สิ่งนี้ถางาม

๓.๖.๔ หนึ่งที่มีนีสัยเจาฐหลายรัก มักจะไมคบหาสมาคมกับนักปราชญ์
คุดแมลงวันทีชอบเกลือกกัวกับของสกปรก ไมชอบเสาะแสวงหาความหอมหวานของเกสรดอกไม้
อย่างแมลงภู่

หนึ่งชั่วร้ายนัก
เห็นบุรุษนักปราชญ์
แมลงวันชอบเอาชาติ
บเสาะกลิ่นดอกไม้

จาคลาค
เกลียดกโกล
กสุก เนานา
คุดึงภุมรา

๓.๖.๕ หนึ่งทีจิตใจไมรู้อิมในกามารมณ ประคุดแม่เข้าหวยหนอง ศาลา
และหนทาง ซึ่ง เป็นสิ่งที่ไชรวมกันของบุคคล

คังถาแม่น้ำและ
ศาลสระโรงบึงบาง
เบรียมประคุดใจนาง
ถาอิมเวลาควย

หนทาง
บอหวย
ในโลก นีนา
แห่งทองสงสาร

๓.๖.๖ หึงรูปงาม แทะยากกับสามี เพราะมีอารมณ์ร้ายและหึงหวง เปรียบ
ประจักษ์ไม่ถอยที่ลอยอยู่ในน้ำ ไม่ควร เก็บมาใช้ เพราะถูกมอกไซแล้ว

ถอยกลางแม่น้ำ	ฤาจะเอา
แม่จะบุงบาง เมา	มอกไซ
สตรีรูปลำเอา	หัวหงา เจาแฮ
บักหลมถมรายขำ	ไปรายแรงหึง

๓.๖.๗ ใหญ่จกเก็บรักษาความดีในครอบครัว ไม่นำเรื่องภายในบ้านไปเล่า
ให้คนอื่นฟัง และไม่นำเรื่องที่ไม่ดีนอกบ้านมาเล่าให้สามีฟัง

อย่าซึกนำงานเขา	คลองคู
อย่าแนะเด็กศักรู	สู่เหยา
ไฟในลยาเจิคุช	นำออก
ไฟนอกอย่านำเขา	หนนโหล่นัวหมอง

๓.๖.๘ หึงควรทำ ๓ เวียนคือไม้ คือ เวียนเหยา รักษาให้สะอาดสะอาด
เวียนชะตาควรมุกจาร์กลองแผนทองไว้ (หมายถึงให้ทำบุญสุนทาน เพราะการบริจุกวงชะตาลอง
แผนทองนั้นจะตองบริจุกไว้ใตฐาพระพุทธรูป) และเวียนแผนยาใหญ่ (หมายถึงให้เป็นคนสะอาด
เรียบร้อย)

เวียนเหยาตนอยู่เน	อย่าหมอง
เวียนชะตาแผนทอง	วาคไว้
เวียนแผนยาใหญ่	หัวหงง ไวนา
สามประการนี้ให้	หมั้นสู่สงวานงาม

๓.๖.๘ ใหญ่จักประหยัดในสิ่งทีควรประหยัด

ซาควายนหมายเลอดม	ตัวแพง
กั้วเตเสียบเครื่องแกง	ทอนไค
เจกเซนจักจักแจง	การใหญ่ เทยานเส
เกรงแตมกหมคไม้	ทอนไคเรือเมงาย

๓.๖.๑๐ การไปบ้านเรือนโครอยาอุยูนาน เมื่อเสร็จธุระแล้วก็ควรกลับ
และให้ขยันหมั่นเพียรในการทำงานนานของตน

ไปเรือนทานไซรยา	เนานาน
พูดแต่พอกรการ	กลับ เทยา
ริรำเรียนการงาน	เรือนอาคม
ยากเทาษากอญาเสรา	เสียมสันความเพียร

๓.๖.๑๑ สกรทกตงรุจักปรนนิบัติรับใช้สามี่ รุงานนานงานเรือน เคารพ
เชอทั้งสามี่ และเน้นที่ปรึกษาของสามี่ไค

เมียบักคหาสรู	การ เรือน รอบแฮ
อายนแกสามี่เหมอน	คังนอง
เน้นที่ปรึกษาเคอน	คักคจ มคายนา
ยามเมือยัวเคองซอง	ออกถันกั้วเกรง

๓.๗ จริยธรรมของบิณฑาคารค่าที่พึงปฏิบัติคอบุคร

๓.๗.๑ ในการนอมทรัพย์สมบัติใหม่ครครอบครองนั้น ควรรโหนดคนที่มีควม

ประพฤตีสัเทานัน

ผู้ใดมีมั่งชง
ลูกที่ตโหดรอง
ลูกรายอยาพอง
พองวารณประมวลให้

เงินทอง
สืมไว
นอมทรัพย์ โคนา
รอบรู้ เป็นคุณ

๓.๗.๒ บิณฑาคารคามีกรที่ไม่ประพฤตีสัชว ไมเลนการพนัน ไมคอบคนชัว

ไมลักขโมย ไมคีมนำเมา เพียงเทานันกัณโศวาเป็นลากรอันประเสริฐ

มีลูกจากโทษเท
เชาบอนคคณพาล
ตองเสพสุรบาน
จากโทษเทเทานัน

สาธารณ
ลักดี
การบาป
ลากรลำบิคา

๓.๗.๓ หากบุครยังไม่มีความชยันหมัน เพียรศึกษาหาควมรู้ เพราะยังเด็ก

อยู่ ก้อยาเพ็งสงโชนเสียนตี ให้โศควมอดคทนคอบชอบรมลั้งสอน

แผนมตรยังอยาได
อยาคันคัสนตาย
ลูกพราวอยถึงปลาย
ใครพรำนำคักให้

ขวนชวาย
กอนไซ
สูงสค
หากรู้ เกบเอง

๓.๓.๔ รักบุตรหลงสง เสริมให้บุตรหมั้นศึกษาหาความรู้

รักบุตรสิไบให้	พากเพียร
ปราศจากวิชาเรียน	เรีกราง
พอเหมือนศักร เบ็ญ	บุตรอีก เลานา
แม้งไฟริมฉาง	ลูกให้เสียสคนข

๓.๓.๕ ปิภนารคาของบรมสังสอนบุตรตั้งแต่เยาว์วัยเพื่อเป็นผู้ใหญ่ที่

แม่เหมือนชาติกัถ	บิกร คายแ
เหตุสอนบุตรสอน	เมื่อนอย
ครั้นใหญ่ไปงานกร	อดกที ประจุนา
เย็บเยียงยาง เจาจอย	จับจอนหงส

๓.๔ จริยธรรมของบุตรที่พึงปฏิบัติคณิกามารคา

๓.๔.๑ บุตรมี ๓ประเภท คือ บุตรที่คความีคามารคา บุตรที่เสมอคความีคามา-
มารคา และบุตรที่เลวคความีคามารคา

ลูกหนึ่งขอกยงจำ	ประยุร
ลูกหนึ่งเทียมตระกูล	พอแม่
ลูกหนึ่งถอยสกล	กวาชาติ
ตามสิ่งนมเเด	เพียงเทพุทคน

๓.๘๐.๒ บุตรที่ศึกษาร เชื้อทั้งคำสั่งสอนของบิคารมารคา ไม่วางผลาญทรัพย์สิ้น

ไมคณคนพาล

มีลูกลูกเอาไช	หลายประการ
ลูกหนึ่งทิ้งกลางผลาญ	ทรัพย์มลาย
ลูกหนึ่งยอมคณพาล	พาดิคนานา
ลูกที่คณคนทวย	วารุพิงคำ

๓.๘๐.๓ บิคารมารคา มีบุญคุณต่อบุตรหลายประการ คือ เมื่อรอนทานอย่าให้น้ำให้
 เมื่อทวนทานให้ความอบอุ่น เมื่อมีทุกข์ทานช่วยแก้ไขปัญหา เมื่อยากจนทานช่วยเหลือให้พ้นรอน
 ทำมาหาเลี้ยงชีพ

เมื่อรอนนำทานให้	เย็นใจ
เมื่อแยกเย็นได้ให้	อุ่นแอด
เมื่อทุกข์ทานแก้ไข	ชุชวย
เมื่อยากจนทานแก้	กอดให้พ้นท่า

๓.๘๐.๔ คนใดที่ละทิ้งบิคารมารคาที่เกษรรายอบประสมแต่อันทรายต่างๆ

คนใดละพอทั้ง	มารคา
อันพลชรา	ภาพแลว
ชัยไลไม่มีปรา	นีเนตร
คนคังนถาแคลว	คลาดพนภัยยัน

๓.๘.๕ ปิคามารกา พิ และครูอาจารย์ดวนเทมปัญคุณสงฆ์

คุณเมตนาทโกเพียง	พสุธา
คุณมิตร จุจอ	กาศกวาง
คุณพิทางศิขรา	เมรุมาศ
คุณพระอาจารย์อาจ	อาจสุสาคร

๓.๘ จริยธรรมของคนทั่วไปที่พึงปฏิบัติต่อนักและผู้นิเญ

๓.๘.๑ บุคคลโดยกยของ เคารพผู้มีลัญเสาณูเก พุกจากวามไพเราะ
ใครากัสรร เสริญ แมตายไปแลวกจะโคไปสู่อรรค

คนโคเอมโอรกาย	เจรจา
เห็นแกเสาพตตา	ถอมไทว
สรร เสริญทั่วโลกา	มนษย์ นเา
ปร โลกพูนจักโค	สุฟ้าเมืองนงน
(ไพโรโคจักโค	สุฟ้าเมืองสวรรค)

๓.๘.๒ บุคคลโคมีจิตใจหยาบกระคาง ทำหนิโคเค็นเมรรพฐนของตนเอง
ถือวาคณนังมีทรพยดิน ขอบุญกุณหนิณญาติพองของน ยอนเน็ที่คเค็นไปห้ว

คนโคคาโคครเคา	ทระภูล
ถือวาคณทรพยภูล	ม็งชง
กุณหนิพฐนประยูร	พงศเา
เน็ที่คเค็นหัง	ท้าวทองโลกา

๓.๕.๓ ใหญ่จักทำตนให้เหมาะแก่กาลเทศะเมื่ออยู่ท่ามกลางญาติผู้ใหญ่
เช่นพูดแต่สิ่งที่ดีจำเป็น เป็นคน

ท่ามกลางกสรวดอวยแต่	พอควร
เห็นทานสรวดอวยสรวด	ตอบเท่า
โชคค่าแทนน้ำวาล	นฤโทษ
เห็นทานเศราทำเศรา	โสภณาตาตาม

๓.๕.๔ อยะดาถกลางผู้ใหญ่ไม่วาควยปากหรือควยตา ไม่พูดโกหก ไม่โต้เถียง

อยะชคชอคทานควย	วาจา
อยะดาถทานควยตา	กติกอน
ฟังคำกล่าวมธุษา	โสภหนึ่ง นะพอ
หยิบบค้พทกล้มบอน	โทษให้ข้มตม

๔. จริยธรรมที่เป็นคำสอนเกี่ยวกับลักษณะธรรมชาติของมนุษย์

๔.๑ คนที่มีจิตใจชั่วไม่สามารถสอนใจตัวเองได้ ไม่เหมือนนักปราชญ์ที่สอนใจ

ตนเองได้

ใจชนใจชั่วธา	โจงเจง
ใจจักสอนใจเอง	ไม่ได้
ใจรราชญ์ค้คตามเพลง	พลันาย
คจขางบีนค้คไม้	แต่ให้ป็นตรง

๕.๒ คนที่เป็นผู้ที่สั่งสอนใจง่าย เหมือนคนไม้ที่เมื่อผลตก ก็ยอมโน้มลงสู่ดินดูสวยงาม
แต่คนส่วนน้อยสอนยาก เหมือนไม้ยูงจะค้ำค้ำหักเสียเปล่า

ไม้คอมมีลูกกลม	นางงาม
คือสัปบุรุษสอนตาม	ฉายแห
ไมยตั้งคนทราม	สอนยาก
ตัดก็หักแหลกเง	ทอนเรือโดยตาม

๕.๓ คนเป็นนักปราชญ์ได้เพราะความฉลาดของตนเอง เปรียบเสมือนสะเคา
ที่ขมเอง พริกเผ็ดเอง หนามแหลมเอง ไม้จันทน์ไม้กฤษณาหอมเอง ไม่มีใครทำให้เป็นดังนั้นได้

ลูกสะเคาน้ำขิงขาบ	โหรมน
แล้วปลูกปลอกรสคนธ	แอมจอย
คราม เทาคอกออกผด	หางคก
ขมแห่งสะเคาน้อย	หนึ่งรูโรยรา
พริกเผ็ดใครให้เผ็ด	ฉันท
หนามขอมแหลมเองใคร	เข้ยมให้
จันทน์กฤษณาไหน	ใครอบ หอมดา
วงศ์แห่งนักปราชญ์ใด	เพราะควยฉลาดเอง

๕.๔ นักปราชญ์แม้จะตกทุกข์ได้ยากเพียงไรยอมไม่ล้มชรรน เปรียบเสมือนไม้จันทน์
ไม่สิ้นกลิ่นหอมแม้จะแห้งแล้ว ขานออยไม่สิ้นความหวาน และช่างศึกไม่สิ้นความสง่างาม

จันทน์แห้งกลิ่นหอมได้	ครชาน
ออยห่มขานยังหวาน	โอรออย
ช่างเขาคีตเสียมสาร	ยกยาง นางนา
บัณฑิตแม้ทุกชรอย	เทารอสิมชรรน

๔.๕ แมลงวันยลนชอบคอนสิ่งสกปรก เหมือนคนพาลชอบหาแต่เรื่องเลวร้าย
ส่วนแมลงภูชชอบค่อมเกสรดอกไม้ เหมือนนักปราชญ์ที่แสวงหาเกษรรณ

แมลงวันแสงเสพตวย	ลามก
พาลชากิเสาะสิ่งรก	เรื่องร้าย
ภูมราเห็จเหินหก	หาบหามา
นักปราชญ์ตาหลนหมาย	หมั่นสู้แสงธรรม

๔.๖ เนื้อทรายต้องการน้ำและหญ้า ไม่ต้องการทอง ดั่งต้องการผลไม้ ในต้องการ
แกวมณี หมูต้องการสิ่งสกปรก ไม่ต้องการของหอม เช่นเดียวกับคนโง่ที่ไม่ต้องการ เวียนธรรม

เนื้อปองน้ำหญวม	ปองทอง
ดิงปองรัทปอง	ลูกไม้
หมูปองอสุจิของ	หอมหอม ปองนา
คนเคลิบเคลิบมาโบ	หอมรูปองธรรม

๔.๗ ขุนเขาสูงใหญ่เพียงไรก็ยังมีอาจปราบไทราม เวียนโคกคยกำลังไรพล แต่
หิฐของคนนั้นแมจะโหยศฐาบรรคาคักก็สูงสักเพียงโคกก็ไม่อาจทำในละหิฐได้

ขุนเขาสูงรอยโยชน	คณนา
ขุนปราบควยโยธา	รามไต
จักกลางพยศสา	หิฐยาก
ยศคักคี่ให้เท่าให้	พยศนั้นถาหาย

๔.๘ กฎเขายอมไม่หว่านไถเมื่อถูกลมพายุพัด เช่นเดียวกับนักปราชญ์ยอมไม่หว่านไถ
 ทอคำสรร เสริฐและนินทา

กฎเขาทิ้งแพงลวน	ศิลา
ลมพายุพัดทวา	บั้ง
สรร เสริฐแลนินทา	คนกลาว
ใจปราชญ์ตาเพื่อ่งพื้น	ทอนไค้จิ้นจ้อล

๔.๙ คำนิทานนั้นห้ามไม่ได้ เหมือนกับที่เราไม่อาจห้ามไฟไม่ให้มีควัน ห้ามไม่ให้
 พระอาทิตย์พระจันทร์ส่องแสง หรือห้ามอายุให้ทวนคืนมา

ห้ามเพลิงไว้อยาโท	มีควัน
ห้ามสุริยแสงจันทร์	ส่องไชร
ห้ามอายุให้ทวน	คืนเลา
ห้ามคั้งนี้ไว้ไค้	จึงทวนนินทา

๔.๑๐ นักปราชญ์หรือคนคั้นหาไค้ยากยิ่ง แม่สิ่งต่างๆที่วาทายากแล้วยังไม่เทาหา
 นักปราชญ์หรือคนคี้

กฎเขาเหลือแพงลวน	ศิลา
ห้ามดีจิ้นตา	ยากไค้
ฝูงชนเกิดคนานา	ในโลก
หานักปราชญ์นั้นไชร	เล็อกแล้วจามี
ป่าหลวงหลายโยชนพรอม	พฤกษา
หาแกนจันทนกฤษณา	ยากไชร
ฝูงชนเกิดมีมา	เหลือแพล
หาปราชญ์ตาจักไค้	ยากเทควรสงวน

มีจนามีหัวทอง

ชโลธร

หาเงือกงูมังกร

ยากไค้

ท้าวขาวพระนคร

คนมาก มีนา

จักเสาะสี่ปฐพีไชร

ยากแต่จักหา

คารามีนากรอย

ถึงพิ

บเปรียบกับดวงจันทร์

หนึ่งไค้

คนพาลมากอนันต์

ในโลก

จะเทียบ เทาปราษฎไชร

ยากแต่หาถึง

๔.๑๑ นักปราษฎไชรธรรมมากแต่ไม่ยอมเผยแพร่วิทยาของตน ก็เปรียบเสมือนหญิงที่มี

รูปร่างงามแต่มีสามีชั่วร้าย

ธิดากรุธรรมแม่

มากหลาย

บกล่าวให้หญิงชาย

ทั่ว

คุดหญิงสักนภิกาย

งามเลิศ

อยู่รวมเรือนเดียว

โหดเหี้ยมที่

๔.๑๒ คนที่มีความรู้มาก แต่ไม่มีคนยกย่อง เชิดชู ยกย่องไว้กาเช่นเดียวกับเพชรพลอย

หากไม่มีแหวนทองรองรับ เป็นหัวแหวน เพชรพลอยนั้นถูกไว้กา

แม่มีความรู้ถึง

ศัพท์มูล

นี้มีคนชู

หอนสน

หัวแหวนคาเมืองศรี

กาโลก

ทองม ร่องรับสน

หอนแก้วมีศรี

๔.๑๓ นกภูเขาเสี่ยงไฟเพราะภัยเสี่ยงของมันเอง หึ่งก็เพราะรักสามี
นักปราชญ์แมงมุมโง่ยาม ธรรมก็ทำให้งามได้

กระเหวเสี่ยงเพราะแท้	แกกั่ว
หึ่ง เลิศเพราะรักด้ว	แมงหมัน
นักปราชญ์มาครุบุไม้	หมองเงื่อนงามนำ
เพราะเพียรสัสมัน	ส่องให้เห็นงาม

๔.๑๔ พระนารายณ์ปราศจากเครื่องทรง ทองฟ้าปราศจากดวงอาทิตย์ส่องแสง
เหมือนเมืองที่ปราศจากนักปราชญ์ แมจะงามเพียงไร ก็เรียกกางมอย่างแท้จริงไม่ได้

นารายณ์หายเวนจาก	จากรณ
อากาศชาดสุริยจร	แจ่มทอ
เมืองโคมมีว	นักปราชญ์
แหวางานลนฟ้า	ทอนโง่กามเลย

๔.๑๕ วางเวนจากการนีกขอมคนตรี ๗ วัน ขอมเล่นคนตรีไม่คล่อง วางเวนจาก
การอ่านเขียนหนังสือ ๕ วัน ขอมทำให้ลมเลื่อน จากหึ่งที่รักไปเพียง ๓ วัน หึ่งนั้นก็เป็นอัน
แตกหากเวนจากการอ่านนำลงหนาเพียงวันเดียว ขอมทำให้เชอมราที

เจ็ดวันเวนคิขอม	คนตรี
อีกขระท้าวหนึ	เป็นชา
สามวันจากนารี	เป็นอัน
วันหนึ่งเวนกลางหนา	ฉับเสราทีหมอง

๕.๑๖ คนที่นอนไม่หลับ เวลาคนหนึ่งขมหรือนานมาก คนเห็นคนเหนื่อยเมื่อยล้าเดินทาง
เพียงโยชน์เดียวก็ไกลเหมือนรอยโยชน์ เหมือนกับคนชวคนพาลที่เวียนวายเป็นห่วงสงสัย เพราะ
ไม่เห็นธรรม

คนคนคนหนึ่งชา	จริงใจยาว
มลาวิถีโยชน์เดียว	ควรรอย
สงสัยสารทมพาลเที่ยว	ทางเนิน นานนา
เพราะบเห็นธรรมน้อย	หนึ่งให้เป็นคู่

๕.๑๗ พอบานยิ่งใหญ่ในมานของตนเอง นายบานยิ่งใหญ่ภายในหมู่บ้าน เจ้าเมือง
ยิ่งใหญ่ในเมืองของตน แต่กับปราชญ์เมืองไซกุวาคณิโกไปทั่วทุกทิศ

นายเรือนใหญ่อยู่เหยา	เรือนคน
นายบานใหญ่กวาคณ	ลูกมาน
ท้าวพระยาใหญ่กวาคณ	ใบเขต แคนนา
นักปราชญ์ใหญ่แปดคาน	หัวคาวพิศา

๕.๑๘ ทรัพย์ของสตรีคือรูปงาม ทรัพย์ของบุรุษคือวิชาความรู้ ทรัพย์ของพราหมณ์
คือความรอบรู้ในพระเวท ทรัพย์ของพระภิกษุคือความรอบรู้ในธรรม

สตรีคือรูปใด	เป็นทรัพย์
ชายฉลาดความรู้สรรพ	ทรัพย์ใด
พราหมณ์ตรง เวทยานัน	วาทรัพย์ พราหมณ์นา
ภิกษุเกิดลาภไซ	เพอรู้ เทศนธรรม

๔.๑๘ การขายครูยอมไม่รู้อวิชา การขายพระเจาแผนดินยอมปราศจากยศ การ
ขายภรรยายอมไม่มีบุตร และการขายที่จะทำบุญหรือทำความดียอมไม่มีความสุข

ขายครูไชรดอยรู	วิชา
ขายเกราะชาคลา	ยศแพ
ขายภรรยาหา	บุตรแก่ ไทเนา
ขายกับทำบุญแล	สุขณณามี

๔.๒๐ คอกบัว เกิดแต่โคลนตม เพรพลอยเกิดจากหินยา ขาง เขือกเกิดจากป่า
นักปราชญ์เนจะเกิดในตระกูลยากไร้ก็นกนนี้ถัดทั่วไป

อุบลอุบติ เบื้อง	เมือกตม
แกว เกิดแตยานิยม	ชอมไซ
ขาง เขือกเกิดในพนม	ไพรพฤษ
ปราชญ์ประยุรยากไร	ท้าวหนาเน็ดือ

๔.๒๑ การพูดความจริงคนอาจไม่ชอบฟัง แต่หาพูดเท็จไปคนจะนับหน้าถ้อคา
เหมือนกลับไม้ที่เป็นเหลียมกลึงยาก ไม่กลมถึงจะใหญ่สักเท่าไรก็กลึงไต่เร็ว

กล่าวจริงบพริง เพราะ	โศคศคัม
เอาเท็จบคนนับ	เนตรณา
ไม้เหลียมเยียงอยางกลับ	ตัวยาก
กลมกลอมสิบออมอา	อาจกลึงพลันหัน

๔.๒๒ คนโลก คนชอบบริโภคเนื้อสัตว์ คนชอบคั้นน้ำเมา และคนมักมากในกาม
เหล่านี้เป็นคนไม่รู้จักความอาย

โลกทรพียครองหอนไค

โคยถวิล

คนมักมังซากิน

บาปสุ

มักเมาเลาดีอิน

คี่สัจ คี่สนา

คนมักมากเลนชู

หอนรุกสัวาย

๔.๒๓ คนไม่ทรมานตายเพราะหนาม ตกกล้วยตายเพราะลูกกล้วย ลาตายเพราะ
ลูกน้ำที่เกิดจากตน ส่วนคนโลกนั้นตายเพราะลาภ

ชั้นชั้นชยุซาไม

หนามมี

คิกพางผลกทลี

ซากกล้วย

ลูกมาซาขานนี้

ลาเกิด ตมนา

ลาภซากคนโลกมวย

คัจไมมีหนาม

๔.๒๔ ผลไม้ที่มีผลก ผุงนาก็มาเกาะเพื่อกินผลไม้ แต่เมื่อผลทอนไปหมดแล้ว
นกไม่มีมาเกาะที่ต้นไม้ขนแฉแต่ตัวเดียว เปรียบ เหมือนคนที่หมกมุ่นวาทสนาวิวารักพากันหอมพิน

พถกนึคิสต์ล้างลูก

เหลือหลาย

ฝูงวิหคกลุ่มกราย

แกลไค

ขามผลทอนกระจาย

กำจัต

นกขมาจับไม้

พิคนสักตัว

๔.๒๕ นกชอบต้นไม้ที่กิ่งก้านสาขามาก ปลาชอบน่าน้ำอันกว้างใหญ่ จระเข้ชอบวังน้ำเย็น เชนเดียวกับมนุษย์ชอบปรารถนาที่พึง

นกเพลินฟังขุมไม้
ปลาขอมยินดียิ่ง

จระเข้คิดแสวงวัง
น้ำจืดคนมรวาง

ใบมั่ง
ยานกว้าง

เย็นรื่น
รมเกล้าโพธิ์ทอง

๔.๒๖ พวกกลั้วช้ำไม่ชอบคัมภีร์ทางศาสนา เชนเดียวกับคนชั่วคนฉลาดที่ไม่ชอบธรรมหรือความคิงาม

เด็กขามหญิงฉำ
เนิ่นพินแกดลัชชี่

คองธรรมสิ่งสรรพ
เนิ่นพินแกพาลแด

คัมภีร์
โศกเท

ในโลก
หอนไต่สกับจำ

๔.๒๗ มาดาไม่หมั่นที่จะหยศ ปันถ้าไม่ยิงสนิมจะจับดำกลอง ขาทาสบริวารถ้าไม่ไธงานจะเกียจคราน ภรรยาถ้าไม่ซื่อไกลจะเป็นภัยแก่เรา

มีมาบซีไท
ป็นไปยิงมดทิน

ขาไทยไซชิน
เมี้ยไม่หมั่นรวมทอง

อาจิล พยศเท
ทวมกลอง

มันมก หนายนา
ม็กทรายราที

๔.๒๘ มคยอมปรารถนาให้ออย โคยอมปรารถนาให้ออน ชายหนุ่มยอมปรารถนา
หญิงงาม สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

น้ำอ้อยหรือจ๊กป่อง	ปากมด
เกลี้ยงขนอ่อนโคลด	ละไว
นารีรูปชอยชค	แสะเนียด ซายนา
ใครจักนึ่งคูใด	หอบเวนตัวตน

๔.๒๙ โคเกชอมกินให้ออน หญิงชรายอมชอมชายหนุ่ม คนอื่นไม่คิดยอมชอม เกี้ยว
ของอน ชายชรายอมรักใคร่ในภรรยาสาว

โคเกกัทธิ้ออน	กินไม จอนนา
แมหญิงยี่เตีใน	หุญเจย
พันหัทักพิงใจ	ของอน
บุรุษอายุรอย	รักชูเมียสาว

๔.๓๐ นารีฤาถิมเสนา ทวงมหรธฤาถิมง่า เทพฤาถิมของทิพย เจนเกี้ยว
กับมุนษยเทไม่เคยถิมทรหยสมมติ

นารีฤาถิมเดา	โลมชาย
อรธพหิจถวาย	อิมนำ
ชลงทิพย เทพทอนหาย	เอมอิม
มุนษยสมมติล้า	เจศทาวโคถิม

๔.๓๑ ทนองนำยอมน้ำ ปลายอมน้ำไม่ หึ่งหากอยู่คนเกี่ยวอมน้ำอันกราย

ลำดับจากทวยเหล่า	บวมง กษแต่
แควนนาทอนทง	คนไม่
หึ่งอยู่ส่งคอง	เว้เหต
สามประการกลาวไว้	เที่ยงแพชรรมคา

๔.๓๒ พราหมณ์เกลียดน้ำซึ่งไซ้ประกอบพิธีกรรม เมืองหวาดกลัวศัตรู ชายยอม
อยู่ที่อำนาจกรยา ทั้งสามประการนี้ไม่เป็นพิสรร เสริญ

พราหมณ์พฤติ เกลียดน้ำยอมน	เสียกิจ
เมืองหว้านประจามิตร	แกมแกดว
ชายโคมกัโหลสิหี	แกม เวื่อนนา
สามประการนี้แคลว	คดาคยุสรวิ เสริญ

๔.๓๓ สิ่งที่อยู่ไกลกันแล้วจะตองมีเหตุคือ วาวกับลม ผมกับหี และวักกับบาน

ห้วนห้วนาวอยู่ไกล	ลมกวน
ผมกับหีชคชวณ	หยง เกลดา
วักชคชคบานชวณ	ชบาป
สามประการนี้เข่า	ยวแพชรรมเนี่ยม

๔.๓๔ คนมาปหรือคนชั่วไม่ชอบฟังธรรม เช่นเดียวกับคนหัวล้านที่ไม่ชอบส่อง
กระจก คนยอมเพราะติดเงินไม่ยากถอดเสื้อ และคนเมฆานไม่กล้าเปิดหน้าอกต่อหน้าธารกำนัล

หัวล้านไปรูมัก
ยอมเดินไปลอกยก
นเมฆานไปเปิดอก
คนมาปไปเอื้อเพื่อ

มองกระจก
ถอดเสื้อ
ออกที่ประชุม
ศกัณถอยธรรมกวี

๔.๓๕ ถึงรูปร่างไม่คงาม แต่ดาร์กแล้วก็ไม่มีใครงามเท่า ยามรักรสน้ำตมนี้
ก็ว่าหวาน ความหอมหวานของสิ่งใดก็ไม่เท่าเทียมนางได้ เสียงของนางก็ไพเราะที่สุด

รูป ชั่วแต่ชอบแล้ว
รส นี้ก็ว่าหวาน
กลิ่น อมจับกินศาล
เสียง ก็จับใจหอม

โคปาน
หลอนตม
บุศิ เจานา
โลกแล้วธานี

๔.๓๖ คนที่ชอบคนนำเมฆายอมจะพูดไม่เป็นความจริง คนโลภยอมไม่มีความสะอาด
คนที่ชอบบริโภคน้ำเนื้อสัตว์ยอมไม่มีความเมตตากรุณา เช่นเดียวกับนักบวชอาศัยอยู่ใกล้สตรีก็อาจจะมี
ขาดได้

มักเมฆาหมกศัจถอย
แรงโลภสะอาดหา
มักเนื้อหนายกรูณา
บรรพชิตหญิงอยู่ใกล้

เจรจา
ทอนใจ
เป็นเพียง
แกลสันศีลแสวง

๕.๓๗ คนจนอยากกินของแพง คนป่วยอยากออกแรง เล่นมวยปล้ำ คนชั่วอยาก
แสดงธรรม ทั้งสามประเภทนี้ไม่ควรประพาศอย่างยิ่ง

คนยากอยากยกย่องเคียว	ของแพง
คนโรคนำราคาแรง	รานปล้ำ
คนใจคอวอกสาแวง	ธรรมเทศ นาปา
สามสิ่ง เขานัก	ถึงมากดกั้น

๕. วิจัยธรรมที่สอนสั่งจรรยาตามแนวคึกคึกพรศาสนา

๕.๑ การทำความดีและความชั่วไม่ใช่สิ่งที่ปกปิดกันได้

ทำดีก็ลึกลับได้	พันวา กิติ
ทำชอบ เสมอคุณา	เชกขิน
อยากคิดจิตตั้งัญญา	หลีกลับ อัญญา
นิคชอบที่ท้านั้น	หากให้คนเห็น

๕.๒ ให้คบคนดี หลีกเลี่ยงการคบคนชั่ว พยายามทำแต่ความดี เพราะชีวิต
เปรียบเสมือนฟองน้ำที่อาจจะแตกดับได้ทุกเมื่อ

จงนับสัปบุรุษ	บุญกรรม
จงละหลีกพาลอัน	ชั่วร้าย
จงสร้างสืบบุญธรรม	ทุกเมื่อ
(จงสร้างสืบบุญวัน	คำตอ วายนา)
จงนึกนิตยชีพคลาย	ตุจคลายฟองชล

๕.๓ คนอายุร้อยปี หากไม่รู้จักรักษาดี ไม่ทำความดี แตกต่างจากเด็กอายุวัน
เดียวหรือขวบเดียวที่รักษาดี ทำความดี พระยอมสรร เสริญเด็กยิ่งกว่า

มีอายุร้อยหนึ่ง
ศีลชอบมีดวงจักษุ
ขวมเคี้ยวเด็กถูรัก
พระตรัสสรร เสริญผู้
คนใดในร้อย
ใจมีปรีชา
วันเดียวเด็กเกิดมา
สรรเพชญ์มีศูรไว้
อายุถึงร้อยขวม
สัมโมชอันโอฬาร
เด็กน้อยเกิดประมาณ
เห็นทองธรรมยิ่งผู้
มีอายุร้อย
ความเกิดแลความตาย
วันเดียวเด็กหญิงชาย
ลูกอ่อนนั้นยิ่งผู้

นานนัก
ไปรู้
หานิจ คีลนา
เด็กนั้นเกิดศรี
พรรษา
โทษไร
ใจปราญ
เด็กนั้นควรขอ
เจียรกาล
บรู
วันหนึ่ง
แกรอยพรรษา
ปีปลาย
ไปรู้
เห็นเกิด ตายเนา
แกรอยปีปลาย

๕.๔ ผลบาปยอมเกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง เหมือนกับสนิมเหล็กซึ่งเกิด
จากตัวเหล็กเอง หรือเปรียบเหมือนการหวานพืช เชนไรก็ยอมไค้ผล เชนนั้น

สนิมเหล็กเกิดแต่เนื้อ	ในตน
กินกัถเนื้อเหล็กจน	กรอนขร่า
บารปเกิดแต่ตนคน	เป็นบารป
บารปยอมทำโทษฆ่า	ใส่บุญบารปเอง
พิกแพงแตงเตาถั่ว	งายด
หวานสิ่งไค้ใหม่ผล	สิ่งนั้น
ห้าทานหวานกุศล	ผลเพิ่ม พุณา
ห้าบาปบาปชั้นชั้น	ไค้เสียความตน

๕.๕ ผลกรรมเกิดจากการกระทำของตนเอง ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ และอย่า
โทษว่าเป็นเพราะสิ่งโน้นสิ่งนี้

มีสินญาเทาญ	มีคุณ
ข้าศึกดาปานุ่น	พยาชิไซร
รักไค้จักเพิ่มพูน	รักอาต มาณา
แรงอินญาจักไค้	เทาควยแรงกรรม
ขาย่าประกอบควย	มนตรกถ
เคราะห์โศกโรคบนปน	ปะไซร
แผนบุญชวยอวยผล	ผลเพิ่ม พุณา
แผนบารปบูรพกรรมให้	บารปฆ่าเสียบุญ
อย่าโทษโทษาวหาย	เทา
อย่าโทษสถานภุณา	ยานกวาง
อย่าโทษทวงศา	นิครชชาติ
เที่ยวยอมกรรมเองสร้าง	สงให้เป็นเอง

หมอแพทยทายว่าไซ
โหรวาทะระหรงรุม
แมมควาณีกม
ปราชญวากรมเองไซ

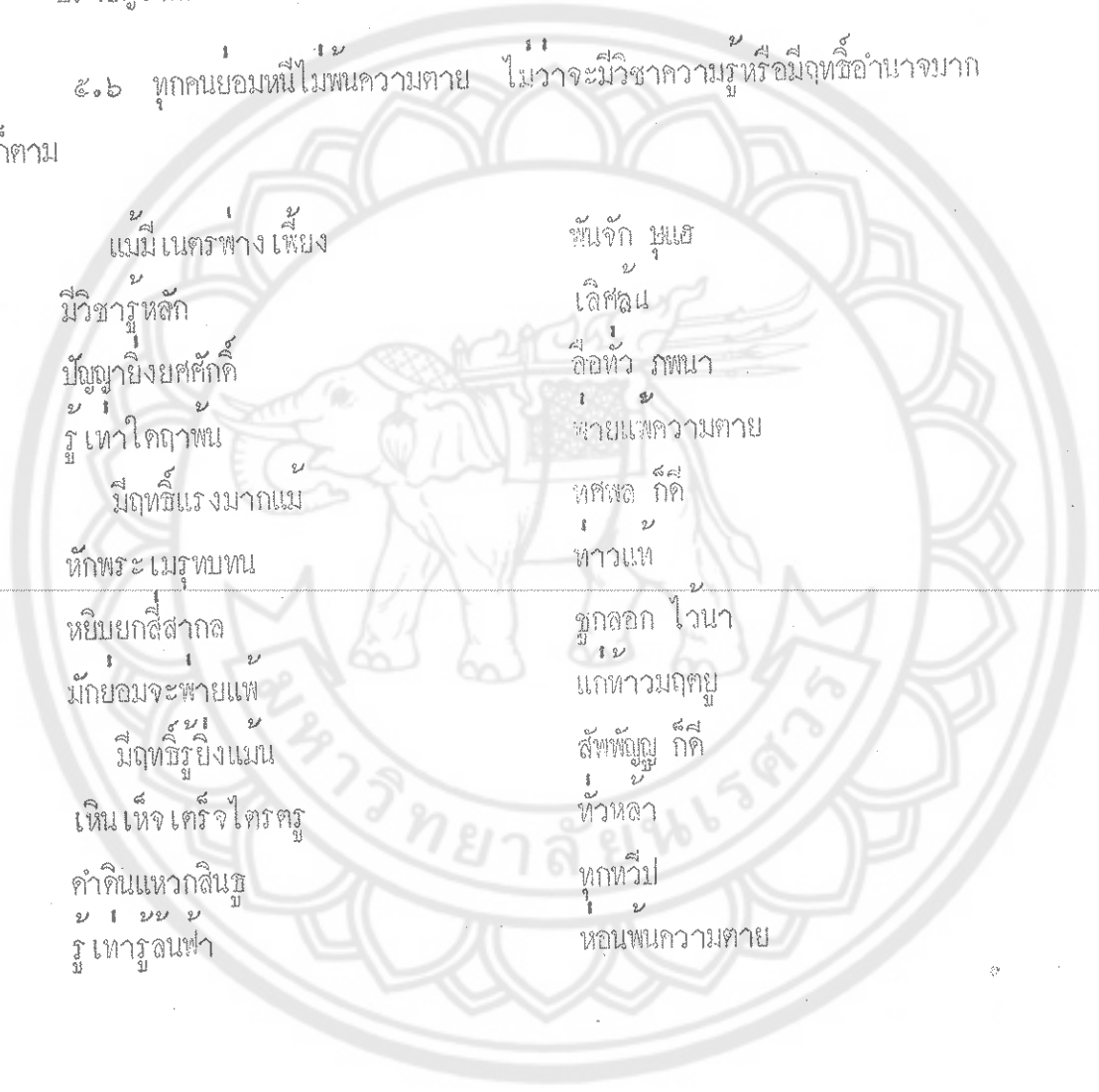
ลมกุม
โหรไซ
ท่าโหร
กอสรางมาเอง

๕.๖ ทุกคนยอมหนีไม่พ้นความตาย ไม่ว่าจะมีความรู้หรือมีฤทธิ์อำนาจมาก

เพียงไรก็ตาม

แม่เนตรพางเพียง
มีวิชาหลัก
บัญญัติยงศักดิ์
รู้เท่าใดฤพาณ
มีฤทธิ์แรงมากแม
หักพระเมรุพบน
หยิบยงศ์ส่ากอด
มักยอมจะพายแพ
มีฤทธิ์รูยั้งแมน
เห็นเห็นแท้จริงไตรศรู
คำดินแหวกสินธุ
รูเทารูณฟ้า

พันจักบุเฮ
เลิศลน
อ้อหัวภพนา
พายแพความตาย
ทศพลกิติ
ทาวแท
ชุกลอกไวนา
แกทาวมฤคยู
สัพพัญญูกิติ
ท้าวหลา
ทุกทิวมี
หอนพ้นความตาย

๕.๗ บุตร ภรรยา และทรัพย์ดินเป็นรางวัลคงค่อที่ไห้ทองหวงโย หากหลุกพ่น จากพันธะเหล่านี้ไค่ ก็จะสามารถหลุกพ่นจากการ เวียนวายตายเกิดไค่

มีบุตรบวงทึง เกี้ยว
ทรัพย์ผูกมาหาตลอด
ภรรยา เบียงบวงปอ
สามบวงโครพนไค่
บัญญัติลูกเตาทรัพย์
ผู้ไค่คคิกเวียนนวม
บคคควาตัวตน
เมียบลูกทรัพย์หากเขา

พันคอ
ทวงไว
ริงรัก มือนา
จิงพนสงสาร
สินสกค
โศกเศร่า
สูญเปล่า ไชรนา
เกาะยอยามมรณ

๕.๘ คนที่เคยอปลัดมกค้ำชูกัน เคยรวายเหลอชงกันและกัน หรือเคยเป็นคูครองกัน ในชาติกอน ในชาติจิงไค่เป็นคูครองกัน

ปางกอนเคยรวมน้ำ
เคยยื่นทรัพย์ไค่บคคค
เคยเป็นมิง เมียบสนิท
ในชาติจิงไค่

ใจจิต
ปลคไค่
หลายชาติ มานา
เสพรอชงครองกัน

๕.๘ ขามมิไค่เกิดจากกาย แต่เกิดจากจิต การจะล้างบาปคองดางจิตใจ เปรียบเสมือนโคลนที่เกคคจากน้ำ คองไชน้ำดางโคลนจิงจะหมคไป

คมเกิดแต่น้ำแดน
น้ำกิดางเลนหาย
บาปเกคคโชแตกาย
วันจักดางบาวไค่

เป็นกระสาย
ชากไช
เพราะจิต กอนนา
เพราะนำใจเอง

๕.๑๐ แนวคิดแนวปฏิบัติที่จะทำให้หลุดพ้นจากห้วงสังสาร คือ รักภรรยาคน
ประจุมารดาของตน (เพื่อไม่ให้เป็นที่รักกับภรรยาผู้อื่น) มองเห็นทรัพย์สินของผู้อื่นเป็นเหมือนหินเผา
อิฐ หรือกระเบื้อง (เพื่อจะได้ไม่แตกทรัพย์สิน) และรักสัตว์อื่นเท่ากับรักชีวิตตนเอง (เพื่อจะได้
ไม่ฆ่าสัตว์)

เมียนทานพิศทางเพียง	มารดา
ทรัพย์สินทานคืออิฐเผา	กระเบื้อง
รักสัตว์อื่นอาตมา	เทียบเท่า กันแต่
ครองคั้งนี้จักเบียดอง	ปลดพ้นสังสาร

๕.๑๑ กลิ่นดอกไม้จะหอมตามลมเท่านั้น ไฉนอาจหอมหวานลมได้ แต่การทำความดี
ด้วยการรักษาศีลสัตย์ ย่อมหอมหวานไปทั้งไกลและใกล้

หอมกลิ่นดอกไม้	มีสื่อ
หอมแต่ตามลมသာ	ใกล้ของตน
หอมแห่งกลิ่นกลดาวคือ	ศีลสัตย์ ไฉน
หอมสุกหอมสะพอน	ทั่วไกลไกลถึง

๕.๑๒ คนที่ทำบุญไว้อยมไ้รับผลแห่งความดีตอบแทน เหมือนเงาที่ติดตามเราไป
ทุกแห่งหน แต่คนที่ทำความชั่วยอมไ้รับกรรมชั่วตอบแทนอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น ดูจงก กล้วยไม้ที่วางทับ
รอยตีนโค

ทำบุญบุญแต่งไท	เห็นผล
คือคั้งเงาตามตน	ติดแท
ดูทำสิ่งอกุศล	กรรมติดล ตามมา
ดูจจกร กล้วยไม้เวียนแด	ไลกองตีนโค

ใจบุญบุญกุศล
ใจบาปทำบาปกรรม
ใจบุญกอบาปสำ
ใจบาปทำบุญเด

เร็วทำ
ง่ายเท
ยากยาก จิตนา
ยิ่งนเนแสนทวี

๕.๑๓ ศาสตร์ที่เลิศเท่าธรรมไม่มี ทรัพย์สิ้นทมิฬาคาเลิศเท่าทรัพย์ที่บริจาคเป็นทาน
ไม่มี ความรักที่ประเสริฐเท่าความรักที่จะรักษาที่ลัสจไม่มี และความสุขที่จะเทียบเท่านี้พทานนั้น
ก็ไม่มีเช่นกัน

ศาสตร์ใดจะล้ำเท่า
ทรัพย์สิ่งใดไกรทาน
รักใดจักขุณปาน
สุขสิ่งใดจักได้

ธรรมาน
ที่ใ
รักสัจ คีนา
สุข เพียงนพพาน

๕.๑๔ การพ้นจากสิ่งต่อไปนี้ นับว่าเป็นความสุขที่ประเสริฐกว่าสิ่งใดๆ ไตแก่
การพ้นจากความหนาวเย็น ความเคียดครวน โรครภัยไข้เจ็บ ความทุกข์เวทนา ความโศกเศร้า
และการ เกิด แก่ ตาย

พ้นเย็นพ้นเคียดครวน
พ้นจากทุกข์เวทนา
พ้นตายแก่เกิดมา
สุขดั่งนพระเจา

โรคา
โศกเศร้า
ในโลก
ว่าเนอนนพพาน

๕.๑๕ เหตุแห่งการทำบาปคือความโลภ เหตุแห่งการเจ็บป่วยคือการยินดีในรส
เหตุแห่งทุกข์คือกิเลส เหตุแห่งนิพพานคือสังขารม

มุลบาปคือโลภณ	แสวงหา
สรรพพรตเป็นมุลพา	พยาชิไซร
มุลทุกข์เกิดเพราะรา	กาเกดศ
มุลนิพพานั้นใด	เพราะควยสังจา

๕.๑๖ ไหน่น้ำทำความดีด้วยการทำงาน ไหน่งทรวงห้วยสินของทน เช่นเดียวกับ
น่านน้ำไมหวงน้ำ ตนไมไมหวงผล และเมฆไมหวงฝน เพ็เอาไว้มันเสียเอง

น่านน้ำจากหอนกด้า	กสินชวล เองแต่
พุดกษชาติหอนหวงผล	เสพสรอง
จอมเมฆไปหวงฝน	ภักดีเสพ เสียเนา
ปราชญูหอนหวงทรวงพยปอง	เปิดให้เน้นทวน

๕.๑๗ บศฐาบรรดาตักคักเกิดจากผลบุญที่เคยทำไว้ แต่กัยเกิดจากผลกรรมที่ทามา
กอน ไม่วาจะเป็การถูกตีเตียนหรือถูกจองจำ เป็เพราะกรรมที่ทามาทั้งสิน ไม่นีใครเวนใด

บศตักคักจักเกิดควย	บุญทำ
ภัยเกิดเพ็ผลกรรม	กอนให้
ตีเตียนแดงจองจำ	กรรมกอน เองเนา
ใครจักเวนแะใด	หัวทองโศกา

๕.๑๘ บุคคลอาจจะภวณาเวทมนตร์คาถาให้ตนบรรลุถึงสิ่งที่ปรารถนาได้หรือไม่
ก็เพราะเมื่อมนต์ที่ตนเมืออยู่ ยามใดหมกสิ้นบุญญานั้น คาถาก็ก็สิทธิ์ใดๆ ก็ไม่อาจทำให้ตนสัมฤทธิ์ผล
ไม่ได้

กฤตยามนตร์เคราะห์ให้	เห็นผล
ทำสิ่งใดก็ผล	สิ่งนั้น
ครันบุญแห่งบุคคล	จักถอย แลวนา
มนต์กฤตยามนตร์	เสื่อมสิ้นทุกอัน

๕.๑๙ ไม่ไม่ว่าตรงหรือคดก็สามารถเลือกโรงงานแต่ละอย่างได้ตามจุดประสงค์
เศษไม้ที่ไร้กอไฟได้ เทร่างกายคนเราเมื่อตายแล้วนั้น ก็ใคร่แต่ถมดินเท่านั้น

ไม่ว่าตรงคดขอมิไร้	ใคร่แต่ถมดิน
เศษไม้ที่ไร้กอไฟได้	ก็ใคร่แต่ถมดินเท่านั้น
โดยทำแต่สะเก็กกอง	ชำแหละถมดิน
กายมของกาวไร้	ชำแหละถมดิน

๕.๒๐ มนุษย์ทั้งชายหญิง เกิดมาแล้วต้องตาย จาคัยเพียงฉับดินเพียง เล็กน้อยกลับร่าง
เท่านั้น

รูปชายหญิงทั่วทอง	ชาติรี
เป็นภิกษุเภาเทณมี	สุกสิ้น
อัฐิถมทั่วปถพี	รายเรียบ
ประเทศเท่าปถพี	ร่างพินดามี

๕.๒๑ คนเราไม่ว่าเด็ก หนุ่มสาว หรือคนชรา ล้วนหนีความตายไม่พ้น เช่นเดียวกับไม้ไผ่ยอมถูกตัดถูกซัดได้ไม่ว่าเป็นหน่อไม้หรือลำไม้ไผ่

เวลาสี่ศอกนอนซน	ลำหลาย
สาหัสคักเทงปลาย	ทอนอย
ลำใหญ่รอรอนราย	ถูวาง เวนแธ
คั้งแกหนุ่มเด็กจอย	จักพตตายใจน

๕.๒๒ โศคราวยาวยี่พีไต่ เขาหนึ่ง เป็นประโยชน์อยู่ ส่วนคนเรานั้น เมื่อตายลงก็จะ เหล็ดแตกความดีหรือความชั่ว เท่านั้นที่ปรากฏอยู่ ร่างกายนั้นสูญสลายไปสิ้น

โศควายยาวยี่พีไต่	เขาหนึ่ง
เป็นสิ่ง เป็นอันยัง	อยู่ไซร
คนเกิดค้ำสูญตั้ง	ซารวาง
เป็นเชื้อ เป็นเสียงไต่	แตรายกับตี
ร่างมนุษย์นี้ไป	เป็นการ
ค้ำดาว เป็นแกนสาร	เลิศเดา
เสียงสือชื่อเชิดนาน	ก็ชั่ว
โอร่างตายแล้วแคลว	กลากสิ้น เสรีจสูญ

๕.๒๓ คนไม่ว่าเห็นเขาเพราะฝนแดง แต่เขี้ยวขอมเมื่อฝนตกชุก คนไม่ว่าก็เพราะเกิดพายุใหญ่ ส่วนคนที่ตายแต่เยาว์วัยนั้นก็ เป็นเพราะกรรมของตนเอง

ฝนแดงรุกขชาติเสวรา	โศกสลด
ฝนขุมเขยโมสค	สา่ง เสวรา
ไมลมเมื่อลมกรด	ตรงพิค
ตายแต่ยังหนุ่มเนา	แนเทกรรมหลัง

๕.๒๕ บุคคลใดแม้มีวิชาความรู้มากมาย แต่ในชาติก่อนมีใจทำคุณงามความดีหรือทำบุญกุศลไว้ ทรัพย์สินมีที่ไหนมาขอมสูญสิ้นไป

มีศิลปศาสตร์
บุญทำไว้ใน
โคลงสิ่งพึงใจ
สมบัติยอมหลีก

ใจใด ก็
ชาติก็
จักเสพ
เห็นเป็นบุญ

จริยธรรมที่ปรากฏในโคลงโลกนิติ

จริยธรรมที่ปรากฏในโคลงโลกนิติสอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ดังนี้

๑. จริยธรรมสำหรับคนทั่วไปที่เป็นหลักปฏิบัติสำหรับตนเอง เพื่อช่วยให้บุญปฏิบัติสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปลอดภัยและเป็นสุข มีดังต่อไปนี้

๑.๑ ใหญ่จักถอมตน พระพุทธองค์ทรงกล่าวไว้ในมงคล ๓๘ ประการ ข้อที่ ๒

ว่า "การถอมตนนั้นแปลมาจากคำว่า นิวาโต ในบาลี ถอดเอาความว่า ความไม่เขย่งขึงจองของ ความไม่พองตน ไม่คุยหั้นผู้อื่น เป็นผู้ไม่แข็งกระด้าง" (ชัยวัฒน์ อัครพัฒน์ ๒๕๒๖ : ๒๒๗) การถอมตนนี้ขยายความออกเป็นต่อมกาย ถอมวาจา และถอมใจ กล่าวคือ มีกิริยาอ่อนน้อม วาจาอ่อนหวาน และใจถนอมโยน

๑.๒ ใหญ่จักประมาณตน เจียมตน หรือวางตัวอยู่ในระดับสายกลาง ไม่ทำตัวเหนือกว่าคนอื่น หรือถอยกว่าคนอื่นมาก

๑.๓ ใหญ่จักขยันหมั่นเพียรในการศึกษาหาความรู้ เรื่องนี้กล่าวไว้ในมงคล ๓๘ ประการ ข้อที่ ๗ ว่า "ความกงแก่เรียน สอนใหญ่จักประมาณตนเป็นสำคัญ ความเป็นบุญจักประมาณตนสอนให้คนรู้จักควบคุมชีวิต ให้ประพฤติกิเลสที่ควรประพฤติ เว้นสิ่งที่ควรเว้น และไม่หมองหมายอยู่แต่ความรู้อย่างเดียว แต่ใหม่รักความเจริญก้าวหน้าแก่ชีวิตจิตใจด้วย" (ชัยวัฒน์ อัครพัฒน์ ๒๕๒๖ : ๑๘๑) แม้จะมีความรู้นานเพียงไร โคลงโลกนิตินี้สอนให้ระมัดระวังในการใช้ความรู้ไม่ให้เกิดโทษ

๑.๔ ให้อุจจกขยันหมั่นเพียรในการทำงาน

๑.๕ ให้อุจจกระวังเรื่องการพูด กล่าวคือ ให้อุจจกความจริง ไม่โกหก ไม่โกนคำ พูดจา อ่อนหวาน ไม่เกินท่า ไม่พูดมาก ไม่พูดคำหยาบ รู้จักคิดก่อนพูด ไม่ควรบอกเล่าความลับแก่คนที่รักษาความลับไม่ได้ เมื่อพูดแล้วของทำได้อะไรนั้นจะเป็นที่หูหั้นของคนอื่น ให้อุจจกเลือกพูดให้ เหมาะแก่กาลเทศะและบุคคล

วาจามีสิ่งสำคัญที่แสดงถึงลักษณะของคนว่าดีหรือไม่ดีอย่างไร ในศีล ๕ ข้อ ๔ ให้อุจจกเว้นจากการพูดเท็จ และในมงคลสูตรก็มีส่วนหนึ่งที่กล่าวถึงเรื่องวจา จากโคลงโลกนิติ เราสามารถแบ่งลักษณะคำพูดที่สอดคล้องกับหลักจริยธรรมของพุทธศาสนา คือ วาจานั้นเป็นสุภาสิต วาจานั้นเป็นที่รัก วาจานั้นเป็นประโยชน์ วาจานั้นกล่าวด้วยเมตตาจิต

นอกจากนี้ หลักปฏิบัติพื้นฐานสำหรับผู้คนที่จะเรียกว่าเป็นคนดี ได้กล่าวไว้มากมาย ในพระสูตรต่างๆ ซึ่งจะได้นำมากล่าว เฉพาะที่เป็นหลักสำคัญเกี่ยวกับความประพฤติที่ไม่เรียบร้อย ทางวจา ๔ อย่างคือ เป็นผู้กล่าวเท็จ เป็นผู้ส่อเสียด เป็นผู้กล่าวหยาบ เป็นผู้กล่าวคำเพ้อเจ้อ

ในสังคหวัตถุ ๔ ก็กล่าวถึงเรื่องวจาไว้ประการหนึ่ง คือ ปิยวจา

๑.๖ ให้อุจจกฟัง คิด ถาม และเขียน เพื่อให้สามารถเป็นปราชญ์ได้

๑.๗ ให้อุจจกเก็บรักษายศของตนเอง จุจจาจามริรักษนของมันยิ่งกว่าชีวิต

ในทางพุทธศาสนา ยศเป็นเรื่องหนึ่งในโลกธรรม ๘ ซึ่งประกอบด้วย ลาภ ยศ สรร เสริญ สุข เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา และทุกข์

ยศ หมายถึง ความยิ่ง ความเด่น ใน ๓ ทาง คือ อสิริยศ ยิงควยอิสระ คือ พระราชาหรือผู้ใหญ่ให้ บัรวารยศ ยิงควยพวกพ้อง คือเพื่อนฝูงให้ และเก็บรักษายศ ยิงควยชื่อเสียง คือมหาชนให้

แต่การที่จะรักษาเกียรติยศนั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เพราะสิ่งแวดล้อมมีส่วนทำลายเกียรติยศหรือชื่อเสียงตลอดเวลา ดังนั้น คำสอนจึงเป็นขอเตือนใจให้พยายามรักษาเกียรติยศของตัวเองไว้ เหมือนจามริรักษนของมัน เราสามารถรักษาเกียรติยศด้วยการปรับปรุงตนเองให้มีคุณสมบัติดังนี้ คือ มีความรู้ดี มีความสามารถดี และมีความประพฤติดี

๑.๘ ให้เป็นคนไม่อดคัว เป็นการสอนให้รู้จักรักษาน้ำใจผู้อื่น คอยการไม่อดคัวเอง หรือไม่ถือคัว บางคนอาจจะเป็นผู้มีศรัทธาบรรพชาศิกดิ์ บางคนอาจรำรวยมีทรัพย์มาก หรือมีความรุ่มมาก การที่จะถือศิกดิ์และทรัพย์มาเป็นเครื่องงู้งับคัมคนอื่น เหยียดหยามคนอื่น ย่อมทำให้คนอื่นน้อยใจ เสียใจ การยอมต่ำต้อยเป็นเรื่องราวทางกายเท่านั้น ส่วนใจนั้นรู้สึกขมขื่น การกระทำเช่นนี้ยอมไม่สามารถที่จะรักษาน้ำใจของบุคคลอื่นได้ การไม่ถือคัว การวางตัวเสมอคือให้เกียรติเสมอ แม้จะคอยประการใดก็ตาม ทำให้รักษาน้ำใจแก่คนใดทุกชั้นวรรณะ จะได้รับประโยชน์มหาศาล เมื่อปฏิบัติ "ธรรมเพื่อความผูกพันทางใจ" คือ สังคหวัตถุ ๔ ในข้อ สมนัตตตา คือการไม่ถือคัว ไม่ยกตนข่มท่าน

๑.๙ ใหญ่จักระมีกระวัง ไม่ตั้งอยู่ในความประมาท ในมงคล ๓๘ ประการ ข้อ ๒๑ ไทกลดาวถึงความประมาทไวว่า "ลักษณะของความไม่ประมาทเป็นเดาการของจิตอบางหนึ่ง ซึ่งชักนำจิตให้รอบคอบ จะทำอะไรตั้งใจทำสม่ำเสมอ ทำอย่างเอาชระ ความไม่ประมาทนั้นเป็นเหตุสำคัญซึ่งสนับสนุนความดีให้งอกงาม และทำลายความชั่วให้หมดสิ้นไป ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ในคัมภีร์ธรรมบท ขุททกนิกาย ว่า ความไม่ประมาทเป็นทางแห่งความไม่ตาย ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ผู้ไม่ประมาทชื่อว่า ผู้ไม่ตาย ผู้ประมาทเหมือนชวตอยูกเหมือนตายแล้ว ..."

(รยวิวัฒน์ อัครพิพัฒน์ ๒๕๒๖ : ๒๒ - ๒๓)

คนผู้ไม่ประมาทคือคนผู้มีการกำกับด้วยสติ คอยระมัดระวังตัวด้วยลักษณะดังนี้

๑. ไม่ประมาทในเวลา
๒. ไม่ประมาทในวัย
๓. ไม่ประมาทในการทำงาน
๔. ไม่ประมาทในการศึกษา
๕. ไม่ประมาทในการปฏิบัติงาน

๑.๑๐ ใหญ่จักระพึงพาอาศัยกัน เนื่องจากคนในสังคมจะต้องผูกพันกันในฐานะต่าง ๆ กัน จึงต้องอาศัยหลักธรรมสำหรับเห็นวรั้งน้ำใจกันไว้ ไม่ให้เกิดความชุนชองหมองใจกัน เพื่อให้ทุกคนเกิดความพอใจ หลักธรรมดังกล่าว คือ สังคหวัตถุ ๔ อันได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัจฉริยา และ สมนัตตตา

- ๑.๑๑ ไหระมัดระวังในการฟัง โดยรู้จักคิด หมั่นตรึกตรองความผิดถูกอย่างไร
- ๑.๑๒ ไหรู้จักคิดก่อนทำ จะทำการสิ่งใดให้ตรึกตรองไว้ มีการเตรียมตัวล่วงหน้า

อยู่เสมอ

- ๑.๑๓ ไหระมัดระวังในเรื่องการ เดินทางไปต่างบ้านต่าง เมือง
- ๑.๑๔ ไหระมัดระวังในเหตุการณ์กลางจะทำให้เกิดการสูญเสีย
- ๑.๑๕ สิ่งไม่ควรละเว้นในทางไกล เพราะจะทำให้ตัวเองเดือดร้อน ได้แก่
  - ๑.๑๕.๑ อย่าคิดเรียนเพื่อหวังความร่ำรวย
  - ๑.๑๕.๒ อย่าคิดเพื่อหวัง เลนการพนัน
  - ๑.๑๕.๓ อย่าเรียนเวทมนต์คาถาเพื่อให้ผู้อื่นรัก
  - ๑.๑๕.๔ อย่าคิดหลอกลวงคนอื่นด้วยการทำโหดเหี้ยมให้เป็นโหดเหี้ยม

สิ่งไม่ควรละเว้นที่กล่าวมานี้ ตรงกับมงคล ๓๘ ประการ ข้อที่ ๖ เรื่องการตั้งตนไว้ชอบ เพราะเป็นเหตุแห่งความเจริญรุ่งเรืองทั้งในทาง โลกและทางธรรม ด้วยการปฏิบัติดังนี้คือ ตั้งกายถูก คือกายสุจริต ตั้งวาจาถูก คือวจีสุจริต และตั้งใจถูก คือมโนสุจริต

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับมรรค ๘ คือ มีความเห็นถูกต้อง มีความผิดถูกต้อง มีการทำงานดี มีอาชีพสุจริต มีความพยายามสูง มีสติรอบคอบ มีจิตใจมั่นคง มีวาจาดี

๑.๑๖ ไหรู้จักใช้จ่ายทรัพย์และประหยัด รู้จักเก็บเงินไว้ใช้ในยามเจ็บไข้และในยามจำเป็น โดยแบ่งออกเป็น ๔ ส่วน หนึ่งส่วนเก็บไว้ สองส่วนใช้ในการประกอบกิจการงาน และหนึ่งส่วนใช้เลี้ยงตนเอง

การรู้จักใช้จ่ายทรัพย์อย่างประหยัดตรงกับหลักธรรมเพื่อความสมบูรณ์แห่ง โภคทรัพย์ ซึ่งความสมบูรณ์แห่ง โภคทรัพย์นี้จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการหามา การรักษาไว้ และการใช้จ่าย หลักการสำคัญในเรื่องนี้ได้แก่ ทิฎฐธัมมิกัตถประโยชน์ หรือประโยชน์ปัจจุบัน ๔ ประการ (ปรีชา ช่างชาญเป็น ๒๕๒๐ : ๘๒ - ๘๔) ได้แก่

๑. อุฏฐานสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยความหมั่นในการประกอบกิจใคร่องเลี้ยงชีวิต การศึกษาธุรกิจการงานต่างๆ ต้องใจประกอบกับหลักสัมมาคาสีวะ คือ หาทรัพย์ในทางสุจริต ต้องประกอบกับหลักขันติ คือมีความอดทน ส่วนความขยันหมั่นเพียรอาศัยหลักอภิปิ ๔ หรืออิทธิบาท ๔

ใดแก่ ฉันทะ ความพอใจในสิ่งที่ตนกระทำ วิริยะ ความเพียรพยายามที่จะให้ได้สิ่งที่ตนพอใจ
จิตตะ ความเอาใจทำความเพียรโดยไม่ทอดทิ้ง วิมังสา หมั่นพิจารณาคุณด้อยเนื่องๆว่าเป็นอย่างไร

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วยความ
ความหมั่นไม่ให้เป็นอันตราย รักษาการงานหน้าที่ของตนไม่ให้เสื่อมเสีย ความถึงพร้อมด้วยการ
รักษาทรัพย์ที่หามาได้นั้น คือไม่ทำให้ทรัพย์เสื่อมสูญไปด้วยเหตุ ๔ ประการ คือ เป็นนักเลงหญิง
เป็นนักเลงสุรา เป็นนักเลงการพนัน คบมิตรชั่ว นอกจากนี้ยังต้องปฏิบัติตามธรรมที่ว่าด้วยตระกูลที่
ร่ำรวยแล้วคงอยู่ได้ไม่นานเพราะเหตุใด สาเหตุเหล่านี้มี ๔ อย่าง คือ ไม่แสวงหาผลสุดท้าย
แล้ว ไม่ชอบแซมพืชที่เสื่อมโทรม ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค ตั้งสครหรือบุรุษที่คิดเป็นเมฆมาน-
แมเรือน

๓. กัลยาณมิตรตา คบเพื่อนดี ไม่คบเพื่อนชั่ว

๔. สมชิวตา เลี้ยงชิวตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ผิดเคียด ไม่ให้

ฟูมฟือ

ธรรมที่โลกกล่าวมา สรุปได้ ๒ ประการ คือ ทรัพย์ที่เสื่อมเสียไปเพราะไม่รู้จักใช้
คือใช้ในเรื่องที่ไม่จำเป็นแก่ชีวิต และใช้โดยฟุ่มเฟือย ใสมากเกินกำลังที่หาได้ อย่างหนึ่ง กับเสื่อม
เพราะคนที่รักษาทรัพย์เป็นคนไม่ดี หรือเป็นคนทคบเพื่อนไม่ดี อีกอย่างหนึ่ง การที่จะรักษาทรัพย์ไว้
ให้ดีก็ต้องทำตรงกันข้าม คือรู้จักใช้ทรัพย์และตั้งตนให้เป็นคนดีคบคนดีเป็นเพื่อน หรือให้คนดีเป็นผู้
รักษาทรัพย์ ซึ่งตรงกับธรรมข้อที่ ๓ ส่วนข้อที่ ๔ คือการใช้จ่ายทรัพย์ตามกำลังที่ตนหามาได้
การจ่ายทรัพย์ที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญมีอยู่ ๗ ประการ คือ

๑. เลี้ยงตนให้เป็นสุข เลี้ยงบิดา มารดา บุตร ภริยา ทาสกรรมกรให้เป็นสุข

๒. เลี้ยงมิตรสหายให้เป็นสุข

๓. ป้องกันอันตรายเป็นเหตุแก่ภัยต่างๆ

๔. หว่าพดี ๕ อย่าง คือ ญาติพดี บำรุงญาติ อีตถพดี ตอนรับแขก ปุพพเบตพดี

บำรุงญาติผู้ตายไปแล้ว ราชพดี บำรุงราชการ เทวคพดี หว่าบุญอุทิศให้เทวดา

๕. หว่าทักษิณา คือ บริจาคทานให้พระผู้มีศีล

จะเห็นได้ว่า การหาทรัพย์สินมาไค้กับการใช้จ่ายทรัพย์สิน ทำให้เกิดความสมดุลกันในสังคม กล่าวคือ ทรัพย์สินมีประโยชน์เมื่อใช้จ่าย เมื่อทรัพย์สินหาไค้มาใช้จ่ายหาความสุขแต่เพียงผู้เดียว ก็มักเป็นการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือย สร้างนิสัยหมกมุ่นในความสุขทางวัตถุมากเกินไป ถ้าใช้จ่ายพอประมาณ ทรัพย์สินก็เหลือใช้เก็บไว้มากเกินไปก็ไม่เกิดประโยชน์ ควรนำมาบริจาคให้แก่ผู้สมควรให้

๑.๑๗ คนที่ไร้ทรัพย์สินเงินทองและไร้ปัญญา ญาติมิตรยอมไม่ยอมคบหาสมาคมด้วย แม้คนที่รักกันก็ยังเมินหน้า ไม่อยากพูดจาด้วย

๑.๑๘ ไม่ควรรักทรัพย์สินมากกว่าวิชาความรู้ และความรักอื่นใดในโลกไม่เท่าความรักในธรรม พระพุทธองค์ทรงกล่าววา "บุคคลผู้ไม่มีปัญญาถึงจะสิ้นทรัพย์สิน ก็ยังมีชีวิตอยู่ได้เป็นแน่แท้ ส่วนบุคคลผู้ไม่มีปัญญา ถึงจะมีทรัพย์สินก็อยู่ไม่ได้ ปัญญาเป็นเครื่องค้ำคินสิ่งทีตนพึ่งมาแล้ว เป็นเครื่องค้ำคินความเจริญ ชลเสียง และสรรเสริญ นรชนในโลกนี้ผู้ประกอบความปัญญา แม้ในเวลาทีตนตกทุกข์ ก็ยอมไค้รับความสุข" (ชัยวัฒน์ อัครพันธ์ ๒๕๒๖ : ๒๘๘)

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้คนเราเห็นวาความสุขทางกายนี้ไม่มีไรสิ่งทีควรแสวงหา คนเราควรใ้ชีวิตหาความสุขทางใจมากกว่า เหตุทีใหญ่กั้นกับวัตถุณอยๆ ก็เพราะการผูกพันกับวัตถุทำให้ทองแสวงหา ทองรักษาไว้ ซึ่งเป็นสิ่งทีทำให้ทองสิ้นเปลืองเวลา แต่เพราะโลกธรรม ๘ เป็นสิ่งทีมีอยู่ประจำโลกและมักจะทำครอบงำจิตใจของคนไทย อยางไรก็ค้ โลกธรรมมี๒ธรรมทีผู้ครองเรือนต้องละวางหรือต้องปฏิวัติ สำหรับปุถุชน เมื่อไค้รับโลกธรรมทีเป็นอริฏฐารมณ์ ก็จะมีจิตใจหลงระเริงจนมางครั้งล้มตัว น้ม เป็นขอเตือนใจทีมีให้หลงใหลไปตามคานิยมทางวัตถุถึงกวางจิตใจ คั้งทีมีกล่าวอยูไ้ในมาติโลกธรรมวา "ความเสื่อมญาติ ความเสื่อมแห่งโลก ความเสื่อมยศ มีประมาณน้อย ความเสื่อมปัญญาชั่วร้ายทีลุดกว่าความเสื่อมทั้งหลาย" (ชัยวัฒน์ อัครพันธ์ ๒๕๒๖ : ๒๘๘)

๑.๑๘ ก่อนทีจะสอนคนณนั้น ควรจะสอนตนเองให้ไค้เสียก่อน เพราะการบังคับจิตใจตนเองเป็นเรื่งยาก

การบังคับจิตใจตนเองนั้นตรงกับธรรมทีเป็นพื้นฐานของจิตใจ ค้ด ชันติ หมายถึงความอดทน อดทนไม่หงุดหงิด หรือแสดงกิริยาการราว หรือโศกเศร้าเสียใจ เพราะการกระทำ

ตั้งกลาว่ามีใจเครื่องแกทุกข การชมความรูสึกเขนนั้นไวจะชวยใหจิตใจไมฟงชาน จนแสดงอาการ
นาเกลียดหรือเบ้กันแกผู้นออกมา เมื่อชมจิตใจไวดุ การคิดแกปัญหาที่หาไคองาย เพราะอารมณ์
ไมกระเจิดกระเจิง นอกจากนี้ ยังคงอาศัยกรรมที่อุปการะมาก ไคแก สติ คือความคิดไทรตรอง
อยูเสมอ และสัมปชัญญะ ความเขาใจสภาวะของตนเอง สติชวยใหคิดและทำการทางๆอยาง
รอบคอบมีเหตุผล ไมทำการใดๆโดยไมไคั้งใจกอนวา ควรที่ตัดสินใจอยางไร การกระทำห้หลาย
จึงจะเกิดประโยชน์ ส่วนสัมปชัญญะก็ชวยให้เราเขาใจสภาวะของตัวเองวา ขณะนั้นกำลังคิด
กำลังทำอะไรอยุ ไมทำเกินขอบเขตหรือนอกกลุ่อกนทางที่ควรจะทำ

๑.๒๐ สิ่งที่ควรแสวงหา คือ ความรู้ นิทร ภรรยา และสัจจะ เพราะสิ่งเหล่านี้
จะนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ตนเองยิ่งกวาการมีสิ่งมีค่าห้ปวง สิ่งเหล่านี้เป็นหลักธรรมชาติ
ที่สอดคล้องกับหลักการของจริยธรรมในพุทธศาสนา ซึ่งควบคุมความประพฤติของบุคคลที่อยู่ในสังคม
ไว้ เป็นธรรมสากลที่ถือว่าเป็นแนวปฏิบัติในการอยูรวมกันนในสังคม

๑.๒๑ ไมคุณแคลนไฟ บุตรหลานตระกูลค่า และคนยากจน การไมคุณแคลนนี้ตรงกับ
สังคหวัตถุ ๔ ในข้อ ๔ คือสมานัตตตา ความเป็นคนไมถือตน ไมยกตนข่มทาน เป็นการรักน้าใจ
ผู้น

- ๑.๒๒ สิ่งที่ควรปฏิบัติเพื่จะได้ความสุข คือ
  - ๑.๒๒.๑ รักนิทรของสุภาพกับนิทร
  - ๑.๒๒.๒ รักญาติพี่น้องของซอัสถยต่อกัน
  - ๑.๒๒.๓ รักหญิงอย่าเอาสิ่งของไปหลอกลวง
  - ๑.๒๒.๔ เมื่อปรารถนาความสุขที่แท้จริง ควรจะรักน้าคือและรักษา

ความสัตย์

- ๑.๒๓ มารยาทและการพูดจาเป็นสิ่งที่บอถึงความเป็นไฟหรือผู้ของคน
- ๑.๒๔ ไมควรไปสูงใหเกินศักดิ์ ไหญจักเจียมตน ตรงกับสังคหวัตถุ ๔ ข้อ ๔
สมานัตตตา ความเป็นผู้มีตนเสมอ หมายถึงการวางตัวเหมาะสมกับฐานะของตน ไมวางตัวสูง
เกินไปจนกลายเป็นเยอหยิ่งจองหอง ไมวางตัวต่ำเกินไปจนกลายเป็นที่ดูหมิ่นของคนอื่น

๑.๒๕ ใหญ่จักเลือกโชคนไหนเหมาะกับการ ตรงกับมงคล ๓๘ ประการ ข้อ ๑๔ เรื่องการงานไม่คั่งค้าง ซึ่งกล่าวโดยสรุปไปว่า การงานเป็นจิตใจของประเทศชาติ เป็นทรัพยากรของชาติ คือเป็นมรดกเกิดแห่งทรัพย์สินเงินทอง เป็นเครื่องป้องกันความเสื่อมโทรมทั้งปวง และนำมาซึ่ง ความสมบูรณ์ทุกอย่าง ความมั่งคั่งของคนและประเทศชาติในอนุพุทธกาล ดังนั้น การใหญ่จักเลือกโชคนไหนเหมาะกับการ จะช่วยให้การงานสำเร็จเรียบร้อยไม่คั่งค้าง ให้เสื่อมเสีย วนวาย สัมสน และยุ่งเหยิง ซ้ำว่าเป็นมงคลสูงสุด เพราะเป็นเหตุใหญ่ทำให้วิญญูภัยทรัพย์สินสมบัติ นำความสูญมาให้ทั้งโลกนี้และโลกหน้า (ชัยวัฒน์ อัครวัฒน์ ๒๕๒๗ : ๒๐๑ - ๒๐๓)

๑.๒๖ ใหญ่จักคิดใคร่ชอบก่อนที่จะทำสิ่งใด ตรงกับคำสอนในพุทธศาสนาเรื่อง สติและสัมปชัญญะ

๑.๒๗ ให้สำรวมหรือระมัดระวังในเรื่องกามารมณ์ เพราะอาจถึงแก่ชีวิตได้

๑.๒๘ หากทำสิ่งใดผิดพลาดให้ถอยกลับเป็นบทเรียนเพื่อที่จะไม่ผิดพลาดในครั้งต่อไป ตรงกับสติและสัมปชัญญะในพุทธศาสนา

๑.๒๙ ใหญ่จักประหยัดในการรับประทานอาหาร ไม่ควรทำให้สัตว์อื่นเดือดร้อน ตรงกับมงคล ๓๘ ประการข้อที่ ๑๘ เรื่องการงดเว้นจากบาป งดเว้นการงดเว้นจากกามินเนื้อสัตว์ งดเว้นจากการก่นนำเมา และงดเว้นจากการจองกรรม

๑.๓๐ ไม่ควรคิดหรือหวังในสิ่งที่ยังมองไม่เห็น ตรงกับสติสัมปชัญญะในพุทธศาสนา

๑.๓๑ ในวันนี้หนึ่งๆไม่ควรนอนมากเกินไป เรื่องนี้ในปรากฏสุตตรโลกกล่าวถึงว่า "คนใจชอบนอน ชอบคุย ไม่นับ เกียรติยศ โภคธงาย ขนนั้นเป็นทางของคนเสื่อม" (ชัยวัฒน์ อัครวัฒน์ และ ทวี ผลสมภพ ๒๕๒๖ : ๒๖๗)

๑.๓๒ อนุสัยของคนเราไม่ได้เกิดจากการสั่งสอนของครู แต่เกิดจากการกระทำของเราเอง แตกต่างจากการ เรียนรูศาสตร์สาขาต่างๆ ซึ่งเรียนรู้ได้โดยอาศัยปัญญา

ในคถาพระธรรมบทโลกกล่าวไว้ว่า "ความชั่วที่ตนทำไว้เอง เกิดแก่ตน มีตนเป็นแดนเกิด ย่อมย่ำยีคนมีปัญญาทรมาคู เภรที่ย่ำยีแควมดีที่เกิดแก่ตน ฉะนั้น กรรมไม่มีและไม่มี ประโยชน์แก่ตนทำไฉนกาย ส่วนกรรมใดแล เป็นประโยชน์กาย ดีกว่า กรรมนั้นแลทำไฉนยากยิ่ง"

(ชัยวัฒน์ อัครวัฒน์ และ ทวี ผลสมภพ ๒๕๒๖ : ๒๖๓)

๑.๓๓ ไม่ควรมีความโลภ ในเรื่องเกี่ยวกับความโลภที่มีกล่าวไว้ในอภุคคณฺฐล
 ซึ่งมี ความโลภ ความโกรธ ความหลง ทั้งสามประการนี้มีอิทธิพลต่อชีวิตโลกเพราะอุปาทาน
 หรือความยึดติดในตัวตนของมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีความยึดมั่นถาวร การเวียนว่ายทำโดยยาก อันที่จริง
 การที่มนุษย์จะหลุดพ้นจากความยึดมั่นถาวรนั้น ไม่น่าจะเป็นของยาก ถ้าหากได้ฝึกฝนกันแต่แรก
 แต่เนื่องจากคนทั่วไปในสังคมส่วนใหญ่ยังมีความยึดมั่นและเห็นว่าเป็นสิ่งดี จึงสั่งสอนคนรุ่นหลังให้
 ยึดมั่นอย่างเดียวกัน อีกทั้งระบบการศึกษาที่เกิดจากความคิดของคนเหล่านี้ ก็มีส่วนสนับสนุนที่สำคัญ
 ด้วย จึงทำให้การปฏิบัติตามแนวทางที่ไปสู่ความหลุดพ้นกลายเป็นของยาก และการแก้ไขที่จะไม่
 ใ้ใครในสังคมมีความคิดเช่นนี้ ก็ยังเป็นของยากยิ่งขึ้นไปอีก พระพุทธเจ้าทรงเข้าใจสภาวะดังกล่าว
 นี้เป็นอย่างดี และทรงเห็นว่าการประกาศพระศาสนาไปสู่ชนนทรามเพื่อจะได้ปฏิบัติตนให้หลุดพ้น
 เป็นสิ่งเหลือวิสัย จึงทรงสอนเรื่องนี้เฉพาะปญฺจวคฺย

๑.๓๔ ใหญ่จักอภุคคณฺฐลความลำบากทั้งปวง ไม่รบกวนหรือเบียดเบียนนิครสหาย
 ใหญ่ของเดือดร้อนเพราะตน เรื่องนี้ในมงคล ๓๘ ประการ มงคลข้อที่ ๒๗ โศกกล่าวถึงความอดทน
 ว่าเป็นธรรมที่จำเป็นสำหรับคนทำงานทุกคน ความขมขื่นยากจะทำงานยากงานหนักงานใหญ่สำเร็จ
 ไ้ไหน ต้องอาศัยธรรมข้อนี้ที่สำคัญ ซึ่งมี ๓ ประเภท คือ ขันติทนทานหรือขันตี
 มั่นคง และขันตอดกลอนหรือขันตียบยง

การอดทนต่อความยากลำบากทั้งปวง ตรงกับขันติทนทาน กล่าวคือ พนฺทราภคฺร่า
 ในการทำงานทั่วไป เช่น พนฺทอความทิวกระหาย เหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า มุ่งมั่นประกอบกิจการงาน
 เป็นสำคัญ พนฺทอความลำบากทุกขเวทนาอันเกิดจากความเจ็บไข้ไขไ้ป่วย ไม่กระวนกระวาย

๑.๓๕ ให้ความมกคณฺฐ ในมงคล ๓๘ ประการ ข้อที่ ๒๕ โศกกล่าวถึงความมกคณฺฐ
 ความเป็นผู้รู้คุณคนอื่น เป็นความศึทเป็นพื้นฐานของคนดี เมื่อคนศึทความมกคณฺฐเป็นพื้นฐานแล้ว
 คุณความดีทั้งหลายก็ไหลรวมไปอยู่ที่คนคนนั้น

บุคคลผู้ไม่ประทุษร้ายต่อมิตร ทั้งกคณฺฐเป็นเบื้องต้น ระวังถึงคุณของผู้ศึท ไม่ลืม
 คุณทาน ไม่คิดร้ายต่อทาน เมื่อกินฐานมานานเมืองไปอยู่ในถิ่นใด ก็ไม่ทอดยาก เมื่อเข้าไป
 สมาคมใดๆ ก็มีแต่คนสรร เสริญชื่นชมยินดี ไม่มีใครเกลียดชัง เป็นคนเด่นในหมู่ญาติ ไม่เป็นคน
 อากัฏ มีเกียรติ เจริญศึทจาก ยศ สรร เสริญ สุข

๑.๓๖ ให้ทำจิตใจให้ถูกต้อง ปราศจากการโกรธเคืองผู้อื่น ในทางพุทธศาสนา ถือว่าจิตใจเป็นตัวนำให้เกิดการกระทำต่างๆขึ้น ถ้าจิตดี การกระทำก็ดี จิตชั่วการกระทำก็ชั่ว การทำให้คนเป็นคนดีต้องแก้ตัวบุคคล การแก้ตัวบุคคลก็ต้องแก้ทุกสขมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ พระพุทธเจ้าทรง เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า คนเราแก้ไขสยตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งทรัพย์สินเงินทอง และสิ่งภายนอก สิ่งเหล่านั้นเสียอีกที่ทำให้จิตคนเรายกไปเ็นทางชั่วกันมากขึ้น ดังที่ได้กล่าวไว้ว่า (ปริชา ขางชาฎิณีน ๒๕๒๐ : ๗๐ - ๗๑)

...จิตนี้ถูกต้อง แก้วจิตนั้นแล เศราหมอง แลวตายอุบิเสสที่จรมมา ปุถุชนผู้มีโคสตั้ม ยอมจะไม่ทรามจิตนั้นตามความเป็นจริง ฉะนั้น เราจึงกล่าวว่า ปุถุชนผู้มีโคสตั้มยอม ไม่มีการยอมรับจิต

จิตนี้กวัดแกว่ง เช่นวานร ห้ามโคเสนยาก เพราะยังไม่ปราศจากความกำหนด ปุถุชนทั้งหลายผู้ไม่รู้เท่าทัน พัวพันอยู่ในกามทั้งหลาย อันฉวนเป็นของงคงาม มีรสอร่อย นารันรมย์ใจ เขาเหล่านั้นเป็นผูแสงหากพิใหม่ กระทำแต่ไรประโยชน์ ชื่อว่าประสงค ทุทช ยอมถูกจิตนำไปสู่รกโดยเท

การทำจิตให้บริสุทธิ์ในทางพุทธศาสนานั้นต้องค่อยเป็นค่อยไป โดยเริ่มตั้งแต่การทำลายกิเลสหายาๆที่เห็นได้ชัดก่อน แลวค่อยๆทำลายกิเลสทีละเจียดไปเรื่อยๆ จนกว่าจะหมด วัชการในเรื่องนี้เป็นการศึกษาอบรมคนในหลุคพน เรียกว่า ไตรสิกขา ไคเก คือ สมาธิ ปัญญา ทั้ง ๓ ประการนี้ มีลักษณะ เช่นเดียวกับธรรมอันๆของพระพุทธเจ้า

๑.๓๗ กรอบกรัวโคโรบุตรสืบสกุลทรัพย์สมบัติจะคอยๆหมดไป และบุคคลที่ไรสัจจะ ยอมปราศจากคนเช็ดถือ เรื่องสัจจะปรากฏอยู่ในมราราสธรรม ขอ ๑ สัจจะ มีความจริงใจ อกคนอน

๑.๓๘ ประชาชนยอมสามารถนอนหนักให้เน็นเบาโค และสามารถหลมหลึกเหตุการณ รยต่างๆโค หากไม่สามารถหลมหลึกโค เขาก็สามารถที่จะแกมัญหาโคอย่างกลาหาญ

ในมงคลัตถพิบึงกล่าววว่า บุคคลผู้ดำเนินไปในทางกุศลดกรรม คือ ทำดี พุคคิ กิดคิ และดำเนินชีวิตในประโยชน์คอยประโยชน์ สติ รุจักใญปัญญา รอมรูในเหตุผลไปด้วยกัน บุคคล

นี้เรียกว่าบัณฑิต หรือนักปราชญ์ ดังนั้น นักปราชญ์คือผู้ดำเนินชีวิตไปด้วยปัญญา เป็นเครื่องสอดส่อง

๑.๓๕ ไม่ควรอาศัยอยู่ในเมืองที่ปราศจากพระราชา นักปราชญ์ คหบดี แม่น้ำ และแพทย์ ในมงคล ๓๘ ประการ ข้อที่ ๔ เรื่องการอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ไคกลาวถึงลักษณะของ ถิ่นที่เหมาะสม ๕ ประการ คือ

๑. ถิ่นที่เป็นศูนย์กลาง หมายถึง ถิ่นที่เป็นที่รวมระเบียบแบบแผน ลัทธิประเพณี ศีลธรรม และวัฒนธรรม และเป็นที่ยอมรับของประชาชนจากทิศทั้งสี่

๒. ถิ่นที่มีการประกอบอาชีพสะดวก หมายถึง ถิ่นที่มีทำเลดี ทำมาหาเลี้ยงชีพได้ ง่าย

๓. ถิ่นที่มีการศึกษาสะดวก เช่น ถิ่นที่มีโรงเรียน โรงพยาบาล

๔. ถิ่นที่มีศาสนาประกาศศีลธรรม หมายถึง ถิ่นที่มีศาสนาสอนให้ละโทษ สอนให้ อบรมความดี และสอนให้ระงับจิตใจให้อากาศบริสุทธิ์ ฯลฯ

๕. ถิ่นที่มีคนทรงศีลธรรมและทรงวิทยาคุณมาก หมายถึง ถิ่นที่มีนักปฏิบัติธรรมที่มี จิตใจสูงส่ง มีคุณธรรมประจำใจ และถิ่นนั้นมีนักปราชญ์ ราชบัณฑิต ผู้ทรงวิทยาคุณ หรือเป็นคนคง แก่เรียน

๑.๔๐ อยาพิงหวังปองสิ่งที่มีค่าเกินกว่าที่จะไขว่คว้ามาได้ ไคกลาวไว้ในธรรม ของสัจบุรุษข้อ ๔ มัคคัตถุตา เป็นคนรู้จักประมาณ ๔ ประการ คือ

- ๑. รู้จักประมาณกำลังกายของตน
- ๒. รู้จักประมาณกำลังความคิดของตน
- ๓. รู้จักประมาณกำลังทรัพย์ของตน
- ๔. รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร

ดังนั้น การทำสิ่งใดโดยไม่รู้จักประมาณย่อมเป็นโทษมากกว่าคุณ

๑.๔๑ การมีความรู้มากแต่ไม่รู้จักใช้ความรู้ นั้น ก็เปรียบเสมือนคนโง่ที่ไม่สามารถ เล่าความฝันของตนให้คนอื่นรู้ได้ การมีความรู้มากจากการ เรียน เรียกว่า พากุสัจจะ หรือความ เป็นผู้ใหญ่ฟังมาก หรือความคงแก่เรียน ปรากฏในมงคล ๓๘ ประการ ข้อที่ ๗ แต่จุดประสงค์ ของการให้ใคร่ได้รับความรู้แล้วปฏิบัติตามความรู้ที่ได้เรียนมา และมีความคิดชอบ

๑.๘๒ คนพาลที่ยอมรับว่าตนเป็นคนพาล ถือว่าเขาไม่ใช่คนพาล เพราะรู้สึกตนเอง
ลักษณะของบัณฑิตนี้เมื่อขยาศัยไม่หลงผิด คือมีสัมปชัญญะ เป็นตัวนำ พิจารณาเหตุผลใหญ่เล็กชอบชั่วที่
รุกรานบุญคุณโทษ และมีสัมมาทิฐิ เข้าสมัยสนุนให้เห็นผิดเป็นผิด เห็นชอบเป็นชอบ ดังนั้น คนพาล
หรือคนชั่วที่ยอมรับตนเอง ยอมรับส่วนหนึ่งของมโนกรรมที่ก่อขึ้น เป็นลักษณะของบัณฑิตหรือคนดีมีใจคนชั่ว

๒. จริยธรรมสำหรับคนทั่วไปที่พึงปฏิบัติต่อกันที่มีฐานะเสมอกัน คือมิตร

๒.๑ คนเราควรรอบรู้ในการติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่น รู้จักเลือกคบคน ซึ่งในมงคล
๓๘ ประการ ไคกลาวไว้เป็นมงคลประการแรกว่า ไม่ควรคบคนพาลหรือคนชั่ว แต่ควรคบบัณฑิตหรือ
คนดี ธรรมดังกล่าวนี้มีความสำคัญแก่ตัวปฏิบัติและสังคม ในส่วนของปฏิบัตินั้น การคบคนพาล
หรือบัณฑิตย่อมมีผลต่อตนเองโดยตรง ดังที่กล่าวไว้ว่า (ปรีชา ช่างขวัญยืน ๒๕๒๐ : ๘๘)

...บุคคลคบคนใดๆ เป็นสัตรูหรือ สัตว์ดุร้าย มีศัตรูหรือไม่ศัตรู บุคคลนั้นย่อมไปสู่อำนาจของ
บุคคลนั้น นั่นเทียว บุคคลคบคนเช่นใดเป็นมิตร หรือเขาไปสอง เสพคน เช่นใดก็ย่อมเป็น
เช่นนั้น เพราะการอยู่ร่วมกันเป็นเช่นนั้น นักปราชญ์ไม่พึงมีสหายตามกตเวทิต์เดียว เพราะ
กลัวแต่การแปรเปลี่ยนควยากรรม

นรชนใดหอบลาเนาควยในหยาภา แม้นโยหยาภาของนรชนนั้นก็ย่อมมีกลิ่น เนาฟ่ง
ไปฉนั้นใด การเข้าไปเสพควยพาล ก็ฉนั้นเหมือนกัน นรชนใดหอบกตเวทิต์ในควยโยไม่ แม
โยไม่ของนรชนนั้นก็ย่อมฟ่งไปฉนั้นใด การเข้าไปเสพกับนักปราชญ์ก็ฉนั้นเหมือนกัน
เพราะเหตุฉนั้น บัณฑิตควรความเปลี่ยนแปลงของตนทุกหอบโยไม่แล้ว ไม่ควรเข้าไป
เสพพวกอสัตบุรุษ ควยวาสัตบุรุษยอมนำไปสู่นรก สัตบุรุษยอมพาให้ถึงสุคติ

การคบคนชั่วยอมนำไปสู่อบายมุข ไปสู่การกระทำต่างๆ เพราะการคบคนนั้นมีอิทธิพล
ต่อยุขม ความชวนนทำงานกว่าความดี เพราะถูกกับกิเลสของมนุษย์อยู่แล้ว คนที่คบกันนั้นอย่าว่าแต่
ความคิดหรือนิสัยใจคอเลย แฉทาทางต่างๆก็มักเลี่ยนแบบกันควย ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงดำ
การ เลือกคบคนเป็นเรื่องสำคัญ ทรงสอนว่า ถ้าคบบัณฑิตไม่ไคกอยู่กับคนเดียวกัควา

๒.๒ ลักษณะของคนที่ดีควรคบ เป็นมิตร

๒.๒.๑ มีสัจจะ มีมานะ มีความเจ็บ และมีความอาย

มีสัจจะตรงกับขราวาสธรรมข้อ ๑ สัจจะ มีความจริงใจต่อผู้อื่น

มีมานะตรงกับวิริยะ ความเพียร

มีความเจ็บและความอาย ตรงกับหิริและโอตตัปปะ

๒.๒.๒ มีความสัจย์ ไม่โกรธ มีความเมตตากรุณา คือสอนให้เว้นจาก
อกุศลกรรม ๑๐ ประการ ด้วยการประพฤติดังต่อไปนี้

๑. เป็นนประพฤติเรียบร้อยทางกาย ๓ อย่าง คือ ละจากการฆ่าสัตว์
ละจากการถือเอาทรัพย์สินเข้าไว้ และละจากการประพฤติผิดในกาม

๒. ความประพฤติเรียบร้อยทางวาจา ๔ อย่าง คือ เป็นอยู่ระจากการพูด
เท็จ พูดส่อเสียด พูดหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ

๓. ความประพฤติเรียบร้อยทางใจ ๓ อย่าง คือ เป็นผู้ไม่โลภมาก ไม่มี
จิตพยาบาท และมีความเห็นชอบ

๒.๒.๓ รู้จักคำสั่งสอนที่ดีและนำไปปฏิบัติได้ ตรงกับธรรมมีอุปการะมาก
คือ สติสัมปชัญญะ

๒.๒.๔ รู้จักควบคุมตนเองอยู่คนเดียว ตรงกับธรรมมีบุคคลหาได้ยาก ๒ อย่าง คือ

๑. บุพการี ผู้ทำอุปการะก่อน
๒. กัตถุญกเวทิต์ ผู้ระลึกถึงอุปการะที่คนอื่นทำแก่ตนแล้วตอบแทน
ความกัตถุญกเวทิต์เป็นนิमित เป็นเครื่องหมายของคนดี ธรรมจาคคนดีนั้น
จะเห็นอุปการะที่บุคคลอื่นกระทำต่อตนแะ เบียง เล็กน้อย เป็นสิ่งที่ให้ความประทับใจแก่ตน แม้มัน
จะนั่งพักภายในร่มเงาของคนไม่ก็จะไม่ทำลาบถึง พักยามเรือนใครก็จะไม่ประพรมรายเจ้าของบ้าน
แถมเคยไ้รับการส่ง เคราะหเพียง เล็กๆน้อยๆ จากบุคคลอื่นก็สำนึกบุญคุณของท่านผู้นั้น คนเราเน
จึงหาได้ยากมาก ถึงที่พระพุทธรูปเจ้าทรงยกย่องพระสารีบุตร เถระว่าเป็นยอดแห่งกัตถุญ เพราะ
ท่านแม่เพียงรับอาหารจากบุคคลอื่นทีพี่เดียว ท่านก็ถือว่า เป็นบุญคุณที่จะต้องตอบแทนต่ออุปการะ
ของคนนั้น

๒.๒.๕ หนึ่งแสงหาความรู้ ตรงกับอิทธิบาท ๔ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ช่วยให้บุคคลประสบความสำเร็จ โดยจำแนกไว้ ๔ ประการ คือ

๑. ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น
๒. วิริยะ ความเพียรประกอบสิ่งนั้น
๓. จิตตะ เอาใจใส่ฝักใฝ่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ
๔. วิมังสา หนักนไตร่ตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น

๒.๒.๖ มีปัญญา ปัญญา คือ ความรอบรู้สิ่งที่ควรรู้ ปัญญาเกิดจากการศึกษา การสัจธรรมทั้งปวง การพิจารณา และลงมือประพฤติปฏิบัติ บางคนมีปัญญามาแต่ กำเนิด เรียกว่า สขาทิกปัญญา ปัญญาในที่นี้หมายถึงบุคคลมีความรู้ในสิ่งที่ควรรู้ คือรู้อะไรดีอะไรไม่ดี อะไรเป็นประโยชน์ รู้สิ่งที่เป็นโทษและไม่เป็นโทษ จนเกิดอุบายวิธี ในการที่จะไม่ประพฤติ ไม่กระทำ ในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ หันมาประพฤติ กระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์

๒.๒.๗ ไม่โอ้อวดตนเองว่ามีปัญญา สอดคล้องกับมงคล ๓๘ ประการ ข้อที่ ๒๓ เรื่องความถ่อมตน ว่าบุคคลที่มีความรู้และมีความกตัญญูต่อบุคคลอื่น ควรแสดงลักษณะถ่อมตัว ออกมาให้เราได้เห็น เหมือนไม่ยอมไหวตัว เมื่อตกลงและยอมถ่อมถ่อมถึง เมื่อมีผลดี ส่วนคนมีความรู้มาก แต่ไรความดีมักถึงอวดรู้ แข็งกระด้างอย่างไม่ตายซาก

๒.๓ ลักษณะของคนชั่ว

ในมงคล ๓๘ ประการ ข้อที่ ๑ กล่าวโดยสรุปไว้ว่า การไม่คบคนพาลหมายถึง การไม่คบคนพาลเป็นเพื่อน เพราะคนพาลเป็นคนอนธความกิด อนธสติ อนธปัญญา ไม่คิดก้าวหน้าไป ในทางดีเหตุผล ลักษณะของคนพาลมี ๓ ประการ คือ (ธัมมปทิม อรรถกถา ๒๕๒๗ : ๑๖๖ - ๑๖๗)

๑. มีความคิดริเริ่มในเรื่องชั่วที่ตนเคยคิดมาเป็นปกติ
๒. มีการพูดอวดคำชั่วที่ตนเคยพูดมาเป็นปกติ
๓. มีการทำชั่วที่ตนเคยทำมาเป็นปกติ

ในโคลงโลกนิติโลกดารถึงลักษณะของคนพาลหรือคนชั่วไว้ดังนี้

๑. คนที่ซ่อนความชั่วร้ายไว้ใน เป็นพาลลักษณะ
๒. คนที่เห็นสยต้นตม ไม่รู้จักระงับจิตใจ เป็นพาลลักษณะ
๓. คนที่ไม่รู้จักคุณค่าของความรู้ คุณธรรมต่างๆ แม้จะโคคบกับคนดีก็ไม่อาจคิด

ตามใด เป็นพาลลักษณะ

๔. คนที่เฝ้าจากาวราว และจิตใจชั่วร้าย เป็นพาลนิมิต
๕. หญิงที่เคยมีสามีและเลิกกับสามีมาแล้วถึง ๓ คน เป็นพาลาปทาน
๖. คนที่เปลี่ยนเจ้านายถึง ๓ คน เป็นพาลาปทาน
๗. ลูกศิษย์ที่ผิดใจกับครูถึง ๓ ครั้ง เป็นพาลาปทาน
๘. คนที่ปราศจากวิชาความรู้ เป็นพาลลักษณะ
๙. หญิงที่มีกิริยาไม่งดงาม เป็นพาลาปทาน
๑๐. นักบวชที่ไม่รักษาศีล เป็นพาลาปทาน
๑๑. คนที่ทักคตอหนา เป็นพาลนิมิต และมีตร เทียม (มิตรหัวประจบ)
๑๒. คนที่สิ้นความละเอียดในการทำความชั่ว เป็นพาลลักษณะ
๑๓. คนที่ไม่รักษาความสัตย์ เป็นพาลนิมิต
๑๔. คนที่ไม่มีความอดทน เป็นพาลลักษณะ
๑๕. คนที่ไม่มีความเจ็บและความอาย เป็นพาลลักษณะ
๑๖. คนที่ใครบ่ขังสิ่งใดแล้ว ไม่คิดชวนชวาทหาความรู้ในเรื่องนั้น เป็นพาลลักษณะ
๑๗. คนที่ไม่คิดไตร่ตรองสิ่งที่จะทำให้รอบคอบ เป็นพาลลักษณะ
๑๘. คนที่ไม่ซักถามสิ่งที่ตนสงสัยให้กระจ่าง เป็นพาลนิมิต
๑๙. คนที่มีแต่ความชั่วตลอดไป เป็นพาลลักษณะ
๒๐. คนที่ไม่รู้จักบุญคุณคน เป็นพาลลักษณะและมีตร เทียม (คนตีแกงพูด)
๒๑. คนที่เห็นแก่ทรัพย์สินเงินทอง เป็นพาลลักษณะ และมีตร เทียม (คนเปลือก)
๒๒. คนที่หลบอวดตัว เป็นพาลนิมิต และมีตร เทียม (คนตีแกงพูด)

ตามพุทธโอวาท ได้กล่าวถึงลักษณะของพาดไวกังนี้ คือ (อวัชฌม อิตฺตพฺพณ

๒๕๒๓) : ๑๖๖ - ๑๖๗)

๑. พาดลักษณะ อวัชฌมคัมภีร์ของคนพาดนั้นใหม่เอียงไปในการประกอบมโนทุจริต

๓ ประการ คือ

๑.๑ มีอวัชฌมคัมภีร์ คือ ถอดยาก ไถ่ อยากรู้ อยากรับ เกินขอบเขต เห็นแก่ตัวจัด มุ่งแต่จะมีจะเป็นโดยไม่เลือกทาง

๑.๒ มีอวัชฌมคัมภีร์ คือ มีความโกรธ อารมณ์ฉุนเฉียว ขุนแค้นเคืองอยู่ในใจ และคิดพยายามปองร้ายคนอื่นในที่สุด

๑.๓ มีอวัชฌมคัมภีร์ คือ หลงมัวงายเข้าครอบงำจิตใจ มีวิจชาเป็นตัวทำให้ไม่รู้ผิดชอบชั่วดีและมีมัจฉาทิฏฐิ เข้าสาบสมุญโให้เห็นผิดเป็นชอบ เห็นว่าทำดีแล้วไม่ได้ ทำชั่วได้ดี เป็นต้น

๒. พาดนิมิต การพูดซ้ำของคนพาดเป็นเครื่องหมายให้เราทราบว่า คนพาดมีจิตใจใหม่เอียงไปในการประกอบมโนทุจริต ๔ ประการ คือ

๒.๑ พูดเท็จ คือ พูดปลก โทกหกปกอม พูดเหลวไหล หลอกหลวง อ้าพราว ซึ่งเป็นการหักล้างประโยชน์ของคนอื่น

๒.๒ พูดสอดเสียด คือ พูดขย่งให้เขาแตกกัน พูดเหยียดให้เขาใจผิดกัน และกระซิบกระซาบให้เขาเข้าใจผิด ทำลายความสามัคคีในหมู่คณะให้แตกแยกเป็นแฉกเป็นฝ่าย

๒.๓ พูดคำหยาบ คือ พูดคำหยาบคาย เช่น แฉง ถา ประชด คอนชอด เห็นแบบแถม กระพมกระแตกแตกกัน บึงให้เขาเจ็บแสบระคายเคือง

๒.๔ พูดส้ารากลเพดเจอ คือ พูดเหลวไหล พูดไม่มีหลักฐานอ้างอิง พูดพลอยๆ พูดไม่ระวังปากระวังคำ ทำให้ผู้อื่นเสียหาย

๓. พาดอาปทาน ภายกรรมอันไม่ขาดสายของคนพาดนั้นใหม่เอียงไปในทางกาย-ทุจริต ๓ ประการ คือ

๓.๑ การฆ่า หมายถึง ฆ่าสิ่งมีชีวิต อันได้แก่มนุษย์และสัตว์ ตลอดจนจนถึงการทรมานทวยวิธีต่างๆ

๓.๒ ลักษณะ หมายถึง ผลาญทรัพย์สินของคนเฝ้าการฉ้อโกง หลอกหลวง
ยักยอก เบียดบัง สับเปลี่ยน ลักลอบค้าของเถื่อน ปลอมแปลงสินค้า ฯลฯ

๓.๓ ประพฤติผิดในกาม หมายถึง ลวงละเมิดในทางกาม เช่น ฆ่าตัวกับ
คูครองของคนอื่น จุกคราอณาจาร เป็นต้น

ลักษณะของคนชั่วที่โศกกล่าวมานี้ เป็นหลักสัง เกตลักษณะที่ปรากฏหรือรู้ได้ง่าย เป็นผล
ที่เกิดจากจิตใจที่ชั่วหรือชั่ว เมื่อเรารู้ลักษณะของคนดีและคนชั่วแล้ว จะใช้เป็นข้อสัง เกตในการ เลือก
คบคนได้

นอกจากนี้ในโคลง โลกนิตยยังได้กล่าวถึงการคบคนดี ไม่คบคนชั่ว โดยการ เปรียบ เทียบ
กับสิ่งต่างๆ ไว้อีกมากมาย ซึ่งเป็นลักษณะของคนรักการคบและคนชั่วที่ไม่ควรคบ ดังกล่าวมาแล้ว
ในเรื่องมิตรแท้และมิตร เทียม ซึ่งควรที่จะรู้จักเลือกคบนั้น ในทางพุทธศาสนาได้
แบ่งลักษณะมิตรทั้ง ๒ ประเภทนี้ ดังนี้

มิตรแท้ มี ๔ ประเภท คือ

๑. มิตรมีอุปการะ

๒. มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข

๓. มิตรแนะนำประโยชน์

๔. มิตรมีความรักใคร่

มิตรเทียม มี ๔ ประเภท คือ

๑. คนปล่อยถอก

๒. คนตีเทปูน

๓. คนหัวประจบ

๔. คนชักชวนในทางฉิบหาย

๓. จริยธรรมสำหรับคนทั่วไปที่พึงปฏิบัติต่อบุคคลที่มีฐานะต่างกัน

๓.๑ จริยธรรมที่พึงปฏิบัติต่อบุคคลปกครอง

๓.๑.๑ ข้าราชการต้องมีความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน ตรงกับหลัก
ราชสัจธรรม (ในวิสุทธิภาค ซึ่งแบ่งคุณธรรมออกเป็น ๔๘ ข้อ แคะสรุปสั้นๆได้เป็นสัปรีชธรรม
๗ ประการ) ซึ่งใดแก่ ข้าราชการพึงมีความจงรักภักดี ความรู้จักรับผิดชอบต่อภารกิจที่ได้รับ
มอบหมาย มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความกตัญญูต่อกฎหมาย มีความเคารพในบุคคลผู้เจริญด้วยวิ
ชาติคุณ และคุณคุณิ นอกจากนี้ ยังตรงกับธรรมของคณิศ (สาธุชนนธรรม) ซึ่งกล่าวไว้ในวิสุทธิภาค
เช่นกัน ใจความคล้ายคลึงกัน แยกวางขวางกว่า กล่าวคือ ไห่กตัญญูต่อผู้ให้พึ่งพิงอาศัย ที่ให้
อาหาร เมื่อมีโอกาสสมควรแทนบุญคุณได้ให้รับกระทำที่ใหม่มีความกตัญญูต่อบุคคลผู้พระคุณ ไม่คิด
ประทุษร้าย หลักธรรมนี้ยังสอนเด็กเขาไปถึงว่า แม่แทนไม้ที่ไหม้เงาพักผ่อนหลบแดดหลบฝน ก็ไม่
ควรจะหักรานกิ่งไม้

อนึ่ง ในวิสุทธิปมสูตร ได้กล่าวสอนไว้เป็นมงคลสูตรอีกว่า

- ๑. ไม่ทอดทิ้งกิจการงานที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติ
- ๒. ไม่ยกยอ ไม่ชมเชย
- ๓. ให้มีความอ่อนน้อมต่อคนต่อผู้ใหญ่เป็นเบื้องต้น ถ้าเป็นผู้รอบ หากล้มคน

ทำเหมือนไม้สูงกวาจะทองพายุแตกลมบน

๓.๑.๒ ควรทำตนให้เจ้านายรักใคร่ เพื่อจะไ้ใจจึงมีทรัพย์สินเงินทอง ขาหาส
บบริวาร มีคนนับหน้าถือตา สอดคล้องกับคณาธรรมบทที่ ๓๘/๒๓ - ๒๔ ทว่า "ยศยอมเจริญแก่
บุคคลผู้มีความหมั่น มีสติ มีกาวงานอันสะอาด ผู้ใคร่ครวญแล้วจึงทำ ผู้อยู่สำรวมระวัง ผู้เป็นอยู่
โดยธรรม และผู้ไม่ประมาท"

๓.๑.๓ อธิบายอธิบายบ้างหลวง เพราะจะทำให้เกิดครอนแค้นอื่น ซึ่งเรื่อง
การสร้างวามเกิดครอนแค้นอื่นโดยหวังประโยชน์ส่วนตัว ในปาราสิริยเดรคาคาที่ ๔๑/๕๓๘
กล่าวไว้ว่า "ผู้ใดปรารถนาจะถึงเอาสิ่งของผู้อื่นด้วยอุบายใหญ่ น้อย สาธุอื่น เบียดเบียนผู้อื่น
ทำคนอื่นให้เศร้าโศก ฉกชิงเอาสิ่งของของคนอื่นด้วยความทารุณร้ายกาจ การกระทำของผู้นั้น
เป็นการกระทำอาศัยความยินดีในการประกอบด้วยความเลื่อมหา"

๓.๑.๔ การเขาเผ่าทองระมึกระวังอย่างบัง เพราะอาจมีอันตรายได้ เช่น เกี่ยวกับการออกรบ สตรีที่ครรภ์แก่ พอลค้าทาศายทางทะเล ขอนี้เป็นการสนนใหม่สติปัญญา ตั้งในเมณฑิทัตสุตที่ ๒๔/๔๒๑ กล่าวถึง เรื่องสติโวว่า "ความจริงยอมมีแก่คนมีสติทุกเมื่อ คนมี สติยอมได้รับความสุข ความดียอมมีแก่คนมีสติ"

๓.๑.๕ ประเทศใดมีพระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งความสัตย์ มีอำนาจที่ ชัดตรง ประชากรราษฎรยอมอยู่ก็มีสุข พุทธศาสนาได้เลื่อง เห็นความสำคัญของพระ มหากษัตริย์ใน ฐานะพระ ประมุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช จึงมีมณฑิทัตสุตสำหรับ กษัตริย์หรืออุปการองไว้พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑ และ ๑๒ ว่าควย ทฬิพิชราชธรรม สังคหวัตถุ ๔ และจักรพรรดิวัตร ๑๒

เมื่อพระ มหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งความสัตย์แล้ว อำนาจหรือราชการจะคง ังความชัดตรงควย ประชากรจึงจะมีความร่มเย็นเป็นสุข

๓.๒ จริยธรรมที่อุปการองพึงปฏิบัติของราชาทาสวีวาร

๓.๒.๑ อุปการองควรรักษาทาสวีวาร เพื่อที่เขาจะได้จงรักภักดีตอบ

ตรงกับทฬิพิชราชธรรมที่ว่า อวิหิงสา มีความกรุณา

๓.๒.๒ หากจะทำโทษทาสวีวารใหม่ความเมตตา ให้ดีเพราะเขา เป็นคนโง่ เซลาจึงต้องมาเป็นผู้นับถือ สอดคล้องกับจักกวัตติสูตร ที่.ปท.๑๑/๖๕ ข้อ ๓ ที่ว่า จงให้ความคุ้มครองอัน เป็นธรรมแก่ผู้ติดตามหรือผู้ เป็นบริวาร และสอดคล้องกับปริกษาธรรม ที่ปรากฏในวิ.มหา.๕/๓๒๒ ควยว่า "ไม่เห็นแก่เขา (อย่าจองเวรหรือผูกโกรธริรูแรง) อย่าเห็นแก่สัน (อย่าตัดไม้ตรี)" เพราะเป็นลักษณะการผูกไมตรีและ เลี้ยงคนของผู้เป็นใหญ่ คือ จักร ะงับความโกรธแล้วพิจารณา อันเป็นหนึ่ง ในเจ็ดของวัฑฒน (พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๕ หน้า ๓๓๕) ที่อุปการองผู้นับถือไว้

๓.๒.๓ ทาสวีวารยอมตองฟังเขาเจ้านาย เพราะหากขาดเจ้านาย ความมุ่นวายไร้ระเบียบ ไร้ความสงบสุขย่อมเกิดขึ้น เมื่อเจ้านายนำไปทางใด หรือเป็นตัวอย่าง ในทางใด บริวารยอมทำตาม ตั้งในพระธรรมปิฎก ที่ ๓๒/๑๒๒ ที่ว่า "เมื่อผู้ใดควายขาม นำไป ถ้าโคผู้นำฝูงไปคด โคเหลา นั้นยอมไปคดทั้งหมด"

๓.๒.๔ เมื่อตนนอนคว่ำหรือารมดทรนมาน พุกจาไซเราะ แต่เมื่อยามสั่งงานต้องรอบคอบและเฉียมขาด เป็นการฝึกให้มีวินัยในตนเอง รู้ว่ายามใดควรปฏิบัติอย่างไร ในมงคลสูตรกล่าวไว้ว่า วินัยที่ใดศึกษาดีแล้ว เป็นมงคลสูงสุดประการหนึ่ง เป็นการสอนให้หมั่นฝึกตน บุคคลเมื่อมีวินัยจนเคยชินแล้ว สุขภาพจิตก็จะดี ปฏิบัติงานใดก็จะมีระเบียบโดยพล

๓.๒.๕ พิงได้ยงคฺษาทาสมรวิวาร เมื่อนอบางดี ตรงตามหลักทศ ๖ อันปรากฏใน ที.ปาฎิ.๑๑/๒๐ กล่าวถึงทศเมืองกลาง (เหนือภูมิทิศ) ว่า ผู้ปกครองจะทองบำรุงและให้การดูแลสวัสดิการแก่ชาวาสมรวิวาร ดังนี้

๑. มอบงานให้ทำตามกำลังสติปัญญา
๒. เลี้ยงดูหรือให้ค่าตอบแทนแรงงานตามความเหมาะสม
๓. ให้อาหารรสแปลกมากับแบ่ง เจริญให้รับประทาหมายาง
๔. เปิดโอกาสให้มีการพักผ่อนหย่อนใจบางในโอกาสอันควร เชน ให้ลา

ไปปฏิบัติศาสนกิจตามประเพณีความเชื่อไคหมายาง

๓.๒.๖ ความปฏิบัติหน้าที่ของทณใหญ่กลองครบถ้วน สอดคล้องตามสมุหนทวาริชชาคค ที่ ๔๓/๔๗๕ ซึ่งกล่าววา "ทณผู้เป็นบิณฑิต พึงรับทำกิจที่ควรทำกลนเสียที่เดียว ดยวาให้กิจที่ตองทำเบียดเบียดกันไคในเวลาทีตองการกิจนั้น ไม่เบียดเบียดบุคคลผู้รับทำกิจที่ควร เชนนั้นในเวลาทีตองการ" นอกจากนี้ ในอาฬวกสูตรที่ ๓๘/๔๘๓ ยังบอกไว้อีกวา "บุคคลผู้มีฐานะ กระทำสมควร มีความหมั่น ขอมหาทรัพย์ไค" เพราะความเพียรมีผลดีเชนนี้ ในทวาริกเจรคาคาที่ ๔๑/๓๙๖ จึงบอกวา "ทานจงยกทณของทณขึ้นจากความเกียจคราน เหมือนชางบกลูกศรขึ้นคัก ฉะนั้น ทานจงทำจิตใจให้ตรง แล้วทำลายอวิชชาเสีย"

๓.๒.๗ ความมีความยุติธรรมในการตัดสินคดี สอดคล้องกับพุทธพจน์ที่กล่าวถึงเรื่องความไม่ยุติธรรมหรือความลำเอียง ในวิชาสุตฺรที่ ๓๘/๓๓๘ วา "ทุกค็อยางไคอยางหนึ่ง ในโลกนี้และโลกหน้า หังหมค็มีอวิชาเป็นมูล อันความปรารธนาและความโลกภคขึ้นักเพราะเหตุทีบุคคลมีความปรารธนาลามก ไม่มีหวิ ไม่เอื้อเฟื้อ ฉะนั้น จึงขอมประสมบาวตองไปสู่อบายเพราะเหตุนั้น" ความโลภหรือความตองการในทางหค็เป็นมูล เหตุค็ก่อให้เกิดความลำเอียงในการตัดสินคดีเพราะเห็นแก่อามิสสินจ้างไค

๓.๒.๘ คาร์ล สตรีทแมน เขย่าวงศาเมื่อเสร็จงานแล้ว สอดคล้องกับภานิค
อันมีมาในสมฤตเถรคาถาที่ ๔๑/๔๔๗ - ๔๔๘ ที่ว่า "ผู้ใดรับคนในเวลาสมควร และชานในเวลา
ที่ควรรับคน ผู้นั้นเป็นพาลยอมประสมทุกข เพราะไม่จัดแจงโดยอุบายอันชอบ ประโยชน์ของ
ผู้นั้นยอมเสื่อมไป เหมือนพระจันทร์ข้างแรม เขายอมถึงซึ่งความเสื่อมยศและแตกจากมิตรทั้งหลาย"

๓.๒.๙ อยวาวงใจซาทาสบิราร เรนเดียวกับสิ่งที่ไม่ควรไว้วางใจอื่นๆ
อีก ๓ อย่าง คือ ช่าง งูเห่า และภรรยา การไว้วางใจนี้กล่าวไว้ในสุกตสูตรที่ ๒๓/๑๕๗ ว่า
"คนผู้เกิดมาดี ไม่ควรไว้วางใจเพราะนิวพจรและรูปร่าง ไม่ควรไว้วางใจเพราะการเห็นกันชั่วครู่
เดียว เพราะวานักวชฺชผู้ไม่สำรวมทั้งหลาย ยอมเที่ยวไปยังโลกนี้ด้วยเครื่องบริขารของ เทลา
นักวชฺชผู้สำรวมดีแล้วประจุกุณฺฑลดินและมาสกใจห่มหอยทองคำปลอมไว้ คนทั้งหลายไม่มีรู้เห็น
ในภายใน งามแต่ภายนอก แวดล้อมด้วยบิราร ท่องเที่ยวอยู่ในโลก"

๓.๒.๑๐ อยาไว้วางใจซาทาสบิราร ทวยการบอกความลับทุกสิ่งทุกอย่าง
เพราะเขาอาจจะเป็นอันตรายต่อเรา ชักนำศัตรูมาทำร้ายเราก็ดได้ เรื่องนี้ถาจะถอวาทา
บิราร เป็นบุคคลซึ่งคำหรืออาจจะเป็นคนพาลคนชั่วทำร้ายเจ้านายในภายหลัง ก็จะสอดคล้องกับ
ภานิคที่มีมาในรจนทรคาถาที่ ๔๓/๔๔๘ ที่ว่า "คนพาลทั้งหลาย อยาทำการขบประขัน ความลับที่ซ่อน
หรือคุณที่เขทำไว้ในกาลก่อนให้เสื่อมสูญไป และคุณที่ทำไว้ในคนพาลทั้งหลาย ถึงจะมากมายก็ยอม
เสื่อมไปหมด เพราะวาคนพาลทั้งหลายเป็นคนอกตัญญู" นอกจากนี้ ยังมีกล่าวถึงความควรไม่ควร
ในการบอกความลับแก่ใครๆ ไว้ในโกกาดิกษาคถาที่ ๔๒/๒๐๔ ว่า "มีคดีลับคดีแล้ว กุญฺยาคินนรายน
แรง หากทำให้ตกไปทันที่ทันใด เหมือนวาทาพหุภานิคไม่ เพราะจะนับบัณฑิตควรรักษาวาจาไว้ ทั้งใน
กาลควรพูดและไม่ควรพูดในเวลา แม้ในบุคคลที่เสมอกับตน" ในตักกาวริยชาคถาที่ ๔๓/๕๒๑ กล่าว
ไว้ในทำนองเดียวกันว่า "บุคคลที่พูดสว่าง เลยขอบเขต ขอบได้ประสมการจงจำ การถูกฆา ความ
เศร้าโศก และการรำไห้" อย่างไรก็ตาม บุคคลควรรักษาความลับคือความเปิดเผยความลับ ถึง
ปรากฏในมัจจิมะนิกายคาถาที่ ๔๓/๑๕๕ ว่า "บุคคลไม่ควรเปิดเผยความลับเลย ควรรักษาความลับนั้น
ไว้เหมือนรักษาขุมทรัพย์ฉะนั้น ความลับอันบุคคลไม่รู้ เขาและทำให้แพร่งพรายแล้วไม่ตีเลย...
บัณฑิตไม่ควรบอกความลับแก่ สตรี ศัตรู คนมุงอาบิษ และคนมุงหมายฉางทวงใจ คนใดให้คน
โง่เขลารู้ความลับ ถึงแมคนโง่นั้นจะเป็นพาลของคนที่ถาม ฟังออกสลับไว้เพราะกลัวความลับจะแตก"

๓.๒.๑๑ ขาหาสบริวารที่เป็นหญิง ให้เลือกในงานแพพอเหมาะพอควร
อย่าลวนลามจะทำให้ในงานยากในภายหลัง ทั้งนี้เพราะการลวนลามนั้นจะทำให้ขาดความ
เชื่อถือศรัทธา ทำให้เสื่อมเสียได้ ดังปรากฏในปาเกยยสุตที่ ๒๓/๘๔ ว่า "ศรัทธาของมารวมรวม
ไว้ซึ่งระเบียบ ศิริ (คือมีขวัย) เป็นที่มาแห่งโภคทรัพย์ทั้งหลาย ความอยากยอมเลือกใส่รถไป
ความอยากละไต่ยากในโลก สักว่าเป็นอันมากก็อยู่ในความอยากเหมือนนกติดบ่วง"

๓.๒.๑๒ จะดูน้ำใจของขาหาสโลกคือเมื่อในงานหนัก ดังในพททภิกขาใน
ชฎิลสุตที่ ๒๓/๑๕๕ - ๑๕๖ ที่ว่า "คือสิ่งรู้โคควยการอยู่มารวมกัน ความสะอาดสิ่งรู้โคควยการงาน
กำลังใจสิ่งรู้โคควยการมีอันทราย บัญญาสิ่งรู้โคควยการสนทนา"

๓.๓ จริยธรรมของขาหาสบริวารที่พึงปฏิบัติต่อเจ้านาย

๓.๓.๑ ต้องรู้จักเอาใจเจ้านายคอยการทำงานอย่างขยันขันแข็ง เรื่องนี้
มีบัญญัติอยู่ในเทีศ ๖ ว่าควยหาสกรรมกรพึงอนุเคราะห์นายควยสถาน ๕ คือ

๑. ลุกขึ้นทำงานก่อนนาย
๒. เลิกการงานทีหลังนาย
๓. ถัดแต่ของที่นายให้
๔. ทำการงานให้ดีขึ้น
๕. นำคถของนายไปสรรเสริญ

นอกจากนี้ยังมีกล่าวไว้ในโมรชาคค ที่ ๘๖/๓๐๔ ว่า "ผู้ใดไม่ทำตามคำของ
บุคคลผู้ให้ความเกื้อกูล ขวยช้ประโยชน์ให้ ผู้นั้นเป็นญเลวทรามคำชา"

๓.๓.๑ ขาหาสที่เกียจคร้านในการทำงาน กลยหอบหนักเจ้านายขมูเสมอ
รักบวชที่ไม่ศึกษาเล่าเรียน ขาวนาที่ไม่ไถนา ทั้งสามประเภทนี้เป็นคนชั่ว หากความเจริญมิได้
เพราะไม่ทำตามหน้าที่ของตน สอดคล้องกับแนวคำสอนที่ปรากฏในรดลฎีกชาคคที่ ๘๖/๒๐๕ ที่ว่า
"คฤหัสถ์บริโลกคามคค เกียจคร้านไม่ถึ บรรชิตคฤไม่ดำรงม ไมงาม พระเจ้านั้นคินไม่ทรง
ใครครวญก่อนแล้วทำไป ไมงาม มีศัตถ์มีความโกรธเป็นเจ้าเรือน ก็ไมงาม"

๓.๔ จริยธรรมของคนทั่วไปที่พึงปฏิบัติต่อครูอาจารย์ ในโคลงโลกนิติโคลงอนให้
ระลึกไว้ว่า ครูอาจารย์สั่งสอนเข้มนต์ศิษย์กเพื่อจะให้เป็นคนดี

ตามหลักทศ ๖ ทิศเมืองขวา อาจารย์พึงอนุเคราะห์ศิษย์ควยสถาน ๕ ไคเก

- ๑. แนะนำศิ
- ๒. ใ้เรียนดี
- ๓. มอกศิษย์ควยคี่ในศิลาวิชาทั้งหมด
- ๔. ยกย่องใ้ปรากฏใ้เพื่อนฝูง
- ๕. ทั่วความปกป้องในทิศทั้งหลาย

ซึ่งศิษย์กพึงบำรุงอาจารย์ควยสถาน ๕ ไคเก

- ๑. ควยลูกศิษย์รับ
- ๒. ควยเขาใ้เป็นคอยรับไร
- ๓. ควยการ เชื้อพึ่ง
- ๔. ควยการปรนนิบัติ
- ๕. ควยการ เรียบเนื้อวิชาโดยเคารพ

๓.๕ จริยธรรมของชาย

๓.๕.๑ การเอาชนะจิตใจของตนเองใ้ ย่อมใ้ถือว่าเป็นชายที่แท้จริง
ในคาถาธรรมบทกล่าวไว้ว่า "ชนะตนเองคี่กว่าชนะชาติกเป็นพันๆ คนเช่นนี้ใ้ว่าเป็นยอด
ชนพลแห" และใ้ในบาดีเอกฉธรรมที่ ๓๑/๖ - ๗ ยังสรรเสริญการเอาชนะจิตใจตนเองไว้ว่า
"จิตที่อบรมแล้ว ย่อมควรแกการงาน ย่อมใ้เป็นไปเพื่อประโยชน์ออบางใ้ใหญ่ ย่อมนำสู่อมาใ้"

๓.๕.๒ ชายที่ใ้จะใ้ใครกล่าวเป็นคี่ออบางสมบูรณ์ กก็เพราะใ้ใครรรยาคี่
ปรากฏใ้ในรดสุทรที่ ๒๓/๔๕ ว่า "ชงเป็นสง่าของรด ควันเป็นสัจญ์ของปรากฏของไฟ ราชาเป็น
สง่าของแวนแควน ฤรยาเป็นสง่าของสามี"

๓.๕.๓ ชายที่ประพฤติกนคั่งทอใ้ใ้ จะหาตนเองใ้ใ้สู่อความฉิมหาย คี่
ชอบคบสตรใ้ไม่เลือกหน้าชอบคิมสุรา ชอบเล่นการพนัน

ลักษณะของชาย เช่น ที่กล่าวมานั้น ตรงกับพุทธโอวาทในปรากฏสุตฺตที่ ๓๘/๔๖๕
 ว่า "คนใดเป็นนักเลงหญิง เป็นนักเลงสุรา และเป็นนักเลงการพนัน ผลาญทรัพย์ที่ตนหามาได้
 ซอนนั้นเป็นทางของคนเสื่อม" และคนพวกนี้ยากจะสั่งสอนให้กลับตัว เป็นผู้เจริญได้ ดังในมคฺโรท-
 ซาคกที่ ๘๒/๑๕๐ ว่า "พวกนักเลงและพวกคอกเหลา ผู้ไม่ทำความเจริญ ทว่าหาญ เป็นบุคคลที่ไม่ใช่
 ความขยันหมั่นเพียร ไม่ฉลาดในธรรม ขอมสำคัญบังติควาเป็นพาลไป"

อนึ่ง ในเรื่องอธิบายมุข ก็ได้อกล่าวถึงโทษของการดื่มน้ำเมา และโทษของการ
 เล่นการพนันไว้ คือ

โทษของการดื่มน้ำเมา มี ๖ ประการ

๑. ทำให้เสียทรัพย์
๒. ก่อการทะเลาะวิวาท
๓. เป็นบ่อเกิดแห่งโรค
๔. เป็นเหตุเสียชื่อเสียง
๕. เป็นเหตุไม่รู้จักละอาย
๖. เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา

โทษของการเล่นพนัน มี ๖ ประการ

๑. ผู้ชนะขอมกลเวร
๒. ผู้แพยขอมเสียตายเป็นภัย
๓. ความเสื่อมทรัพย์ในปัจจุบัน
๔. ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ
๕. ถูกกฎหมาย
๖. ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย

๓.๕.๔ ชายที่ปราศจากวิชาความรู้อย่อมไม่เจริญ มีปรากฏในอนันต-
 เถรคาถาที่ ๔๑/๕๕๓ ว่า "คนที่ เป็นชายมีการศึกษาเล่าเรียนมาน้อย ขอมแก่เฒ่า เหมือนกับ
 โคที่มีกำลังแต่เขาไม่ได้ไ้ใช้งาน ฉะนั้น เถอขอมเจริญแก่เขา มีปัญญาไม่เจริญแก่เขา"

๓.๕.๕ "ถ้าจะรักสตรีก็พึงมองคนในระคับเดียวกัน อโยอาจ เอลมรักสตรีที่สูงศักดิ์กว่า เพราะโอกาสที่จะสมหวังนั้นมีน้อย มักจะพบแต่ความเจ็บช้ำ"

เรื่องความรักมีปรากฏในกาลาธรรมบทที่ ๓๘/๕๖ ว่า "ที่ใดมีความรักที่นั้นมีโสภ ที่ใดมีความรัก ที่นั้นมีภัย เมื่อไม่มีความรักเสียแล้ว โสภ ภัย ก็ไม่มี" ในนิยายกสิกรรมที่ ๒๐/๕๕๘ ซึ่งพระพุทธเจ้าคริสต์กำหนดอนาณิกตติกเศรษฐีว่า "คุณภคณทัตติ โสละ ปริ เพาะทุกช โทมนัส และอปา यस ขอมเกิดคนตรองที่รัก เป็นมาแคะของที่รัก"

๓.๕.๖ การมีภรรยาที่ไม่ดี ขอมทำให้เศครอนอยู่เสมอ พุทธโอวาที่ปรากฏในอุปัฏฐากศาสดาที่ ๔๒/๑๓๘ ว่า "หญิงทั้งหลาย บุรุษไม่สามารถจะปกป้องไว้โดยคายถอยคำอนทวาน ยากที่จะให้เต็มโคเสมคควบเม่นำ ฉะนั้น ขอมจะจงมองในเรก บัดนี้ครุชคชขยงนี้แล้ว พิงหลีกเวนเสียโหดทางไกล หญิงเหล่านั้นยอมเขาไปคบหาบุรุษใด เพราะความรักใครพอใจหรือเพราะทรัพย์ เขาขอมเนาบุรุษนั้นจับพลัน เมรียมเหมือนไฟไหม้ทของตนเองฉะนั้น"

๓.๕.๗ ภรรยาเหมือนนางเงาเทาหน้า ภรรยาเหมือนนางเงาหลัง ฉาสามีทำสิ่งที่ดีงามภรรยาควรสับสนุน ความขอมปานยกของภรรยาที่งดงาม รูทหน้าต๊ะและสถานการณของตนเองก็ ครงกับคำสรร เสริบุญเม่นำในอนุภทษตุครที่ ๕๓/๓๓๓-๖

สุภพสตรีผู้มีปริชา ขอมไมคหินสามีนุชมนัน เพียรชวนชวายุอยู่เป็นนิตย์ เลียงคนอยู่ทุกเมื่อ ใหความปรารณาทังปวง ไมยงให้สามีนรณ เคียงควยถอยคำแสดงกวางมิ่งหวง และขอมมุชชุตไครพทังปวงของสามี เป็นนุชขัน ไมเกียจคราน สงเกราะทคนชางเคียงของสามี ประพตติเป็นที่พอใจของสามี รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ นารีโคยอมประพตติตามความชอบใจของสามีเชียงนี้ นารีนั้นขอมเขาดังความเม่นเทวคาเหลลา-มาราปกายิก

๓.๕.๘ ชายใดมีภรรยาเป็นคนครุราย อิจฉาริษา ไรจ่ายพุ่มเฟือย ขอมเตียวตามบานนุชอน พิงเด็กรางเสีย ครงตามภริยาตุครที่ ๓๕/๑๒๒ ว่า "ภริยาที่ไม่สนใจการงาน เกียจคราน กิเมมาก ปากกราย ปากกดารายากจ กลวาคำพยาม ชมขิงนุชขันฉันฉั่ง ภริยาของบุรุษเห็นปานนี้ เรียกว่า อัยยาภริยา" คือภริยาเสมอคควบเม่น

๓.๖ จริยธรรมของหญิง

๓.๖.๑ หญิงที่มีความประพฤติไม่ดี เช่น คนชู้ ยอมไม่เป็นที่ปรารถนาของชายใด จริยธรรมข้อนี้ตรงกับในภริยาสูตรที่ ๓๕/๑๒๖ ว่า "ภริยานี้จิตประทุรกาย ไม่นุเคราะห์ คายประโยชน์เกื้อกูล ยินดีในชายอื่น คุณหมิ่นสามี เป็นผู้อันเขาช้อมาคายทรัพย์ พยายามจะฆ่าตัว ภริยาของบุรุษเห็นปานนี้ เรียกว่า วชกาภริยา (ภริยาเสมอคายนพเขตฆาต)" สามียอมเบียดเบียนให้เป็นสตรีโสศ ชายก็ไม่พึงปรารถนา นอกจากนี้ยังมีในกุกตริกาตที่ ๔๒/๒๑๕ ว่า "บรรดานารีทั้งหลาย เป็นคนหลายใจ ไม่มีใครสามารถจะชมได้ ทำความขวยขวในแก่ชายทั้งหลาย ถ้าหากว่านารีทั้งหลาย แม้จะทำให้เกิดความปีติได้โดยประการทั้งปวง ก็ไม่ควรไว้วางใจ เพราะวานารีทั้งหลายเปรียบคายนาน้ำ"

๓.๖.๒ หญิงใดแม่จะรียศศักดิ์สูง แต่สามีเบียดเบียน ยอมได้รับการดูหมิ่นจากคนอื่น ปรากฏในจุลลภุณาชาดกที่ ๔๓/๔๗๕ ว่า "หญิงที่งามเกินไป ๑ หญิงที่ชายเมื่อนั้นมากไม่รักใคร่ ๑ หญิงที่ชำนาญการขับร้องพ่อน้ำ ๑ หญิงที่เป็นภรรยาของชายอื่นมาก่อน ๑ หญิงที่เห็นแก่ทรัพย์ ๑ หญิง ๕ จำพวกนี้ ไม่ควรคบหา" ดังนั้น หญิงที่แม่จะงองาม หรือสูงศักดิ์เพียงใด พึงทำตนให้สามีรักไว้ตลอดไป นอกจากนี้ ศาตราธรรมบทโลกาวัวอีกว่า "ถ้าวัวตนเป็นพัวรัก พึงรักษาตนให้ดี คนฉลาดควรประคับประคองตนไว้ได้ ไม่หัง ๓ วัน ก็้วยไคว้นหนึ่ง"

๓.๖.๓ หญิงที่ไม่มีสามียอมไม่พึ่งพิง ในชัตติยาธิปายสูตรที่ ๓๔/๕๔๑ ได้กล่าวถึงความต้องการของสตรี เกี่ยวกับการครองเรือนไว้ว่า "ธรรมคาสตรีทั้งหลาย ยอมประส่งคบุรุษเป็นที่พึ่ง นิยมเครื่องแต่งตัว มั่นใจในบุตร ต้องการไม่ไห้สตรอื่นร่วมสามี มีความเป็นใหญ่ โนมนานเป็นที่สุค"

๓.๖.๓ หญิงที่มีนิสัยเจ้าชู้ หลายรัก มักจะไม่คบหาสมาคมกับนักปราชญ์ ความคิดของสตรีที่เจ้าชู้ใจโลเลนั้น ไม่มีสภาวะสอดคล้องกับความดีของปราชญ์ จึงยากที่จะมาพบมรรจบกัน ในสุวิฑูรสูตรที่ ๓๒/๘๖ ได้กล่าวไว้ว่า

นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่า เท่ากับแผ่นดินไกลกัน ดังสมุทรกับโลกกัน พระอาทิตย์ส่องแสงขามอุทัยกับยามอัสดงคตไกลกัน มัจฉิตกล่าววว่า ธรรมของสัตบุรุษกับธรรมของ

อัสตุนุชใกล้เคียงกันกว่านั้น การสมาคมของอัสตุนุชนั้นคงยืนยาวยอมเป็นอย่างไร คราบเทากาลที่หิ้งดำรงอยู่ ส่วนการสมาคมของอัสตุนุชยอมจืดจางเร็ว เพราะฉะนั้นธรรมชาติของอัสตุนุชจึงไกล จากธรรมชาติของอัสตุนุช

๓.๖.๕ หญิงที่จิตใจไม่รู้อิมในกามารมณ์ ประจักษ์แม่น้ำห้วยหนอง ศาลา และหนทาง ซึ่งเป็นที่ไชร่วมกันของคุณ เรื่องนี้มีปรากฏอยู่ในอนันตริชาดกที่ ๔๒/๒๗ ว่า "แม่น้ำหนทาง โรงสุรา สภา และบ่อน้ำ ฉันทโค ซึ่งชื่อว่าหญิงในโลกนี้นั้น บัดนี้ทั้งหลายยอมไม่โกรธหญิงเหล่านั้น" และในจุดอุกฤษชาดกที่ ๔๓/๔๖๘ ว่า

หญิงเปรียบเหมือนยางรัก กินไม่เลือกเหมือนเปลวไฟ มีมายาแรงกล้าเหมือนแม่น้ำอันมีกระแสเชี่ยว ยอมคบหาบุรุษทั้งที่รักและไม่รัก เหมือนเรือจอดไม่วางข้างนี้หรือข้างโน้น ฉะนั้น หญิงไม่ไช่ของคนคนเดียวหรือสองคน ยอมต้อนรับทั่วไปเหมือนรานตลาด ผู้ใดสำคัญซึ่งหญิงเหล่านั้นเราจักเท่ากับคักลมควยทาชาย ฉะนั้น

แม่น้ำ หนทาง รานชายเหล่า สภา และบ่อน้ำ มีอุปมาฉันทโค หญิงในโลกนี้มีอุปไมยฉันทโค เขตแดนของหญิง เหล่านั้นไม่มีเลย

หญิงเหล่านั้น เสมอควยไฟเปรียง เปรียบคางงูเห่า เลือกรับเอาแต่ที่อร่อยๆ เหมือนโคเลือกกินหญ้าในภายนอก ฉะนั้น

๓.๖.๖ หญิงรูปร่างม เทหยากับสามี ไม่ควรรับมาเป็นภรรยาอีก เหมือนไม้กอธิลอยอยู่ในน้ำ เพราะมอดไชแล้ว ในวิฐฐชาดกที่ ๔๕/๕๐๔ กล่าวว่า "หญิงที่สามียกของอย่างดี ถึงแก่ให้แค้นนี้ อันสมบุรุษควยทรัพย์ ได้โอกาสแล้วพึงดูหมิ่นสามีนั้นได้ บุคคลไม่ควรตกอยู่ในอำนาจของหญิง เหล่านั้น"

๓.๖.๗ โหรจักรักหากความอัมในนครอมครวั ไม่ควรนำเรื่องในมานไปเล่าให้คนอื่นฟัง และไม่ควรรนำเรื่องที่ไมเค้นอกบ้านมาเล่าให้สามีฟัง สอดคล้องกับคำนิพนธ์ที่ปรากฏในสมัยพุทธกาลจากเรื่องนางวิสาขามหาอุบาสิกา ซึ่งมี ๑๐ ประการ คือ

๑. จงยอนำไฟในออก
๒. จงยอนำไฟนอกเขา
๓. จงไฟแก่คนที่ให้
๔. จงอย่าให้แก่คนที่ไม่ให้
๕. จงไฟแก่คนทั้งที่ให้และไม่ให้
๖. จงนั่งให้เป็นที่
๗. จงนอนให้เป็นที่
๘. จงบริโภคน้ำให้เป็นที่
๙. จงบูชาเทวดา
๑๐. จงบูชาไฟ

๓.๖.๘ ให้รู้จักรักษาความสะอาดของบ้านเรือน ร่างกาย รู้จักทำบุญ
 สุนทาน รู้จักประหยัด ใช้จ่ายไปอย่างชู้ฉอนาน รู้จักปรนนิบัติสามี เคารพเรือ่ฟั่งสามี จริยธรรม
 เหล่านี้ สอดคล้องกับธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวสามี ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า ภรรยา
 ควรสงเคราะห์สามีด้วยการปฏิบัติหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. จัดการงานดี
๒. สงเคราะห์คนชางเคียง (ญาติหรือเพื่อน) ของสามี
๓. ไม่ประพฤตินอกใจสามี
๔. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ไว้ให้ดี
๕. ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการฟั่งปวง

๓.๗ จริยธรรมที่บิถามารกาฟั่งปฏิบัติคอบุตร

จริยธรรมของบิถามารกาฟั่งปฏิบัติคอบุตรที่ปรากฏในโคลงโลกนิติ มีพอสรุปได้ว่า
 บิถามารคาควรมอบทรัพย์ให้บุตรที่ประสัดดีคือครอบครอง โฉมใหม่บุตรด้วยวิถุนแรง ส่งเสริม
 ให้บุตรศึกษาหาความรู้ เหล่านี้เป็นจริยธรรมที่สอดคล้องกับธรรมทางพุทธศาสนาที่ว่า บิถามารคา
 ฟั่งตนเคราะห์ห่มบุตร ควรสถาน ๕ ได้แก่

- ๑. ห้ามจากความชั่ว
- ๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๓. ให้ศึกษาถิลปริทยา
- ๔. หากภรรยาที่สมควรให้
- ๕. มอบทรัพย์ให้ในสมัย

๓.๘ จริยธรรมของบุตรีที่พึงปฏิบัติต่อบิดามารดา

ในโคลงโลกนิติปรากฏจริยธรรมที่บุตรีพึงปฏิบัติต่อบิดามารดา คือ บุตรีต้องเชื่อฟัง คำสั่งสอนของบิดามารดา ต้องตอบแทนบุญคุณ ไม่ละทิ้งบิดามารดาผู้ชราแล้ว สอดคล้องกับทศเบื้องต้นว่า บุตรีที่บำรุงบิดามารดาด้วยสถาน ๕ คือ

- ๑. ตั้งใจไว้วางใจเลื่องเรา เราจักเลี้ยงท่านตอบแทน
- ๒. จักรับทำกิจของหาบ
- ๓. จักดำรงวงศ์สกุล
- ๔. จักปฏิบัติตนให้เป็นผู้สมควรรับทรัพย์มรดก
- ๕. เมื่อท่านจะไปแล้ว จักตามเดินให้ซึ่งทักษิณาท

กรณีบุตรที่ดอง เรือฟังบิดามารดา นั้นปรากฏในปฐมเทศสูตรที่ ๒๔/๔๖๖ ว่า

"นรชนเป็นบุคคลเลวบิดามารดา มีปกติประพฤติอันนอมคณผู้ใหญ่ในตระกูล เจริญจากอนทาน กล่าวคำสมาบัติระสหาย ละคำสอนเสียก ประกอบในนุบาย เป็นเครื่องกำจัดความตระหนี่ มี วาจาสัตย์ ครองงำความโกรธได้ นั้นแล ว่าเป็นสัปบุรุษ ดังนี้"

นอกจากนี้ ในพรหมสูตรที่ ๓๘๘/๔๓๘ ยังกล่าวว่า

มารดาและบิดา เรากล่าวว่าเป็นพรหม เป็นบูรพาจารย์ เป็นอาหุเนยบุคคลของบุตร เพราะเป็นผู้อนุเคราะห์บุตร เพราะเหตุนี้แล มีอติพิพิงนอบน้อมและสักการะ มารดาบิดาทั้งสองนั้น ควขชาว นำ ผา ท่อน การซักสี การให้อาบน้ำ และการล้างเท้า บัณฑิตทั้งหลายยอมสรวง เสริญบุคคลนั้นไปโลกนี้ทีเดียว เพราะการปฏิบัติในมารดาและบิดา นั้น ละไปแล้วยอมมันเหิงในสวรรค์

พระคุณของบิคารมารคกับบุรุษสมครยของนั้น มีปรากฏในพื้เนื้อคือ ในมหาคัตถา-
สังขยสูตรที่ ๑๘/๔๕๒ - ๔๕๓ กล่าวว่ "กูกริกษุ์ทั้งหลาย มารคยอภักษาทารกันั้น คยพอง
เกาเค็อนมวง สิมเค็อนมวง เม็อลวงไปเกาเค็อนหรือสิมเค็อน มารคากัคคอคทารกัเป็นภาระหนัก
นั้นคยความเส็ยงชีวิตมาก และเส็ยงทารกัเป็นภาระหนักนั้น ซึ่งเกิดแล้วคยโลหิตของทณคย
ความเส็ยงชีวิตมากขึ้น กูกริกษุ์ทั้งหลาย น้ามนของมารคานัเป็นโลหิตในกริขินัน" ในปฐม-
บัตถาสัที่ ๓๑/๔๘ - ๔๘ เปร็ยเทียบพระคุณของบิคารมารคไวว "กูกริกษุ์ทั้งหลาย บุครพิง
สถาปนบิคารมารคในราชสมยัตันเป็นอิสรภักษิตยในแดนดิน อันมีรัทนะ ๘ ประการมากหลายนี้
การกระทำกัจอยางนั้น ยังไมชอว่ อันบุครทำแล้วหรือคอบแพนแล้วมารคานิคาคาเลย ขอนันเพราะ
เหตุไรร เพราะมารคานิคานีอุปการะมาก บ้ารุงเส็ยง แสงโลกันแก่บุครทงหลาย"

๓.๘ จริยธรรมของคณท้าวไปทพิงปฏิมคคตัญญูคและผูใหญ่

๓.๘.๑ ไทรจกัเคารพนิบัตถุเสกานูแก ในคาคาธรรมพศรว เสริฐว
การกระทำคังนี้ เป็นมงคลสูงสุคประการหนึ่ง คือ "ผูกรายไหว อลนอมตอมทัวเป็นนิจกิด ยอม
เจริฐคยคุณธรรม ๔ ประการ คือ อายุ รือเส็ยง สุข และก้าลัง"

๓.๘.๒ บุคคลใดมีจิตใจหยามกระคาง คำทนิติค็ยนบรรพบุรุษของทนเอง
โดยค็ยวาทนเองมิงมทรพยสัน ขอมกุกุกุทมิญญาคคิพนองทียากจน คนทงหลายยอมค็ยเตยน เป็นการ
สอนไทรวาคคยปฏิมคคทัวอยางไรคนทงหลายจั้งจะไม่ค็ยเตยนเอาค็ย ตรงกับปฐมเทวสุครที่ ๕๘/๔๖๒
ทิวา "นรชนนุเป็นบุคคลเส็ยงบิคารมารค มีปคคิประพคคิออลนอมตอมผูใหญ่ในคระภูค เจรจาลอน-
หวน กล่าวแกค้สมานนิตรศหาย ละค้สอเส็ยค ประกอบในอุมาย เป็นเส็ยงก้าจคคความ-
คระหนัก มีวจาสคคย ครอมง้าความโกวัชคคินนแลค็ยว่ เป็นสับบุรุษ คังนี้"

๓.๘.๓ ไทรจกัทำทนไหเหมาะกักาลเทศะ เม็ยฮวมกกลางญาคคิผูใหญ่ เม็
พุดค็ยคังที่จ้าเป็น ไมพุดจากระทนกระเท็ยบ สอคคคองกัที่ปรากฏในสุชาคาคาคคที่ ๔๖/๑๔๔
ทิวา "ผูทคองการจะไหทนเป็นทัวกรักของประชาน พึงกลาวแกค้สอเส็ยคพอประมาณ ไมพุด
พุงชาน ถอยค้ของผูแสดงอรรถและธรรมเป็นถอยค้ไหเราะ" นอกจากนัยังสอคคคองกัพศพจน
อันมีในคาคาธรรมพทที่ ๓๘/๔๒ ทิวา "นทานอยาค็ยกลาวค้หยามกักับใครๆ ผูททานกลาวแล้วพึง
กลาวคอบทาน เพราะวาทถอยค้ค้ค้ทำไหเกิดทกษ"

๔. จริยธรรมที่เป็นคำสอนเกี่ยวกับลักษณะธรรมชาติของมนุษย์

๔.๑ คนที่มีจิตใจชั่วไม่สามารถสอนใจตัวเองได้ ไม่เหมือนนักปราชญ์ที่สอนใจตนเองได้ ตรงกับพุทธวจนะในคถาชาดกชื่อว่า "จิตคั่นรณ กลั้มกลอก ม้องกันยาก ห้ามยาก คนผู้มีปัญญาสามารถให้ตรงได้ เหมือนช่างตัดศรศักดิ์ลุกลศร

๔.๒ คนก็เป็นผู้ที่สั่งสอนได้ง่าย ตรงกับพุทธภาษิตอันปรากฏในปัจจุสุตที่ ๒๔/๓๖๖ ว่า "คำสอนอันเป็นสุภามิต อันบุคคลผู้มิได้จะเป็นข้าศึกหา มีจิตเศร้าหมอง มากไปด้วยความแข็งดี จะเห็นแจ่มชัดมิได้ (สอนยาก) ส่วนวาบุคคลใดกำจัดความแข็งดี ไม่เลื่อมใสแห่งใด ถอนจากความอาฆาตไถแล้ว ผู้นั้นแลพึงรู้คำอันเป็นสุภามิต"

๔.๓ คนเป็นนักปราชญ์ได้เพราะความฉลาดของตนเอง สอดคล้องกับพุทธโอวาทอันมีมาในจุดดลใจระสูชาดที่ ๔๒/๒ ว่า "คนผู้มีปัญญาเจดีย์ฉลาด ย่อมตั้งตนไว้ด้วยตนพูนแน่นอยุ่จนกล่อไฟเอะหยี่ให้เป็นกองใหญ่ ฉะนั้น"

๔.๔ นักปราชญ์แม้จะตกทุกข์ได้ยากเพียงไรยอมไม่ละมธรรม ตรงกับธรรมอันปรากฏในพุทธภาษิตอยู่ในภุทวิปัณฑชาดที่ ๔๒/๔๓๐ ว่า "บัณฑิตทั้งหลายยอมไม่ประพฤติ ธรรมอันเป็นบาป เพราะเหตุแห่งความสุขของตน ถูกทุกขกระทบแล้ว แม้จะหลาตกลงไปก็สงมอยู่ได้ ไม่ละทิ้งธรรมเพราะความรักและความขัง"

๔.๕ แผลงวันยอมยอมยอมสิ่งสกปรก เหมือนคนพาลยอมหาแต่เรื่องเลวร้าย ส่วนแผลงยอมยอมเกสรดอกไม้ เหมือนนักปราชญ์ที่แสวงหาแต่ธรรม ปรากฏในพุทธวจนะในคถาชาดกชื่อว่า ๓๘/๒๘ ว่า "คอกปทุม มีกลิ่นหอมที่นรมย์ใจ เกิดบนกองขยะ ที่เขาทิ้งไว้ไกลทางใหญ่ อุปมาฉันใด ในหมู่ปุถุชนผู้โง่เขลา ไม่นึกอะไรกับกองขยะ แต่พระสาวกของพระพุทธเจ้ายอมรู้งเรื่องควยปัญญา ลวงปุถุชนทั้งหลาย ผู้เป็นคังคนตาบอดควยปัญญา ฉะนั้น"

๔.๖ คนเรานั้นแม้จะมีศรัทธาบรรคาก็สิ่งเพียงไร ก็ทำให้ละทิ้งได้ยาก ในจุฬวิญญูสุตที่ ๓๘/๖๙๘ ไคเสดงถึงที่มาแห่งพิธีอันหนักนเวงยิ่งสำหรับการแก่ชวา "หากผู้ใดไม่ยินยอมตามธรรม คือความเห็นของผู้อื่น ผู้นั้นเป็นพาล คนเขลา เป็นคนผู้มีปัญญาทราม จนเหล่านึงหมคักเป็น คนพาล เป็นคนปัญญาคำทรามและยักมัญอยู่ในพิธี" และในคถาสุตที่ ๓๘/๒๓๘ - ๒๔๐ ไคให้เห็นว่า วามบุคคลถามีพิธีแล้วยากที่จะขจัดไปไคตามลำพังตัว คือ "หมู่สัตว์นั้นชวนชวแล้วในพิธีว่า คนและ

๔.๗ นักประณตยอมไม่วั้นไหวศอกำสรร เสริญและนินทา ตรงกับพุทธวจนะอันเป็นปรากฏในคทาธรรมบทที่ ๓๘/๓๓ - ๓๘ ว่า "ขุนเขาแห่งหิมไม่วั้นไหวเพราะลมฉนโค บัดจิตทั้งหลายยอมไม่วั้นไหวเพราะคำนินทาและสรร เสริญ ฉนั้น"

๔.๘ นักปราชญ์ทุจริตรวมมากแต่ไม่ยอมเผยแพร่ให้คนอื่นรู้ ก็เปรียบเสมือนหญิงที่มีรูปงามแต่มีสามีชั่วร้าย ตรงกับพุทธโอวาทที่ในอุรุโคสังเขปตอนท้าย กังในวัสสการสูตรที่ ๓๒/๓๒ ว่า "บุคคลใญ่แจ่มหนทางอันจะปลดเปลื้องสควทงปวง เสียจากบวงแห่งมัจจุ ประกาศญะยธรรมอันเกือกกลแกลเทวคาและมนุชย์ อนึ่ง ขนเป็นอันมากยอมเลื่อมใสเพราะศกย์หรือเห็นบุคคลใด เราเรียกบุคคลนั้น ซึ่ง เป็นบุคคลาคอธรรมอันเป็นทางและมีไชทาง ผู้ทำกิจเสร็จแล้ว หากอาสาจะมีได้เป็นผู้แล้ว มีสิริระในภพเป็นที่สุด ว่าเป็นมหาบุรุษ"

๔.๙ คนที่มีความรู้มาก แต่ไม่มีคนยกย่องเชิดชู ย่อมไร้ค่า ตรงกับพุทธโอวาทอันมีปรากฏอยู่จนในเถรคทาที่ ๔๘/๔๓ ว่า "ถึงแม้มุคคจะมีวิชา ละมัจจุราชใดแล้ว เป็นผู้หาอาสาจะมีได้ คนพาลทั้งหลายผู้ไม่มีความรู้ ก็ยอมศกษณ์บุคคลนั้นว่า เป็นผู้ไม่ซื่อเสียง"

๔.๑๐ นักปราชญ์แม้รูปไม่งามแต่ธรรมก็ทำให้งามได้ มีกล่าวถึงธรรมที่ทำให้งามไว้ในนันทสูตรที่ ๒๓/๑๐๒ - ๑๐๓ ว่า "บุคคลใดมีศีล มีปัญญา มีคนยอมรับแล้ว มีจิตตั้งมั่น ยินดีในทาน มีสติ เขาปราศจากความโศกทั้งหมด ละโคชชาติอาสาสิ้นแล้ว ทรงไว้ซึ่งร่างกายมีในที่สุด บัดจิตทั้งหลาย เรียกบุคคลนั้นว่า เป็นผู้มีศีล เรียกบุคคลนั้นว่า เป็นผู้ที่มีปัญญา บุคคลนั้นนั้นดวงทุกขอยู่ได้ เทวาททั้งหลายบูชาคนชนิดนั้น"

๔.๑๑ เวลาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้หลายอย่าง เป็นข้อเคื่อนใจให้เราไม่ประมาท เพราะชีวิตไม่มีอะไรแน่นอน สอดคล้องกับพุทธโอวาทในปัสสเถรคทาที่ ๔๑/๕๘๕ ว่า "ขอตานทั้งหลายจง เป็นผู้วางาย จงพูดแต่ถ้อยคำที่สละสลวย มีความเคารพกันและกัน มีจิตเมตตากุรุธาก่อน จงสำรวมในศีล ปราบกนาความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวมากน้อย่างมัน เป็นนิตย ขอตานทั้งหลายจง เห็นความประมาทโดยความเป็นภัย และจง เห็นความไม่ประมาทโดยความเป็นของปลอดภัย แล้วจงชมรมอุฏฐังคิกมรรค (มรรค ๘) เด็ด"

๔.๑๒ คนชั่วคนพาลยอมเวียนวายอยู่ในห้วงสงสาร เป็นเวลายาวนาน ตรงกับคทา

ธรรมทวาร "ราตรีนาน สำหรับคนนอนไม่หลับ ระยะทางหนึ่งโยชน์ไกลสำหรับผู้ล่าแล้ว สงสารวิญ
ยาวนานสำหรับคนหาผู้ไม่รู้อาณาจักรพระศัทธิธรรม"

๔.๑๓ พอบานยิ่งใหญ่ในบานของตนเอง นายบานยิ่งใหญ่ภายในหมู่บ้าน เจ้าเมือง
ยิ่งใหญ่ในเมืองของตน แต่นักปราชญ์ยิ่งใหญ่กว่าผู้ใดไม่ทั่วทุกทิศ ตรงกับพุทธโอวาทในภัททีสูต
ที่ ๒๕/๔๕๒ - ๔๕๓ ว่า "สัตว์ทั้งหลายจำพวกหงส์ นกกระเรียน นกยูง ช้าง เนื้อฟาน ทั้งหมด
ยอมกลั้วราชสีห์ ประมาดในกายไม่มีฉันทิ นนุขยทั้งหลายก็ฉันทิเหมือนกัน ฉากนหนุมณีมีปัญญา
เขายอมเป็นใหญ่ในนุขยเหล่านั้น ไม่เหมือนคนพาลซึ่งต้องการกายเป็นใหญ่ ดังนี้"

๔.๑๔ ทรัพย์สินของสตรีคือรูปงาม ทรัพย์สินของบุรุษคือวิชาความรู้ ทรัพย์สินของพราหมณ์
คือความรอบรู้ในพระเวท ทรัพย์สินของภิกษุคือความรอบรู้ในธรรม มีปรากฏตามพระไตรปิฎก
เหล่านี้เกิดขึ้นเพราะบุญ และทราบเท่าที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ถือว่าเป็นบุญ เป็นทรัพย์สินของบุคคลนั้น ตราบ
จนชีวิตจะหาไม่ ดังปรากฏอยู่ในอิติปิโสที่ ๓๘/๑๔ - ๑๕ ว่า "ขุมทรัพย์สินคือบุญ บรรดาโรค
ทั้งหลาย เมื่อมนุษย์จำต้องละไป เขาขอพาศุขมทรัพย์สินคือบุญนั้นไป ขุมทรัพย์สินไม่สาธารถจะเกษมเหล่า
อื่น โจรลักไม่ได้ บุญริชอันใดคิดคนไปไม่ได้ ปราชญ์พึงทำบุญริชนั้น... ความเป็นผู้มีวิชาพรองงาม
ความเป็นผู้มีเสียงไพเราะ ความเป็นผู้มีทวารตรงดี ความเป็นผู้มีรูปสวย ความเป็นอธิบดี
ความเป็นผู้มีวิวาร อัฐมตังปวงนั้น อันเทวดาและมนุษย์ ยอมได้ถวายบุญริชนี้"

๔.๑๕ การอาศัยบุญไม่รู้อวิชา การอาศัยพระเจาแต่นินยอมปราศจากยศ การ
อาศัยภรรยายอมไม่มีบุตร และการอาศัยที่จะทำบุญหรือทำความดียอมไม่มีความสุข พุทธโอวาทใน
ปญญวิปากสูตที่ ๓๕/๑๑๙ มีว่า "กุศลริชทั้งหลาย เสร็จทั้งหลาย ยากด้วบุญเลย คำว่าบุญนี้
เป็นชื่อของความสุข" ในปญญสูตที่ ๓๘/๓๑๓ ก็กล่าวไว้ด้วยใจความคล้ายคลึงกันมาก และการ
สร้างบุญถือเป็นการสร้างความสุขอย่างยิ่ง ดังกล่าวไว้ในคถาธรรมบทที่ ๓๘/๒๑ - ๒๒ ดังนี้
"ผู้ใดทำบุญไว้ยอมมันเหิงในโลกนี้ ยอมมันเหิงในโลกเบื้องหน้า ยอมมันเหิงในโลกทั้งสอง ผู้ทำ
บุญไว้แล้วนั้น เห็นความบริสุทธิ์แห่งกรรมของตนแล้ว ยอมมันเหิงอย่างยิ่ง"

๔.๑๖ คอกบัวเกิดแต่โคลนตม เพรชพลอยเกิดจากหินผา ช้างเผือกเกิดจากป่า
นักปราชญ์จะเกิดในตระกูลยากไร้มันคนนับถือทั่วไป มีปรากฏในสุตทริกสูตที่ ๒๔/๓๓๘ เมื่อ
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับสุตทริกภรรยพราหมณ์ว่า "ท่านอย่าถามถึงชาติ แทงถามถึง

ความประพตเกิด ไผ่ยอมเกิดจากไม้ และบุคคลแม้จะเกิดในตระกูลต่ำ เป็นผู้มี มีความเพียร เป็นผู้ทั่วถึง เหตุ หามโทษ เสียขวัญหิริ ปีกคนแล้วควยสัจจะ ประกอบด้วยการปรามปรามถึงที่สุด แห่งเวท มีพรหมจรรย์อันอยู่จบแล้ว ผู้ใดมีขันธ์อันยอมเข้าไปแล้ว บุษบาพรหมณฺฑน ญฺณนยอม ชะว่า ยอมบุษบาพระทักษิณยอมบุคคลโดยกาล"

๔.๑๗ การพูดความจริงคนอาจไม่ชอบฟัง แต่หาพูดเท็จปะปนด้วยคนจะนับหน้าถือตา มีปรากฏในกถาวัตถุสูตรที่ ๓๑/๓๑๘ - ๓๒๐ ว่า

ชนเหล่าใดเป็นชนเจ้าโทษะ ฟุ้งชาน โอวาทเจรจา ชนเหล่านั้นมาถึงคนที่มิใช่ ของพระอริยเจ้า ทางหาโทษของกันและกัน ชนชมคำทักท้วง ความพลาดพลั้ง ความหลงลืม และความประมาทของกันและกัน...

บุคคลควรอนุโมทนาคำที่เป็นสุภาษิต ไม่ควรรุกรานในถ้อยคำที่กล่าวชั่ว ไม่ควรศึกษาเพื่อความแข่งดี และไม่ควรมีถือถือความพลาดพลั้ง ไม่ควรทับถม ไม่ควรข่มขี้ ไม่ควรพูดถ้อยคำเหลวไหล เพื่อรู้ เพื่อเลื่อมใส

ในอภัยราชกุมารสูตรที่ ๘/๑๑๑ ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสพุทธโฆวาทแก่อภัยราชกุมารว่า "อภัยราชกุมาร... ตถาคคยอมรู้วาทที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาทนั้นเป็นที่รักเป็นที่พอใจของผู้อื่น ตถาคคไม่กล่าววาทนั้น... ขอนั้นเพราะเหตุไร เพราะตถาคคมีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งหลาย"

นอกจากนี้ ในสุตโตสมชาคคที่ ๔๔/๑๘๗ ยังแสดงถึงโทษของการกล่าวเท็จ เพื่อเป็นข้อไว้ว่า "นรชนใดฟังกล่าวเท็จ เพราะเพื่อประโยชน์แก่คนใด เหตุเพื่อประโยชน์แก่คนนั้น ย่อมไม่รักษา นรชนนั้นจากทุกข์ได้เลย"

๔.๑๘ คนไม่พึงทนตายเพราะหนาม คนกลัวตายเพราะลูกกลวย ลาคายเพราะลูกมาที่เกิดจากตน ส่วนคนโลภนั้นตายเพราะลาภ ตรงกับพุทธโฆวาทในเวทที่คคสูตรที่ ๒๔/๓๐๘ ว่า "ผลกลวยแลยอมฆ่าตนกลวย ขุยไผ่ยอมฆ่าตนไผ่ ขุยออยยอมฆ่าตนออย สักการะยอมฆ่าบุรุษหัวเหมือนลูกในทองสาแหม่อศฺคร ฉะนั้น"

๔.๑๘ คนที่หมกมุ่นว่าศาสนาที่เคยพึ่งพาที่หลบหนี สอดคล้องกับในอินดิเรกาคาที่ ๔๑/๔๑๐ ว่า "อันบุคคลใดในโลกนี้ เป็นผู้โง่เขลาและน้า ถึงแม้ว่าบุคคลนั้นจะเป็นคนชั่วช้าเลวทราม ก็เป็นที่สักการะนับถือของคนพาลทั้งหลาย"

๔.๒๐ มาถาไมมันชีจะพศ ปีนถาไมยงสนิมจะจับลำกลอง ขาหาสมวีรารดาไมไช งานจะเกี่ยจตุราน ภรรยาดาไมชีกิไกลจะเป็นภักเภาเรา ขอนี้เป็นการสอนใหม่ความเพียร ปีกคิด พมทวน ปีกทำเพื่อความชำนาญแจ้ง ตรงกับพุทธวจนะในคาถาธรรมพทว่า "บัญญัติเกิดได้ เพราะตั้งใจพิณิจ เสื่อมไป เพราะไม่ตั้งใจพิณิจ เมื่อรู้ทางเจริญและทางเสื่อมของบัญญัติแล้ว ควรจะทำตนโดยวิถีทางที่บัญญัติจะเจริญ"

๔.๒๑ มคยอมปรารถนาเข้าออย โคยอมปรารถนาหยากอน ชายหนุ่มยอมปรารถนา หึงงาม หึงชรายอมชอบชายหนุ่ม ชายชรายอมรักใครภรรยาสาว เหล่านี้แสดงถึงโลกแห่ง โลกียสุขที่มนุษย์ทั่วไปไมวาหนุ่มเฒ่าสาวแก่ ยอมหลง เพลินอยู่กับค้ำหาในจิตใจ สอดคล้องกับพุทธ- ภาสิตหลายแห่งที่พระพุทธของคศรีสไว้ เช่น ในคตยชนสูตรที่ ๒๓/๔๐ และ ปฐมชนสูตรที่ ๒๖/๖๔ ว่า "ค้ำหายังคนโง่เกิดจิตของ เขายอมวิงพลาณไป สัตวเวียนวายไปยังสงสาร กรรมเป็นที่พำนัก ของสัตว์นั้น" ในค้ำหาสูตรที่ ๒๓/๔๔ กล่าวว่า "โลกอันค้ำหายอมเข้าไป อันค้ำหายอมเลือกใส่ไป โลกทั้งหมดเป็นไปตามอำนาจของกรรมอันหนึ่งคือค้ำหา" ในสัฎกบัตสูตรที่ ๑๕/๓๕๑ กล่าวว่า "ค้ำหาเป็นค้ำโรค เป็นค้ำหัวผี เป็นค้ำลูกศร ยอมจุกควาบรุษเข้าไปเพื่องเกิดในภพนั้นๆ" ในกามนัต ชาติกที่ ๔๒/๑๑๒ มีว่า "อันที่จริงเมื่อบุคคลถูกกฏเภากคิ หมอบางคนก็รักษาได้ อันึ่ง บุคคลถูก ฎีเข่าถึง หมอบุญลาดยอมรักษาได้ แต่บุคคลถูกกฏความใครครอบงำแล้ว ใครๆก็รักษาไม่หาย เพราะ ว่าเมื่อบุคคลล่วงเลยกรรมเสียแล้ว จะรักษาอย่างไร" และในมหาชนกชาติกที่ ๔๔/๒๕๕ มีว่า "คนยอมฆ่าเสียเหลืออง เพราะหนึ่ง ยอมฆ่าขาง เพราะงา ยอมฆ่าคนมั่งคั่ง เพราะทรัพย์สิน ใครเอาจัก ฆาคที่ไม่มีเรือน ไม่มีสันถาะ คือค้ำหา"

๔.๒๒ มนุษย์ไม่เคยอมทรัพย์ สอดคล้องกับในรัฐปาถกสูตรที่ ๒๐/๔๖๔ - ๔๗๐

ท้าว

เราเห็นมนุษย์ทั้งหลายในโลก ที่เป็นผู้มีทรัพย์ ใต้อภัยแล้วยอมไม่ให้เพราะ
ความหลง โลกแล้วยอมทำการตั้งสมถะทรัพย์ และยังมีปรารถนาทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นไป
พระราชทานและมนุษย์เหล่านี้เป็นอันมาก ยังไม่สิ้นความทะเยอทะยาน ยอมเขา
ถึงความตาย เป็นผู้รองอยู่

๔.๒๓ พรหมมณเฑียรคณาจารย์ประกอบพิธีกรรม เมืองหวาคกฉั่วคีตรุ ชายยอม
อยู่ใต้อำนาจภรรยา เหล่านี้ยอมไม่เป็นอิสระเสรี เป็นการสอนให้รู้จักทำกรรมทำ เมื่อฟังกระทำ
เพราะเป็นสิ่งที่ควร สอดคล้องกับภักดีในศพลวรรคที่ ๒๕/๔๑ คือ "คุณกริยาทั้งหลาย บุคคล
ผู้เกี่ยวข้อง อาเกือบจะควรถรมอันเป็นมาปกคลุม ยอมเป็นทุกข์แล้ว ยอมยังประโยชน์ของผู้อื่น
ใหญ่ให้เสื่อมเสีย"

๔.๒๔ สิ่งที่อยู่ใกล้กันแล้วจะตอมมีเหตุคือ วาวกันดม ผมงันหัว และวักกันบาน
เป็นการเปรียบเทียบว่าสิ่งบางสิ่งที่อยู่ใกล้กันอาจวนวายโคจรเกี่ยวกับคนที่อยู่หมุมมาก ดังใน
ยโสธระชาดกที่ ๔๑/๔๓๔ ที่ว่า "ภิกษุของกเคียวเหมือนพรม อยู่ ๒ องค์เป็นเทพเจ้า
ผู้อยู่มากกว่า ๓ องค์ขึ้นไปเหมือนชาวบ้าน ยอมมีความไกลห่างมากขึ้น เพราะฉะนั้นภิกษุจึงเป็น
ผู้อยู่แต่ผู้เดียว"

๔.๒๕ คนจนอยากกินของแพง คนป่วยอยากออกแรงเงินแพง คนชิวอยาก
แสดงธรรม ทั้งสามประการนี้ไม่ควรประพฤติอย่างยิ่ง เป็นการสอนไม่ให้ประพฤติอย่างหลงผิด
พึงไตร่ตรองก่อนปฏิบัติหรือเลียนแบบใคร ดังในคาถาธรรมบทว่า

ผู้ใดเป็นพาล ยอมสำคัญความที่ตนเป็นพาลใด ครอบเหตุนั้นตนยัง เป็นมัจฉิตใดบาง
ส่วนผู้ใดเป็นพาล แต่สำคัญตนว่าเป็นมัจฉิต ผู้นั้นแลเรากล่าวว่าเป็นพาล

ชนเหล่าใดมีความรู้ในธรรมอันหาสาระมิได้ว่าเป็นสาระ และมิได้เห็นในธรรม
อันเป็นสาระว่าไม่เป็นสาระ ชนเหล่านั้นมีความดำริผิดเป็นโคจร ยอมไม่บรรลุนิพพาน
เป็นสาระ

นอกจากนี้ในอภิศติษาคถาที่ ๔๓/๕๑๘ ยังกล่าวไว้อีกว่า "คนพาลผู้มีปัญญาทราม ย่อมแนะนำได้แต่สิ่งไม่ควรแนะนำ ย่อมชักชวนแต่ในสิ่งที่ไม่ใช่พระ การแนะนำชั่วเป็นความดีของเขา คนพาลนั้นจึงจะพูดศิกิโกธ เขามีใญ่วินัย การไม่เห็นคนพาลนั้นเป็นความดี"

๕. จริยธรรมที่สอนสั่งจรรยาตามแนวคิพทศศาสนา

๕.๑ การทำความดีและความชั่วไม่ใช่สิ่งที่ปกปิดกันได้ ตรงกับพุทธโอวาทใน อธิปไคยสูตรที่ ๓๑/๒๓๒ ที่ว่า "ขึ้นชื่อว่าความลับในโลกนี้สำหรับผู้ที่ทำบาปกรรม คุณบุญคุณจริงหรือเท็จตัวของท่านเองย่อมจะรู้ได้ และผู้เจริญท่านสามารถที่จะทำความดีใดหนอ แทนคุณหมิ่นตัวเองเสีย อันที่ ท่านได้ปกปิดความชั่วซึ่งมีอยู่ในตน ท่านนั้นจึง เป็นคนพาล ประพฤติสิ่งๆ ทยอยๆ อันเทวดาและพระตถาคตย่อมเห็นได้"

๕.๒ ไท้คนคนดี หลีกเลียวการคบคนชั่ว พยายามทำแต่ความดี เพราะชีวิตเปรียบเสมือนฟองน้ำที่อาจจะแตกดับได้ทุกเมื่อ ปรากฏในอรกานุศาสนสูตรที่ ๓๕/๑๓๖ ว่า

หยาดน้ำค้างบนยอดหญ้าเมื่ออาทิตย์ขึ้นมา ย่อมแห้งหายไปได้เร็ว ไม่ตั้งอยู่นานแท้ ฉันทิโค ชีวิตมนุษย์ทั้งหลายเปรียบเสมือนหยาดน้ำค้าง ฉันทิโค เหมือนกัน นิคทนอยรวดเร็ว มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก จะพึงถูกตองใดด้วยปัญญา ควรกระทำกุศล ควรประพฤติพรหมจรรย์ เพราะสัตว์ที่เกิดขึ้นแล้วจะไม่ตายไม่มี

เมื่อฝนตกหนัก หนาเม็ด ฟองน้ำย่อมแตกเร็ว ตั้งอยู่ไม่นานแท้ ฉันทิโค ชีวิตมนุษย์ทั้งหลาย ก็เปรียบเสมือนฟองน้ำ ฉันทิโค เหมือนกัน

๕.๓ คนอายุร้อยปี หากไม่รู้จักรักษาศีล ไม่ทำความดี ก็ผู้เด็กที่เกิดวันเดียวหรือ ขวมเดียวที่รู้จักรักษาศีลไม่ได้ ตรงกับพุทธทศธรรมทิวา "ผู้ไม่เห็นธรรมอันประเสริฐ ถึงจะมีชีวิตอยู่คงร้อยปี ก็ผู้ชีวิตวันเดียวของผู้เห็นไม่ได้ ผู้ไม่พิจารณาเห็นความเกิด และความเสื่อมสลายของสังขาร ถึงจะมีชีวิตอยู่คงร้อยปี ก็ผู้ชีวิตวันเดียวของผู้ที่พิจารณาไม่ได้"

๕.๔ ผลบาปย่อมเกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง เหมือนกับสนิมเหล็กซึ่งเกิดจากตัวเหล็กเอง หรือเปรียบเสมือนการหวานที่ชเชนไรก็ย่อมไคยล เชนนั้น ตรงกับพุทธทศธรรมทิวาที่ ๓๘/๖๑ ว่า "สนิมเกิดแต่เหล็กเอง ครั้นเกิดข้้นแต่เหล็กนั้นแล้ว ย่อมกัดกิน

เหล็กนั้น ฉันทโค กรรมของตนยอมนำบุคคล ผู้มีประพตติดวงปัญญาชื่อ โชนา (ปัญญาเครื่องกำจัดกิเลส) ไปสู่ทุกคติ ฉันทนั้น" และปรากฏในจุดเน้นนิตยสารคกที่ ๔๒/๑๐๘ ว่า "บุรุษทำกรรมเหล่าใดไว้ เขายอมเห็นกรรมเหล่านั้นในตน ผู้ทำกรรมชียยอมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมช้ยยอมได้รับผลชั่ว บุคคลหาว่าพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น"

๕.๕ ผลกรรมเกิดจากการกระทำของตนเอง มีปรากฏในจุฬินมวิภังคสูตรที่ ๒๒/๔๕๗ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับสุภมาถพีโตเทยยมุทราว่า "ดูกรมาถพี สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้" ในเมทานารทกัสมปชาคคที่ ๔๔/๔๔๔ กล่าวไว้ว่า "สตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ควรเป็นผู้ไม่ประมาทด้วยกาย วาจา ใจ มีปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเพื่อประโยชน์ของตน นรชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกนี้ ที่เป็นคเมยัส มีทรัพย์บริบูรณ์ทุกอย่าง นรชนเหล่านั้นใดสังสมกรรมดีไว้ในปางก่อนแล้วโดยไม่ตองสงสัย สัตว์ทั้งปวงล้วนมีกรรมเป็นของตัว"

๕.๖ ทุกคนยอมเห็นความตายไม่พน ตรงตามพุทธคำรัสที่ปรากฏในเมหาปรินิพพานสูตรที่ ๑๕/๑๖๖ ว่า "คนเหล่าใด ทั้งเล็กทั้งใหญ่ ทั้งพลทั้งบัณฑิต ทั้งมั่งมีทั้งขัดสน ล้วนมีความตายเป็นเบื้องหน้า ภาชนะดินที่นายช่างหมอละทำแล้ว ทั้งเล็กทั้งใหญ่ ทั้งสูงทั้งตม ทุกคนมีความแตกเป็นที่สุค ฉันทโค ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายก็ฉันทนั้น"

๕.๗ บุตร ภรรยา และทรัพย์สิน เป็นบ่วงกลองที่ทำให้คองหงโย หากหลุดพ้นจากพันธะเหล่านี้ได้ ก็จะสามารถหลุดพ้นจากการเวียนววยตายเกิดได้ ตรงกับพุทธภาษิตในพันธุสูตรที่ ๒๓/๑๕๒ - ๑๕๓ ที่ว่า

นักปราชญ์ทั้งหลายไม่ได้กล่าวว่า เครื่องจองจำที่ทำความเหล็ก ทำความไม้ และทำความหญ้า (เชือก) เป็นเครื่องจองจำที่มั่น

นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่า ความรักใคร่พอใจนักในแกวมณีและกุธผล และความหวงอาลัยในบุตรและภรรยาทั้งหลาย ว่าเป็นเครื่องจองจำที่มั่น พาให้ตกต่ำ เป็นเครื่องจองจำที่หย่อนๆ แต่ปลดปล่อยได้ยาก

๕.๘ คนที่เคยอุปถัมภ์คำชู้กัน เคยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หรือเคยเป็นคู่ครองกัน
ในชาติก่อน ในชาตินี้จึงได้เป็นคู่ครองกัน มีปรากฏอยู่ในสาเกตชาดกที่ ๔๒/๑๑๘ ว่า "ความรัก
นั้นย่อมเกิดขึ้นด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ ด้วยการอยู่ร่วมกันในกาลก่อน ๑ ด้วยความเกื้อกูลต่อกัน
ในปัจจุบัน ๑ เหมือนดอกกุหลาบและชดชาติ เมื่อเกิดในน้ำย่อมเกิดขึ้นเพราะอาศัยเหตุ ๒ ประการ
คือน้ำและเปลือกถม ฉะนั้น"

๕.๙ บามิไคเกิดจากกาย แต่เกิดจากจิต การวางบาปต้องวางจิตใจ มีใน
ปุณนิกาเถรีคาถาที่ ๔๑/๓๐๔ - ๓๐๕ ซึ่งพระปุณนิเถรีกล่าวกับพราหมณ์ผู้หนึ่งว่า

ก็เมื่อบุคคลจะพ้นจากบาปกรรมใดเพราะการอาบน้ำ ฌ เต่า นาก จระเข
และสัตว์เหล่านี้นั้นเหี่ยวไปในแม่น้ำ ก็จักพากันไปสู่สวรรค์แน่นอน พวกคนฆ่าเนื้อทราย
เลี้ยงชีวิต คนฆ่าสุกร พวกชาวประมง พวกพรานเนื้อ พวกโจร พวกนายเพชรฆาต และ
คนที่ทำกรรมอันเป็นบาปเหล่านั้น แมคนเหล่านั้นกึ่งพ้นจากบาปกรรมเพราะการอาบน้ำ
ตามแม่น้ำเหล่านั้นพึงนำบาปที่ทานทำไว้ในกาลก่อนไปไคไซร้ แม่น้ำเหล่านั้นกึ่งนำบุญมาให้
ทานบาง

นอกจากนี้ ในวัฏกุปมสูตรที่ ๑๓/๕๐ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับสุนทรภิกษุภวราช-
พราหมณ์ ก็ให้สาระเพิ่มเติมว่า "ศุกรพราหมณ์ ทานจงอาบน้ำในคำสอนของเราเถิด จงทำความ
เกษมในสัตว์ทั้งปวงเถิด ถาทานไม่กล่าวคำเท็จ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ถือเอาวัตถุที่เขาไม่ให้
เป็นอันมีความเชื่อ ไม่กระหน่ำไซร้ ทานจักต้องไปยังทานาคยาท่าไม้ต้น แมงการคัมภีร์ในทาศยาจัก
ทำอะไรให้แกทานได้"

๕.๑๐ กลิ่นดอกไม้จะหอมตามลมเท่านั้น ไม่อาจหอมทวนลมได้ แต่การทำความคิด
ด้วยการรักษาศีลสั่ง ย่อมหอมทวนไปไคทั้งไกลและใกล้ มีปรากฏในคันทสูตรที่ ๓๑/๓๖๔ มีเนื้อความ
เช่นเดียวกับที่ว่า "กลิ่นดอกไม้พุ่งทวนลมไปไม่ไค กลิ่นจันทน์ กลิ่นกฤษณาหรือกลิ่นกะอัมพิก ก็พุ่งทวนลม
ไปไม่ไค แต่กลิ่นสัตบุรุษพุ่งทวนลมไปไค เพราะกลิ่นนี้พุ่งไปทุกทิศ" นอกจากนี้ในชาดกธรรมบทยัง
กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันว่า "กฤษณา หรือจันทน์ มีกลิ่นหอมอ่อนนัยน์ แต่กลิ่นหอมของท่านผู้ทรงศีล
ลิประเสริฐนัยน์ หอมพุ่งกระพริบถึงทวยเทพยดา" และ "กลิ่นที่หอมยิ่งกว่าของหอมเหล่านี้ จันทน์

ภณณา คอกอบด และกะดำหัท"

๕.๑๑ คนที่ทำบุญยอมไ้รับผลแห่งความดีตอบแทน เหมือนเงาที่ติดตามไปทุกแห่งหน แต่คนที่ทำชั่วยอมไ้รับกรรมชั่วตอบแทน เหมือนนกเงือกที่วิ่งทั้รอยตีนโค ตรงกับพุทธภาษิตใน คาถาธรรมบทที่ ๓๘/๑๘ ว่า "กรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐสุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจอันประทุรร้ายแล้ว กล่าวอูยูกตาม ทำอูยูกตาม ทักขยอมไปตามบุคคลนั้น เพราะทุจริต ๓ อย่างนั้น เหมือนล่อหนุมไปตามรอยเท้าโคโดยลากเงือกไป อยู่ฉะนั้น"

๕.๑๒ ศาสตรที่คิดเลิศเท่าธรรมไม่มี ทรัพย์สินที่มคิเลิศเท่าทรัพย์ที่บริจาคเป็นทาน ไม่มี ความรักที่ประเสริฐเท่าความรักที่จะรักษาที่ลสิ่งไม่มี และความสุขที่จะเทียบเท่านิพพานนั้น ก็ไม่มีเช่นกัน สอดคล้องกับพุทธวจนะในคาถาธรรมบทที่ ๓๘/๘๒ ที่ว่า "การให้ธรรมเป็นทาน ย่อมชำนะการให้หิงปวง รสแห่งธรรมย่อมชำนะรสหิงปวง ความยินดีในธรรมย่อมชำนะความยินดี หิงปวง ความสิ้นคิดหาขอมชำนะทุกข์หิงปวง"

๕.๑๓ การพ้นจากสิ่งทลไปนี้ นับว่าเป็นความสุขที่ประเสริฐกว่าถึงใดๆ คือ การ พ้นจากความหนาวเย็น ความเดือดร้อน โรคภัยไข้เจ็บ ความทุกข์เวทนา ความโศกเศร้า และการ เกิด แก่ ตาย สอดคล้องกับพุทธภาษิตในอชาตสูตรที่ ๓๘/๓๔๓ ที่ว่า

ธรรมชาติอันเกิดแล้ว มีแล้ว เกิดขึ้นพร้อมแล้ว อันใจจัยทำแล้ว ปรงแต่งแล้ว ไม่ยั้งยืน ระคนแล้วควยชราและมรณะ เป็นรังแห่งโรค ยุพัง มีอาหารและกัณหาคเป็น แคนเกิด ไม่ควร เพื่อความยินดีธรรมชาตินั้น

การสลัดออกซึ่งธรรมชาตินั้น เป็นบทอันระงับ จะคาคคะเนเอาไม่ได้ ยั้งยืน ไม่เกิดขึ้นพร้อม ไม่มีความโศก ปราศจากขุติ ความคับแค้นทุกขธรรมคือความที่สังขาร ทั้งหลายสงบระงับ เป็นสุข

๕.๑๔ เหตุแห่งการทำบาปคือความโลภ เหตุแห่งการเจ็บป่วยคือความยินดีในรส เหตุแห่งความทุกข์คือกิเลส เหตุแห่งนิพพานคือสังขารม ตรงตามภาษิตในมหาสุตโสมชาดกที่ ๔๔/๑๕๔ ที่ว่า "รสเหล่าใดมีอยู่ในแดนดิน สัจจะเป็นรสที่ยังประโยชน์ให้สำเร็จการสเหล่านั้น เพราะวาสมณะพราหมณผู้คงอยู่ในสัจจะย่อมขามคนฝั่งแห่งชาติและมรณะได้" นอกจากนี้ยังมีกล่าว

ไว้ในมหาวิชัยชาตกที่ ๔๓/๕๗๗ อิกว่า "บุรุษผู้เป็นมัจฉิต เมื่อพิจารณาถึงประโยชน์ของตน ไม่ควรดูอำนาจแห่งความโลภ พึงกำจัดใจอันประกอบด้วยความโลภเสีย ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้ และรู้ ตัณหาว่าเป็นแดนเกิดของมุนะ พึงเป็นผู้ปราศจากตัณหา ไม่มีความถือมั่น พึงเป็นผู้มีสติละเวม โดยชอบเกิด" และในสมุทราสูตรที่ ๒๗/๒๕๐ กล่าวไว้ว่า "บุคคลใดคลายราคะ โทสะ และ อวิชชา ใดแล้ว บุคคลนั้นชื่อว่าข้ามสมุทรซึ่งมีสัตว์ร้าย มีทั้งผีเสื้อ น้ำ มีทั้งคนและภัย ที่ข้ามได้ แสนยากใดแล้ว เรากล่าวว่าบุคคลนั้นดวงพนเครื่องของ ละมัจจุ ไม่มีอุปธิ ละทุกข์ใดขาดเพื่อไม่ เกิดต่อไปถึงความตัณหา ไม่กลับมาเกิดอีก ดวงพระยามัจจุราชไหลลงใจ"

๕.๑๕ ในหนังสือทำความดีด้วยการทำทาน มีปรากฏเป็นพุทธโอวาทในปฐมมุตตกสูตรที่ ๒๓/๑๗๕ - ๑๘๐ ว่า "น้ามีอยู่ในใต้ของอมุนะ คนของมุนาน้ำที่ไม่พึงคิม ฉนโค คนชั่วโคตรพยแล้ว ยอมบริโลกเสียด้วยตนเอง ไม่ยอมให้ทาน ฉนฉน ส่วนวิญญูชนผู้มีปัญญา ใดโคคะแล้ว ยอมยังไม่ บริโลกและทำกิจ เขาเป็นคนอาจหาญ เอียงคหุญญาติ ไม่ถูกคิดเตียน ยอมเขาถึงแดนสวรรค์" นอกจากนี้ในพิสารโกสิยชาตกที่ ๔๒/๔๒๕ - ๔๒๖ ก็ยังชี้ให้เห็นว่าคนที่มีจิตใจสูง แทนนั้นจึงจะบังเกิดใน การทำทาน ดังว่า "ทานผู้ให้ให้โดยยาก เพราะต้องคร่อมจำความตระหนี่ก่อนแล้วจึงให้ได้ อสัตบุรุษทั้งหลายยอมไม่ทำทานที่สัตบุรุษทำแล้ว ธรรมของสัตบุรุษนั้นคนอนรุโดยยาก เพราะเหตุเห็น คติจากในโลกนี้ของสัตบุรุษกับอสัตบุรุษจึงต่างกัน อสัตบุรุษยอมไม่บรค สัตบุรุษยอมไปสวรรค์"

๕.๑๖ ร่างกายของคนเรานั้นเมื่อตายลงแล้วก็กลมดินเท่านั้น ไม่ไปประโยชน์อันใด มีปรากฏในแฉดมิตตสูตรที่ ๒๖/๒๑๒ ว่า

พระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์ ทรงแสดงแล้วว่า รูปอุปมาด้วย
 กลมพองน้ำ เวหนอุปมาด้วยพองน้ำ สัตว์อุปมาด้วยพยับแดด สัขารอุปมาด้วย
 ฝนกลวย และวิญญูปอุปมาด้วยกล ภิภุยอมเพ่งพิจารณาเห็นเบญจขันธ์นั้นโดยแยบคาย
 ชาญประการใดๆ เมญจขันธ์ยอมปรากฏเป็นของว่าง เป็นของเปล่าด้วยประการนั้นๆ
 ก็การละกรรม ๓ อย่าง อันพระพุทโธเจ้าผู้มีปัญญาถึงแผ่นดินปรารธนาภายใน
 ทรงแสดงแล้ว ทานทั้งหลายจงครุปลั้มคคทั้งแล้ว ฉาย โอน และวิญญูญาณยอมละกาย
 นี้เมื่อใดเมื่อใด ภายฉนเขาตลอดทั้งแล้ว ยอมเป็นเหยื่อแห่งสัตว์อื่น หาเจตนามิได้
 นอนทับถมแผ่นดิน นี้เป็นกลสำหรับหลอกลวงคนโง่

๕.๑๗ มุขยหงชายหญิง เกิดมาแล้วตองตาย ทรงถามภานิตาในกุฏิภูฏกุตตนิเทศ
ที่ ๔๖/๗๐ ทิวา

อายุของพวกมุขยหงย มุขยู่ใครความดี พึ่งคุณนินอายุที่น้อยนี้ พึ่งรับประพฤติ
ให้เหมือนคนถูกไฟไหม้ที่ระนะ ฉะนั้น เพราะภาวะความตายจะไมมาถึงมิได้มี
วันคืนยอมดวงเลยไป ชีวิตก็กระชั้นเข้าไปสู่ความตาย อายุของสัตว์ทั้งหลาย
ยอมสิ้นไป เหมือนน้ำในแม่น้ำนอยยอมสิ้นไป ฉะนั้น

นอกจากนี้ในนันทสูตรที่ ๒๓/๑๒๔ ก็กล่าวไว้ว่า "กาลยอมดวงไป ราตรียอมผันไป
ชั้นแห่งวัยยอมละล้าค้ำไป บุคคลมาพิจารณาเห็นภัยในมรณะนี้ มุงตอสันติ ควรละโลกานิสเสีย"
ในสารปุตตเถรคาถาที่ ๔๑/๕๕๕ - ๕๕๐ มีว่า "ความตายนี้มีแต่เป็นสองคราว คือในเวลาแก่
หรือเวลาหนุ่ม ที่จะไม่ตายเลยยอมไม่มี เพราะฉะนั้นทานทั้งหลาย จึงบำเพ็ญแต่สัมมาปฏิบัติเจ็ด
ข้อจงอย่าโคปฏิบัติผิดพิพาศเสียเลย ขนธอย่าใดดวงเลยทานทั้งหลายไปเสีย เพราะผู้มีขณะอัน
ดวงเลยไปเสียแล้ว ตองพากันไปเสวราโสภยัคเยยคตยูในมรก" และในขราสูตรที่ ๒๘/๓๖๒ ซึ่ง
องค์พระผู้มีพระภาคเจ้าคร้สกับพระอานนทว่า "อุกร อานนท ขอนเป็นนอยานั้น ขราธรรมยอมมี
ในความเป็นหนุ่มสาว พยาธิยอมมีในความไม่มีโรค มรณะธรรมยอมมีในชีวิต"

๕.๑๘ คนเรา เมื่อตายลงจะเหลือแค่คุณความดีหรือความชั่วเท่านั้นปรากฏอยู่
พระพุทธโฆวาทตามเทศนี้ได้จากปิยสูตรที่ ๒๓/๑๔๑ - ๑๔๒ ว่า

เมื่อบุคคลถูกมรณะครอบงำ ละทิ้งภพมนุษย์ไม่อยู่ ก็อะไร เป็นสมบัติของเขา และ
เขายอมเอาอะไรไม่ได้ อนึ่ง อะไร เขาจะติดตามเขาไป ประจุเงาคิดตามคนไปฉะนั้น
ผู้ที่เกิดมาแล้วจำจะตองตายในโลกนี้ ยอมทำกรรมอันใดไว้ คือเป็นบุญและเป็น
บาป ทั้ง ๒ ประการ บุญและบาปนั้น เป็นสมบัติของเขา และเขาจะเอาบุญและบาปนั้นไป
(สู่ปรโลก) อนึ่ง บุญและบาปนั้น ยอมเป็นของติดตามเขาไปประจุเงาคิดตามคนไป
ฉะนั้น

อิศริญาณภาสิต

อิศริญาณภาสิต หรือ เพลงยาวเจ้าอิศริญาณ นั้น เป็นพระนิพนธ์ของหม่อมเจ้าอิศริญาณ
ในพระบรมวงศ์เธอ กรมหลวงมหิศวรินทรากรมเรศ เมื่อทรงผนวชอยู่วัดบวรนิเวศใต้พระนามฉายา
ว่า อิสสรญาโล

จริยธรรมที่ปรากฏในอิศริญาณภาสิต

๑. จริยธรรมสำหรับคนทั่วไป

๑.๑ จริยธรรมที่ควรปฏิบัติต่อตนเอง เพื่อช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคม
ได้อย่างมีความสุข

๑.๑.๑ การผูกมิตรกับบุคคลในสังคม ถือเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะ
มนุษย์เราไม่สามารถอยู่ในสังคมได้แต่เพียงลำพัง ยังต้องมีการติดต่อกับบุคคลในสังคม ดังนั้น
การผูกมิตรจึง เป็นเรื่องสำคัญ

น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า ชนอาศัย

รักสนมณีใหญ่ อยู่เพียงสั้น

รักษาวนน้อย ชาติเป็นเกินกฎหมาย

๑.๑.๒ ในหระมีคระวังคำพูด เชน ให้คิดก่อนพูด

เห็นเต็มตา แลดูอย่าอยากทำปากบอน

ตรอง เสียก่อน จึงคบทำกรรมทั้งมวล

อย่าหลง เชื้อคำพูดขุยกษ์ ส่อเสียด

อัน เส้าหินแปดศอก ตกเป็นหลัก

ไปมาดลกับลอย เขาเสวยังไหว

จงฟังหูไว้หู คอยดูไป

เขื่อนน้ำใจดีกว่าดยาเขื่อนยุ

๑.๑.๓ ใหญ่จักประมาณตน อ่อนน้อมถ่อมตนอยู่เสมอ

อายนอนเปล่าเอากระจกออกมา

ส่องกุหนาสีบหนึ่งแล้วจึงนอน

สูงอย่าให้สูงกว่าฐานนานไปล้ม

จะเรียน кем เรียนเกิดอย่าเปิดฝัก

คนสามขวามีปัญญาหาไว้หัก

ที่ไหนหลักแหลมคำจงจำเอา

๑.๑.๔ ใหญ่จักให้ถ้อยเมื่อก่อนทำความผิด และไม่ถูกคนอื่น

ผู้ใดผิดคนพักอย่าหักหาญ

เป็นชายชาุกุศยา เพอคาคประมาณชาย

๑.๑.๕ ใหญ่จักถกพิจารณาในการที่กระทำสิ่งใดลงไป

เห็นคอหลักปักขวางหนทางอยู่

พิเคราะห์เหตุควรทิ้งแล้วจึงถอน

๑.๑.๖ ใหญ่จักถกทนต่อความยากลำบาก เป็นคนละเอียดถี่ถ้วน ประหยัด

เพื่อจะไต่สหายในเนบปลายของชีวิต

เอาหลังตากแดดเป็นนิจจิก้านวาง

รูถัดงานจึงสหายเนบปลายมือ

๑.๑.๗ ใหญ่จักควบคุมตนเองได้

เกิดเป็นคนเชิงคูใหญ่เท่า

ใจของเราไม่สั่นใจใครจะสอน

๑.๑.๘ ใหญ่จักอ่อนน้อมต่อผู้คนอยู่เสมอ แม้จะอยู่ในฐานะที่เหนือกว่าก็ตาม

ควรวางตัวให้เป็นพี่รักใคร่ของเขา และรู้จักยกย่องให้เกียรติผู้คนเสมอ

อยากใช้เขาต้องก้มประนมกรา

ใครเลยทอนจะว่าทั่วเป็นวัวมด

หญิงเรียกแม่ชายเรียกพ่อขอไว้ไซ้

มันธรมใจม้างบดอบไม่ทรนุก

๑.๑.๘ ไม่หลงในคำยกยอของคนอื่น ไม่ดุ่มหลงในยศฐาบรรดาศักดิ์

คมาจันมขมาเอก

อันยศศักดิ์มิใช่ เหลลาเมานแพพ

ถ้าเขายอเหมือนนอบาง เกาให้เราคัน

๑.๑.๑๐ ใหญ่จักผอนหนักให้เม้มเบา

ใครทำถึงแล้วก็หยอนผอนลงเอา

๑.๑.๑๑ เมื่อจักจะทำงานใหญ่ ไม่ควรพะวงถึงสิ่งเล็กน้อยๆ ที่จะทำให้งานต้องหยุดชะงักหรืองานไม่ไคผลคือเท่าที่ควร

เขายอมาว่าผากวายเสียคายนพิก

รักหยอกหิมยัมยั้งพิงควอลยากลัวเจ็บ

มิใช่เนื้อเม้นเนื้ออีกเหลือปล้ำ

แค้นหมายทำ เขาสักนิกกรี้คยั้งเจ็บ

อันโลภลาภมาปหนาคังหาเข้ม

๑.๑.๑๒ เมจะมีอำนาจ หากไม่รู้จักคิด ก็ไม่ทำอะไรให้ประสบผลสำเร็จได้
ไม่ควรหลงตัวเอง เพราะวิถีชีวิตคนมนุษย์ขมมเปลี่ยนแปงไปไคเสมอ คุจความรักและความซังที่หา
ความมั่นคงไม่ได้

ถึงบุญมีไม่ประกอบชอบไม่ได้

ตองอาศัยคิคิดจึงมีผล

บุญหาไมแล้วอย่าไคทะนงคน

พูดสนรักกับซัง ไมยงย่น

๑.๒ จริยธรรมของคนทั่วไปที่พึงปฏิบัติต่อกันใหญ่ เน้นให้เคารพและเชื่อฟังผู้ใหญ่
ระลึกถึงพระคุณของท่านที่เมตตาเรา

เดินตามรอยผู้ใหญ่หมาไม่กัด

คอยคำเนนตามไคผู้ใหญ่ไปหน้า

ใจความว่าผู้ใหญ่คือคุณยาหนุนหนุน

๑.๓ จริยธรรมของคนทั่วไปในการคบเพื่อน

๑.๓.๑ การให้ของเพื่อนควรระมัดระวัง เพราะการขอทำให้แตกมิตรได้

ถึงเพื่อนฝูงที่ขอบพ้อขอกันได้

ถึงแม้ให้เสียทุกคนก็ควรขอ

๑.๓.๒ ให้คำนึงถึงจิตใจของเพื่อน หมั่นถนอมน้ำใจกัน

เราจักจิตตึกุเลาเขาก็ใจ

รักกันไว้ดีกว่าชิงระวังการ

๑.๓.๓ ไม่ควรชิงดีชิงเด่นกับเพื่อน

ไม่ควรทำเกินหน้าก็อย่าเกิน

๑.๓.๔ ระมัดระวังอย่าคบคนพาล

สิบศึกไม่ถึงถึงพาล

อย่าผลิตเขลินคนซึ่งนักคนรักน้อย

๑.๔ จริยธรรมของคนทั่วไปที่พึงปฏิบัติต่ออุปการกรร

๑.๔.๑ ไม่ควรชกพระราชประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดิน

สิ่งใดเจ้าวางมทองตามเจ้า

ใครเลยเจ้าจะไม่งามตามเสด็จ

จำไว้ทุกสิ่งจริงหรือเท็จ

พริกไทยเม็ดคิดเคี้ยวเคี้ยวยังรอน

๑.๔.๒ ไม่ควรขัดแย้งกับผู้มีอำนาจ เพราะโอกาสที่จะระนงยอมมีน้อยมาก

เป็นการเตือนทางอ้อมว่า เมื่อเราไม่มีอำนาจวาสนา จึงตั้งอยู่ในความสงบ รู้จักสำรวมทั้งวาจา และการกระทำ เพื่อป้องกันความโศกเศร้าที่จะเกิดขึ้น

ควรทำแกงกับชอคคว่าอะไร

วาสนาไม้อูเคียง เคียง เขายาก
ผีเรือนตัวไม้ค้อนพลอย

ถึงมีปากมีเสียง เปล่าเหมือนเกาหยอย

แต่ไม้ไผ่สั้นหนึ่งคั่นอันหนึ่งแหวะ
ข้างดียบยวาวา เสนกระเด็นปลิว
ล่องแหวนไหนไถ่ใจกลา
ทองวงไว้ในทำนองคลองท่าทาง

ดีเหยะเหยะตลกตะบัน เป็นคว้นฉิว
แรงหรือหัวขังใจจะดูช่าง
แห้ววอยายักเปลือง เขา เบื้องทาง
ศพหัววาง เคียนขวานจึงควรถอด

๒. จริยธรรมของหญิง

๒.๑ เป็นหญิงตงรูจักระมัดระวังไม่ให้เสื่อมเสีย เพราะหญิงกับชายแตกต่างกัน
คนไทยเราถือว่าผู้หญิง เป็นเพศที่ต้องรักษาความดีความงามกับพรหมจารีไว้สำหรับชายเพียงคนเดียว
หากหญิงมีเรื่องเสียหายนอกแต่งงาน ขอมไม่มีผู้ใดปรารถนารับไว้เป็นคู่ครอง

ชายข่าว เบื่ออกหญิงชาวสาร ไบราณา

๒.๒ หญิงหม้าย ผู้ชายมักชอบดูถูก จึงต้องวางตัวให้เหมาะสม

เป็นหญิงหม้ายที่ไร้วัว ชายมักย่ำทำ เดิม เพียบชม เห่ง

๒.๓ ทอง เป็นเมฆานที่ดี รุจักเก็บรักษาทรัพย์สินส่วนที่หามาได้ รุจักใช้จ่ายอย่าง
ประหยัด จะทำให้ฐานะของครอบครัวนั้นมั่นคง

เมื่อยรุ เก็บตัวทำพำจำ เวญ

๓. เกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา

๓.๑ เชื่อในกฎแห่งกรรม ไม่ทุกข์กว่าการทำดีมากหรือน้อย เพราะสิ่งเหล่านี้มีคุณค่า

จิตใจเป็นสำคัญ

อย่าดูถูกบุญกรรมวาทำน้อย

นำศาลขอยมากเมื่อไรไต่หนักหนา

๓.๒ สอนให้ตระหนักว่า คนเรายอมหนีความตายไม่ว่า

มีอายุเท่าไรแต่เขาเราก็ตาย

แห่งหนที่อายุยาวไปหลายแคว้น

จริยธรรมที่ปรากฏในอิติปิโสภิกขุคาถาที่สอดคล้องกับหลักจริยธรรมในพุทธศาสนา

- ๑. การผูกไมตรี ตรงกับธรรมเพื่อความผูกพันกันทางใจ คือ สังคหวัตถุ ๔ อันได้แก่
- ๑. ทาน คือ การให้สิ่งของแก่ผู้อื่น
- ๒. เปยยวัชชะ หรือ ปิยวาจา คือ การพูดจาอ่อนหวาน สุภาพเรียบร้อย
- ๓. อิตถจริยา คือ ประพฤติสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
- ๔. สมานัตตตา คือ ความเป็นคนไม่ถือตัว ไม่ยกตนข่มท่าน
- ๒. การระมัดระวังในเรื่องการพูด เช่น ให้คิดก่อนพูด ไม่หลงเชื่อคำยุยงส่อเสียด

เพราะนำมาซึ่งความเดือดร้อนและความแตกแยก ในเรื่องนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสัพพัญญูสูตร อังคุตตรนิกายว่า "บุรุษสาวาทันมุกคณนำมาสองเสพมาก เป็นเหตุให้ตกคนรัก หรือกำเนิดในสัตว์ เจริญงาน หรือเปรตวิสัยวิบาก (โทษ) แห่งบุรุษสาวาทันมากที่สุด เมื่อเขาเกิดมาเป็นมนุษย์ คือ ทำให้ถูกกล่าวดูถูกยกย่ำไม่จริง" และ "วาจาส่อเสียดก็เหมือนกัน วิบากอันเบาที่สุด เมื่อเขาเกิด เป็นมนุษย์ คือ ทำให้วาจาของเขาไม่เป็นที่เชื่อถือของใคร" และ "วาจาเหลวไหลก็เหมือนกัน วิบากอันเบาที่สุด เมื่อเขาเกิดเป็นมนุษย์ คือทำให้วาจาของเขาไม่เป็นที่เชื่อถือของใคร"

๓. การกุกักประมาณตน อ่อนน้อมตนคนอยู่เสมอ และรู้จักยกย่องให้เกียรติผู้อื่น เสมอ ควบคู่การยอมรับตนเอง ปรากฏในมงคล ๓๔ ประการ มงคลที่ ๒๓ ว่า การถ่อมตนประกอบด้วย การถ่อมกาย ถ่อมวาจา และถ่อมใจ คือ

- ๑. กิริยาอ่อนน้อม ผู้แสดงกิริยาถ่อมตัวออกมา ไม่ลดตัวลงจนเกินควร และไม่ถือตัวจนเกินงาม มีกิริยาละมุนละไมต่อกันทั่วไป ทั้งผู้ใหญ่ ชู้น้อยและผู้เสมอ
- ๒. วาจาอ่อนหวาน คำพูดไพเราะ คนทำตามได้ไม่มีโทษ
- ๓. ใจอ่อนโยน คือ ใจถ่อมตนละมุนละไม ถ่อมตัว สงบเสงี่ยม สุภาพเรียบร้อย มีเมตตากรุณา โอบอ้อมอารี ไม่แสวงหาประโยชน์ในทางที่ผิดศีลธรรม เป็นผู้ตั้งในความเที่ยงตรง

ไม่คิดทำลายผู้อื่น เพื่อประโยชน์ตน

๔. การรู้จักให้อภัยคนอื่น และไม่ถูกคนอื่น ลักยอะ เช่นนี้ เป็นลักษณะคนวางวายที่เห็นแก่ความดี เมื่อรู้ว่ามีความผิดคอยอยู่ข้างหน้า ก็มุ่งหน้าปฏิบัติเพื่อที่จะได้รับความดีนั้น ด้วยความตั้งใจ พึงคำสอน หรือคำชักเตือน และยินดีทำตามคำสอนหรือคำชักเตือนตลอดจนถึงรูปคุณของผู้เตือน หรือผู้สอน เหมือนเป็นผู้บอกขุมทรัพย์

การปฏิบัติตน เป็นคนวางวาย คือ

๑. มีความปรารถนาดีต่อคนทั่วไป
๒. รู้จักเจียมตัวหรือถ่อมตัว
๓. รู้จักขมีใจไม่ให้โกรธ
๔. รู้จักยับยั้งใจ ไม่ผูกโกรธ หรือถือเอาโทษใคร
๕. รู้จักคุณของคนอื่นและของตน
๖. รู้จักฐานะที่ควรและไม่ควร
๗. รู้จักอ่อนโยนและมีดีต่อเขา
๘. ให้รู้จักอดทนต่อความยากลำบาก ความอดทน หรือขันติ ปรากฏในมงคลข้อที่ ๒๗

เป็นธรรมที่จำเป็นสำหรับคนทำงานทุกคนและทุกชั้น ตามธรรมชาติจะทำงานยากงานหนักงานใหญ่ สำเร็จไฉน ทองอาศัยธรรม ขอขันติเป็นสำคัญ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ (ขั้วขันติ อิศัปปิณี ๒๕๒๗ : ๒๓๗ - ๒๓๕)

๑. ตีติกาขันติ ขั้คืออดทนใจ ซึ่งเป็นลักษณะของการอดเบรียวไว้กินหวาน หรือไม่ชิงสุกก่อนตาม สามารถหักห้ามจิตใจตนเองไม่ให้โลภ โกรธ หลง อยากในทางที่ทางชอบ
๒. ขีตติขันติ ขั้มีใจทนทานหรือมั่นคง คือทนตรากตรำในทางการทำงานทั่วไป เช่น ความหิว กระทบ เหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า มุ่งมั่นประกอบกรงานเป็นสำคัญ และทนลำบากต่อทุกขเวทนา อันเกิดจากความเจ็บไข้ไปป่วย ไม่กระวนกระวาย ดำรงมั่นอยู่ในภาวะปกติ
๓. อธิวาสนขันติ ขั้คืออดกลั้น หรือยับยั้งใจไม่โกรธ ในเมื่อผู้อื่นแสดงกิริยาจาจาลองล้า ก่าเกิน ฐานสมประมาทผลซึ่งหนา อดทนเพื่อรักษาความเป็นผู้ดีของตน ไม่โต้ตอบกิริยาจาจ่าที่เลวร้ายของคนอื่น

๖. ใหญ่จักไขกระจายทรัพย์เท่าที่จำเป็น เพื่อความมั่นคงของฐานะครอบครัวในวัยปลาย
ของชีวิต ตรงกับหลักพุทธศาสนาที่ว่าด้วย ธรรมเพื่อความสมคุดยแห่งโลกทรัพย์ เพราะความ
สมคุดยแห่งโลกทรัพย์จะเกิดขึ้นโดยกตวยการหามา การรักษาไว้ และการไขกระจาย หลักธรรมสำคัญ
ในเรื่องนี้โคเก ฎฐฐานัมมิภักตประโยชน หรือประโยชน์ปัจจุบัน ๔ ประการ โคเก

๑. อุฎฐฐานสัมปทา คือ ถึงพร้อมควยความหมั่นในการประกอบกิจ เครื่องเลี้ยงชีวิต
การศึกษา ธุรกิจการงานต่างๆ
๒. อารักขสัมปทา คือ ถึงพร้อมควยการรักษา คือรักษาทรัพย์หามาโคควยความหมั่น
ไม่ให้เป็นอันตรราย รักษาการงานหน้าทของคณไม่ให้เสื่อมเสียว
๓. กัลยาณมิตรทา คบเพื่อนดี ไม่คบคณชั่ว
๔. สมชีวิตทา เลี้ยงชีวิตคตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่แสวงหามาโคได้ ไม่ใช่ผิดเคื่อง
ไม่ให้พุ่มเพื่อย

ทรัพย์ที่หามาโคจะเสื่อมสูญไปควยเหตุ ๔ ประการ คือ เป็นนักเลงหญิง เป็นนักเลงสุรา
เป็นนักเลงการพนัน มีมิตรชั่ว และพระคฤทรร่ำรวยแล้วคองอยู่ไม่โคนานเพราะเหตุคอง่างโคคอง่างหนึ่ง
หรือทง ๔ คอง่าง คองั้นคือ ไม่แสวงหาพัสดุ ไม่ขอมแซมพัสดุที่เสื่อมโทรม ไม่รู้จักประมาณในการ
บริโภค คองสตรีหรือบุรุษที่คิดเป็นพอมานแม่เรือน

สรุปโควา ทรัพย์ที่หามาโคเสื่อมเสียวไป เพราะไม่รู้จักไซ คือไซในคองิ่งที่ไม่จำเป็นแก่ชีวิต
และไซคอง่างพุ่มเพื่อย ไซมากเกินกำลังที่หามาโคคอง่างหนึ่ง กับเสื่อมเพราะคณ คือคณที่รักษา
ทรัพย์เป็นคณไม่ดี หรือเป็นคณที่คบเพื่อนไม่ดี การที่จะรักษาทรัพย์ไว้โคกคองต้องทำคองกันชาม คือ
รู้จักไขกระจายทรัพย์และคองคณเป็นคณดี คบคณดีเป็นเพื่อน หรือโคคณดีเป็นมิตรษาทรัพย์ ซึ่งคองกับ
ธรรมขอทสี่ คือ การไขกระจายทรัพย์คตามกำลังที่หามาโค การจ่ายทรัพย์ที่พระพุทโเจ้าสรรเสริญโคโดย
๕ ประการ คือ (ปริชา ชางชวัญยีน ๒๕๓๖ : ๘๒ - ๘๕)

๑. เลี้ยงคณให้เป็นสุข เลี้ยงบิดา มารดา บุทร ภริยา ทาสกรรมกร ให้เป็นสุข
๒. เลี้ยงมิตรสหายให้เป็นสุข
๓. ปองกันอันตรรายที่เกิดคองคองคอง่าง

๔. ทำผล ๕ อย่าง คือ บำรุงชาติ ครอบรั้วแขก บำรุงญาติที่ตายไปแล้ว บำรุงราชการ และทำบุญอุทิศให้เทวดา

๕. ทำทักษิณ

การครองชีพเหมาะสม คือ ใช้จ่ายตามควรเกรงรายได้ ไม่ฟุ่มเฟือย หรือผิดเคืองเกินไป คนจ่ายทรัพย์เกินกำลัง หรือไม่จำเป็นแต่เป็นจ่าย เรียกว่าฟุ่มเฟือย เป็นสาเหตุให้เกิดหนี้สินและทุจริต คนที่ทนอดทนหิว หรือจำเป็นแล้วไม่จ่าย เป็นการผิดเคือง เรียกว่าตระหนี่ ผู้ประหยัดทรัพย์จ่ายในสิ่งที่จำเป็นแลสมควรให้เกิดผลคุณค่าของเงินที่จ่ายไป ขธวาครองชีวิตเหมาะสม ผู้ประหยัดหลักธรรมสร้างตัวทั้ง ๔ ขอนี้ได้ ขอมสร้างตัวได้สำเร็จ แขนฐานทางการศึกษา และทางสังคมของแต่ละคนจะแตกต่างกันเพียงไรก็ตาม หลักธรรมทั้ง ๔ ขอนี้ จะช่วยให้ปฏิบัติ สามารถสร้างตัวได้ตามฐานะนั้นๆ ถ้าถือคติว่า "สร้างทุกอย่างที่สร้างสรรคขึ้นมาได้ รักษาทุกอย่างที่จะรักษาไว้ได้ เสียสละทุกอย่างที่จะเสียสละได้" ก็คงจะเป็นบุคคลที่สร้างตนได้อย่าง สมบูรณ์

๗. ไม่หลงในคำยกยอและยศฐาบรรดาศักดิ์

มิตรภาพนั้นแม้จะมีการรักษาไว้ด้วยการปฏิบัติที่ต่อกันมานานสักเพียงใดก็ตาม อาจารย์อาจณ ไต่ หากมีข้อขัดแย้งที่รุนแรง การจะมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันในสังคมจึงมิใช่ด้วยการปฏิบัติธรรม ที่เป็นเครื่องผูกพันใจกันไว้แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ยังต้องละธรรมะที่จะทำให้เกิดความแตกแยก หรือความเคียดแค้นแก่กันด้วย ได้แก่ ธรรมเพื่อขจัดความแก่งแย่ง คือโลกธรรม ๘ ประกอบด้วย สิ่งที่น่าปรารถนา ๔ อย่าง คือ ลาภ ยศ สรร เสริญ สุข และสิ่งที่ไม่ปรารถนา ๔ อย่าง คือ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ เป็นที่ยอมรับกันว่า โลกธรรม ๘ นั้น ทำให้จิตหวั่นไหวไม่มั่นคง

เหตุที่จะทำให้จิตไม่หวั่นไหว คือการมีสติระลึกได้ ทั้งก่อนทำก่อนพูดและก่อนคิด หมายความว่า การมีสติกำกับตัวอยู่เสมอ ผู้มีปัญญาเจียมตนพิจารณาเห็นโลกธรรม ๘ ประการ เหล่านี้เป็น ของไม่เที่ยงแท้ ต้องเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดาอย่างแน่นอน จิตของผู้ถูกโลกธรรม ๘ กระทบ แล้วไม่หวั่นไหวนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสาวาเป็นมงคลสูงสุด เพราะเป็นอุปายให้ตนทุกขภัยอันตราย ทั้งภายในและภายนอก ซึ่งกล่าวไว้ในมงคลข้อที่ ๓๕ ว่า (ชัยวัฒน์ กิตติพัฒน์ ๒๕๒๗ : ๒๕๔ - ๒๕๕) "บัณฑิตยอมไม่หวั่นไหวในสุขและทุกข์ เหมือนปศุสัตว์แห่งพิภพไม่หวั่นไหว ไม่สะเทือน ไม่เอนเอียง

ไปตามลมพัดมาจากทิศทางต่างๆ" และ "อันยศและลาภหาบไปไม่ไค่นั้น คงมีแต่คนทุบทุยกูศ
แม่มมิตีพิสดานบ้านเรือนตน ใครจะชนเอาไปไม่เคยมี่"

ในอิศริญาณภาสิต พยายามเน้นว่า ยศ อำนาจ สรรเสริญ นินทา ขอมไม่ เป็นของตายตัว
เพราะไม่มีใครอยู่คำฟ้า ดังนั้น จึงเสียดใจผู้ถามว่า หากยึดติดกับสิ่งเหล่านี้ ขอมไม่ ไร้วิสัยของ
ผู้ไม่มีมัจฉิต แต่ควร เป็นสิ่งที่คนเขลาได้ยักนั้นในสิ่งดังกล่าว แม้อลักษณะการแต่งจะเป็นการ เสียคดี
ผู้มีอำนาจในยุคนี้ เมื่อเรานำเรื่องนี้มาอ่านและพิจารณาถกกันอย่างถ่องแท้แล้ว จะพบว่าอิศริญาณ-
ภาสิตสนับสนุนโลกธรรม ๘ เป็นอย่างยิ่ง และปรารภในการดำรงตนแบบสันโดษ คือ

๑. ไม่โลภในอำนาจวาสนา
๒. ไม่โลภในทรัพย์สมบัติ
๓. ไม่โลภในอาหารการกิน
๔. ไม่โลภในกามคุณ

พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า "ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างประเสริฐ เพราะเป็นคุณใหญ่ปฏิบัติ
เกิดความปลาบปลื้ม เยือกเย็นใจ รู้จักความพอเหมาะและเป็นคุณสนับสนุนปฏิบัติให้ไค้ตัวอุปประสงค์
และคุณธรรมอื่นๆ นอกจากนี้ ยังเป็นปัจจัยใหญ่ปฏิบัติไค้บรรลุนต์ คือความฉลาดและความสุข
ปราศจากโทษทุกข์เวรภัยทั้งปวง" (ชัชวาลัน อัจฉิณ ๒๕๒๓ : ๒๒๘ - ๒๒๙)

๕. ไม่ควรยึดมั่นในความรักและความชัง ทรงกับหลักจริยธรรมในพุทธศาสนา มงคลขอ
ที่ ๓๖ ว่า ความรักทำให้จิตเศร้าโศก ดังพุทธพจน์ที่ว่า "ปิยโต ชายเต โสโก" และกล่าวถึง
ความรักไวว่า (ชัชวาลัน อัจฉิณ ๒๕๒๓ : ๒๕๖ - ๒๕๗)

ความรักเป็นสาเหตุให้จิตเศร้าโศก คนที่มีความรักอาจมองไม่เห็นความโศก.

เพราะความรักเหมือนน้ำทำให้ใจเบ่งตัวขึ้น มีความอึดตัว การรักมากก็ยิ่งอึดตัวมาก

คนหนุ่มสาวเวลารักกันนานๆ สัมข้าวสึมน้ำ เพราะใจมันอึดตัว แต่พอความรักหมดลงไป

หมายความว่า ใจมันอยากรักอยู่ แต่มันไม่มีรักจะรัก ใจจึงเหี่ยวแห้งขมขี้ตอง หากหลุด-

พ้นจากความรักไปไค้ จิตก็ไมเศร้าโศก ดังพระมาลีว่า "เปมโต วิมุตตสส นตติ โดโก

กุโต ภย" "เมื่อไม่มีรักแล้วโศกก็ไม่มี ความกลัวก็ไม่มี"

นอกจากนี้ ยังตรงกับธรรมเพื่อขจัดความไม่ยุติธรรม ความไม่ยุติธรรมหรือดำเอียงนั้น พระพุทธทรงสอนว่าเกิดขึ้นเพราะเหตุ ๔ ประการ ซึ่งเรียกว่า อคติ ๔ ได้แก่

๑. ฉันทาคติ ความลำเอียงเพราะรัก
๒. โทสาคติ ความลำเอียงเพราะความชังเคียด
๓. โมหาคติ ความลำเอียงเพราะความหลง
๔. ภยคติ ความลำเอียงเพราะความกลัว

ความรักทำให้เกิดความโลภ ความโลภจึงทำให้เกิดการแก่งแย่งวิวาทกัน ดังนั้น ความรักจึงเป็นสาเหตุให้เกิดความเศร้าโศกทั้งหลาย ความเย็นก็ทั้งหลาย

...กล่าวคือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง โงมมากมาย และธรรมเหล่านี้เองทำให้เราคิดหรือตัดสินสิ่งที่มาเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรารักอย่างไม่ยุติธรรม ยิ่งตัดความรักได้มากเพียงใด ก็ยิ่งให้ความยุติธรรมในเรื่องที่เราคิดหรือตัดสินได้มากเพียงนั้น เราจะเห็นว่า การถือพรรคถือพวก การกลั่นแกล้งกัน ที่เกิดขึ้นในหน่วยงาน ในสังคมปัจจุบันเกิดขึ้นเพราะความรัก ความพอใจเป็นเหตุใหญ่ (ปรีชา ช่างขวัญยืน

๒๕๕๖ : ๕๑ - ๕๒

ส่วนความโกรธเป็นสาเหตุแห่งความไม่ยุติธรรมประการที่สอง เพราะความโกรธทำให้ขาดความบังคับ บิดทางที่จะไขปัญหา ยอมตัดสินใจคายอารมณ์ในขณะนั้น ดังนั้น หม่อมเจ้าอิทธิญาณ จึงให้ความเห็นในเรื่องนี้ไว้ว่า คนเราไม่ควรยึดมั่นในความรักและความชัง เพราะทั้งสองสิ่งนี้เป็นสิ่งทำให้เกิดความไม่ยุติธรรม เราจึงพบความยุติธรรมน้อย จนรู้สึกพอใจว่า เป็นสิ่งที่แทบจะหาไม่ได้ ทำให้เกิดการถือการแก่งแย่งเป็นความยุติธรรม เกิดความวิวาทบาดหมางใจ ไม่มีความสัมพันธ์ใจต่อกัน เพราะรู้สึกตัวไม่ได้รับความยุติธรรม หากเรายังตัดความรักและความชังออกจากกระบวนการตัดสินใจไม่ได้ สังคมก็จะไร้ระเบียบหรือขาดความยุติธรรม ไม่วาจะเป็นเวลาในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เราจะไม่สามารถหนีหนีออกจากอิทธิพลของทั้งสองสิ่งนี้ได้

๘. จริยธรรมของคนทั่วไปที่พึงปฏิบัติต่อผู้ใหญ่ คือ การเคารพและเชื่อฟังคำสอนของท่าน รวมทั้งตอบแทนบุญคุณของท่าน ตรงกับมงคลข้อที่ ๑๓ การสงเคราะห์ผู้ใหญ่ พระพุทธองค์ทรงสอนให้เราสงเคราะห์ญาติ เพื่อเป็นอุบายเกาะเกี่ยวนำใจให้เขากลับมาร่วมรัก เคารพนับถือกัน แต่วิธี การสงเคราะห์ญาติในมงคลนี้ ท่านหมายเอาการสงเคราะห์ญาติด้วย ญาติธรรม คือ

๑. แสดงกิริยาวาจาสุภาพต่อกัน ญาติผู้น้อยควรแสดงความเคารพอ่อนน้อมต่อญาติผู้ใหญ่ การแสดงความเคารพยำเกรงกระตุ้นให้ผู้ใหญ่เกิดความเอ็นดู กรุณาปรานี

๒. ประพฤติตนสม่ำเสมอ คือวางตัวกับญาติให้เหมาะสมกับฐานะ เคารพผู้ใหญ่ ชยาแสดงอาการ เยอหยิ่งและกุ่มหมิ่น เพราะเป็นทางแห่งความเสื่อม ดังพระพุทธพจน์ในปรารภสุครุว่า ผู้ใด หยิ่ง เพราะมีชาติตระกูลสูง หยิ่ง เพราะมีทรัพย์มาก กลับกุ่มหมิ่นญาติของตน นั่นคือทางแห่งความเสื่อม ของผู้นั้น

๓. ยกย่อง เชิดชูกันด้วยการ

๓.๑ มองกันในแง่ดี

๓.๒ ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน

๓.๓ ช่วยส่งเสริมความดีของกันและกัน

๓.๔ แอบเพื่อแอบฟังกัน

๑๐. การคบเพื่อน ปรากฏคำสอนที่โหรัมกระวังในการคบเพื่อน คือ การให้ของแก่เพื่อนและการขอ ของเพื่อน การคำนึงถึงจิตใจของเพื่อน ไม่ควรชิงดีชิงเด่นกับเพื่อน ไม่คบคนพาลเป็นเพื่อน

ในพุทธศาสนา การคบเพื่อนตรงกับหลักธรรมที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ของคนที่มีฐานะเสมอกันในทิศเบื้องซ้าย คุลบุตรพึงบำรุงมิตรด้วยสถาน ๕ อันใดแก

๑. คอยการให้เงิน

๒. คอยการ เจริญจากลดย่ำอันเป็นที่รัก

๓. คอยประพฤตินุโยชน์

๔. คอยความเป็นผู้คนเสมอ

๕. คอยไม่แกงกลาวให้คลาดจากความจริง

แม้ในอิศริยามาวิตจะไม่ว่างถึงสิ่งเหล่านี้ก็ตาม แต่ความสัมพันธ์ระหว่างมิตร ขอมขึ้น
กับสถาน ๕ ค่าย และหลักเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมชั้นแรก คือ การเลือกคบคน
ในมงคล ๓๘ ประการ มีกล่าวไว้เป็นมงคลประการแรกว่า ไม่ควรคบคนพาล ให้เลือกคบบัณฑิต
เพราะการคบคนชั่วข่มเป็นทางนำบุคคลไปสู่อบายมุข ไข่สู่การกระทำชั่วต่างๆ โดยเห็นคล้อย
ตามบ้าง โดยทำตามบ้าง ในที่สุดก็จะเป็นความเคยชินและทำตามเป็นนิสัย แล้วกลายเป็นคนชั่ว
ไปค่ายในที่สุด

พระพุทธเจ้าได้ทรงกำหนดข้อสำคัญสำหรับการคบมิตรไว้เพียง ๗ ประการ คือ

๑. ไหวของที่ให้ไต่โดยยาก
๒. รับทำกิจที่ทำได้ยาก
๓. ออกทนทอดอดยาคำที่อกใจไต่โดยยาก
๔. บอกรับความลับของตนแก่เพื่อน
๕. บิดความลับของเพื่อน
๖. ไม่ละทิ้งเพื่อนในยามวิบัติ
๗. เมื่อตื่นโศกทรพยก็ไม่วุ่น

ส่วนการแตกมิตรนั้น เนื่องมาจากเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. คบการคลุกคลีกันเกินไป
๒. คบการไม่ไปหากัน
๓. คบการขอในเวลาที่ไม่สมควร

ในอิศริยามาวิตได้กล่าวถึงการคบมิตรและการแตกมิตรไว้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น คือ
การแตกมิตรด้วยการขอในเวลาที่ไม่สมควร และการไม่คบคนชั่วเป็นมิตร
นอกจากนี้ พระพุทธองค์ตรัสว่า

การไม่คบคนพาล เป็นมงคลชีวิตข้อหนึ่งในมงคล ๓๘ ประการ เพราะเป็นเหตุ
ให้เจริญด้วยสรรพสมบัติ มีวัชณธรรมเหมาะสมแก่สังคม เลื่อนฐานะของตนให้สูงขึ้นกว่า
ภาวะเดิม มีภริยาราวาจาใจดีงาม มีชีวิตเกษมปลอดทุกข์ ปราศจากอุปมาท้าวและอุปสรรค

มีความสงบสุขขานสาธุใจ มุ่งมั่นปฏิบัติสิ่งที่เป็นมงคล สร้างบารมี ทำเนนชีวิต
ให้ก้าวหน้า ขึ้นสู่คุณความดีโดยลำดับ (ชัยวัฒน์ อัครพัฒน์ ๒๕๒๗ : ๑๒๘)

๑๑. จริยธรรมสำหรับคนทั่วไปที่พึงปฏิบัติต่อบุคคลอื่น อธิษฐานภาวนิตแนใจให้เห็นว่า
สิ่งใดเป็นความประสงค์ของบุคคลอื่น ไม่ควรขัดแย้ง ซึ่งตรงกับหลักพุทธศาสนา ในมงคล ๓๘
ประการ ข้อที่ ๒๒ ว่าด้วยความเคารพ ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระสงฆ์ พ่อมแม ครูอาจารย์ บุคคลาย
พระมหากษัตริย์ ท่านผู้เป็นใหญ่เหนือตน ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อา ลุง โดยถือว่า
ลักษณะของความเคารพ คือ การแสดงออกทางกายหรือวาจาต่อบุคคลและวัตถุที่ควร เคารพนบถของ
เชิดชู เป็นไปในทำนองให้เกียรติแก่ผู้อื่น หรือสิ่งนั้น คายการกราบไหว้ การโค้งคำนับ หรือมี
กิริยาวาจาสุภาพอ่อนโยน สอดคล้องความรู้สึกของให้เกียรติ และความรู้สึกลอ่อนโยนอยู่ภายใน ซึ่ง
เป็นไปโดยสม่ำเสมอ

๑๒. จริยธรรมของหญิง ในอธิษฐานภาวนิตกล่าวเปรียบเทียบไว้ว่า ชายเปรียบเหมือน
ชาวเบ็ดอก ส่วนหญิงเหมือนชาวสาร ดังนั้น จริยธรรมของหญิงจึงต้องวางกรอบไว้บ้างก็ เพื่อ
ปลูกฝังค่านิยมในส่วนที่แก่หญิง เลี้ยงดูอบรมอย่างเข้มงวดกว่าชาย ทั้งในค่านิยมมารยาท ความ
ประพฤติ การครองตนให้เป็นกุลสตรี

อนึ่ง หญิงผู้เป็นภริยาควรจะได้ประหยัดในการใช้จ่าย รู้จักเก็บรักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้
ตรงกับหลัก ธรรมเพื่อความสมดุลแห่งโลกทรัพย์ คือ ภูมฐัมมิมกัตถประโยชน์ หรือประโยชน์ปัจจุบัน
๔ ประการ คือ

- ๑. ภูมฐานสัมปทา คือถึงพร้อมด้วยความหมั่นในการประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิต การศึกษา
ธุรกิจการงานต่างๆ
- ๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาคือรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วยความหมั่น
ไม่ให้เป็นอันตราย รักษาการงานในหน้าที่ของตนไม่ให้เสื่อมเสีย
- ๓. กัลยาณมิตรคทา คมเพื่อนดี ไม่คบเพื่อนชั่ว
- ๔. สมชีวิตทา เลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ผิดเคือง ไม่ให้ฟุ่มเฟือย